

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Česká homosexuální próza po r. 1989

Disertační práce

Autor:	Mgr. Michal Čuřín
Studijní program:	P7310 Filologie
Studijní obor:	Teorie a dějiny české literatury
Vedoucí práce:	M.A. Roar Lishaugen, Ph.D.
Oponenti práce:	doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc., Dr. Phil. Franz Schindler

Zadání disertační práce

Autor:	Mgr. Michal Čuřín
Studium:	P16K0360
Studijní program:	P7310 Filologie
Studijní obor:	Teorie a dějiny české literatury
Název disertační práce:	Česká homosexuální próza po r. 1989
Název disertační práce AJ:	Czech Homosexual Fiction after 1989

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

- definování homosexuální literatury a popis materiálu - žánrová či tematická specifika homosexuální prózy, analýza a interpretace materiálu za užití zvolené metodologie - zastoupení hom. beletrie v periodikách pro minoritu

PUTNA, Martin C. a kol. Homosexualita v dějinách české kultury. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 494 s., [24] s. obr. příl. Historie. ISBN 978-80-200-2000-0. SEDGWICK, Eve Kosofsky.

Epistemology of the closet. London: Penguin Books, 1994. 258 s. ISBN 0-14-023732-1. HIML, Pavel, ed., SEIDL, Jan, ed. a SCHINDLER, Franz, ed. "Miluji tvory svého pohlaví": homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 649 s. Každodenní život; sv. 56. ISBN 978-80-257-0876-7.

Garantující pracoviště:	Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta
-------------------------	---

Vedoucí práce:	M.A. Roar Lishaugen, Ph.D.
----------------	----------------------------

Oponent:	doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc. Dr. Phil. Franz Schindler
----------	---

Datum zadání závěrečné práce:	14.12.2017
-------------------------------	------------

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval pod vedením vedoucího disertační práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 6. října 2019

Mgr. Michal Čuřín

Anotace

ČUŘÍN, Michal. *Česká homosexuální próza po r. 1989*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 203 s. Disertační práce.

Práce s názvem *Česká homosexuální próza po roce 1989* si klade za cíl popsat situaci současné homosexuální literatury na českém území. Pozornost je věnována především definici a ukotvení samotného pojmu homosexuální literatura ve vztahu ke zvoleným teoretickým koncepcím a dalším typům menšinových, resp. speciálních typů literatur, dále chronologicko-tematickému výkladu vývoje české homosexuální prózy pro dospělé čtenáře, analýze a interpretaci klíčových děl menšinové literatury s cílem pojmenovat převažující typy zobrazení homosexuality v krásné literatuře. Dále se text soustředí na výzkum homosexuální literatury pro děti, mládež a dospívající s důrazem na popsání významně zastoupené didakticko-persvazivní složky a zevrubný rozbor celostátních periodik především pro homosexuální publikum ve sledovaném období rovněž s preferencí zájmu o krásnou literaturu.

Klíčová slova: česká homosexuální literatura; gay; lesba; homosexuál; menšinová literatura; periodika pro homosexuály; aktivismus; literatura pro děti a mládež.

Annotation

ČUŘÍN, Michal. *Czech Homosexual Fiction after 1989*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 203 pp. Dissertation.

The dissertation named *Czech Homosexual Fiction after 1989* aims to define the area and position of current homosexual literature in the Czech Republic. The objective is to define the term and establish the idea of homosexual fiction focusing on the chronological development of Czech homosexual fiction; to analyse and interpret key works of the minority literature, and to determine categories of homosexuality in fiction. The book also examines homosexual literature aimed at children, teens and young adults and provides a detailed analysis of magazines aimed at homosexuals that is centred around literary fiction

Keywords: Czech homosexual literature; gay; lesbian; homosexual; minority literature; periodicals for homosexuals; activism; children's and young adult literature.

Poděkování

Rád bych poděkoval svému školiteli Roaru Lishaugenovi, Ph.D., za neocenitelnou pomoc při koncipování a přípravě disertační práce a za přínosnou kritickou diskuzi nad jejím textem.

Obsah

Úvod	9
Homosexualita? Kapitola terminologická	11
Dynamika (sebe)označování	11
Sexuální orientace	13
O čem se hovoří?.....	15
Závěr	23
Kapitola metodologická	25
Úvod. Mnohost pohledů.....	25
Diskuze.....	28
Beletrie bez otazníků? K problematickým aspektům určení homosexuálních textů ..	44
Předmět a metoda výzkumu, výzkumné otázky	51
Česká homosexuální próza pro dospělé čtenáře po r. 1989	58
Chronologicko-tematický přehled s výběrovou analýzou a interpretací.....	58
Trojí podoba homosexuální prózy	96
Závěr	108
Dětská literatura, literatura pro mládež a dospívající s homosexuální tematikou	113
Vymezení předmětu výzkumu a metoda práce	113
Česká homosexuální literatura pro děti, mládež a dospívající – přehled a analýza ..	120
Překladová homosexuální literatura pro děti, mládež a dospívající – přehled a analýza	130
Závěr	138
Periodický tisk s homosexuální tematikou	139
Výzkumný vzorek a metoda práce	139
Periodický tisk pro homosexuály a Lambda – charakteristika periodika	143
<i>Lambda</i> – analýza periodika	144
Shrnutí periodika <i>Lambda</i>	151
<i>SOHO revue</i> – charakteristika periodika.....	153
<i>SOHO revue</i> – analýza periodika	154
<i>SOHO ABSOLUT revue, ABSOLUT SOHO revue</i> – analýza periodika	161
Shrnutí periodika <i>SOHO revue</i>	161
<i>Gayčko</i> – charakteristika a analýza periodika	163

<i>Náš svět</i> – charakteristika a analýza periodika.....	164
<i>LUI</i> – charakteristika a analýza periodika.....	165
<i>Promluv</i> – charakteristika periodika	166
<i>Promluv</i> - analýza periodika	167
<i>Alia</i> – charakteristika periodika	172
<i>Alia</i> - analýza periodika	172
<i>Incognito?</i> – charakteristika a analýza periodika.....	175
Závěr	176
Závěr	180
Resumé	183
Zdroje	187

Úvod

Disertační práce s názvem *Česká homosexuální próza po r. 1989* si klade za cíl popsat specifické projevy homosexuální zkušenosti v současné české beletrii. Předmětu výzkumu bylo dosud věnováno několik studií, které se ve své většině soustředily pouze na nemnoho vybraných literárních artefaktů zpravidla vyšší umělecké úrovně. Mimo zájem badatelů prakticky zcela zůstaly texty populárního charakteru či díla přímo ze spodních pater literární tvorby, stejně tak jako literatura pro nedospělé čtenáře a literární projevy v seriálových publikacích. Předložená práce se pokouší tuto mezeru zacelit při vědomí toho, že i texty stojící mimo zájem mainstreamové kritiky a dosavadního vědeckého bádání mohou dotvořit obraz o představách, názorech, stereotypech, vizích atd. osob s menšinovou sexuální orientací a jejich specifických konkretizacích v próze; a že rovněž i tyto texty fungují jako neopominutelná součást literárního komplexu, který jsme nazvali homosexuální literatura.

V úvodní kapitole terminologické se vypořádáváme s problematikou pojmenování předmětu našeho zájmu s ohledem na historické a ideologické pozadí a nabízíme popis úzu této záležitosti v českém jazyce. Kapitola metodologická se věnuje vymezení předmětu našeho zájmu a volbě vhodné metody práce. Čelní pozici zaujímá samotná definice homosexuální literatury coby specifického projevu menšinové literatury vznikajícího na českém území po r. 1989 jako určité novum navazující na jednotlivé artefakty zobrazující homosexuální zkušenost v obdobích předcházejících. Vymezení homosexuální literatury se opírá jednak o vybrané teoretické konstrukty, jednak o srovnání s dalšími typy již popsaných či etablovaných menšinových a speciálních literatur. Metoda výběru a třídění materiálu a následná práce s ním vzejde z kritiky pozitivistických, biografických a homotextuálních přístupů s konečnou preferencí hlediska tematického.

Kapitola s názvem *Česká homosexuální próza pro dospělé čtenáře po r. 1989* podává chronologicko-tematický přehled současné české homosexuální literatury doplněný o analytické a interpretační části s cílem poskytnout (s nárokem na relativní úplnost) přehled literárních artefaktů, v nichž se homosexualita stává konstitutivní složkou textu. Cílem mj. bude identifikovat a popsat opakující se strategie, prostřednictvím jichž je prezentována homosexualita, a určit případné trendy či vývojové

tendence typické pro sledované období. Kapitola *Dětská literatura, literatura pro mládež a dospívající s homosexuální tematikou* na rozdíl od produkce pro dospělé čtenáře poskytuje kompletní přehled homosexuální prózy určené dětskému a dospívajícímu čtenáři včetně současné produkce překladové literatury, což umožní zajímavé srovnání původní a převzaté tvorby. Pozornost bude věnována rovněž didaktickému či persvazivnímu rozměru publikací pro nedospělého čtenáře, neboť tento se ukazuje být nedílnou součástí většiny analyzovaných textů.

V kapitole *Periodický tisk s homosexuální tematikou* uvádíme výsledky výzkumu seriálových publikací určených (převážně) pro homosexuální publikum se zaměřením na problematiku krásné literatury. Vedle základního popisu periodik stran cílového publika, charakteristiky titulu, obsažených témat, žánrů, rubrik ad. se zaměřujeme pouze na beletrii, tj. původní (amatérskou i profesionální) a převzatou tvorbu, pozornost je věnována rovněž metatextům doplňujícím či upřesňujícím texty krásné literatury. Podobně jako v předcházejících kapitolách i zde bude cílem pokusit se nalézt určité vývojové tendence, proměny v motivicko-tematické skladbě, neméně podstatnou bude i otázka možného rozdílu mezi tvorbou produkovanou muži a ženami.

Homosexualita? Kapitola terminologická

Dynamika (sebe)označování

Foucaultovo¹ razantní vystoupení na poli historické vědy spočívající v označení homosexuality jako medicínského konstruktů 19. století prostupujícího celou osobností jedince, pojetí kontrastující s diskurzem předchozím – biblickým, jehož sodomita byl spojován s odchylností od společnosti pouze co do svého chování, otevřelo pole působnosti řadě teoretiků, kteří nové pojetí mohutně rozvíjeli a o nichž bude řeč dále. Jak glosuje Jamek: „*homosexualita se vyděluje jako esence, stává se základem osobnosti, rádobý i nosologickou jednotkou, a může se tudíž ustavit také jako identita takto porobeného subjektu (le sujet assujeti)*“². Avšak tímto uvědoměním symbolicky padá i představa jednotného a jediného správného narativu. Pojmy nemohou být nevinné, bez konotací pozitivních či negativních, protože jsou produkty určité společenské a kulturní situace, ve které se jimi zachází, ale zahrnují i obsahy ideologií, přesvědčení, diskurzů, v nichž vznikly.

Samotný pojem homosexualita vzniká příznačně v době, v němž nastaly příhodné podmínky pro jeho existenci. Maďarský novinář, spisovatel a tulák Karl Maria Kertbeny (vl. jm. Benkert) přivádí toto slovo do historie r. 1869 ve svém apelu pruskému ministru spravedlnosti Adolfovi Leonhardtovi s požadavkem odrestnění stejnopohlavních styků. Zařadil se tak po bok hannoverského právníka Karla Heinricha Ulrichse, jenž se svým pojetím třetího pohlaví – uranismem pokouší přesvědčit německou právníckou elitu o nesmyslnosti trestat takové projevy náklonnosti, neboť vycházejí z bytostného založení jedinců. Ani jeden z výše uvedených nebyl lékařem, což však nebylo překážkou, aby se jejich myšlenky a pojmosloví vhodně umístily do dobového uvažování lékařské vědy, která se chopila tématu a prostřednictvím rozvinutého nástroje v podobě analýzy vyprávění a snů přenáší pozornost od aktů k myšlení objektu výzkumu. Nově vzniklá entita homosexuála je prodchnuta svou sexualitou, je odhalitelná v jejím jednání, smýšlení i vzhledu. Na rozšíření pojmu má zásluhu především práce rakouského lékaře

¹ Viz FOUCAULT, Michel. Dějiny sexuality. V Praze: Herrmann a synové, 1999-2003. 3 sv. (200, 339, 327 s.). (1. vyd. 1976-1984)

² JAMEK, Václav. O prašivém houfci: literatura, homosexualita, AIDS. Praha: Torst, 2001, s. 13.

Richarda von Krafft-Ebinga, jehož *Psychopathia sexualis* na přelomu století zaměřila v překladech a mnoha vydáních do řady evropských zemí.

Medicinalizace homosexuálů vede na jedné straně k jejich ujařmení v deviantním způsobu uvažování, ale je zároveň příležitostí s odkazem na nezměnitelnost tohoto jevu pro zrušení příslušných paragrafů trestních zákoníků, které trestají (převážně pouze) pohlavní styky mezi muži. Od druhé poloviny dvacátého století se západní homosexuální komunita pokouší vymanit z pozice tolerance a pokouší se etablovat jako svébytná skupina toužící po respektu. S tímto posunem souvisí i změna v sebeoznačování, vstupuje do užívání pojem *gay*, který sice již od 18. století býval spojován s chováním připisovaným homosexuálům, lehkomyšlným, frivolním či bujarým, ale teprve vědomý akt přivlastnění si tohoto slova po druhé světové válce dokladuje změnu myšlení. Z pasivní role, oběti, objektu výzkumu, v aktivního činitele, který požaduje stejná práva jako zbytek společnosti. Aby však bylo možno svést tento boj za vlastní identitu, je třeba se nejprve na této identitě shodnout. Esencialistický přístup traktující podobné charakteristiky (tentokrát už) *gayů* však a priori vylučuje jedince, kteří se necítí konformně v takto rigidně definovaných identitách.

Od 80. let 20. st. se proto v úvahách badatelů, ale také aktivistů a publicistů objevuje tendence přetrhat svazující pouta identit *gaye* či *lesby* a pokusit se definovat mnohost identit, která by nevyklučovala žádného jedince. Tehdy se objevuje další pojem *queer*, na jehož definici dodnes nepanuje shoda. Ba právě naopak jakási neuchopitelnost má být jedním z jeho fundamentů. Nicméně jak uvádí Jagose ve svém shrnujícím textu o *queerové* teorii, je, stručně řečeno, zastřešujícím pojmenováním mj. pro analytické modely, které zvýznamňují neudržitelnost obecně traktovaného propojení mezi vrozeným pohlavím, *genderem* a sexuální touhou.³

³ JAGOSE, Annamarie. *Queer Theory*. Melbourne: Melbourne University Press, 1996, s. 3.

Sexuální orientace

Dali-li jsme si za cíl tento text orientovat převážně na poznání projevů specifického druhu náklonnosti mezi jedinci téhož pohlaví v beletrii a aspektů s tím souvisejících, musíme nejprve určit, co se pod touto náklonností rozumí, a rovněž vymežit pojmosloví s ní spojené.

Východiskem pro naše uvažování je pojem sexuální orientace, který, mohlo by se zdát, neskýtá v pochopení odborném i obecném žádnou obtíž. Je však třeba si uvědomit, že v sobě nese hned několik problematických okruhů:

Zaprvé musíme uvažovat myšlení o sexuální orientaci jako relativní novum spojené se vznikem oboru lékařské vědy zaměřené na sexualitu.

Zadruhé, jak jsme naznačili výše, v rámci historického vývoje samotný pojem sexuální orientace prodělal významné posuny v tom, jakých může nabývat podob či jaké jevy má v sobě zahrnovat.

Zatřetí ani současné medicínské pojetí sexuální orientace zdaleka není jednotné a existují významné rozdíly mezi autory, kteří se problematice věnují.

Bude užitečné, pokud nejprve vyjdeme z pojetí, které prosazuje současná lékařská věda zaměřující se na problematiku sexuality, tedy sexuologie. Je třeba předznamenat, že medicína doposud nenalezla jednoznačné mechanismy vzniku sexuální orientace, přesto na biologickém determinismu v tomto ohledu trvá, když většinově spatřuje původ sexuální orientace v kombinaci genetických či endokrinních faktorů.⁴

Sexuální orientace jako biologický determinant spolu se společensko-kulturními aspekty utvářejí sexuální identitu, která se demonstruje (vynecháme-li parafilie apod.) jako homosexuální, heterosexuální a bisexuální. Identita se pak navenek projevuje jako pohlavní role, při jejímž programování je uznávána sexuologií socializace, tedy kulturní vlivy.⁵ Je tedy patrné, že současná sexuologie přes uznání významného vlivu společensko-kulturních aspektů při utváření a projevu sexuální identity považuje za určující biologicko-deterministické základy.

Z hlediska homosexuality je podstatné, že současná medicína homosexualitu egosyntonní (tj. takovou, se kterou je jedinec smířen, identifikován a tato mu nečiní závažnější problémy v osobním i společenském životě) nepovažuje za předmět svého

⁴ Srov. např. WEISS, Petr a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ZVĚŘINA, Jaroslav. *Lékařská sexuologie*. Praha: Karolinum, 2012. FAFEJTA, Martin. *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 2016.

⁵ PROCHÁZKA, I. *Sexuální orientace*. In WEISS, Petr a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 107n.

zájmu. Pokusy o léčení homosexuality již nyní nejsou lege artis, z důvodu jejich naprosté neúčinnosti.

Jako užitečné z hlediska následné analýzy literárních textů se nám jeví rozčlenění pojmu sexuální orientace na tři kategorie, které se věnují jednotlivým aspektům (nejen) stejnopohlavní přichylnosti. Jde o citovou orientaci, chování a sebeidentifikaci.⁶

Citová orientace může nabývat několika různých, ba mnohdy protichůdných podob. Její existence v naší kultuře bývá spojována se samotnou existencí dlouhodobého a úspěšného partnerského vztahu, který požívá v hodnotové sféře sám o sobě vysokého postavení.

Dalším aspektem hodným zřetele je (sexuální) chování, které může, ale také nemusí mít souvislost se sexuální orientací aktérů. Pozornost budeme věnovat sociálnímu prostředí, které umožňuje, determinuje či implikuje takové projevy stejnopohlavní náklonnosti v širokém slova smyslu.

Konečně nedílnou součástí identity je sexuální identifikace, totiž utváření vlastního pojetí v rámci určité biologické danosti za působení společenských a kulturních podmínek. Přizpůsobení svého jednání těmto podmínkám a svým preferencím vytváří internalizovaný obraz sebe sama.

V souvislosti s odvratem od esencialismu se prezentují přesvědčení, že trojlístek sexuálních identit, jak jsme je uvedli výše, v kombinaci s genderovými rolemi zdaleka nezahrnuje všechny existující možnosti a vyčleňuje tak mnohé jedince na okraj společnosti.

⁶ SLOBODA, Zdeněk. Dospívání, rodičovství a (homo)sexualita. Praha: Pasperta, [2016], s. 17n.

O čem se hovoří?

V ideálním případě bychom se mohli uchýlit k terminologicky nezátíženému pojmenování jevů, které jsme si vytkli za předmět našeho zkoumání. Nabízí se vyjít ze zřejmého, totiž z toho, že texty vypovídají zpravidla o vztazích/příchylnosti/lásce atp. osob stejného pohlaví. Tudíž bychom mohli zvolit k používání pojem stejnopohlavní vztahy/láska/příchylnost atd. Avšak samotný pojem pohlaví nelze v žádném příkladě považovat za přesně stanovený, jednoznačně určitelný pouze např. na základě sekundárních pohlavních znaků. Existuje nejméně devět různých způsobů, kterak definovat pohlaví např. podle aspektů genetických, buněčných, podle vnějších či vnitřních pohlavních znaků, psychického vývoje či sociálního pohlaví.⁷

Zároveň užití pojmu stejnopohlavní vylučuje z popisu další typy „podivných“ či „neurčitých“ typů vztahů založených na náklonnosti více osob, osob s nejasným pohlavím, kontaktů mezi různými pohlavími. Z toho vyplývá, že rovněž užití pojmů, které na první pohled budí dojem průhlednosti a nekomplikovanosti, přicházejících s vidinou odstranění neurčitosti a historického zatížení, má své limity a nijak nezjednodušují situaci. Lze-li zcela jistě oprávněně napadnout užití označení homosexuál/homosexuální pro svou reduktivnost, v určitých případech pro ahistoričnost či zatíženost specializovaným diskurzem, pak lze podobné výtky vyřknout víceméně i o dalších pojmech pokoušejících se tento nahradit.

V českém odborném a populárním diskurzu se pro označení jedince (nejčastěji muže) projevujícího náklonnost k témuž pohlaví etablovaly dva pojmy, totiž homosexuál a gay. Bude důležité pro naši další práci ujasnit, s jakým z této dvojice dále pracovat, neboť jeden každý z nich se demonstruje bez ohledu na záměr autora na ideologickém pozadí. U vědomí historické podmíněnosti obou pojmů, jak jsme ji uvedli výše, nemůžeme pominout otázku jejich skutečného užití v živém jazyce. Pro lepší orientaci v problému nám může posloužit nahlédnutí do českých korpusů mluvené a psané češtiny.⁸

V Synchronním reprezentativním a referenčním korpusu současné psané češtiny (SYN2015)⁹ je lemma homosexuál zastoupeno 801 výskyty, lemma gay (očistěno o

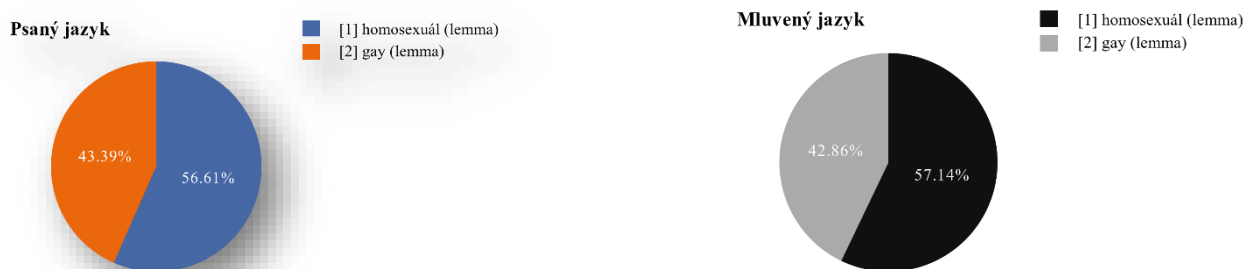
⁷ SPILKOVÁ, J. Psychosexuální vývoj. In WEISS, Petr a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, s. 93.

⁸ Uvedené údaje využíváme pouze pro základní přehled v problematice, soustředěný a všechny aspekty zahrnující výzkum je předmětem pro specializovanou lexikologickou studii.

⁹ Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. –

vlastní jména osob) poté v 874 výskytech, přičemž lze vysledovat mírnou převahu pojmu homosexuál v textech z oblasti vědy, umění, tj. umělecké kritiky a recenzí, konkurenční pojem je častěji zastoupen v textech publicistických. Jak vidíme, současná psaná čeština mezi oběma pojmy nečiní významný rozdíl.

S využitím nástroje SyD¹⁰ můžeme zřetelněji prozkoumat vzájemný vztah variant nikoli pouze v synchronním, ale i v diachronním pohledu. Jak ukazují grafy níže uvedené, v současné češtině převažuje pojem homosexuál v psané i mluvené podobě (zde s rizikem existence homofonů a jiných tvarů; vzhledem k podobnému výskytu jako v psané češtině tento vliv zanedbáme).

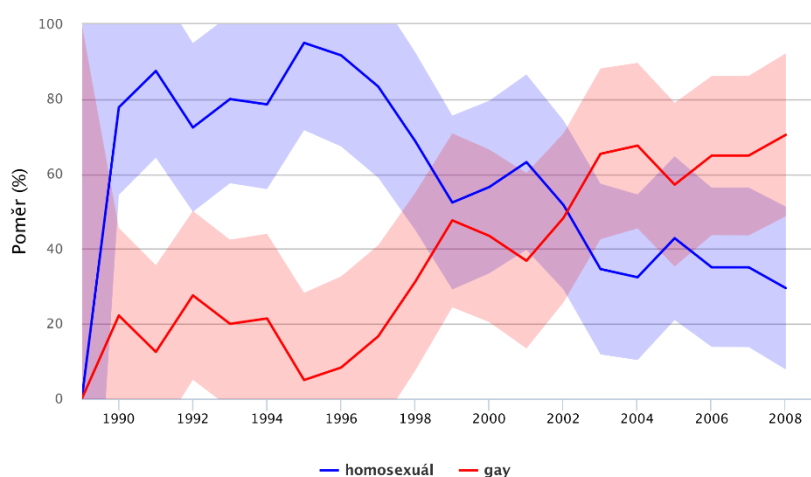
V případě psaného jazyka (korpus SYN2010) převažuje lemma homosexuál ve všech třech zastoupených typech textů (publicistických, odborných a beletristických). Nejvyšší poměr je pak v případě textů odborných (65 % proti 35 %). Z hlediska beletristických žánrů se nejčastěji objevuje l. homosexuál v povídkách (77 %) a literatuře faktu (63 %), nejméně často v dramatu a scénáři (40 %) a románech (45 %). V odborné literatuře se l. homosexuál objevuje ve 100 % v učebnicích, ale i v dalších žánrech je patrná výrazná preference tohoto označení – ve vědecko-naučné literatuře je to 82 % a populárně-naučné a v časopisech 61 %. Nejvíce vyrovnaná je situace v publicistice, kde poměr variant l. homosexuál a gay je 56 % vůči 44 %. Zajímavé je také srovnání z hlediska média, ve kterém se výskyty objevily. V případě knih je poměr homosexuál vs. gay 60 % vs. 40 %, avšak v případě, že je zdrojem internet, mění se poměr na 45 % vs. 55 %.

Vondříčka, P. – Zásina, A.: *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

10 SyD. SyD [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu, 2015 [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: <https://syd.korpus.cz/>

V mluveném jazyce (korpusy Oral 2006, Oral 2008, Oral 2013) nacházíme výraznou disproporci v genderu mluvčích. Zatímco u mužů vzájemný poměr lemmat homosexuál a gay činí 64 % a 36 %, u žen je to 48 % a 52 %. Z hlediska věku nenacházíme žádný rozdíl. Podle nejvyššího dosaženého vzdělání mluvčích je patrný rozdíl. Středoškoláci preferují l. homosexuál v 70 %, zatímco u osob s vysokoškolským vzděláním je to 50 %.

Bez zajímavosti není ani sledování diachronního vývoje vztahu zvolených variant (na základě korpusu Diakon). I s ohledem na vysokou chybovost můžeme konstatovat na časové ose 1990-2009 posun od hegemonního postavení varianty homosexuál k jejich vzájemnému sblížení v četnosti užití, jak jsme uvedli již výše.

Shrňeme-li výše uvedené, je zřejmé, že označení homosexuál a gay se objevují v současném českém jazyce mluveném a psaném víceméně vyrovnaně, avšak preferenční rozdíl je možno spatřovat především u mluvčích a místě užití jednotlivých označení. Nelze tedy tvrdit, že užití obou pojmů je libovolné, plně synonymní. V případě psaných textů se publikace konzervativního charakteru, jako jsou učebnice, popř. odborné apod. texty přidržují staršího pojmu homosexuál, zatímco u textů s rychlejší spotřebou (typ. publicistika) a u textů publikovaných v nových médiích narůstá zastoupení označení gay. U mluvčích se označení homosexuál přidržují spíše muži a spíše jedinci s nižším vzděláním.

Dalším eventuálním označením je pojem queer. Tento pojem vstupuje výrazněji do českého jazyka po r. 2000, avšak ani dnes jej nelze považovat za běžně užívaný.

Korpus Syn2000 obsahuje pouze jediný výskyt, aktuální korpus 32 výskytů, přičemž se jedná pouze o záznamy z oblasti publicistiky. Pro závěry ohledně mluvené češtiny postrádají příslušné korpusy dostatek záznamů.

Nutno vzít v potaz i další označení osob s jinou identitou. Označení gay pro ženy i muže je sice možné a v zahraniční (anglicky psané) literatuře se objevuje, ale v českém jazyce je takové označení výjimečné. Stejně tak lze jen těžko uvažovat sice spisovný tvar homosexuálka, který v českém jazyce není používán (jediný výskyt v korpusu Syn2015). Běžné je naproti tomu užití slova homosexuál coby generického maskulina, tedy jako označení vedle mužů rovněž pro ženy.

Pro homosexuálně zaměřené ženy se nabízí užití pojmu lesba či lesbička. Je nezbytné, abychom se pozastavili u užití těchto dvou variant, neboť jejich volba bývá předmětem diskuzí nejen u takto orientovaných žen. Slovo lesbička může u některých mluvčích evokovat podobnost se slovy zdobněnými, a tudíž vyjadřovat jakýsi blahosklonný, nadřazený postoj, povýšenost heteronormativně patriarchální. Je třeba poznamenat, že kodifikační příručky variantu lesba neuvádějí, příp. bývá spojována s negativními konotacemi, z úzu ale máme doklady o nesčetném neutrálním užití.

Jako základní a jediný tvar byla dlouho uznána pouze varianta lesbičanka (viz Slovník spisovaného jazyka českého, Příruční slovník jazyka českého). V korpusu současné češtiny syn2015 nalezneme 229 záznamů lemmatu lesba a 159 záznamů l. lesbička. V diachronním pohledu 1990-2009 rovněž nelze spatřovat preferenci jednoho či druhého pojmenování.

A konečně naprosto raritní je užití označení pro osoby orientované na stejné pohlaví z dokladů staročeských – samcoložník, samcový lehač či lehač, odkazujících k biblickému a předmedicinalizovanému trestněprávnímu diskurzu – sodomita, popř. již vycházejících z potřeby cíleného pojmenování jevu závěru 19. a poč. 20. st. – uranista, třetí pohlaví ad.

Výše uvedený výklad sice poskytuje jakési povědomí o životě jmenovaných označení ve většinové společnosti, ale nevypovídá z podstaty tvorby korpusů nic o způsobech sebeoznačování jedinců těchto minorit. Současné české korpusy zaznamenávají z oblasti beletrie pouze několik titulů, které byly výrazněji v literárním procesu reflektovány (př. Z. Brabcové *Rok perel*, J. Irvinga *V jedné osobě*), avšak naprostá většina textů stála a stojí mimo zájem badatelů i publicistů.

Vzhledem k tomu, že v zásadě neexistuje reflexe těchto uměleckých textů, je třeba se soustředit na ně samotné. Ale z podstaty právě uměleckého vyjádření nelze očekávat jednotnou terminologii. Často se setkáme s nepojmenováním těchto jevů nebo s pojmenováním expresivním či vulgárním. Přesto může být tato záležitost nepochybně cenným východiskem pro lingvistické bádání, z výsledků naší analýzy však nevyplývá žádný poznatek, který by opravňoval k vyslovení jednoznačných závěrů stran pojmenování v české homosexuální beletrii jako celku nebo k vyslovení závěrů o proměně takových pojmenování v čase. Nelze-li vyslovit závěr pro označení všech příslušníků dané minority, lze ale konstatovat běžný úzus pojmů lesba/lesbička pro (sebe)označení žen projevujících náklonnost k ženám.

Podobná situace nastává v případě textů publicistických, žádný z časopisů pro minoritu nebyl předmětem excerpce dostupných korpusů.¹¹ A právě v případě publicistiky můžeme sledovat proměnu pojmenování a záměrnou snahu o kultivaci těchto pojmenování. První periodikum určené pro minoritní publikum začalo vycházet na počátku roku 1989 pod názvem *Lambda* s podtitulem *bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, přičemž až do konce jeho existence r. 1991 lze vysledovat téměř výhradní označování příslušníků komunity jako homosexuálů. Lze tvrdit, že v období počátku 90. let 20. st. označení homosexuál bylo vnímáno většinou jeho uživateli jako bezpříznakové a směrem k veřejnosti srozumitelné, což můžeme dokladovat kupříkladu na názvech tehdejších aktivistických organizací *SOHO – Sdružení organizací homosexuálních občanů*, *HRHO – Hnutí za rovnoprávnost homosexuálních občanů* ad.

Erbovní periodikum minority 90. let *SOHO Revue* (pod variantními názvy vyd. 1991-1999) již reflektuje poměrně výrazně proměnu uvažování i v oblasti sebeoznačování. Přestože stále dominuje označení homosexuál, nově je pod vlivem emancipačních tendencí ze Západu traktován především redakcí, a zejm. dlouholetým šéfredaktorem J. Hromadou, pojem gay. A právě Jiří Hromada již v r. 1991 na stránkách časopisu tuto záležitost tematizuje: „*Na závěr jsem si nechal jednu výzvu: Léta si lámou hlavu, čím nahradit sterilní, zjednodušené a ponižující označení homosexuál, které absolutně neodpovídá složitosti problému. Svět užívá milého slova gay. Ujme se i u nás? Nebo najdeme adekvátní náhradu v českém jazyce?*“¹²

¹¹ K seriálům blíže viz kap. Periodika s homosexuální tematikou.

¹² HEŘMANSKÁ, Alena. Homosexualita není dar ani břemeno. SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %), roč. 1, 1991, č. 5, s. 15.

Z výše uvedeného vyplývá, že určitá část minority pocítovala tehdejší úzus jako nevyhovující, ale v českém jazyce nenacházela vhodné označení pro osoby s erotickou nebo citovou náklonností k jedincům téhož pohlaví. Vzhledem k tomu, že v českém prostředí byl od konce třicátých let vlivem společenských a politických podmínek zastaven svobodný proces formování a emancipace minority, převládl v této oblasti ve veřejné sféře jediný oficiální diskurz medicínský, potažmo trestně-právní. Zatímco v angličtině došlo v tomto ohledu k přivlastnění slova *gay* (pův. šťastný, veselý) či doslova subverzi negativního významu slova *queer* (pův. teplý, podivný), v němčině pak adjektivum *schwul* (teplý) může být použito v neutrálním kontextu, čeština neměla a dosud nemá označení, jež by akceptovala jak samotná komunita, tak většinová společnost a zároveň nebylo spojeno s negativními konotacemi.

V již zmiňovaném ročníku *SOHO Revue* na Hromadovu výzvu po hledání českých označení reaguje čtenář, který se pokouší navrhnout české výrazy, přičemž však vychází výlučně z dosavadních medicínských označení. Puristická snaha setrvává v zásadě na otrockém překladu řecko-latinských termínů bez ohledu na zákonitosti tvorby slov v českém jazyce. Takže pro homosexuála se navrhuje označení *stejnopohlavník*, *mužomilovník*, pro ženu analogicky *stejnopohlavnice*, *ženomilovnice*, bisexuálem je *oboumilovník*, manželství mezi osobami stejného pohlaví má být *manželectví*, jedním z partnerů je *manželec*, transsexuálem *cizopohlavník* atp.

Přibližně od poloviny devadesátých let se stále častěji objevuje v publicistických textech označení *gay*, zároveň se snižuje frekvence užívání pojmu *homosexuál*. Tento trend můžeme pozorovat i v samotných názvech periodik (např. *Gay kontakt*, *Gay press*, *Gay Koktejl*, *Gayčko*). Lze konstatovat, že v průběhu času došlo k identifikaci mužské části minority s tímto označením.

V případě časopisů určených převážně ženám orientovaným na ženy jako byly *Promluv* (1993-1999), *Alia* (1996-1997), *Incognito?* (1999) se téměř výhradně setkáváme s označením *lesba*. Zatímco označení *lesbička* bylo typické v počátcích např. *SOHO Revue*, specializované ženské časopisy s tímto termínem až na výjimky nepracují. Z analýzy výše uvedených časopisů rovněž nevyplývá, že by označení *lesba* bylo vnímáno jako hanlivé, hrubé nebo urážlivé, ale naopak je téměř vždy prezentováno sice jako v současné době neutrální, nikoli však neproblematické.

Například se Jana Štěpánová v periodiku *Promluv* zamýšlí nad šíří samotného pojmu z hlediska vztahu mezi citovou náklonností v širokém slova smyslu a sexuálním rozměrem těchto vztahů: „...skutečnost je o něco barevnější a existují nejen ženy, co

*milují ženy a nejsou lesby, ale i ženy, které nespí s ženami, a říkají, že nejsou lesby...*¹³, a následně dospívá k přesvědčení, že pojem lesbismus či lesba lze označit za nadřazený různým typům vztahů mezi ženami bez ambice na jejich axiologickou hierarchizaci. S podobným názorem nakládá Svatava Antošová ve svém textu věnovaném proměně tématu ženství u Nietzscheho a Fromma, tedy že sexualizovaný pohled na ženu (a nahlížení lesbismu jako primárně sexuální identity) je doménou patriarchální společnosti, která postavila ženu do podřízené pozice vůči muži, do role nástroje určeného pro uspokojení sexuálního pudu.¹⁴ Nejradiálněji můžeme odmítnutí spojení leseb se sexem a sexualitou nalézt v jednom z úvodníků¹⁵ *Promluvu*, ve kterém se redakce pokouší nabídnout způsob, jak přetnout toto nevídané spojení. Nevidí cestu v přeznačkování příslušníků minority, v hledání nových pojmenování, ale ve způsobu jednání, které se má vyhnout polaritám v podobě odmítnutí sexu, nebo zavrnutí pojmů lesba/homosexuál.

Nalézáme tedy v periodikách výraznou diskrepanci v postoji k sebeoznačovacím pojmům u mužských a ženských homosexuálů. Zatímco, pokud už je přítomna, mužská kritika pojmu homosexuál vychází z obecného spojení slova s obdobím útlu, ponižování, medicinalizace, pak ženská kritika pojmů homosexuál/ka či lesba/lesbička staví do popředí záležitost redukce takového pojmenování na oblast sexu.

A konečně třetím polem, na němž můžeme sledovat užití problematiky pojmenování, je specializovaná odborná literatura věnující se tomuto tématu (jinak se odkazujeme ohledně odborných textů na korpusový průzkum, viz výše). Z prostudované literatury (viz zdroje) lze vyvodit, že medicínské a sociologické práce se přidržují označení homosexuál, popř. homosexualita, novější texty, které rozeznávají mnohost či fluidnost identit, operují i s pojmy jako je gay či queer. Z publikací, které se dotýkají našeho předmětu zájmu zmiňme kolektivní monografii *Homosexualita v dějinách české kultury* (2011), která nabízí pohled na terminologický úzus více než desítky autorů, kteří se věnují projevům homosexuality v různých kulturních odvětvích. U badatelů převažuje

¹³ ŠTĚPÁNOVÁ, Jana. Lesba. *Promluvu: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 2, 1994, č. 3/4, s. 4-5.

¹⁴ ANTOŠOVÁ, Svatava. Tak pravil...Zarathustra. *Promluvu: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 2, 1994, č. 5/6, s. 12-13.

¹⁵ „Odpoví-li na otázku své známé: „Máš přítele?“, „Ne, jsem lesba,“ znamená to snad synonymum pro „Mám na tebe chuť“ nebo „Jsi můj typ?“ Kdo je lascivní? Ten, kdo odpoví (jsem lesba), nebo ten, kdo to jinak pochopí (má na mě chuť)? ... Není pak vůbec zvláštní, že lesby si nechtějí říkat lesby ani lesbičky, natož homoSEXuálky. Také mě nepřekvapuje, že ženy, které toto označení přijaly, se o sexu nemají zájem vůbec zmiňovat. Oba postoje jsou extrémní a založené na strachu z nedorozumění a zesměšnění.“ *Homosexualita jako nedorozumění. Promluvu: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1996, č. 1, s. 1.

užití pojmů homosexuál a homosexualita nikoli pouze pro období, kdy by užití slov gay a queer působilo ahistoricky, ale i pro popis situace současné. Podobně přistupují k práci s jazykem i autoři monografie *Miluji tvory svého pohlaví* (2013), rovněž J. Seidl ve své historické práci *Od žaláře k oltáři* (2012) užívá pojmu homosexuál, který označuje pro většinu mluvčích za bezpříznakový.

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že v současném odborném ani populárním diskurzu neexistuje v českém prostředí jediný pojem, který by dominoval v diskuzi o stejnopohlavní problematice. Ať už zvolíme kteroukoli variantu, vždy budeme vstupovat na hřiště, na němž je rozehrána složitá hra kontextů a intertextových odkazů, vždy zde bude způsob myšlení, který bude odkazovat k medicinalizovanému pojetí či aktivistické poloze atp.

Zkusme prozkoumat jednotlivé varianty a vybrat nejvhodnější z nich. Pokud bychom přijali pojem gay, který vychází z příslušné subkultury a tudíž (alespoň v českém úzu) není zatížen negativními konotacemi, budeme se nadále potýkat s problémem praktického rázu, jak označovat celou skupinu takovýchto jedinců, neboť výraz zahrnuje zpravidla pouze příslušníky mužského pohlaví. V tomto ohledu si příliš nepomůžeme ani spojením s výrazem lesba, protože opět budeme vylučovat osoby z našeho popisu jedince s preferencí obou pohlaví atd.

Částečné východisko je možno spatřovat v užívání rozšířené zkratky LGBT (lesby, gayové, bisexuálové a transgenderové osoby), někdy můžeme zkratku vidět v podobě LGBTQA, která doplňuje osoby asexuální. Toto řešení trpí dvěma neduhy. Zaprvé lze si jen obtížně představit zapojení této zkratky do běžné řeči tak, aby to nepůsobilo příznakově. A zadruhé i v případě, že bychom zkratku rozšiřovali o další počáteční písmena, těžko bychom mohli být spokojeni s úplností popisu, vždy totiž bude odkazovat k esencialistickému pohledu na problematiku sexuální orientace.

Tuto potíž by vyřešilo používání pojmu queer, který pod svou pojmovou neurčitostí dokáže umístit téměř jakoukoli identitu, orientaci či performativitu. Problém ale spočívá v tom, že pro řadu artefaktů, s nimiž budeme zacházet, by užití tohoto pojmu působilo ahistoricky.

Při vědomí nemožnosti nalézt ideální řešení, volíme přístup arbitrární, vyhovující předmětu našeho zkoumání. Rozhodli jsme se pro účelnou kombinaci užitých pojmů. Vycházíme z převažujícího úzu v českých odborných publikacích tematizujících stejnopohlavní vztahy, které pracují s pojmem homosexuál (resp. homosexuální, homosexualita atp.). Pojem homosexuál budeme používat pro označení osoby projevující náklonnost k osobě téhož pohlaví. Za homosexuální (chování) budeme označovat takový jev, který implikuje výše uvedenou náklonnost, ale zároveň takové jednání, které nevypovídá a priori nic o sexualitě aktéra. A konečně homosexualitou budeme rozumět

náklonnost mezi osobami stejného pohlaví. Záměrně vynecháváme adjektivum běžně doplňované ke slovu náklonnost (tj. pohlavní, citová apod.), neboť kvalita či podstata této náklonnosti bude rovněž předmětem našeho zkoumání. Hyponymním pojmem k pojmu homosexuál rozumějme označení lesba (lesbický, lesbismus) se stejnými charakteristikami jako u nadřazeného pojmu.

Ve svém výkladu se ale nevyhneme ani užití pojmu gay (jako substantiva i adjektiva), ale to pouze v případě, kdy budeme zdůrazňovat určité kvality s ním spojené. Slovo gay pro nás tedy nebude termínem výchozím a neutrálním, ale termínem nesoucím význam odkazující k emancipačnímu, sebeuvědomovacímu či aktivistickému rozměru daného jevu, budeme jej vidět jako pojem, který vychází z určité v čase určené kulturní a společenské situace.

S pojmem queer (queerový) budeme rovněž zacházet s ohledem na jeho kvality vycházející ze snahy překonat esencionalistický pohled na identitu a genderové role, opět v něm budeme vidět jev s relativní přesností umístitelný na časovou osu.

Kapitola metodologická

Úvod. Mnohost pohledů

Když si Scott Herring v *The Cambridge Companion to American Gay and Lesbian Literature* klade zásadní otázku, kdy a kde se vzala v Americe gay a lesbická literatura, dokáže poměrně přesně přiřadit tento okamžik k datu 12. prosince 1974, kdy se uskutečnil kongres *Modern Language Association* v New Yorku pojmenovaný *Homosexualita a literatura*. Neznamená to ovšem, že by před tímto datem neexistovala literatura obsahující homosexuální zobrazení, homosexuální postavy atd. Jde pouze o doklad převratné změny v americkém gay a lesbickém hnutí, která započala pět let před tím v newyorském klubu Stonewall a skrze aktivní vystoupení homosexuální minority dala jí doposud nevídanou příležitost reprezentace mj. i v krásné literatuře. Tedy mimoliterární skutečnosti mají klíčovou roli při rozpoznání nového typu beletristického vyjádření. Do tohoto uvažování vstupuje rovněž velmi výrazně hledisko hodnotové – co bylo před Stonewallem, bylo opatrné, skrývající se, nehodné sebevědomého jedince, co vzniká po něm, pojí se s opačnými znaménky.

Bertha Harrisová, jejíž experimentální román *Lover* (1976) je jistým předobrazem queerové teorie v beletrii, se pokusila o definování toho, jak se vlastně pozná lesbická literatura.¹⁶ Předně je třeba identifikovat jasné odmítnutí správných (tj. všeobecně společností přijímaných) vzorců chování. Obraz silné ženy, která se vymaňuje z předem naplánovaného života, a zároveň její kruciální vztah k jiné ženě předurčují rozpoznání textu jako lesbického. Tematická rovina a akt vzdoru jsou teprve těmi aspekty, které nám pomohou rozhodnout o příslušnosti textu. Naproti tomu Lillian Fadermanová¹⁷ v určité opozici ke queeru (ale přesto se zásadním přijetím fluidní identity) nevěnuje žádnou pozornost činu odporu, ale soustředí se na každodenní citové vazby mezi ženami bez ohledu na skutečný sexuální vztah, které dokladuje v různých dějinných obdobích, a jimž přisuzuje stálou povahu (čímž se maně staví na pozice esencializmu). A do třetice Eve Sedgwick Kosofsky¹⁸ s preferencí univerzalizujícího pojetí zavrhne binární pohled na

¹⁶ SMITH, Barbara. Toward a Black Feminist Criticism. *The Radical Teacher*, no. 7, 1978, pp. 20–27.

¹⁷ FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. Praha: One Woman Press, 2002. (1. vyd. 1981)

¹⁸ SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Epistemology of the closet*. London: Penguin Books, 1994. (1. vyd. 1990)

sexualitu (tedy coby homo/heterosexuální) a skrze analýzu beletristických textů závěru 19. století přesvědčivě dokladuje širokou škálu mentálních i fyzických praktik a strategií, bez nichž by pochopení západní kultury bylo neúplné. Univerzalizující a konstruktivistický pohled na sexualitu (a ovšem nejen na ni) definují myšlení badatelky pouze částečně, neméně podstatným aspektem je vedle poznání a pochopení rovněž záležitost činu nesoucího potenciál proměnit společenskou a politickou realitu.

V opačném gardu Claude Summers¹⁹ v úvodu k encyklopedii homosexuální beletrie s názvem *The gay and lesbian literary heritage* musí vyřešit problém pojetí homosexuality od nejstarších literárních památek až po současnost. Vychází sice z poststrukturalistické Foucaultovy ideje o podřízení autora a jeho textů dobovému diskurzu, ale poněvadž by pak jen těžko bylo možno najít jednotící prvky mezi projevy stejnopohlavní náklonnosti kupř. v antických Aténách a současné megalopolí východního pobřeží Spojených států amerických, rezignuje na spletitost (doslova) vztahů a jevů a s co možná nejobecnějším konstatováním, že jediná podstatná věc je samotná existence oné náklonnosti, jež se manifestuje v nekonečném množství variací.

A přístup opět mírně odlišný: při řešení našeho problému se staví za recepční hledisko Wojciech Śmieja²⁰, který při výzkumu polské homosexuální literatury dospívá k přesvědčení, že o homosexuální literatuře je možno hovořit pouze v případě, pokud opustíme představu textu, který sám v sobě nese znaky či kvality vřazující jej bez výraznějších pochybností právě do tohoto typu beletrie. Homosexuální literatura tedy může existovat jedině tehdy, pokud přepustíme iniciativu samotnému čtenáři, kterému „přenecháme právo svobodné hierarchizace významů textu, právo zviditelnit to, co bylo v autorském záměru považováno za sekundární nebo skryté.“²¹ Avšak různé strategie skrývání, hru s maskami a symboly, vznik děl, k jejichž pochopení je zapotřebí druhého či jiného čtení, vidí jako zbytečnou po r. 1989 a vznáší na beletrii požadavek koncentrace na osud konkrétní individuality bez uvedených zastíracích technik.

Jak jsme na několika příkladech odlišných přístupů ukázali, otázka po samotné existenci homosexuální literatury je neodmyslitelně spojena s ideovým či ideologickým rámcem, z něhož vycházejí jednotliví autoři, a tím v důsledku implikuje i samotnou

¹⁹ SUMMERS, Claude J., ed. *The gay and lesbian literary heritage: a reader's companion to the writers and their works, from antiquity to the present*. London: Routledge, 2016. (1. vyd. 1995)

²⁰ ŚMIEJA, Wojciech. *Literatura, której nie ma: szkice o polskiej "literaturze homoseksualnej"*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2010. (překlad autora)

²¹ Tamtéž, s. 28.

metodu výzkumu takto ustanoveného korpusu textů. Přestože zřetelná dělicí linie uvažování o homosexualitě (vyjmeme-li z našeho uvažování takový typ prací, pro něž homosexualita je výzvou k boji či jejímu popření atp.) vede mezi esencialistickým a konstruktivistickým pohledem, nelze pominout při obtížné volbě kritérií pro třídění materiálu a potažmo pro jeho výzkum ani aspekty další. Domníváme se, že jen s velkými nesnázi je možné vztáhnout způsoby identifikace homosexuální literatury a metody vzniklé v určitém socio-kulturním prostředí, v určitém čase a prostoru, na materiál, který vykazuje odlišné charakteristiky, reaguje na odlišnou společenskou realitu atp. Jeví se nám nezbytné vzhledem ke specifčnosti situace po r. 1989 v našem kulturním a společenském prostředí, a tedy i na literární scéně, znovu s tímto vědomím promyslet samotnou opodstatněnost existence kategorie menšinové literatury a následně tomu přiměřeného způsobu výzkumu. Vypořádáme se především s dosavadními pokusy zmapovat současnou českou homosexuální literaturu a s přihlédnutím k některým teoriím či ideologiím (gay a lesbických studií či queerových studií)²² navrheme takový způsob třídění materiálu a postupy jeho výzkumu, který bude nejlépe poskytovat odpovědi na výzkumné otázky níže uvedené.

²² Nepovažujeme za nutné na tomto místě reprodukovat s jakousi spornou ambicí na úplnost vývoj uvažování o homosexualitě (nejen) v literatuře v západní vědě, obzvláště byly-li v českém prostředí tyto záležitosti již pečlivě a systematicky zpracovány. Přehled vývoje americké vědy o homosexualitě v literatuře nabízí Trušník (2011) a širší pohled evropských myšlenkových koncepcí pak Putna (2011). Při svém výkladu se omezíme pouze výběrově na určité autory/koncepce užitečné pro výzkum předmětného materiálu.

Diskuze

Václav Jamek ve svých esejích *O prašivém houfci*²³ (2001) věnovaných homosexuální literatuře, jejímu nároku na existenci a encyklopedickému přehledu homosexuálních děl a textů s problematikou AIDS, přistupuje k vymezení homosexuální literatury na základě tematicko-hodnotových hledisek.²⁴ Homosexuální zkušenost může a má být zprostředkována beletristickým textem pouze za předpokladu splnění několika podmínek. Prvním aspektem opravňujícím tvůrčí akt je způsob výpovědi, který bude uznán platným i mimo homosexuální publikum. Takové provedení, které se vymaní z arbitrárnosti a účelovosti, překročí obecný požadavek homosexuálního publika po pouhém uznání vlastní výjimečné existence v rámci textu. S tím se pojí apel uměleckosti výtvoru, neboť právě skrze toto hledisko se dílo osvobozuje z výše uvedených omezení a umožňuje stát se předmětem zájmu širšího obecnstva. Zde však Jamek vznáší rozhodující požadavek, kterým je pravdivost díla daná odmítnutím artefaktů sice vysoce esteticky hodnotných, ale zobrazujících homosexualitu jako „*existenciální zpotvořeninu*“. Autor se explicitně odkazuje na texty J. Karáska ze Lvovic, jejichž dekadentní pózu považuje zásadně za škodlivou, neboť v jeho pojetí je umění platné, pouze jestliže je pravdivé. Ačkoli to není plně artikulováno, lze dovodit, že Jamek spatřuje onu pravdivost v zavržení stylizací, masek, skrývání, pokřívování vynucenému dobovými estetickými pravidly a aktuálními morálními představami, tj. všemu, co čtenáře přiměje chápat homosexualitu a homosexuála jako stojícího mimo společnost, jako individuum postižené, nemocné apod. Naopak autor spatřuje homosexuální zkušenost jako součást všelidského údělu a jako takovou čtenářsky a intelektuálně přitažlivou i pro nehomosexuálního čtenáře.

Jamek tedy zásadně odmítá existenci ostrovní homosexuální literatury, jak uvádí, zejm. západoevropského a amerického stylu, literaturu ghetta, psanou výlučně pro do sebe zaměřenou komunitu homosexuálů. Tuto literaturu považuje za ideologickou či aktivistickou, a tedy rovnou zraňujícím a ovládajícím diskurzům vyčleňujícím homosexualitu násilně mimo většinovou společnost. Ideálním stavem je tedy taková krásná literatura, která na jedné straně dokáže zprostředkovat specifika homosexuální zkušenosti, ale na straně druhé včlení tyto jevy do obecného údělu člověka.

²³ Části textu publikoval již dříve Jamek jako doslov/studii k novele R. Nenadála *My Tě zazdíme, Aido* (1991).

²⁴ JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: literatura, homosexualita, AIDS*. Praha: Torst, 2001, s. 5-12.

Je nutno si však položit otázku, zda tím, že Jamek odstraňuje ze zorného pole určitou část literatury (v autorově idiolektu aktivistickou literaturu homosexuální), nezplošťuje a neznásilňuje pohled na tuto minoritu a její zkušenost? Svým postojem arbitra elegance de facto snižuje nemalou část homosexuálního publika oblíbeného triviální, populární či na specifického příjemce zaměřené texty do pozice nesvéprávných objektů manipulace. Právě umělecké dílo homosexuálovi „nejlépe slouží tím, že objevuje spojitost mezi zvláštními rysy jeho života a obecným údělem člověka: že ho tedy do lidského společenství zase „vobcovává“ jako jeho obyčejného člena.“²⁵ Na jedné straně demonstrováný odpor vůči ideologičnosti literatury z druhé strany utilitarizuje literaturu velmi podobným způsobem. Však samotný požadavek na inkluzivní funkci literatury zobrazující homosexuální zkušenost je mocenský, ideologický, nevymaňující se nijakým způsobem „z dějin uchopování homosexuality“ v západní společnosti.²⁶

Jankova argumentace se rozpadá v okamžiku, kdy aktivismus homosexuální – minoritní (exkluzivní) nahrazuje aktivismem univerzalizujícím (inkluzivním), v obou případech přisuzuje beletrii mimouměleckou funkci s cílem pokusit se nalézt hodnotový rozpor mezi oběma určenými typy. K takovým disonancím nakonec docházejí všechny preskriptivní poetiky či pokusy o ně, které kladou do popředí představu o literatuře, jaká by měla být, a stranou ponechávající literaturu, jaká ve skutečnosti je. Nebezpečím Jankova přístupu ovšem je osobování si výpovědi o homosexuální zkušenosti pouze pro tzv. literaturu vysokou (a následně pro její reflexi uměleckou, publicistickou či odbornou), a to pouze takového druhu, který koresponduje se stanoviskem autora, což upozaduje nebo umlčuje nikoli zanedbatelnou část produkce s homosexuální zkušeností, a tudíž jejich původců i příjemců. Nedobrá, triviální, pokleslá, populární ad libitum literatura nemůže být odstraněna ze zřetele pro svou uměleckou pochybnost či časově a prostorově ohraničenou neslučitelnost s výlučným či obecným diskurzem, neboť literatura se neomezuje pouze na ta nejvyšší patra, ba právě naopak dějiny literatury stále dokladují vertikální prostupnost mezi literárními artefakty a jejich skupinami z různých tematických, formálních i hodnotových oblastí. Jakkoli je výše uvedený přístup k materiálu pochopitelný pro esejistu či kritika, pro literární výzkum nepřináší žádné výhody.

²⁵ Tamtéž, s. 11.

²⁶ Nutno podotknout, že v tomto pohledu není Jamek nijak osamocený, viz FERNANDEZ, Dominique. *Le rapt de Ganymède*. Paris: Bernard Grasset, ©1989.

Zdaleka největší pozornost věnoval dosud problematice zobrazení homosexuality v české literatuře v rovině teoretické a literárněhistorické Martin C. Putna²⁷. Autor uvažování o literatuře zasazuje do širšího kontextu zkoumání homosexuality ve společenských vědách, přičemž na bohatém počtu teoretických titulů se pokouší při vědomí jistého zobecnění doložit existenci odlišných modelů sloužících k reflexi i reprezentaci homosexuality. Ve stručnosti řečeno dochází k poznání následujících třech typů, jichž aktuální charakteristika je podstatně determinována historicko-společenskými konsekvencemi.

1. Americký typ, který za zásadní dějinný okamžik považuje útok policistů na homosexuální bar Stonewall v New Yorku v r. 1969 a následné mohutné protesty homosexuální minority, které odstartovaly boj za rovnoprávnost v celé unii. Jedná se o milník, k němuž se vztahuje nejen historiografie, ale i krásná literatura, jak jsme viděli výše, a který hraje nespornou úlohu i v samotné sebeidentifikaci homosexuálů ve Spojených státech. Tavící kotlík, v němž smíšený rasy, etnika, národnosti a náboženská přesvědčení utvoří jednotný americký národ, je spíše přáním než realitou. Existence italských, čínských, korejských aj. čtvrtí, stále patrná rozdělení prostoru pro černé a bílé atp. svědčí o koexistenci různých (sub)kultur a minorit. Homosexuální minorita se ustanovuje s národnostními atributy, jako je zakladatelský mýtus, vlastní vlajka a symboly, svátky a uctívané osoby. S tímto vývojem se pojí i vznik určitého druhu literatury, který je zaměřen právě na příslušníky takto etablované minority s jejími představami, nároky a očekáváními. Putna dokládá, že homosexuální mainstream v Americe je výsostně politický, což se přetavuje i do krásné literatury. Stonewall se stává hodnotícím kritériem, neboť co bylo před ním, nebylo v pravém slova smyslu onou skutečnou homosexuální literaturou. Tyto modely jsou nutně vývojové, starší období je překonáno novějším, pro homosexuální minoritu prospěšnějším.²⁸

2. Francouzský typ dokladující jinou možnost fungování homosexuality ve společnosti nežli výše uvedenou. Homosexualita ve francouzském kulturním prostoru není předmětem debaty sama o sobě, je reflektována jako součást obecného údělu člověka (viz prameny Jamkovy pozice výše), doslova rozpuštění ve společnosti. Putna pro pozici

²⁷ Představená koncepce je součástí publikace *Homosexualita v dějinách české kultury* (2011), přičemž její části již dříve autor publikoval pod názvem *Poetika homosexuality v české literatuře* v časopise *Neon* (2000) a pod názvem *Veselá věda aneb alternativy uvnitř alternativy* v revue *Souvislosti* (2003).

²⁸ Blíže se k tomuto nazírání literatury věnujeme v úvodní části kapitoly o literatuře pro děti, mládež a dospívající s homosexuální tematikou, kde nachází užití tohoto modelu relevanci v beletristickém materiálu.

francouzskou vůči americké používá symbolického pojmenování, tedy amerického „snu o ostrově“ a francouzského „snu o velké rodině“²⁹: existence minority, jejíž ideální bytí spočívá v zaujetí sama sebou, versus začlenění do společnosti a její obohacení neopakovatelností jednoho každého jedince. Příčiny specifčnosti francouzského prostředí vidí autor jednak v neexistenci represivních norem zaměřených na homosexualitu již od dob Napoleonových, což snižuje potřebu vymezování se, jednak v částečném vlivu mediteránní kultury, jež se staví do jisté míry chápavě k zaujetí stejným pohlavím pod vlivem antické, středověké arabské i hebrejské tradice bez obavy ze společenské ostrakizace, konečně svůj podíl má i kultura libertinská.

3. Německý typ, jenž je charakteristický svým západem pro vědecké zkoumání homosexuality. Již v předchozí kapitole jsme uvedli hlavní postavy, které sehrály klíčovou úlohu při pojmenování, výzkumu, léčbě a snahách po odrestnění homosexuality, proto na tomto místě pouze konstatujeme autorovo pozorování tohoto převažujícího pohledu na homosexualitu ve střední Evropě.

Putna věnuje rovněž velkou pozornost tématu vědeckého zkoumání vztahu homosexuality a jejího uměleckého ztvárnění, přičemž svůj přehled různých přístupů staví pod polaritu „osoba nebo dílo“, podle toho, ke kterému z těchto krajností se daný přístup přiklání.³⁰ Pouze ve stručnosti představíme tento přehled, neboť bude podstatné pro naše vlastní zkoumání se k předloženým tezím vymezit.

1. Psychoanalytický přístup v literatuře sleduje projevy homosexuálního jedince v rámci uměleckého díla, pokouší se pochopit, jak se autorovo zaměření promítlo do tvůrčího aktu.

2. Apologetický biografismus je způsob nazírání literárního materiálu pouze coby „důkazního materiálu“ pro potřebu „podpořit svědectví ‚sekundárních textů‘, tedy životopisných zpráv a dokumentů, o homosexualitě toho kterého autora“³¹. I v českém prostředí je docela obvyklá strategie spočívající v dokladu homosexuality u významných osobností (nejčastěji v zájmu odůvodňujícím jakousi imanentní podstatu homosexuality v dějinách či hodnotu homosexuality pro společnost) v podobě historických textů, ale i popularizačních příruček a materiálů pro školskou potřebu.³² Postup zkoumání v takovém

²⁹ PUTNA, Martin C. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011, s. 14-15.

³⁰ Tamtéž, s. 23-55.

³¹ Tamtéž, s. 24.

³² Např. viz: KŘÍŽ, Jiří. *Slavní, ale "jiní" aneb Znamé homosexuální osobnosti*. Beroun: Echo, 1992.;

případě klade často před sebe prostý cíl v podobě prokázání (avšak i v opačném gardu odmítnutí či popření) homosexuality u předmětného tvůrce. Vřazením takového „úlovku“ do souboru homosexuálních tvůrců se otevírá následná cesta k nahlížení jejich textů prizmatem objevené sexuální orientace. Jak již bylo řečeno, je tento způsob zkoumání veden mimoliterárními (tedy aktivistickými či ideologickými) zájmy bez ohledu na samotný literární text.

3. Homotematikou označuje Putna přístup kontradiktorní k předchozímu, čímž se rozumí vyjmutí z předmětu zájmu autora a dosažení do centra pozornosti samotný text. V tomto přístupu hraje autor (resp. jeho skutečná či domnělá sexuální orientace) jen podružnou roli, texty jsou voleny podle přítomnosti homosexuálního tématu či motivů, které jsou tak či onak s homosexualitou spojovány.

Na příkladu antologie německých homosexuálních textů Joachima Campeho³³ však autor upozorňuje na problematiku zařazení textů vysokého stylu vedle textů triviálních, tedy vedle hodnotové diskrepance pozoruje problém především v nesouměřitelnosti autorských osobností co do projevů v rámci jejich celkového díla. Čímž se Putna dostává ke kritice čisté homotematiky spočívající v důsledném uzávorkování autora, neboť v konečném důsledku způsob zobrazení „nelze úspěšně oddělit od otázky, kdo je autorem zobrazení“³⁴. Je mu totiž nepochybné, že různý způsob zobrazení bude příznačný pro autory, kteří zachycují homosexualitu jako součást všelidské zkušenosti, jiný způsob bude typický pro ty, jimž je homosexualita odpornou, ale neškodnou eventualitou a zase jiný třeba pro spisovatelky vyjadřující pochopení či soucit s homosexuálními jedinci. Putna se tedy pokouší poukázat na ideové vazby mezi jednotlivými autorskými osobnostmi (v mnoha případech časově i prostorově vzdálenými) co do způsobu jejich uvažování o homosexualitě a jejího zobrazování v literárních textech. Takto definována se věc ale trivializuje, neboť postrádá jakéhokoli ohledu na další aspekty, které mohou být pro danou autorskou osobnost a její tvorbu (v níž se třeba vyskytuje homosexuální motiv či téma) daleko významnější, nežli je osobní postoj k homosexualitě (příkladně znejišťující roli takového konceptu v ohledu

FANEL, Jiří. Gay historie. Praha: Dauphin, 2000.; SMETÁČKOVÁ, Irena a BRAUN, Richard. *Homofobie v žánrovských kolektivech*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2009.

³³ CAMPE, Joachim. *Homosexualität in der deutschen Literatur; ein Lesebuch*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1988.

³⁴ PUTNA, Martin C. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011, s. 28.

k homosexualitě budou hrát aspekty náboženské, rodinné, národnostní, etnické atp.). Uvidíme ale dále, že autor preferuje přeci jen jiný, konzistentní přístup k materiálu.

4. Homotextualita (termín od Jacoba Stockingera) nabízí třetí možnost, kterák přistupovat k homosexuální literatuře. Jde o odklon jednak od výše uvedeného biografismu i od třídění materiálu na základě homosexuálních motivů. Podstatným je hledání způsobů, jakými jsou utvářeny texty autorů, kteří o homosexualitě nemohli nebo nechtěli hovořit otevřeně. Dvěma základními pojmy v tomto přístupu jsou maska a signál. Prostřednictvím masky je zakryt, ale nikoli smazán, původní význam odkazující k homosexualitě. Zároveň ale určitý způsob užití masek, jejich ustálené typy nebo pravidelné či očekávatelné umístění produkují signál umožňující čtení směřující k autorem zamýšlenému významu. Putna upozorňuje na několikrát nebezpečí plynoucí z užití této metody. Zaprvé jde o předpojatost výzkumníkovu, který může v očekávání signálů a masek tyto hledat a nepřekvapivě nacházet i v textech, které nemají s onou hrou jakoukoli spojitost, což odkazuje na výše zmiňovaný biografický apologetismus. Zadruhé se nebere v úvahu autora vůle podílet se na této hře. V případě, že autor nezamýšlel produkovat dílo se skrytým významem, jedná se pak o snahu vyčíst z díla autorovy tzv. skryté myšlenky a pohnutky, totiž se vrací do hry psychoanalytický přístup.

Uvedenou kritikou Putna dokazuje, že strukturalistický přístup v tomto bodu dospěl k mezím své použitelnosti a do hry se „*vrací nutnost zabývat se osobou autora. Vzhledem k výše vypsáním rizikům nedobrovolných ‚návratů autora‘ je snad tedy lépe, aby homotextualita tuto poznanou nutnost přijala a na svou strukturalistickou čistotu rezignovala dobrovolně a vědomě.*“³⁵ Badatel si tak připravil půdu pro prezentaci a ocenění metody, kterou již dříve úspěšně použil při tvorbě svých dějin české katolické literatury:

3. Personalismus jako Putnova preferovaná metoda kombinuje analýzu tematickou, textovou i výzkum artefaktů souvisejících s autory (jako jsou např. svědectví z první i druhé ruky), přičemž váha těchto jednotlivých složek nemůže být určena jednou pro vždy, ale odvíjí se od zkoumaného materiálu. Klad personalismu spatřuje autor v možnosti přistupovat k jednomu každému autorovi jako k osobité autorské individualitě. Výpověď o homosexualitě je pak dána souhrnem toho společného, homosexuálního, v různých podobách vyjádřeného v dílech vysoké hodnoty: „*Důrazem na estetickou kvalitu zkoumaných děl, nepředpojatostí práce s nimi a vytváření*

³⁵ Tamtéž, s. 30.

*panorámatu nekonečné rozmanitosti výrazů homosexuality v umění vytvářejí nejlepší možnou obranu místa homosexuální zkušenosti v obecné lidské kultuře.*³⁶

Shledáváme, že Putna v konečném důsledku dochází v částečný soulad s přesvědčením Jamkovým o podstatnosti děl na základě jejich estetické hodnoty, nevidí ale rozdílně od něj funkci literárních textů zobrazujících homosexuální zkušenost tak výrazně utilitárně.

Jak už jsme výše uvedli, máme za to, že vypovídající hodnotu o fenoménu homosexuality však mají i texty, jichž estetická hodnota je zanedbatelná či zpochybnitelná. Takové artefakty nejsou primárně nositeli poznání o krásné literatuře, jejich hodnota pro výzkum homosexuální zkušenosti spočívá ve velké části za hranicemi kategorie krásna. Avšak výlučným přijetím tohoto postoje bychom se ocitli na poli literární antropologie, pro niž umělecké dílo má význam primárně coby soubor poznatků o době, historicko-spoločenském kontextu atp. Seznali jsme, že podobné krajnosti, které na jedné straně z předmětu zkoumání odstraňují texty pro jejich nedostatečnou uměleckost a na straně druhé je využívají utilitárně jako zápis odtržený od jejich funkce estetické, jsou nebezpečné, neboť pokrývají pohled na to, jakými způsoby se promítá předmět našeho zájmu do specifického druhu lidského konání, jímž je literární tvorba.

Personalismus má pochopitelně smysl, pokud zacházíme s texty, při vědomí vágnosti takového dělení řekněme vyšší úrovně, aspirujícími na uměleckost. V okamžiku, kdy můžeme dokladovat svébytnou autorskou poetiku, popisovat posuny v myšlení jednotlivých osobností a vývoji jejich tvůrčího úsilí. Naopak tento způsob nazírání materiálu postrádá smyslu v okamžiku, kdy na jedné straně je nutno se zabývat texty triviálními či populárními, na straně druhé se objevuje dlouhý zástup autorů jedné knihy či autorů pseudonymních, u nichž by se podobný přístup stal bezobsažným. Avšak bylo-li by nakonec možno biografické údaje získat, poznat důkladně společenské, rodinné či kulturní zázemí, prozkoumat vlivy literární a jiné promítající se do tvůrčího počínu, i kdyby tato nesmírně namáhavá činnost byla provedena, nejsme přesvědčeni o tom, že by to bylo významně nápomocno k poznání homosexuálního zobrazení v současné literatuře, což jsme si vytkli za cíl. Bez nejmenší pochyby by takový výzkum vedl spíše k užitečnému a hodnotnému poznání osudů, představ a očekávání homosexuála 21. věku, avšak to není naší ambicí i při vědomí, že se stále jedná o oblíbenou součást

³⁶ Tamtéž, s. 32.

literárněhistorického pojednání. Ponecháme tedy tuto záležitost odborníkům z oblasti sociologie či orální historie.

Filozofové Deleuze s Guattarim³⁷ se ve svém pokusu postihnout tahy či posuny Kafkova textu, jichž kvalita odráží dobové společenské jevy, vypořádávají se stěžejním aspektem česko-německo-židovského autora spočívajícím v neustálém prozkoumávání tvůrčí existence mimo velkou, národní literaturu. Jejich čtení produkuje svérázný model menšinové literatury, jejíž nejdůležitější prvek je možno spatřovat v produkci životného subsystému schopnému konstituovat kolektivní výpověď.

Menšinovou literaturu nelze definovat na základě samotného faktu, že je napsána v menšinovém jazyce, ale pouze na základě vztahu – fungování menšinové literární produkce v rámci většinového jazyka. Přestože zde Deleuze s Guattarim přirozeně odkazují k národnostně jazykové situaci počátku 20. století v Praze, dochází postupně ke zobecnění uchopitelnému i pro situaci literatur, jejichž menšinovost je založena i na jiných aspektech. Vrátime-li se ale k jejich pojetí menšinové literatury, pak se ukazují tři definiční znaky.

Zaprvé je její jazyk určen *vysokým koeficientem deterritorializace*. Známý Kafkův bonmot o nemožnosti nepsat, nemožnosti psát německy a nemožnosti psát jinak se interpretuje ve smyslu existence, nutnosti činění patrným, ale stále zápasícím s marginalizačními tendencemi. Nemožnost nepsat je dána nezbytností projevit to, co je předmětem útlaku, v literárním ztvárnění. Nemožnost fungovat ve většinovém kódu společnosti a zároveň nemožnost využít jazyka odtrženého od svého prostoru vede k produkci svébytného jazyka určeného *ke zvláštnímu menšinovému užití*. Na tomto místě si jistě zaslouží podotknoutí, že tendence k tvorbě vlastního kódu je patrná i v případě literatury homosexuální. Ať se jednalo o výše uvedené šifrování textů, skrývání původních významů – produkce masek a signálů, nebo zvláštních textových strategií či nejmarkantněji v tvorbě nového lexika či přivlastňování a přepsání původních významů slov, jak jsme o tom hovořili v kapitole terminologické.

Zadruhé, a signifikantně pro autory, je znakem minoritní literatury její všudypřítomný politický rozměr. Typickým je vidění politické dimenze i u takových jevů, které ve velkých literaturách jsou tohoto prosty. Osobní záležitosti – rodinné či manželské

³⁷ DELEUZE, Gilles a GUATTARI, Félix. *Kafka: za menšinovou literaturu*. V Praze: Herrmann & synové, 2016. (1. vyd. 1975, přesnější překlad titulu v podobě ...za menší literaturu by zvýznamnil vztah k literatuře větší, kterou svou fragmentarností deterritorializuje.)

se stávají součástí významných her o minulost, přítomnost a budoucnost. „Menšinová literatura je zcela jiná: její stísněný prostor má za následek, že každá osobní záležitost je přímo napojena na politiku. ... Právě zde se rodinný trojúhelník napojuje na jiné trojúhelníky, obchodní, ekonomické, byrokratické, soudní, a ty pak určují jeho hodnotu.“³⁸ Tedy, co velká literatura vnímá jako samozřejmou danost, o níž již netřeba vést diskuzi, to vynáší menšinová literatura na povrch a specifickým druhem představení znovu promýšlí, dává nové významy.

Zatřetí menšinová literatura nemůže spoléhat na velké talenty, jichž postrádá. Co na jedné straně může být vnímáno jako handicap, na straně druhé je to i významná hodnota, neboť osvobozuje od literatury zavedených, významných osobností. Lambert³⁹ rozvíjí myšlenku „literatury prosté mistrů“ a dospívá k estetickému výroku: Protože nelze v menšinové literatuře vztahovat tvorbu jednotlivých autorů (kteří svým způsobem samozřejmě aspirují na pozici uznávaných person v lokálním literárním stroji) k nezpochybnitelným mistrům, je v minoritní literatuře těžké, ba téměř nemožné definovat kvalitní opusy, neboť „kritéria vkusu pro rozlišení kvality literárních produktů jsou etablována většinou literaturou a jejími autory.“⁴⁰ Nelze-li se spolehnout na osobní výpověď, je síla menšinové literatury v její kolektivnosti. Skrze konstatování o mizícím principu vypravěče v Kafkových textech se filozofové dobírají výroku, že: „Žádný subjekt neexistuje, jsou jen kolektivní uspořádání vypovídání – a literatura vyjadřuje tato uspořádání v situaci, kdy nejsou navenek dána a kdy existují jen jako d'ábelské síly, které hrozí přijít, nebo jako revoluční síly, které bude třeba zkonstruovat.“⁴¹

Shrneme-li výše řečené, lze za menšinové literatury považovat právě takové, které nejsou dány jednou pro vždy, ale vztahují se tím či oním způsobem k literatuře velké. Přestože, jak Deleuze s Guattarim tvrdí, je zájmem všech hnutí učinit svůj diskurz ve společnosti dominantním, měla by být touha právě odlišná: „Je třeba snít opačný sen, dokázat stvořit menšinové stávání. (Je ještě nějaká naděje pro filosofii, která po dlouhou dobu představovala oficiální a referenční žánr? Využijme současné situace, kdy antifilosofie chce být řečí moci.).“⁴²

³⁸ Tamtéž, s. 30-31.

³⁹ FIŠEROVÁ, Michaela, CHARVÁT, Martin a LAMBERT, Gregg. *Gilles Deleuze o literatuře: mezi uměním, animalitou a politikou*. Praha: Togga, spol. s r.o., 2018.

⁴⁰ Tamtéž, s. 163.

⁴¹ DELEUZE, Gilles a GUATTARI, Félix. *Kafka: za menšinovou literaturu*. V Praze: Herrmann & synové, 2016, s. 33.

⁴² Tamtéž, s. 51.

Menšinová literatura je osvěžujícím antipodem arborescentní perspektivy literárních dějin či její kritiky. Jde o hledání a nacházení „ztraceného lidu“. Svou fragmentární povahou je menšinová literatura určena ke kontinuálnímu (nikdy neukončenému) konstituování výpovědi, jíž nehrozí petrifikace čili zmrtvění do akademických forem vypovídání o literatuře.

Lambert ve své kritice Deleuze a Guattariho upozorňuje sice na přehnaný apel na politický rozměr menšinové literatury, avšak navazuje na filozofy a návratem k jádru Kafkových textů dotváří uvedenou definici: „1. *To, co se nazývá ‚menšinovou literaturou‘, má široký záběr, protože její vývoj postrádá distinktivní či definující přítomnost mimořádného talentu; naopak, většinová literatura má úzký záběr, protože její většinové talenty budou sloužit jako vodítko pro budoucí vývoj, tudíž, ‚zužují‘ její možnosti.* 2. *To, co se nazývá ‚menšinovou literaturou‘, je ‚nekompletní‘ (chybějící většinová forma kánonu literární historie); to však znamená, že je relativně svobodná k rozvinutí se v mnoha směrech, zatímco budoucnost většinové literatury je zčásti blokována její ‚neomezenou závislostí‘ na svých většinových autorech – jejich ‚tradici a individuálním talentu‘ (Elliott).“⁴³*

Zdálo by se tedy, že veškerý rozdíl mezi takto definovanou literaturou většinovou a menšinovou spočívá toliko na zavedenosti jedné a tendenci druhé dohnat své zpoždění a stát se součástí dominantního kánonu nebo převzít sama dominantní roli. Přistoupením na takovéto zjednodušení bychom ale popřeli základní moment, jímž se ustanovuje kontinuita menšinové literatury, a tím je fragmentárnost, která může být demonstrována v mnoha různých ohledech jako roztržičnost názorová, žánrová, hodnotová atd. Nepochybně se také vyjeví otázka po začátku a konci souboru, sounáležitosti a vzájemné provázanosti těchto dílků. Je patrné, že určité částky budou pevněji či úžeji spojeny se svým okolím, okraje struktury se budou rozpadat v prach či budou volně prostupovat v literaturu velkou. Uvažovaný gravitační model by podle fyzikálních zákonů měl ve svém středu být prostý přitažlivosti. Centrální představa (anebo snad již platonská idea) pravého díla, ke které všechny ostatní nedokonalé texty směřují svoji existenci by však byla negováním traktovaných hodnot rozmanitosti a proměnlivosti. Přesto bude metafora ideálního designu užitečná v okamžiku zabývání se specifickými „homosexuálními“ žánry, obzvláště triviálními či populárními artefakty.

⁴³ FIŠEROVÁ, Michaela, CHARVÁT, Martin a LAMBERT, Gregg. *Gilles Deleuze o literatuře: mezi uměním, animalitou a politikou*. Praha: Togga, spol. s r.o., 2018, s. 163.

Ale obraťme svou pozornost zpět k fragmentárnosti, jež je dále posilována a zachovávána neexistencí, praktickou neschopností udržovat a vést dlouhodobě jednotlivé součásti literárního provozu. Velká frekvence autorů a jejich textů, programových manifestů, publikačních platforem, absence centrálních či centralizujících orgánů, vznikající a mizící nakladatelství atp., to vše nabourává tendenci vzniku jednoho, všeobecně uznávaného souboru hodnot.

Důvodem pro tak zaujaté zabývání se onou představou fragmentu bude reálná shoda v některých podstatných aspektech homosexuální literatury s tímto konceptem, jak se budeme snažit dokázat v následujícím textu. Závěrem podotkneme, že jsme si vědomi politického rozměru (a jisté časoprostorové podmíněnosti) uvedeného konceptu, jehož důraz na stálou změnu, skepse vůči trvání forem a jistý revoluční potenciál má svůj odraz v mladší queerové teorii (či queerových teoriích), již jsme uvedli v předchozí kapitole. Avšak na rozdíl od jiných pojetí (spíše preskriptivního charakteru) dokladujeme popsané jevy ve skutečné evidenci, nikoli v přání či předpokladu toho, jaká by literatura měla být.

Při definování toho, čím je či čím by být mohla homosexuální literatura, můžeme vycházet rovněž z analogie s různými menšinovými či speciálními typy literatur, přičemž budeme opět přihlížet zvláště k situaci v českém (v širokém – geograficko-kulturním spíše nežli jazykovém nebo etnickém slova smyslu) kontextu.

Otázku po specifičnosti určitého druhu literatury si kladou i výzkumy romské kultury. Co je to vlastně romská literatura a existuje-li vůbec něco takového, jak se to pozná?⁴⁴ Je to literatura psaná Romy nebo literatura tematicky se zaměřující na Romy? S čímž souvisí další vějíř otázek zabývajících se definicí romského autora – je-li jeho podstata dána etnicitou, místem pobytu, jazykem, kterým hovoří či píše, životním stylem? S přihlédnutím k převážně orálnímu charakteru romské slovesnosti, je možné romskou literaturu definovat právě na základě znaků, které k orálnosti odkazují? Z důvodu rozptýlenosti Romů a neexistence státního útvaru, v němž by byli majoritou, je možné považovat za romskou literaturu i takovou, která není psána romštinou? Vidíme, že mnohé z výše položených otázek se překrývají s těmi, které jsme si pokládali výše. Však stejně jako v případě záležitosti definování homosexuální literatury nelze ani v případě té romské hovořit o tom, že by existovala nějaká shoda na jejím jednotném pojetí.

⁴⁴ RYVOLOVÁ, Karolína. *Romany Letters in the Making: Testing the Frontiers of Legitimate Literature. A Comparative Analysis of Four Romany Life Stories*. Praha, 2014.

Jak dokladují Ryvolová s Houdkem,⁴⁵ je zvykem v českém prostředí považovat za romskou literaturu texty psané Romy buď v romštině nebo v jazyce majority. Za nejdůležitější ale autoři považují sebeidentifikaci samotného autora, za méně důležitou či vůbec nepodstatnou naopak pokládají tematickou složku: „*Hlásí-li se spisovatel ke svému původu, není důležité, zda také jeho témata jsou romská; pokud se naopak od své etnické totožnosti distancuje, je třeba to respektovat a do korpusu romské literatury jej neřadit.*“⁴⁶

Takový přístup ovšem vyžaduje pečlivé zkoumání autorových projevů již učiněných, jeho cílené dotazování či nakonec dešifrování jeho pojetí identity z textů. Za romského spisovatele je považován takový, který se jako Rom identifikuje bez ohledu na svoji tvorbu. Etnické hledisko převažuje nad všemi ostatními, ledaže by autor odmítal být spojován s tímto etnikem. Nakolik je takové počínání přínosné, vědí zřejmě jmenovaní romisté, pro náš předmět zájmu nepovažujeme tento přístup za produktivní. Nelze dovést žádnou přidanou hodnotu plynoucí z evidence sebeidentifikace autora. Analogicky k tomuto postupu bychom totiž za tvůrce homosexuální literatury považovali pouze jedince veřejně deklarujícího svou příslušnost k homosexuální komunitě, nějakému pojetí homosexuality atp.

Při užití stejného východiska jako autoři výše uvedení přináší do uvažování o podstatě a definici romské literatury Scheinostová⁴⁷ přeci jen víceméně tematický aspekt, totiž v různé kvalitě a kvantitě vyjadřovaný distanc od „jiného“. V tomto konkrétním příkladě se jiným rozumí Nerom, ve stereotypním romském pojetí „gádžo“, neboť „*nebýt gádžo je v kontextu vymezovacího mechanismu základním sudidlem romství.*“⁴⁸ Uchování vlastní identity je nerozlučně spojeno s odmítáním jiného, „*dichotomie ,my‘ versus ,oni‘ (rozumí se ,my černí, chudí, ubozí‘, ale také ,dobří‘ naproti ,oni bílí, prestižní a bohatí‘, ale také ,zlí‘...*“⁴⁹ Tento základní rozvrh je pak patrný nikoli pouze na tematické rovině, ale stojí v samotných základech romské literatury. Nelze ovšem pominout ani fakt, že vymezování vůči onomu „jinému“ může nabývat i ambivalentní podobu, na jedné straně snaha uškodit, přechytračit atp., na straně druhé statusové vztahování se k majoritní společnosti, nenávisť, závist a úsilí napodobovat nemusí být v rozporu, ba mnohdy jsou přítomny zároveň.

⁴⁵ RYVOLOVÁ, Karolína a Lukáš HOUDEK. Literatura Romů na československém území po roce 2000. *České literární centrum*[online]. 19. 4. 2018.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ SCHEINOSTOVÁ, Alena. *Romipen: literaturou k moderní identitě*. Praha: Athinganoi, 2006.

⁴⁸ Tamtéž, s. 30.

⁴⁹ Tamtéž, s. 13.

V otázce sebeidentifikace pramenící z distance vůči většinové společnosti se jeví situace v homosexuální literatuře v mnoha ohledech obdobná jako v té romské, ale jsou patrné i podstatné rozdíly. Věc se bude týkat rozporu mezi tím, zda homosexualita per se či homosexuální komunita (dá-li se vůbec v České republice v současnosti hovořit o funkčních hom. komunitách jako reakcích na odcizující tendence moderní společnosti)⁵⁰ je v nejnovější české literatuře vnímána jako bezpečný, ustálený, s určitým souborem hodnot a představ spojovaný konstrukt, s nímž je možno se identifikovat a vědomě se odlišit od většinové společnosti (viz výše zmíněný ostrovní model), nebo zda se objevují taková zobrazení, která spíše odkazují k integračnímu pojetí, přináležitosti ke společnosti, z níž by ve správném běhu věci neměl být odlišující se jedinec jakkoli vyčleňován a měl by se cítit být jejím plnoprávným členem. Rozdíl mezi reprezentací romskou a homosexuální v tomto ohledu bude spočívat v potenciálu znejišťovat svou identitu, neboť ta v případě homosexuálních jedinců není společností na základě vnějších znaků zpravidla snadno rozpoznána. Různé identitní strategie skrývání, odmítání, popírání, vyjevování, přiznávání či přihlašování budou v tomto patrně odlišujícím znakem od oné konkrétní literatury etnické. Samozřejmě není možné tuto záležitost generalizovat a zjednodušovat, neboť bychom nepochybně našli ojedinělé artefakty tomuto tvrzení odporující, přesto lze na základě znalosti textů vyslovit hypotézu svědčící pro to, že současná česká homosexuální próza je téměř prosta takových zobrazení. Ba co více, jak poukážeme v dalších kapitolách, jedním ze specifíků homosexuální prózy je konstantní důraz na individuum a jeho schopnost vyrovnávat se s jinakostí. Komunitní rozměr bude v textech znamenat mnohem méně. Zobrazení homosexuála se v tomto vymyká. Nepřichází na svět jako příslušník kmene, etnika, národa, s jejichž souborem hodnot a jejichmi příslušníky by se mohl od nejútlejšího dětství až po závěr života identifikovat, ale z počátečního souznění se sám uvědomuje jako odlišný s dalším scénářem oscilujícím mezi výše uvedenými krajními polohami.

Dodejme k již řečenému, že nemáme v úmyslu vynášet jakékoli kategorické soudy o tom, který ze sebeidentifikačních aspektů (ať už etnická přináležitost či sexuální orientace) hlouběji zasahuje osobnost jedince a jeho fungování ve světě, jejich podstata je natolik odlišná, že toto nelze učinit na základě povrchního poznání. Přesto jsme

⁵⁰ Tuto záležitost ponecháme k rozřešení specializovaným sociologickým, resp. historickým výzkumům, které se zabývají tímto druhem sociability. Pro naše zkoumání není podstatná ani tak záležitost skutečné existence homosexuální komunity jako spíše její projekce, anticipace či představy o ní v beletristických dílech. Přesto se stručně k některým těmto jevům vracíme v kap. věnované periodikům s homosexuální tematikou.

považovali za užitečné představit a následně i využít způsob nahlížení na identitu jako negativní vymezení oproti majoritě. Při našem výzkumu půjde mj. také o to, abychom pojmenovali různé podoby tohoto vztahování se homosexuálů vůči většinové společnosti, ale neméně i vůči jiným jedincům téhož zaměření a jejich uskupením.

Rovněž některé další momenty (teritoriálně české) romské literatury nachází paralely v literatuře homosexuální. Jakkoli jsme zaujali spíše rezervované stanovisko vůči definici romské literatury na etnickém principu, otevírá takový způsob nahlížení na literaturu podstatnou otázku, jíž budeme muset vzít i při našem výzkumu v potaz, a tou je autenticita umělecké výpovědi ve vztahu k osobě autora v závislosti na jeho sexuální orientaci. Tedy, zda je možné, aby jevy zprostředkované jedincem bez homosexuální zkušenosti, či dokonce bez homosexuální orientace či sebeidentifikace, nabyly stejné kvality jako texty autorů homosexuálních? Rovněž v české produkci operující s romskou tematikou nalezneme pokusy, které se zaměřují na reflexi romské zkušenosti Neromy. Příkladem pars pro toto budiž soubor povídek, básní ad. útvarů iniciovaný Obcí spisovatelů s názvem *Devla, Devla!: básně a povídky o Romech* (2008), v nichž zejména texty neromských autorů jsou přehlídkou stereotypních, nejčastěji romantických či blahosklonných představ o fungování Romů ve společnosti i mezi Romy samotnými.

S tímto typem psaní se setkáme i v případě zobrazení homosexuality v literatuře. Otevírá se otázka, zda takovou literaturu, tedy psanou osobami nehomosexuálními, můžeme vůbec považovat za literaturu homosexuální. Jak už jsme uvedli, s určením homosexuality u autorů je to těžké, jen velmi z těch, o nichž bude řeč dále, se identifikovalo jako homosexuálové, až na výjimky se autoři textů nezapojují do akcí a života homosexuální komunity, u části z nich nemáme vlastně žádnou evidenci o jejich identitě atd. Lze předpokládat, že pro určitou část autorů je stále coming out něčím nevídaným z osobních či profesních důvodů, část z nich nejspíše bude pociťovat zbytečnost takového veřejného odhalení, nechut' být přiřazen do určité skupiny. Přestože se tedy můžeme domnívat, že určitá zobrazení homosexuality neodpovídají naší zkušenosti, že se vytvářejí určitá pokřivení, operuje se stereotypy atp., nelze jednoznačně na základě toho rozhodnout o skutečné orientaci jejich textových původců. V případě homosexuální literatury tedy nebude možné nalézt rozlišovací hledisko v podobě orientace autora.

Poslední specifikum etnické menšinové literatury, kde by mohly být pozorovány paralely k literatuře homosexuální, spočívá ve zvláštní povaze romské slovesné kultury, totiž až do 20. století (a mnohdy stále) z velké části předávané pouze v orální podobě, což

se projevuje i v současné písemně zaznamenané podobě i mimo tradiční žánry romské slovesnosti. Analogii bychom mohli spatřovat i v homosexuálních textech, které musely skrývat skutečnou podstatu výpovědi a tomu přizpůsobovat strategie i výrazové prostředky (viz homotextualita výše).

Pro další inspiraci při hledání definice homosexuální literatury nahlédneme přístup u speciálního typu literatury autora, jemuž jsme již věnovali výrazný prostor. Nejen pro české prostředí se pokusil zevrubně definovat tzv. katolickou literaturu M. C. Putna ve své *České katolické literatuře 1848-1918*⁵¹. Analogie by to v tomto případě mohla být případná, neboť není založena na jazykovém, národnostním nebo etnickém základě, totiž na vnějškově či jinak snadno rozeznatelné odlišnosti od majority. Rozdílná povaha plyne na aktu volby těch, které řadí či těch, kteří se sami včleňují do předmětné skupiny. Zatímco v jednom případě přináležitost ke skupině sice musí být nejprve rozeznána a přijata, ale jinak se má obecně za to, že je vrozená. V případě druhém je přináležitost u většiny autorů sice dána narozením do určitého prostředí, ale venkoncem vzato je záležitostí osobního rozhodnutí k oné skupině se hlásit. Hovoříme v této souvislosti samozřejmě pouze o samotných aktérech – autorech, jiná záležitost je sekundární zpětná činnost přiřazování k jistému typu literatury. Toto uvádíme pouze na okraj, neboť nesouzníme s tím, že by snad tyto difference hrály nějakou zásadnější roli při definování oné menšinové literatury.

Putna při definici katolické literatury dochází k pojmenování několika přístupů, které právě tuto záležitost již dříve zpředměťovaly.⁵² Zaprvé je zde možnost obrátit pozornost k autorovi textů a přijmout fakt, že v určitém časovém období byli velkou měrou autory katolické literatury kněží, a následně tedy dovodit, že je to právě tato přináležitost profesní, která literaturu definuje. Zadruhé se nabízí přístup, který akcentuje ideovou spřízněnost, popř. tematickou shodnost katolické literatury a katolické nauky. Tento přístup Putna identifikuje ve dvou rovinách, jednak jako úzký, který přísně hledí na dodržení katolické nauky u spisovatelů, jednak jako široký, který se spokojí se základními znaky katolické nauky a v tom ohledu se pokouší dohledávat a přiřazovat autory ke katolickému proudu, důležitým hlediskem je kvalita literární produkce. Zatřetí je to přístup elitně-individualistický, který vychází z předpokladu, že žádná katolická literatura vlastně neexistuje. Existence výtečných uměleckých děl má obecnou platnost,

⁵¹ PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2017.

⁵² Tamtéž, s. 11-40.

stejně jako učení katolické církve. Do popředí se tedy dostává záležitost umělecké hodnoty nad ideovou shodou. Rozdíl v tomto aspektu mezi úzkým pojetím a tímto elitním spočívá v tom, že prvně jmenovaný vidí dobrá díla pouze jsou-li katolická, druhý označuje veškerou kvalitní produkci za samozřejmě katolickou. Nevýhodou posledního přístupu je jeho nejasnost, v zásadě závisí pouze na preferenci jednoho každého sestavovatele seznamů.

Z výše uvedeného vyplývá, že přístupy, které se pokoušejí stanovit existenci katolické literatury jednou pro vždy budou vždy narážet na limity a jejich definice nemůže odpovídat vývoji literatury delší 2 000 let. Putna považuje za nezbytné přistoupit k definici nové, která bude založena nikoli výlučně na dějinách literárních, nebo dějinách katolických, ale právě na jejich průniku. Zjišťuje totiž, že během 19. století se výrazně mění postavení církve, která se stává pouze jednou ze zájmových skupin v pluralitním moderním světě a tedy: „*Teprve od tohoto okamžiku je podle našeho názoru možné hovořit o katolické literatuře, katolická literatura je literaturou katolíků, vyhraněné menšiny uvnitř sekulárního světa.*“⁵³ Zároveň se ale autor varuje preskribovat nějakou katolickou poetiku, při výzkumu věnuje pozornost jak dílům vysoké umělecké hodnoty, tak dílům denní spotřeby (faktuálního, administrativního charakteru ad.), neboť si uvědomuje, že zaměření pouze na první skupinu by vedlo k reduktivním výsledkům a nepopisovalo věrně realitu.

Inspirativním pro záležitost definice homosexuální literatury se tak jeví záměr vycházet z důkladného poznání a charakteru materiálu a vyhýbat se apriorním (předpoznáním) soudům o předmětu našeho zájmu pramenícím z určitých ideologických pozic či vědění zaměřeného na části tohoto souboru. Rovněž je Putnova metoda přínosná v tom, že neopomíjí historicko-společenský aspekt a usouvztažňuje jej s jmenovaným materiálem, rezignuje na všeplatná vymezení a koncentruje určitý vymežitelný fenomén v dějinách literatury.

⁵³ Tamtéž, s. 37.

Beletrie bez otazníků? K problematickým aspektům určení homosexuálních textů

Ačkoli jsme opakovaně naznačili, že sledované období po r. 1989 se v české literatuře odlišuje od období předchozího tendencí k dosud nepoznané otevřenosti zobrazení homosexuální zkušenosti, že proměna společenských podmínek vedla nesporně ke zlepšení postavení homosexuálů, což se projevilo rovněž v beletrii redukcí zakrývacích strategií, nelze však z toho dovozovat, že by se to týkalo bezvýhradně celé produkce, a nelze hovořit ani o tom, že pouhá eliminace hry masek a signálů by ve všech případech situaci zjednodušila, neboť budeme konfrontováni s díly, která sice homosexualitu nějakým způsobem ztvárňují, ale na první pohled ji nečiní tématem, distancují se od ní, nebo naopak homosexuálními ztvárněními zaplňují text do takové míry, že jim jsou pouhou ilustrací při hledání jiného cíle atp. Bude tedy představovat klíčový problém to, zda do souboru zařadit všechna díla, která nějakým způsobem třeba pouze zobrazují, či na nějakém prostoru reflektují homosexuální zkušenost. Jestli pouhá evidence přítomnosti kupř. homosexuálních postav bude opravňovat k vyřknutí soudu o přináležitosti onoho textu k předmětnému souboru nebo bude zapotřebí, aby takové dílo obsahovalo konzumovaný homosexuální vztah či aby homosexualitě byl věnován podstatný prostor díla atd.

Na složitost, obtížnost a jistou nejednoznačnost tohoto kategorizačního aktu poukážeme na příkladu textu, který dle našeho soudu představuje kompendium komplikací při snaze rozhodnout o přináležitosti k homosexuálnímu korpusu nejnovější české beletrie.

Román již vícekrát vzpomínaného Martina C. Putny s názvem *Kniha Kraft* a podtitulem *ein Bildungsroman* (1996), jehož tématem je duchovní zrání autorova alter ega (či jeho početných fragmentů) na pozadí společenských proměn v závěru 80. a v první polovině 90. let. Jedná se o knihu o přerodech mnohotvárného individua v přerodové době. Pozornost je soustředěna předně na vypravěčův vztah ke křesťanství, potažmo katolické církvi, jeho činnost vědeckou i popularizační, podstatnou součástí je rovněž rovina osobně vztahová. Promyšleně komponovaný text rozvržený do čtyř knih (přičemž poslední je uvedena pouze titulem) odkazujících jich počtem patrně na čtyři knihy evangelia je zaplněn množstvím referencí ke křesťanství, kulturním dějinám různých evropských regionů, myslitelům, spisovatelům, teologům ad. v míře natolik vysoké, že

lze jen s obtížemi rozhodnout nakolik se jednalo o projev autorovy potřeby prezentace vlastní sečtěllosti či moudrosti anebo naopak (ale možná také zároveň) o hluboce ironický škleb nad svým obrazem budovaným před světem. Není ovšem podstatný ortel nad touto záležitostí, důležité je konstatování oné strategie spočívající v zjevném, provokativním stavění na oči a zároveň v umném odklánění pohledu od fazety, která má teprve potenciál doplňovat komplexní význam celého opusu. Samotné toto hledání skrytého a nedořečeného, přetváření a přerody individua, identitní ukotvování, to vše v mnoha ohledech charakterizuje Putnov text a dává vodítko i pro možné homosexuální čtení.

Nelze však pominout, že doboví recenzenti⁵⁴ nechávali stranou tuto zajímavou složku románu, a to přestože ji nijak nezatracovali a shledávali sexualitu a homosexualitu platným interpretačním směrem, nikdo z nich se touto cestou nevydal, jako by se jednalo o jakési tabu, neslušnost či nehodnost mluvení o tématu sexuální identity.⁵⁵ Naopak se poučení čtenáři pokoušeli do jednoho seznat význam textu v komparaci s jeho tvůrcem, pochopit pohnutky a poukázat na důsledky počínání individua, které sepsalo text, aniž by aspirovali na to využít při interpretaci tyto potentní aspekty. Jestliže reflexe textu v době vydání vcelku pochopitelně přistupují na Putnovu hru a koncentrují převážnou část své pozornosti na vábničky, jimiž autor upoutává pozornost, totiž nijak šifrovaná jména žijících osob, jimž se mnohdy v textu dostalo nelichotivého angažmá, a popisované děje, jichž subjektivní popis neobyčejně vzrušoval tehdejší aktéry, s odstupem více než dvaceti let od vydání *Knihy Kraft* je možno se od tohoto morálního pobouření oprostít a promýšlet titul těmito aspekty neoslepování.

Putново nemluvení, skrývání se za hradbu slov, demonstrací a performancí zcela pregnantně vystihl Petr A. Bílek: „Zároveň, ale toto ‚já‘ na sebe jazykem permanentně prozrazuje, nechává svou ledabylostí čtenáři poznat, že je to všechno spíše póza, vědomé úsilí zarputilého dítěte vybudovat si vlastní ‚image‘.“⁵⁶

⁵⁴ Viz např. JANOŠEK, Pavel. mc2 Putna aneb revolucionářova kniha navzdory. *Tvar*, roč. 13, 1996, č. 7, s. 7.; BÍLEK, Petr A. Dva Bildungsromány. *Tvar*, roč. 14, 1996, č. 7, s. 20-21.; MISTROVÁ, Veronika. Kniha Pravd (Ein Humbuckroman). *Literární noviny*, roč. 27, 1996, č. 7, s. 7.; FORMÁNKOVÁ, Eva. Trapnost. *Literární noviny*, roč. 46, 1996, č. 7, s. 5.; WAGNEROVÁ, Alena. Případ Putna? *Literární noviny*, roč. 49, 1996, č. 7, s. 6. ad.

⁵⁵ A ačkoli to není naším předmětem zájmu na tomto místě, jistě by stálo za úvahu, proč se dobová kritika tak ostře se vymezující proti Putnovým románovým extravagancím, tepající jej pro jeho nedostatek úcty, považující jeho román za autobiografický do poslední litery, proč tedy nebylo lze zvednout tuto hozenou rukavici a vystavit autorovi účet. Máme za to, že v tomto rozhodnutí sehrál určující roli jakýsi přetrvávající pocit nepatřičnosti hovoru o takovém tématu. Bylo by však třeba tuto tezi podepřít výzkumem dobových kritických zdrojů, je to tedy pouze úvaha, již nabízíme k dalšímu výzkumu.

⁵⁶ BÍLEK, Petr A. Dva Bildungsromány. *Tvar*, roč. 7, 1996, č. 14, s. 20-21.

V opozici vůči literárnímu kritikovi ale nevidíme poruchy histriónské inscenace jako náhodné a nechtěné, ale nejen s odkazem na jinak přísnou formální výstavbu textu, interpretujeme sebeoslavu a egocentrismus principem uvedeným výše. Měli bychom odvrátit pozornost od toho, o čem se hovoří a na co čtenářův pohled vypravěč neustále upírá, k tomu, o čem se mlčí, co se popírá, zjevně nechce, a přitom reálně chce být rozpoznáno. Co vlastně nabízí text jako očividnou a přímou tematizaci homosexuální zkušenosti? Je to pouhá jediná pasáž, kterou budeme citovat v úplnosti a několik narážek skrytých (sic!) v písňových či básnických textech, jež mezi dalšími žánry dotvářejí prozaickou část textu.

„Couráme a přehazujeme výhybku směrem k jistým, dosud nikdy nevysloveným nejistotám

Danda: Lepší blbá jistota.

Já: Lepší obžerství než smilstvo.

Danda: Lepší smilstvo než neuróza.

Já: Teoreticky už jsem tu možnost taky připustil.

Danda: Ale tohle se teoreticky nijak nevyřeší.

Já (po delší pauze, s knedlíkem v krku): A nemohli bychom to vyřešit prakticky?

Danda (pohled jen málo překvapený): A cítíš se na to?

Já: (já nic, tolik jsem překvapen, co mě to napadlo)

Danda (věcně): Pannu už jsem měl, panice ještě ne. Takže jdeme ke mně?

Já poté a (k sobě samému, už v noční tramvaji, protože vojenská katedra je proklatě ráno a hned odtamtud se jde na další demonstraci, tentokrát padesáté výročí Opletala): Hm, tak tedy TO, je jenom TOHLE?⁵⁷

V částech mimo prozaický text se pak ona jinakost prezentuje přeci jenom zaumějí, ambivalence významů by stejně dobře jako k homosexuální interpretaci mohla odkazovat ke spirituální rovině či pochopitelně k oběma aspektům zároveň:

„Že každého políbit smím a nikde spočinout

To se spíš utopím ve vlastní putně čili džberu

Má, pravda, mlynář ještě jednu dceru

⁵⁷ PUTNA, Martin C. *Knihy Kraft: ein Bildungsroman*. Praha: Torst, 1996, s. 76-77.

*Ale ne pro mě. Na všechno vám s...*⁵⁸

*„Všichni lidé jsou dvojití, ale my, Bliženci, ještě více,
Jen jsem se narodil a cítil, že je mne jen polovice
A ty, má druhá půle, tys čekal kdesi trpělivě vpředu nepoznán
Abych, až půjdu k tobě, nedělal to ze zvyku, však přesně
věděl, proč jdu právě tam“*⁵⁹

Z uvedených ukázek je patrné, že vypravěč románu má potíže s přímým pojmenováním jevů, které se nějak niterněji dotýkají jeho individuality. Mohli bychom ovšem připustit, že zájmené označení sexuálního aktu se použije, protože nestojí za plné pojmenování, jde o věc nízkou, nehodnou zabývání se jí nad míru nutnou, nebo z důvodu obavy, ostychu před věcmi tělesnými (a není to jediný příklad v knize)⁶⁰.

Zatímco tedy na jedné straně vypravěč nemá skrupule pojmenovat, ba vykřičet vše od pochval, přes urážky (třeba vulgární) až po hluboce niterné pochody, neostýchá se jmenovat přátele i protivníky na smrt, přesnému a jasnému označení sexuálního provozu se důsledně vyhýbá. V tento okamžik by se dala věc vyložit jako přistižení autora při zbabělém kličkování před jemu nepříjemným tématem, při licoměrnosti, kdy na jedné straně dokáže s ostatními zacházet bez veškerých ohledů, ale k sobě samému téhož přístupu schopen není. Ale, jak už víme, hraje s námi Putna promyšlenou hru na schovávanou. Jeho kapitálkami zvýrazněná zájmena jsou na jiném místě věnována zjevně jevům sakrální povahy: „*Moc by se mi hodil růžencový prsten, podle toho člověk našince katolíka bezpečně pozná i na ulici, podle křížku ne. Chodím po ulicích a koukám lidem na ruce a vždycky, když TU VĚC uvidím, všecek radostí povyrostu. Zpívali jsme Kampanovo Rorando coeli, ještě to moc neumím, lovím noty všelijak, ztrácím se, zoufalý pohled na souseda v tenoru – kde jsme? Ruka mi klepne do not, kam třeba – a TA VĚC byla tam!*“⁶¹

A lze jít k dalším rovinám textu, které by mohly otevřít cestu k homosexuálnímu čtení. Vypravěč díla mnohokrát ventiluje svou nechuť vůči mariánskému kultu tolik rozšířenému v katolické víře, neboť tento dle jeho soudu znesnadňuje, zatemňuje přístup

⁵⁸ Tamtéž, s. 59.

⁵⁹ Tamtéž, s. 23.

⁶⁰ Viz např. tamtéž, s. 14.

⁶¹ Tamtéž, s. 20-21.

ke Kristu – Bohu: „Už vím, už to vím, co mi vadí na Wojtylovi samém: Jeho TOTUS TUUS! Jeho mariánství, jeho kladení Marie vedle Krista, protože k Ježíši je přece možno dojít i docela jinak, i bez Marie. Musí to jít. Musí.“⁶² Vskutku teologický spor se jeví v jiném světle, pochopíme-li, že vztah k matce (resp. jeho očividná absence vedle všech traktovaných filiací k mnoha otcům) bychom měli učinit jedním z určujících momentů výkladu textu, neboť se opětovně signalizuje důležitost této věci srovnatelná s výše uvedenými. Nepůjdeme však tak daleko, abychom připisovali tomuto poznání incestní povahu, jak učinila jedna z recenzentek⁶³, protože pro to v textu nenacházíme dostatečný doklad.

Nemůžeme rovněž tvrdit, že by se v případě *Knihy Kraft* jednalo o text pojednávající o vztahu katolicismu k homosexualitě, ale zcela jistým se nám jeví výrok, že jde o dílo prezentující vizi katolíka této relace produkovanou skrze mlčení o jejich zřejmých aspektech, pokoušejícího se vyrušit možné pochyby nepřipuštěním polemiky či nitrozpytu o nich, naopak je cílem učinit nespornou (nehodnou mluvení) představu, že homosexualita není kontradiktorní s vírou, že jsou zde jiné, podstatnější věci, jež musejí být promyšleny a diskutovány.

Putnův vypravěč je často tím jediným, který si osobuje právo být vidoucím v širokém spektru svého konání, což dává najevo při vhodných i méně vhodných příležitostech, chce být rovněž tím, který rozsvěcuje a osvětluje nejasné a potmělé, kdo nastoluje témata určená k hovoru. Přestože bildungsroman předjímá finále nikdy nenapsanou kapitolou Ivanovou, odkazující na světce odvrhnuvšího světské pozlátko a zasvětivšího svůj život tiché modlitbě v ústraní, mnoholicný vypravěč ve skutečnosti nikdy skutečně nesezná svou slabinu: hybris, totiž zpupnost. Jak se ukazuje (se Sofoklovým věštcem řečeno), proklamativně vidoucí zůstává vposled jediným slepým. Nepřipustí si to podstatné, co určuje jeho bytí v takové a nijaké jiné podobě, jeho nutkání mnoho hovořit k někomu a promlouvat o něčem, ale přesto o podstatném mlčet. Tedy o sexualitě, která se nabízí stát příhodným klíčem k pochopení svébytnosti vypravěčovy.

Provedli jsme tuto stručnou alternativní interpretaci *Knihy Kraft* s cílem poukázat na to, že i v textech současné literatury nemusí být na první pohled vůbec zřejmé a rozpoznatelné, že homosexualita je určující složkou literárního díla. Závěrem je nutno tedy vyjasnit, zda díla tohoto typu, tedy taková, ze kterých je nutno homosexuální

⁶² Tamtéž, s.101.

⁶³ MISTROVÁ, Veronika. *Knihy Pravid* (Ein Humbuckroman). *Literární noviny*, roč. 7, 1996, č. 27, s. 7.

zobrazení doslova vytrhnout (nikoli je však do nich protismyslně vmyslet), zda taková díla budeme řadit do našeho korpusu homosexuálních textů? Ještě nežli si odpovíme na tuto otázku, je třeba rozřešit poslední záležitost spojenou s tímto textem, kterou je nepochybně vztah jeho tvůrce k dílu, k jeho veřejnému obrazu.

Jak připomíná Lollok⁶⁴, dostává se Putna v případě reakcí na svoji knihu do rozporu sám se sebou. Jeho kritické motto spočívající v převažující koncentraci na autorskou osobnost, o čemž jsme psali výše, a odklon od strukturalistického lpění na autonomním textu považuje sám v případě reflexe *Knihy Kraft* za nepřípadný a pléduje pro změnu orientace z autora na jeho dílo. Připomeňme jen, že později se Putna pokouší sloučit oba přístupy do nekonfliktní kombinace personalismu, o kterém jsme hovořili výše a jehož aplikační limity jsou právě patrné na příkladu *Knihy Kraft*.

Ačkoli máme jinak za to, že je to v určitých ohledech přínosný přístup, trpí zásadní, obzvláště u žijících autorů zřetelnou vadou, která spočívá v jejich problematice, dosud neukončené reálné existenci. Není-li možné autora jednou provždy nebo alespoň s jistou aspirací na trvalejší existenci stvořit z textů a v nový text jej vtisknout, skutečně hrozí, že bude neustále posouvat a pozměňovat své postoje, názory, hodnoty, jež jsme již jednou považovali za hotové. Jak jsme dříve uvedli, doposud jedinou českou ucelenou publikací, která způsobem aspirujícím na reprezentativnost reflektuje homosexuální literaturu, je *Homosexualita v dějinách české kultury*, jejíž byl Putna editorem a hlavním autorem části věnované české beletrii. A právě v této publikaci překvapivě *Knihy Kraft* chybí. Nabízí se dvojí vysvětlení, proč sem autor nezařadil alespoň výčtem tuto publikaci. Zaprvé by se mohlo jednat o jakousi autorskou skromnost či nejistotu ohledně kvality díla, zadruhé (a tuto tezi považujeme za pravděpodobnější) nepovažoval svůj román za homosexuální.

Jde-li o zkoumání homosexuálních textů, přiklání se Putna při jejich výběru k jakémusi receptivnímu hledisku – zvolit tedy autory takové, jež homosexuální komunita považuje za své (ponechme teď stranou, že je to metoda problematická u autorů nejnovějších či přímo debutantů), kde ohledně jejich homosexuality existuje jakási tradice.⁶⁵ S užitím tohoto kritéria se tážeme, jak se to má s Putnou samotným? Na jedné straně neváhá vystoupit proti homofobii a přihlásit se provokativním gestem na průvodu

⁶⁴ LOLLOK, Marek. *Kritika v pohybu. Literární kritika a metakritika 90. let 20. století* [online]. Brno, 2018 [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/qvwp6/>>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 86.

⁶⁵ Viz blíže PUTNA, Martin C. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011, s. 85-86.

Prague Pride k homosexuální minoritě⁶⁶, pořádá konference, píše knihy věnující se tomuto tématu, na straně druhé ale veřejně, mediálně svou homosexualitu neventiluje, své dílo do korpusu homosexuální prózy nezařadí, a přestože byl svým způsobem výraznou postavou homosexuální minority, jen těžko lze tvrdit, že by snad bylo nějak šířeji známo jeho dílo beletristické mezi homosexuály, bylo jimi přijímáno. Přesto jsme snad dostatečně přesvědčivě dokázali, že homosexualita může být vhodným klíčem interpretace u *Knihy Kraft*, a tudíž toto dílo můžeme zařadit (také) do korpusu homosexuální literatury.

Co jsme chtěli výše uvedeným říci, bylo nikoli popření užitečnosti zapojení egodokumentů, zkoumání vlivů, autorských osobností atd. pro poznání homosexuality v beletrii, ale pouze to, že homosexualita je fenoménem takového typu, který v minulosti sice více, avšak stále ještě zřetelně, trenduje k zamlčování, skrývání, odklánění pozornosti. A zatímco v jednou sepsaných textech umíme s těmito strategiemi pracovat, u (především živých) osob je to věc přinejmenším eticky problematická. Zajímavá sice, ale pro poznání literárního zobrazení homosexuality spíše podružná. S homosexualitou má se to totiž jinak nežli s příslušností k nějakému politickému, ideovému, náboženskému konceptu či systému. Zatímco v tzv. lepší společnosti patří k dobrému tónu zastávat ta či ona stanoviska k politickým, náboženským ad. otázkám, ba může být takový postoj v určitém společenství pozitivně odměňován, hovory o sexu a sexualitě (najmě vlastní) se jaksi do společnosti nehodí. Bývají považovány za cosi nízkého, nepatřičného a sociální benefit pocházející z coming outu je (nejenom) v české společnosti zatím záležitostí spíše iluzorní. Jsme-li tudíž postaveni před otázku, zda věnovat pozornost autorským osobnostem, jichž díla jsme vyhodnotili jako homosexuální, pak dle našeho soudu převažují v případě současné literatury jasná negativa. Jistě by bylo možno zabývat se jen autory, kteří se se svou homosexuální orientací netají, ale pak bychom dostali pouze neúplný obraz. Bude jistě obohacující pro poznání literární kultury a literárního života posledních třech desetiletí poznat a popsat názory, styky a vazby jednotlivých autorských osobností, otisky jejich smýšlení a osudů v textech. Avšak teprve s odstupem, kdy budou uzavřeny životní příběhy a nebude hrozit

⁶⁶ Odkazujeme se na kauzu z r. 2011, kdy Putna v reakci na působení konzervativce Ladislava Bátoru na politicko-úřednických pozicích na ministerstvu školství a proti jeho výrokům vůči homosexuálům nesl na pochodu Prague Pride transparent s textem „*Katolické buzny zdraví Bátoru*“. Připomeňme, že později se tento akt stal hlavním opěrným bodem pro prezidenta republiky Miloše Zemana pro obstrukce ohledně udělení profesorského titulu Putnovi.

násilné „vyoutování“, pomine pocit nepatřičnosti hovoru o homosexualitě té či oné osobnosti.

Předmět a metoda výzkumu, výzkumné otázky

S odkazem na výše uvedené se pokusíme nyní o stanovení předmětu našeho výzkumu. Jak jsme se již vyjádřili, nemůžeme se přiklonit k pojetí, které odmítá samotnou existenci homosexuální literatury, resp. tímto pojmem označuje pouze texty ideologické a aktivistické, jimiž nemá cenu se zabývat. Za hodné zřetele pokládá pouze taková esteticky hodnotná díla, která zobrazují homosexuální zkušenost tzv. pravdivě, tedy texty, jichž účelem je vřazovat homosexualitu do obecné zkušenosti lidstva, nikoli provádět ghettoizaci. Takový pohled pokládáme za mylný, neboť zaměřuje pozornost jen na určitý výsek literární produkce a vylučuje snahu po komplexním pohledu na projevy homosexuální zkušenosti v literatuře.

Stejně tak se budeme vymezovat proti prostému biografismu, jenž do středu své pozornosti staví autorskou individualitu a v našem případě s preferencí rozlišujícího aspektu ukotveného v domnělé, přisuzované nebo skutečné homosexualitě. Opačná krajnost pokoušející se popsat specifický způsob homosexuálního psaní, jakýsi analog *écriture féminine*, neboť opět tento způsob kategorizace přes svou proklamativní zaujatost textem hledá jakési ideální formy mimo něj. Nutně se pak dochází k preskriptivní poetice a vylučování z kánonu děl, která nejsou dostatečně „gay“. Vůbec toto esencialistické trvání na souboru určitých ustálených znaků případného homosexuálního psaní považujeme za pochybné. A postup opačný, tedy hledání jakýchsi společných forem (v nejširším slova smyslu) nenachází oporu v materiálu, přestože jistě nijak nepopíráme určité společné rysy, strategie, figury atp., jež v homosexuální literatuře mohou mít zastoupení častější než v obecném souboru.

Jako nejvhodnější metoda pro organizaci a popsání námi zvoleného materiálu se jeví přístup homotematický, který klade do středu svého zájmu text a převážně pouze na základě jeho charakteristik rozhoduje o přiřazení konkrétního díla do báze zájmových textů. Avšak, jak jsme ukázali na uvedeném případě, nebude ani v tomto případě situace vždy jednoduchá a jednoznačná. Především do tzv. homosexuální literatury nebudeme zařazovat jakákoli díla, která obsahují homosexuální motiv, v nichž se objevuje homosexuální postava, ale pouze takové texty, které činí problematiku homosexuality převažujícím tématem, popř. takové, které nabízejí nezvyklý, autentický, obohacující

pohled na homosexualitu, přestože ona samotná je pouze jedním z podstatných motivů textu. Při pominutí této podmínky by korpus textů sice o něco narostl, ale poznatky, které by z jeho výzkumu plynuly, by nebyly příliš hodnotné, spíše bychom získali přehled několika málo stereotypních představ o homosexuálech a homosexualitě nezřídka úrovně vulgární anekdotiky.⁶⁷ Přestože současná literatura stran zobrazení homosexuality směřuje spíše k otevřenému sdělení, nalezneme několik málo děl, která stále operují se strategiemi skrývání a znejasňování. V těchto jednotlivých případech odůvodníme jejich zařazení do korpusu textů ad hoc prostřednictvím analýzy a interpretace, jako jsme učinili u výše uvedeného textu. Základním klíčem pro získání souboru textů je tedy rovina tematická, čímž se však neuzavíráme v určitých případech výpovědi o autorských subjektech, ale pouze tehdy a takovým způsobem, abychom respektovali jejich rozhodnutí ohledně ne/přináležitosti k homosexuální orientaci, minoritě, komunitě apod. Naším primárním a nejpodstatnějším cílem tedy je získání znalosti o proměně zobrazení homosexuála a homosexuality ve vymezeném časovém období.

Jak vyplývá z titulu této práce, budeme se zabývat texty vzniklými po r. 1989, který znamenal nezpochybnitelný přelom nejen ve společnosti, ale i ve vnímání a reflektování homosexuality. Nemůžeme však pominout skutečnost, že nízký počet textů nemohl vyjít před r. 1989, a dostal se tak ke čtenářům až v letech devadesátých, resp. že určitá díla byla publikována samizdatově nebo v exilových nakladatelstvích, tudíž byla dostupna jen omezenému počtu čtenářů. Zařadíme tedy tyto texty do našeho korpusu, neboť významově předznamenávají období, jež klademe do centra našeho zájmu. Rovněž budeme věnovat pozornost textům s homosexuálním zobrazením těch autorů, kteří je publikovali před uvedeným přelomovým rokem, a následně pokračovali v tvorbě i po pádu komunismu, čímž chceme zaznamenat v určité komplexitě jejich potýkání se s naším tématem. Svůj přehled dovedeme až do současnosti.

Omezujeme rovněž svoji pozornost na texty prozaické s jedinou výjimkou, kterou tvoří kapitola věnovaná periodikům určeným pro homosexuální publikum, neboť bylo naším cílem v tomto případě podat komplexní pohled na jednotlivé tituly co do zobrazení homosexuality. Neomezujeme svůj výběr estetickými kvalitami textů, tudíž zahrnujeme i produkci brakovou, erotickou vyjma pornografické. Z hlediska formy se omezujeme na tištěné texty dostupné v distribuční síti nebo katalogizované knihovnami, ponecháváme

⁶⁷ Avšak nelze zcela zatratit ani tento přístup, který v delším časovém období bude schopen poskytnout pohled na proměnu (či stálost) stereotypů homosexuála především tedy ve většinové literatuře.

stranou rukopisy a texty vzniklé v síti Internet.⁶⁸ Předmětem našeho zájmu je pouze próza psaná českým jazykem. Bylo by nepochybně přínosné sledovat zahraniční tituly zobrazující homosexualitu, které vyšly v češtině po r. 1989, avšak z hlediska metodologického bychom se dostali do poněkud svízelné situace, neboť na trhu se objevila plejáda děl z různých časových období, poetik, kulturních a společenských prostředí od starých čínských či arabských literárních památek, řeckých a římských titulů až po avantgardu či současnou gay a lesbickou prózu atd. Na druhé straně se však této části literární produkce nevyhýbáme a věnujeme se jí v již zmiňované kapitole o homosexuálních periodikách, kdy si všímáme, které texty zahraniční provenience zaujaly tehdejší homosexuální publikum a pokoušíme se tuto věc analyzovat. Zahraniční tvorbě se rovněž věnujeme v případě homosexuální literatury pro děti, mládež a dospívající, neboť ta je ve světovém (a tím spíše) v českém měřítku fenoménem relativně novým s omezeným korpusem děl, tudíž můžeme bez obtíží zaznamenat typy menšinových titulů předkládaných českému čtenáři a porovnat tuto záležitost s původní českou produkcí.

Jak již vyplynulo z předchozího výkladu, zastáváme pozici existence menšinové, homosexuální literatury. Avšak tuto existenci nestavíme jako pro vždy platnou, ale právě naopak přesně v čase rozpoznatelnou kvalitu textů. Rok 1989 umožnil poprvé v českém prostředí svobodnou produkci titulů zobrazujících homosexuální zkušenost bez obavy z cenzurních zásahů, z trestního stíhání či společenské ostrakizace. Zároveň je to ale období, kdy se vedle sebe ocitají literární tendence proponující homosexualitu stále se skrývající za umělecké šifry, tendence jiné emancipačního charakteru snažící se vylíčit těžký osud homosexuálů v nepřátelské společnosti, jiné s aspirací politickou, či přímo bojovnou, a zase díla taková, jichž primární funkcí je zábavná aj. Jak se budeme snažit doložit v následujícím výkladu, jedná se o období, jemuž nedominoval žádný způsob zobrazení homosexuální zkušenosti, neexistuje centrální periodikum, které by kriticky vyjadřovalo estetickou pozici, neustavila se žádná umělecká skupina, která by měla majoritní postavení na homosexuální literární scéně. Podobná je rovněž situace v případě autorských osobností. Nelze pojmenovat personu, která by svým pojetím homosexuálního zobrazení tím či oním způsobem určovala tvorbu dalších autorů. A na druhé straně počet autorů, kteří fungovali i mimo menšinovou literaturu je rovněž nízký a jejich vliv na epigony není patrný. Situace popřevratová, ale především po r. 2000 umožňuje vstupovat se svými díly na literární trh i autorům, kteří nepotřebují podpůrný

⁶⁸ K důvodům pominutí online textů viz kap. Periodika s hom. tematikou.

aparát nakladatelství a svá díla vydávají vlastním nákladem. Objevuje se tedy početná řada autorů jedné knihy, často pseudonymních s produkcí průměrné či podprůměrné kvality. Na základě výše uvedeného definujeme homosexuální literaturu jako menšinovou literaturu fragmentárního typu postrádající centrální autority, která je svou produkcí orientována primárně dovnitř minority, ale není nijak vyloučeno (a v případě některých titulů dokonce převažuje) i cílení na většinovou společnost. Kvalita této menšinové literatury spočívá v její ideové i formální pestrosti. Při vědomí takové roztržiténosti musí být k dispozici alespoň minimální jednotící aspekty. Tyto vidíme v mnohotvárném prozkoumávání homosexuální existence v současném světě coby alternativního, důstojného, uvědomělého, ale také nikoli bezproblémového způsobu bytí, jímž se zmnožují a obohacují ztvárnění podávající svědectví o situaci společnosti závěru 20. a počátku 21. století. Komunikaci mezi menšinovou literaturou a literaturou většinovou vnímáme jako nepřímou. Jen velmi řídké jsou vzájemné reflexe těchto literatur, avšak chápeme výše uvedenou vlastnost menšinových literatur o ovládnutí literárního kolbiště nikoli v rovině tematiky, stylu či poetiky, ale v určitém způsobu nekonfliktní koexistence velmi různorodých typů textů při vědomí jejich vlastně jediné společné ideje spočívající v nároku inkluze jiného. Tímto fundamentálním nárokem jiného svobodně promlouvat se domáhá menšinová literatura svého dominantního postavení v literatuře a potažmo ve společnosti.

Primární tematicko-motivická analýza bude orientována především na základní poznání různých typů a podob homosexuální zkušenosti v krásné literatuře a bude nezbytně doplněna částmi interpretativními. Určitý výběr z korpusu podrobíme bližšímu rozboru a interpretaci. V tomto oddíle nám půjde přitom o zachycení několika typů diskurzů, které charakterizují současnou českou homosexuální literaturu a které rovněž vystihují i určité proudy či způsoby sebepojetí homosexuála ve společnosti. Je třeba mít na paměti, že interpretace je kontinuálním procesem, jejíž tvůrce nepochybně vychází z určitých společenských a kulturních prostředí a tyto promítá do svého výkladu. Interpretace je rozkročena mezi evidenci s nárokem na přesnou formou vyprávění a nepochybně tvůrčí přístup jejího původce (tedy ars interpretandi).

I přes výše uvedenou snahu postihnout co možná nejjasněji a nejpřesněji podstatu toho, jakou literaturu zvolíme do svého zkoumání a jakými přístupy ji budeme nahlížet, nelze než souhlasit s Janouškem, jenž tvrdí že minulost literatury a *„dějiny, které o ní píšeme, jsou jen narativ, tedy čistě subjektivně motivované a stylizované vyprávění, strojený příběh, do něhož se prolíná nejen okamžik vzniku, ale i společenská pozice a*

*názory toho, kdo je formuluje.*⁶⁹ Nemáme však za to, že by tento konstrukt byl zbytečným, neboť spatřujeme význam nikoli v ambici postulovat jednou provždy nezměnitelná fakta a výroky, ale naopak v neustálém potýkání se s nesamozřejmým, v hledání nového, opravování známého atd., zkrátka v dynamice přístupů, významů a hodnot, což nejlépe koresponduje s živým materiálem homosexuální literatury natolik rozporuplným a proměnlivým, že jakákoli snaha přimknout se pevně k tomu či onomu teoretickému přístupu by znamenala jeho nezpochybnitelné znásilnění. Lze tedy předznamenat, že některé naše vývody nebudou moci být vyjeveny v podobě koherentní; výroky nezřídka budou vyjadřovat kontradiktorní pozici, avšak ve svých rozdílnostech mnohdy zároveň platnou (př. subversivní a zároveň loajální pozici vůči reálně dominantnímu či pouze literárně konstruovanému diskurzu, profánní i sakrální vyjádření, esencialistickou i konstruktivistickou vizi homosexuální identity a rovněž pozice stojící mimo binarismy zde nastíněné).

S ohledem na materiál výzkumu náš text totiž nebude umět poskytnout spojitý příběh o vývoji homosexuální literatury v porevolučním období už proto ne, že tato snaha nutně osciluje mezi dvěma krajnostmi. Na jedné straně nemožností popřít existenci určitého korpusu děl, která záměrně, programově činí předmětem svého zájmu homosexualitu, na straně druhé realita neexistence uceleného, jednotného ideového, hodnotového či formálního rámce, jak jsme o tom hovořili výše. Náš výklad tedy bude mít dvě vzájemně se doplňující podoby. Jednak chronologický popis vývoje (u vědomí toho, že pojem „vývoj“ může evokovat představu proměňující se existence od jednodušších, zaostalejších, nesprávných forem a obsahů k propracovanějším, promyšlenějším, uvědomělejším, správným atp., proti čemuž se vymezujeme), jednak na konkrétním materiálu prezentována ideová, ideologická či světonázorová hlediska demonstrující se skrze umělecký text.

Jedním z našich nejdůležitějších úkolů bude objasnění toho, jak se různé typy identit utvářejí a v textu demonstrují, zda se tyto typy opakují a sdružují do nějakých ustálenějších kategorií. Předmětem zájmu bude rovněž to, jestli tyto identity sebe vnímají jako produkt působení vnějších sil či (zároveň) jsou tvůrci svých vlastních osudů a aktivními činiteli změny. Budeme se snažit posoudit, zda se v textu stvořené systémy

⁶⁹ JANOUŠEK, Pavel. *O novém literárněhistorickém paradigmatu, dějinách, kánonu a literárních vědcích aneb Generálové se vždy připravují na minulou bitvu.* In BÍLEK, Petr A. et al. *Literatura a kánon.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a literární vědy, 2007, s. 21.

(společenské, mocenské), ke kterým se identity vztahují nebo se vůči nim vymezují, vyznačují nějakými společnými prvky a můžeme-li určit mechanismy, které pro prožívání a konstruování individuální identity hrají podstatnou roli. Neméně podstatným aspektem hodným pozornosti bude záležitost toho, zda identity a s nimi spojené charakteristiky jsou vrozené či teprve určitými společenskými praktikami dochází k jejich formování, což se bude projevovat v různých reprezentacích homosexuální zkušenosti. Jedná se o výše rozvedenou záležitost esencialistického a konstruktivistického pohledu na identitu (rozumějme třeba i sexuální). Budeme sledovat strategie, jimiž se utváří ony identity, o kterých byla řeč. Jak se ustanovuje v systému významů homosexualita, kterým rozdílnostem (dualitám) je věnována pozornost, a které jsou zamlčovány, jak se vnitřní rozpory binárních opozic prezentují mimo samotný subjekt. Vedlejším předmětem zájmu bude pozorování toho, jak (či zda vůbec) se mimoliterární skutečnosti stávají předmětem uměleckého zpracování. V úvodu této kapitoly jsme dokladovali nesporný zásah událostí kolem po zásahu policistů v baru Stonewall Inn do umělecké literatury. Bude tedy naším zájmem nahlédnout, zda i v českém prostředí byly konkrétní události, které našly svou reprezentaci v uměleckém vyjádření (př. revoluce r. 1989, zápasy o registrované partnerství, pochody hrdosti apod.).

Předpokládáme, že identita homosexuálního jedince, která je vestavěna v prozaický text, přes specifickou prožívání a jednání jednoho každého individua se vyznačuje některými společnými charakteristikami, jejichž kolektivní rysy (a nepochybně i signifikantní odchylky) budeme sledovat. Lze již předem načrtnout ideová hlediska, která budou znamenat výchozí bod pro náš výzkum: 1. tzv. homosexuální psaní – v zásadě typ textů prezentující jedince pokoušejícího vydobýt si své právo na existenci, jehož převažující strategií je obrana a pouhé uznání existence jiného ze strany majority; 2. tzv. gay a lesbické psaní – v mnoha variacích stojící na esencialistickém předpokladu určitých charakteristik spojených s odlišnou než heterosexuální identitou, jedná se o texty komunitní, bojovné, ale také inkluzivní; 3. queer psaní – s nárokem na rozplývání identit a jejich fluidní povahu, v jehož určitém pojetí Butlerová⁷⁰ svým důrazem na performativitu identity vedle vize osobní svobody zároveň upozorňuje na odpovědnost jedince při konání, neboť rozpoznání omezujících struktur umožní detekci jejich škodlivosti a v konečném důsledku fungování mimo ně.

⁷⁰ BUTLER, Judith. *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity*. Bratislava: ASPEKT, 2003.

Tato hlediska jsou nám pouhým vodítkem, nikoli snad dogmatickým rastrem, skrze nějž hodláme nahlížet materiál tomuto účelu se často svou estetickou funkcí vzpínající. Výjimkou bude pouze kapitola věnovaná homosexuální literatuře pro děti, mládež a dospívající, která je ve své majoritě literaturou modelovou, ideologickou, v níž mimoestetický rozměr je nadřazen obvykle primární funkci krásné literatury, tudíž lze i tyto konstrukty v čiré podobě identifikovat. V úvodu k této kapitole pak uvádíme konkrétní metodologický přístup.

Ze zahraniční evidence zjišťujeme výraznou distinkci nejen v oblasti literatury mezi mužskými a ženskými homosexuály projevující se na rovině osobní, spolkové, politické i ideologické. Alespoň v určitých obdobích a v určitých oblastech se cesty mužských a ženských homosexuálů rozcházejí.⁷¹ Je nutno ovšem podotknout, že v tomto ohledu panuje velká pestrost a jakákoli generalizující vyjádření by nepopisovala věrně realitu. Bude tedy předmětem našeho zájmu zjistit, zda i v českém prostředí v oblasti krásné literatury a v periodickém tisku pro homosexuály nacházíme významné rozdíly mezi produkcí žen a mužů.

Na závěr této kapitoly se chceme vyjádřit k záležitosti evidence kvality zkoumaných literárních děl. Literární, estetická hodnota bude (pokud možno) rozpoznána, pojmenována, ale nestane se třídícím kritériem pro patrnost toho či onoho opusu. Ačkoli je nabíledni, že díla triviální či populární z hlediska času neobstojí a snad právem budou čtenářem zapomenuta, právě ona mají často větší čtenářské publikum, mají větší možnost ovlivnit, ale i reprezentovat určitý způsob homosexuální reprezentace, nežli díla tzv. vysoké literatury (samozřejmě nelze v tomto ohledu jakkoli tuto tezi absolutizovat). Je-li tedy jedním z našich cílů porozumět způsobům reprezentace homosexuální zkušenosti (identity atd.) v současné české literatuře, nemůžeme ani těmto dílům upřít místo v našem bádání.

⁷¹ Můžeme kupř. nalézt doklady především v USA, že určitá část lesbického hnutí se postupně vyděluje z jednoho homosexuálního sebeosvobodovacího proudu a po krátkém přechodném období inkorporuje od 70. let do šířeji pojatého feministického/ženského hnutí vymezujícího se vůči falocentrické dominanci, jejíž je mužská homosexualita extrémním dokladem. Ostatně různé pohledy na kulturu, společnost i politiku mezi ženskými a mužskými homosexuály evidujeme již v období první Československé republiky.

Česká homosexuální próza pro dospělé čtenáře po r. 1989

Chronologicko-tematický přehled s výběrovou analýzou a interpretací

V 80. letech vzniká řada textů zpracovávajících problematiku homosexuality, které mohly vyjít pouze v samizdatu, popř. v exilových nakladatelstvích, a na první české oficiální vydání si musely počkat až do období po roce 1989.

Rozhovory s útekem (s. 1982, čas. 1989-1990, 1990) Bány Basikové jsou textem, v němž se vypravěčka převážně prostřednictvím vnitřních monologů a apostrofických pasáží směřovaných ke své favoritce vyrovnává se sexuální orientací, spirituální a životní krizí zapříčiněnou nesouladem mezi hodnotami a nároky společnosti a osobním nastavením. Lesbický vztah je na jedné straně prožíván s bouřlivou intenzitou a nadějnými vizemi, ale na straně druhé se stále jasněji uvědomovanou realitou jeho neúspěšného finále: „*Copak byla zrozena a předurčena k tomu, aby smysl jejího života spočíval v něčem nesmyslném? Svádět boje předem prohrané? Lhát si? Vždyť ví, že Kew jednou odejde, asi proto, že není muž. Muž, který by zůstal u ženy. Odejde, ať už instinktivně, nebo kvůli té zpropadené perspektivě a existenci vůbec.*“⁷² Přestože je jimi obkloповána a žádána, nedokáže k mužům projevit hlubší cit a z trpitelské pozice se postupně přesouvá až k neskrývané misandrii. Text je konstituován ve své většině kolem proudu charakteristik neutěšeného psychického stavu a otázek, jež si vypravěčka pokládá v různých oblastech dotýkajících se místa subjektu ve světě: „*Quoniam tu solus, tu solus sanctus, tu solus Dominus. Religiózní lidé kolem. Anna možná věřila, možná ne, sama neví. Modlí se k Bohu, vyznává ho, ale kdo to je? (Ostatně co jsme my?)*“⁷³ Nakonec ale veškeré tázání buďto neposkytne uspokojující odpověď nebo vyvolá další soubor otázek, což v konečném důsledku vede ještě k hlubší životní skepsi: „*Pustit si televizi nebo plyn. Kdyby bylo. Kůže je čím dál tím horší. Svědí, pálí, bolí.*“⁷⁴ Nejenže se duševní trýzeň projektuje do somatických obtíží, ale vrcholí v sebevražedném pokusu. Homosexuální orientace se v textu problematizuje v ohledu praktické neschopnosti navázat

⁷² BASIKOVÁ, Bára. *Rozhovory s útekem*. V Praze: Why not Agency, 2001, s. 34.

⁷³ Tamtéž, s. 39.

⁷⁴ Tamtéž, s. 48.

plnohodnotný vztah, jako svého druhu existence neslučitelná s pozitivním životním scénářem, což, jak jsme uvedli, se klade za vinu aktérům mimo subjekt vyprávění, mužům, společnosti atd.

Textu se dostalo dobrého přijetí obzvláště po nadšeném eseji Bohumila Hrabala s názvem *Klavírní výtah* z roku 1985, ve kterém autor přirovnává Basikové styl k řadě známých uměleckých osobností, oceňuje její otevřenost i schopnost pregnantně vyjádřit trápení člověka bez ohledu na jeho orientaci. Doposud se jedná o jedinou beletristickou knihu Bány Basikové.

Dalším textem, který se do oficiální distribuční sítě dostává až v době porevoluční, jsou *Paci, paci, pacičky* (strojopis 1984, s. 1987, čas. 1988, 1990) od Václava Baumana (vl. jm. František Růžička). Jedná se o otevřeně autobiografické vyprávění o dospívání homosexuála v totalitním Československu. Záhy po svém vydání se text dočkal příznivých recenzí, které oceňovaly především přímou a bezprostřednost vypravěče, který se nepokouší o uměleckou stylizaci, prostřednictvím mnohdy až naivistických obrazů dokáže evokovat ve čtenáři pocity ostrakizace, zhnusení, výsměchu, ale skrze humorné epizody i hořkosladké emoce, jež prožíval mladý homosexuál v době nesvobody. Ono zmíněné naivistické ladění však znemožňuje vypravěči reflektovat hlouběji představené události. Z hlediska zobrazení odlišné identity se setkáváme s modelem homosexuála bojujícího, vymezujícího se vůči svému okolí, hledajícího svůj *raison d'être*. Chronotop je nastaven jako imanentně hostilní vůči jinému, a proto rozpoznání i vstup onoho jiného jsou provázeny konflikty, osobním, profesním či rodinným rozvratem. Coming out nevyhnutelně směřuje ke střetu, ale je prezentován jako vposled jediná možnost, jak se dobrat alespoň přijatelné existence v souhlasu se svou identitou. *Paci, paci, pacičky* se měly dočkat pokračování s titulem *Pazoury*, z něhož nakonec sešlo, část uvažovaného díla však byla otištěna v r. 1991 v *Revolver Revue*.

Pavel Janáček⁷⁵ se pokouší vytrhnout *Pacičky* z rámce homosexuálních textů, jimiž jsou obvykle poměřovány, a v souladu s pozorováním Alice Jedličkové je přiřazuje k typu literárního ztvárnění vznikajícího od 80. let nahlízejícího totalitní realitu očima dítěte kupř. Šabacha či Douskové. Podobně postava despotického otce Baumanovy prózy je vřazována do patriarchálních schémat známých od Šrámka, přes Fukse až po Pelce. Jedná se o jeden z mála pokusů, kdy se literární text zobrazující homosexualitu stává

⁷⁵ JANÁČEK, Pavel. *Pacičky jako kus literatury*. In BAUMAN, Václav. *Paci, paci, pacičky*. Praha: Akropolis, 2017, s. 143-152.

nejen předmětem zájmu obecné literární kritiky, ale navíc s ambicí nalézt jeho místo v tzv. velké (mainstreamové) literatuře.

Román Jana Křesadla (vl. jm. Václav Pinkava) *Mrchopěvci* (e. 1984, 1990) na příběhu mladého intelektuála, jehož někdejší verbální prohrěšek učiní vydíratelným, a stárnoucího vysokoškolského pedagoga s pochybnou minulostí, jenž dříve uvedeného sexuálně zneužívá, vykresluje podobenství nejen o lidských kvalitách podstatných bez ohledu na časové zařazení, ale obzvláště o mravním rozměru doby, na kterou se kriticky cílí, totiž o 50. letech 20. století v Československu (čas samotného vyprávění lze však ztotožnit s autorovou současností). Ačkoli souzníme s tvrzením kritiků Křesadlova románu, že pokřivené zobrazení homosexuality (jakož i dalších přítomných úchylek) je vedeno metaforickou snahou doložit ze samé podstaty deviantní podstatu ideologie ovládající Československo, přesto nelze odstranit ze zřetele ani pozoruhodný akt spojování identity či orientace s čímsi na první pohled odlišným jako je situace politická. Ledaže by šlo o rozpoznání podobných mechanismů v nich přítomných a činících mezi těmito oblastmi pevný spojník. Máme za to, že vztah hlavní postavy a jejího trýznitele opisuje sadovskou transpozici mocenských rolí: „*K tomu přistupovalo vědomí dočasné, avšak tím zuřivější převahy nad obludou, jež ho ještě před okamžikem pevně ovládala, potrhujíc neviditelnými pouty strachu. Surová duševní slast nevyšlovně obscénní nadvlády nad příšerným vyděračem se spájela s hnusným, ale účinným laskáním, kořeněna dušenými vzlyky a chrochtáním hrobového milovníka.*“⁷⁶ Ironickým šklebem častované přijímání protihodnoty protagonistou za způsobenou nepohodu aj. případy činí nestabilní pozici dobra a zla a zavrhují možnost prvoplánového čtení coby mravoličného příběhu či moderní bajky. Mocenský potenciál jednotlivých aktérů se proměňuje a odhaluje pomíjivost nimbu nedotknutelnosti jedněch, ale též zdánlivé nevinnosti druhých. Křesadlovi i přes výše uvedené nelze ovšem upřít téměř úplnou exkluzivitu v současné homosexuální literatuře ve spojení homosexuality a deviace, homosexuálního aktu se „*svinstvem*“, homosexuály s obludami, zrůdami, potvorami atp., v nejlepším případě „*slušnými normálními buzeranty*“. Jakákoli pozitivní emoce, čin, zmínka jsou prvotním rozvrhem díla zcela vyloučeny. Homosexualita je autorovi pouhým nástrojem, palicí, jíž může uhodit do nenáviděného stroje totalitního režimu; homosexuálové potom pitvornými figurkami z „*onoho světa*“, jež je možno litovat, opovrhovat jimi, nenávidět je. Jde tedy o text výjimečný, jakoby přicházející z jiné doby a na počátku 90. let stojící

⁷⁶ KŘESADLO, Jan. *Mrchopěvci*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1984, s. 50.

v ostrém protikladu s texty emancipačními, které se pokoušejí jakékoli (bez ohledu na motivaci) spojení homosexuality s klinikou přetnout. Tímto svým potenciálem zneklidňuje a rozrušuje možnou pohodlnou představu o unifikaci vyprávění o „jiném“, narušuje představu jednoty, a tím určuje povahu minoritní produkce ve vztahu a nároku k literatuře větší, již je konkrétní text zároveň nepochybnou součástí.

V českém prostředí existuje dlouhá historie zásahů cenzurních či autocenzurních do literárních děl, která byla očišťována, přizpůsobována, či přímo zásadně měněna v zájmu politickém, národním, v duchu dobové morálky atp. Jak připomíná Kopáč⁷⁷, již čeští obrozenci se ve prospěch dokladování vysoké hodnoty uměleckých či slovesných památek pokoušeli prostřednictvím eliminace tělesnosti a sexuality purifikovat texty v rovině lexikální, stylistické i tematické. Známa je kauza Máchových deníků, jejichž otevřenost děsila ještě ve dvacátém století a jejichž kompletní dešifrovaná verze byla publikována až v novém tisíciletí. Zdálo by se z mnohých předběžných proklamací, že po r. 1948 nastupující komunistická diktatura s sebou přinese ve vztahu k tělesnosti uvolněnější přístup korespondující s dávným odsudkem měšťácké úzkoprsosti a falešné křesťanské morálky. Opak byl pravdou a převzetí moci komunistickými stranami nikoli pouze v Československu vedlo k větší pruderii. Tento střet mezi agitačními hesly a realitou pregnantně vystihl Macura⁷⁸, jenž poukázal na ohrožení, které spatřoval nový režim v potenciálně svobodné umělecké výpovědi, jež by se, byť na individuální rovině, vymykala souboru psaných i nepsaných norem. Prostor pro osobní, nezávislou iniciativu mohl představovat podvrtný element nabourávající nově ustavený řád, soukromý život musel být podřízen společenskému zájmu. Lze však pozorovat určitou dichotomii, rozštěpení, které je typické zejména pro 70. a 80. léta, kdy veřejný diskurz je sice zaplněn hesly o úplné rodině, morálce, cudnosti, ale stále jasněji se ukazuje, že v soukromé rovině není tato politika interiorizována (př. konzumace západní pornografie, dobové výzkumy o sexuálním chování, rozvodovost). Za všechny uvedme kauzu dokladující odvrát od relativně větší otevřenosti šedesátých let stran sexu v podobě soudního procesu vedeného proti překladateli Jaroslavu Kořánovi a redaktorovi Petru Kabešovi z časopisu *Sešity* kvůli uveřejnění textu *Tiché dny v Clichy* od Henryho Millera. Soud sice nakonec

⁷⁷ KOPÁČ, Radim. *Na okraj: poznámky a glosy ke kulturní periferii*. V Praze: Pulchra, 2012, s. 123-145.

⁷⁸ MACURA, Vladimír et al. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008, s. 166n.

obžalobu poukazující na pornografičnost Millerovy prózy smetl, byl to však na dlouhých dvacet let poslední akt tohoto druhu.

Sametová revoluce přinesla v oblasti publikačních aktivit nebyvalou svobodu, vedle titulů slovesných, jejichž předlistopadová distribuce byla znemožněna nebo ztížena, se na trhu záhy téměř bez regulace objevila řada periodických i neperiodických obrazových erotických a pornografických publikací. Přesto i počátek devadesátých let byl ještě ovlivněn doznívajícími nebo nově vzniklými obavami a úzkostmi. Např. již mezi exulanty a na domácí samizdatové scéně se vášnivě diskutovalo zobrazení sexuálních aktů v próze Jana Pelce *...a bude hůř* (1990), což vedlo nakonec k autocenzurnímu zásahu, původní text byl publikován až o šest let později. Perzifláž biblického příběhu slovenským prozaikem Martinem Kasardou či domněle nekompletní vydání deníků Jana Zábrany vzbudily rovněž dobovou debatu o možnostech, přípustnosti či mezích svobodné autorské výpovědi.⁷⁹

Změna společenských podmínek sice umožnila na jedné straně vůbec publikovat texty otevřeně tematizující homosexuální zkušenost, avšak na straně druhé homosexuální aktivisté, jejich orgány a uskupení politická i vzájemně prospěšná kalkulovala v mnoha případech se zájmy stojícími mimo oblast krásné literatury. Hostilita majoritní společnosti na počátku 90. let vůči minoritě homosexuální a menšinové snahy nejprve po zrovnoprávnění hranice legálního sexuálního styku s dvojicemi heterosexuálními, odstranění potupných tzv. růžových seznamů homosexuálů vedených veřejnou bezpečností a později dlouhodobá kampaň bojující za uzákonění nějaké podoby stejnopohlavních svazků, tyto a další mocenské a venkoncem i finanční zájmy produkují tu více, tu méně závažné ingerence do oblasti krásné literatury. Autocenzurní zásahy provedené v období normalizace mimo oficiální proud literatury se přenesly i do svobodného období, příkladem toho budiž novela Václava Baumana *Paci, paci, pacičky*, jejíž samizdatový náklad v počtu 30 kusů⁸⁰ až na jediný exemplář musel autor spálit. Důvodem bylo rozhořčení či strach z prozrazení osob v textu uvedených pod vlastními jmény. Spojení politického boje s krásnou literaturou je patrné obzvláště v konvolutu Radoslava Nenadála *My Tě zazdíme, Aido* (1991), jenž vychází s podporou *SOHO* –

⁷⁹ Blíže viz MACHALA, Lubomír, ed. et al. *Panorama české literatury. (2), Po roce 1989*. Praha: Knižní klub, 2015, s. 14. MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Praha: Brána, 2001, s. 16-17. WÖGERBAUER, Michael a kol. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Praha: Academia, 2015, s. 1361-1458.

⁸⁰ Samotný autor uvádí náklad ve výši 15 ks. Srov. Publicista: František Růžička In: *Třistatřicetři: Totáč* [televizní magazín]. ČT art 7. 3. 2018 a MELICHAR, Dominik. Ediční poznámka. In BAUMAN, Václav. *Paci, paci, pacičky*. Praha: Akropolis, 2017, s. 133-139.

Sdružení organizací homosexuálních občanů, jehož program je čtenáři předložen spolu s beletristickým textem. Avšak zdaleka nejvýrazněji jsou ony zásahy do projevů krásné literatury patrné v případě periodického tisku a v příslušné kapitole věnujeme tomuto fenoménu počátku let 90. pozornost.

Anglista a amerikanista Radoslav Nenadál vstoupil do literatury vlastní tvorbou v polovině 80. let a záhy se dočkal nadšených ohlasů, které jeho dílo vyzdvihovaly pro způsob, kterým „*nazírá skutečnost z úhlu nejosobnějšího prožitku a tím danou pražskou realitu neustále ozvláštňuje, posouvá do určité poetické ne-reality, stejně básnivě jako absurdní, krásné jako ošklivé ...*“⁸¹ Nejednou byl přirovnáván svým zájmem o prosté postavy pražské periferie k Nerudovi a zálibou v určitém groteskně ironickém pohledu na drobné, ale výstřední lidské osudy zase k Hrabalovi.⁸² Postupem času se ale nadšení z Nenadála proměňuje spíše v únavu a otupění stále se opakujícími charaktery, lpěním na oné vyloučenosti a ironicko-sentimentálním gestu.⁸³

V roce 1985 vychází Nenadálůva autorská prvotina, kterou je soubor povídek *Rakvářova dcera a jiné prózy*, v níž se objevila povídka s názvem *Růžový kavalír*, která se otevřeně dotýkala homosexuální problematiky. Neobvyklé přátelství mezi sebou naváže dvojice prostoduchých, chudobných, ale srdečných stařenek přilepšujících si vybíráním popelnic a nadějný mladý hudebník, jehož zachrání před zadržením veřejnou bezpečností v okamžiku, kdy se koná zátah na homosexuály. Nenadál staví prózu na kontrastu mezi dobře společensky situovaným otcem mladíka, jehož stupnice hodnot je pokřivena ohledem na pochybnou veřejnou morálku: „*A normy takového řádného vzoru měl otec přísně a nesmlouvavě stanoveny. Sledovat své malé domácí štěstí a pokorně se snažit ničím neurazit okolní společnost...*“⁸⁴, a mezi sice poněkud nedůvtipnými stařenkami, které však i přes svou nevzdělanost jsou schopny pochopit a akceptovat výjimečnost svého nového přítele. Ocitají se tak pospolu osoby z periferie společnosti, které majorita zavrhlá, resp. učinila je neviditelnými či odsouzeníhodnými. Autor velmi zřetelně označuje viníka, kterým je nepochopení společnosti, ale zároveň již v počátcích

⁸¹ NOVOTNÝ, Vladimír. Nenadálé zrození povídkáře. *Zemědělské noviny*. roč. 42, 1986, č. 112, s. 3.

⁸² Srov. BÍLEK, Petr A. Moderní knížka lidového čtení? *Tvorba*. 1986, č. 9, s. 11.; ZÍTKOVÁ, Irena. Rakvářova dcera a jiné prózy. *Práce*. roč. 42, 1986, č. 44, s. 6.

⁸³ Viz např.: PÍŠA, Vladimír. Černý závoj. *Tvar*. roč. 1, 1990, č. 29, s. 14.; SCHNEIDER, Jan. Z galérie karikatur. *Tvar*. roč. 1, 1990, č. 2, s. 14.; NOVOTNÝ, Vladimír. Znovu lidičky na okraji - ó, jak stejném! *Tvar*. roč. 12, 2001, č. 15, s. 20.

⁸⁴ NENADÁL, Radoslav. *Rakvářova dcera a jiné prózy*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1985, s. 225.

své tvorby formuluje aktivně pozitivní program homosexuála, jenž bez ohledu na strasti, které mu to způsobí, by neměl skrývat svoji orientaci, ale naopak by se měl brát za svoje práva.

V souboru povídek *Přijď zpět: (anebo radši ne)* (1989) se Nenadál soustavněji věnuje homosexualitě v povídce *Sluneční dialogy*, která pojednává vztah stárnoucího herce a mladého marginalizovaného chlapce. Povídka je vybudovaná na paralele mezi stárnoucím všeobecně známým hercem, který řeší osobní trauma dotýkající se selhání v období protektorátu a patnáctiletým chlapcem, jehož neutěšená rodinná situace zapříčiní, že vyrůstá v dětském domově. Přestože se v textu několikrát zmíní otevřeně homosexualita a homosexuální chování, gros příběhu leží ve vykreslení vztahu obou protagonistů, jež je orientováno na prozkoumání mezi osobní odvahy a odpovědnosti za své činy. Pozornost si zaslouží vnímání takového vztahu okolím. Vedlejší (především ženské) postavy nezřídka zpředměťují onu druhou, vlastně nečistou rovinu, která oběma hlavním figurám nepřijde nikdy na mysl. Společnost je zaměřena pouze na vnější jevovou stránku věci, tedy nepatřičnost vztahu staršího muže a chlapce, ale není ochotna a schopna přijmout proklamovanou podstatu tak výjimečného vztahu. Přestože je text vystavěn na spojení, ve kterém oba z jeho aktérů získávají profit v podobě reflexe vlastních činů, je však pozice eromena a erasta do jisté míry převrácena a výraznějším beneficentem je starší z dvojice. Jakýkoli náznak nepatřičnosti ve vztahu je vypravěčem i vyjádřením protagonistů popírán, avšak autor tuto budovanou konstrukci soustavně rozrušuje a zobrazuje hlavní postavy v konstelacích umožňujících i interpretaci opačnou. Příkladně partie, v níž chlapec komentuje své homosexuální zkušenosti s kamarádem, ale zvláště scéna, kdy je mladík vyrušen ze spánku výkřikem staršího, vypravěč završí v podobě pozoruhodné skulptury: „*Podivné skupení: nahý chlapec s trochu vyděšenýma očima drží starému muži ruku na čele a teď se tomu oba řehtají. ‚Vražda v Orient expresu,‘ říká Vilda. ‚Hochu,‘ oslovuje starého muže chlapec, ‚kdybys takhle zařval, tak vod tebe uteče i Rozparovač Džek.‘*“⁸⁵

Neexistence zjevného homosexuálního vztahu, či dokonce jeho popírání v žádném případě neznamená, že text by byl prost signálů, které by ke jmenovanému odkazovaly. Opakovaně je zdůrazňováno erastovo zaujetí tělem mladíka, a to především v okamžiku, kdy o tom chlapec nemá ponětí, spí či je mu vydán na pospas.

⁸⁵ NENADÁL, Radoslav. *Přijď zpět: (anebo radši ne)*. V Praze: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1989, s. 185.

„Ráno se šel podívat do altánu, kde ho prvně našel. Spal tam tehdy jako nemluvně. Ale teď tu nebyl. Sám se až podivil, když pocítil jakési neurčité bodnutí lítosti, že už ho nikdy neuvidí.“⁸⁶

„Když druhý den ráno vyšel do zahrady, našel ho ležet u jezírka. Vodní hladina mu do obličejů házela odlesky ranního slunce. Kolem hlavy jako by měl rozptýlené stříbro. Tohle dělají při filmování velkými staniolovými zrcadly. Na půlce hlavy měl vlasy neobarvené: pískově zlaté, vlnité. Nemohl pochopit, proč si tu druhou půlku tak hyzdí. Vždycky toužil takové mít. Míval černé, rovné jako hřebíky. Leží jako v jeslích. U hlavy plno jetýlků. Skoro jako by se usmíval. Nedělá to úmyslně? Není vzhůru? Ne. Sedne si na břehu a čeká. Nebudí ho.“⁸⁷

Toto signifikantní hledění úkosem, v tajnosti či z úkrytu je sice přístupno interpretaci vylučující homosexuální motiv, tedy jako zaujetí stárnoucího muže prchavou krásou mládí, avšak v kombinaci s dalšími podobnými akty se upřednostňuje čtení odlišné. Nelze pominout ani opakující se mocenskou konstelaci, vědomí převahy nad spícím chlapcem, která ovšem není přeměna v čin, zůstává pouze dráždivou možností. Avšak v závěru povídky se role převrací a onu pomyslnou převahu ve vztahu nabývá mladík, který podobně sleduje muže pozbývajícího stáří sil, jak jsme dokladovali v první ukázce.

Podstatným motivem je rovněž záměrné rozpíjení genderové jednoznačnosti. Pozornost staršího z páru je stále znova upoutávána vzhledem mladíka, kterým se odlišuje od svých vrstevníků a jímž narušuje stereotypní představy spojené se svým rodem. Jednak je to neobvyklá úprava těla, př. nabarvené vlasy (viz výše) typické spíše pro ženy, jednak oděvní součásti, které se připisují opět spíše k ženám. „Neví, co říct. V dvašedesáti letech. Vyvede ho z míry pank. „Není ti v noci v tom bolerku zima?“⁸⁸ A zase jinde si povšimne, že si chlapec pro jeho radost oblékne nové triko: „A už shazuje džínové bolerko a souká na bronzově opálený, pěkně vyklenutý hrudník tričko s nápisem Vassar College. „To mi sehnala máma. Když uklízela v hotelu. Chtěla ho nosit sama, vlastně už nosila, ale bylo jí malý. Bob říkal, že je švédský. College, to je prej jako kolega, kámoš. A Vassar je prej jejich nějaký hrdina, asi jako Sandokán, Marika říká, že to je nějaká bytost, duch nebo pánbůh. Silnej a mocnej, jako ze železa, ale to je asi blbost.“ Když mu řekne, že je to jméno americké dívčí koleje, je hoch nejdřív zklamán, ale pak se rychle utěší: „To je

⁸⁶ Tamtéž, s. 143.

⁸⁷ Tamtéž, s. 144.

⁸⁸ Tamtéž, s. 142.

fuk. Tady to nikdo neví. A všichni si budou myslet, že je to někdo.“⁸⁹ Zejména poslední výpověď ukázky přiléhavě charakterizuje vztah mezi mužem a chlapcem jako tajemství, spiklenectví, jemuž není možno okolnímu světu správně rozumět.

Nenadál soustavně vytváří konstelaci nabitou erotickým napětím, avšak veškeré náběhy vedoucí k jeho uvolnění a vyjevení retarduje, až umrtvuje. Odvrací promyšleně pozornost od vztahu považovaného společností za defektní. Nedovolí ani na okamžik překročit hranici přípustného, vytváří zdání existence čistého vztahu, jemuž jsou naopak deviantní společnosti přisuzovány nečisté atributy, přičemž ona nepatřičnost je spatřována ve dvou rovinách. Jednak jde o nesouměřitelnost věkovou obou aktérů, kdy mladší z nich je doposud považován za dítě, jež nemůže s plným porozuměním rozhodovat o sobě, vlastně není s to rozumět svým pocitům a s ohledem na své stáří realizovat touhy a přání; a u staršího z dvojice se artikuluje nepatřičnost zájmu o mladšího jedince, je mu přisouzena role souputníka své věkové kohorty. Vedle ageismu je to pak pochopitelně nepatřičnost daná genderem aktérů. Jak už jsme naznačili, je tím, kdo silně negativně prožívá předmětný vztah na svůj úkor, postava ženy v produktivním věku. Vnímá homosocialitu jako ohrožení vlastních potenciálních benefitů, je „nekalou konkurencí“ na trhu dostupných mužů.⁹⁰ Ani jeden z aktérů nemá v textu po svém boku partnerku, jež by před společností legitimovala jeho vztah jako „nevinně“ přátelský. Co však je skutečnou, byť přímo nikdy nepojmenovanou, příčinou odporu proti prezentovanému svazku, je jeho atypičnost ve srovnání s obecným vztahovým řádem. Spojení v povídce *Sluneční hodiny* je založeno na dobrovolném zapojení jeho aktérů, nejsou dopředu vymezena žádná pravidla jeho vývojových stádií, jak jsou ustanovena ve společnosti (př. seznámení – zasnuby – svatba – rozvod). Zásadním znepokojujícím elementem je provokativní vyhýbání se standardním mocenským konstelacím: i přes věkovou, zkušenostní atd. distanci mezi oběma aktéry nelze vysledovat projevenou mocenskou převahu jednoho z nich, nesetkáme se s vykořisťováním, vydíráním, vyhrožováním, omezováním, vyjednáváním, kompromisy, nátlakem. Jediným hlediskem, které udržuje vztah funkční, je vzájemně prospěšná citová saturace obou

⁸⁹ Tamtéž, s. 144.

⁹⁰ Je třeba podotknout, že podobným způsobem Nenadál velmi často i v dalších dílech vykresluje ženy od puberty až po závěr reprodukčního období, kdy jsou možnými konkurentkami mužům pro navazování vztahů s dalšími muži. Koncentrace hloupých, sebestředných, hysterických, uzurpátorských atd. bytostí ženského rodu v jeho textech je pozoruhodná. Naproti tomu ženy, které se již vyřadily z kolbiště boje o partnera, vykresluje autor často pozitivně, jak jsme mohli vidět např. v povídce *Růžový kavalír*. Pro podrobnější rozbor ženských postav u Nenadála viz: NOVÁKOVÁ, Monika. Povědková tvorba Radoslava Nenadála [online]. Hradec Králové, 2018.

aktérů. „Nenormalita“ vztahu negativně pocíťovaná společností je způsobena střetem před oči stavěného ideálu a pokřivené, nefunkční reality. Doložíme dále, že tuto strategii Nenadál aplikuje opakovaně i ve svých dalších dílech zabývajících se (nejen) homosexualitou.

V roce 1991 vychází již vzpomínaná novela *My Tě zazdíme, Aido!*, v níž je za viníka neradostného stavu homosexuálů označena společnost, která svou netolerancí vytlačuje homosexuály z běžného života, a vede je tak k promiskuitě nebo naopak je pod tlakem nutí uzavírat manželství předem odsouzená k zániku, na větší ploše se rozehrává konflikt, který jsme identifikovali v povídce *Růžový kavalír*. Novela bude předmětem našeho zájmu níže.

V povídce *Šaplin* ze souboru *Berany, berany* (1997) autor poprvé volí vyprávění v první osobě. Vypravěčem je ženatý lékař, jehož zájem o defekty dolních končetin probudí cit pro muže takto postiženého. Jako v řadě dalších Nenadálových titulů se ženské charaktery zpravidla omezují na osoby nějakým způsobem nesympatické i zde je manželka hlavní postavy nemile překvapena nově objevenou identitou svého muže: „*Jako bych najednou uviděla jiného člověka. Nejhorší na tom je, že ne člověka, který se přetvařuje a snaží se být v době návštěvy zvlášť milý, ale člověka, který je přesně takový, jaký opravdu je a vždycky byl. Já jsem tě nikdy takového neviděla.*“⁹¹ Nový ale později vícekrát replikovaný je postoj samotného vypravěče, který (možná i pro svou profesi lékaře) veškeré dění, a především svého nového partnera podrobně a soustavně analyzuje, dalo by se říci s jistým chladným nadhledem. Projevuje se potěšením z hledění z úkrytu, z určité chvilkové, ale pouze v duchu realizované, dominance. Vypravěč je doslova fascinován kontrastem mezi krásou a potvorností, silou ducha a slabostí těla. Ona potencialita ovládat dráždí a přitahuje, ale není nikdy konzumována. Finále však vyznívá ve prospěch mocenské transpozice, či alespoň pozičního znejistění obou partnerů, jak jsme již dříve dokladovali v povídce *Sluneční dialogy*.

Obzvláště výrazně je takto nastavená konstelace prezentována v povídce *Zahrada* (1998) ze stejnojmenného souboru. Tentokrát si vypravěč udržuje od sledované scény větší odstup a jeho interakce s děním je spíše zprostředkovaná: „*Skoro jako bych byl u nich. V té chvíli je cosi svatokrádežného, co mě velice vzrušuje, a když v okně trochu sehnu hlavu mezi pelargonie, žádná mě na tu dálku nezpозoruje.*“⁹² Objektem zájmu je prostoduchý mladík, jemuž je do péče svěřena vnitrobloková zahrada, a který se stane

⁹¹ NENADÁL, Radoslav. *Berany, berany*. [Plzeň]: Nava, 1997, s. 93.

⁹² NENADÁL, Radoslav. *Zahrada*. Praha: Argo, 1998, s. 13.

aktérem milostného trojúhelníku. Nenadálův základní rozvrh, charaktery a celkové ideové vyznění odkazují k výrazné inspiraci Melvillovým *Billym Buddem*. Již samotná charakteristika hlavní postavy vykazuje nápadné shody - u Nenadála: „*Vypadal jako rozpustilý bůžek, jako roztomilý rošťák, bezstarostný záškolák, který jen zabijí volný čas. V těch chvílích působil velmi mladě a já jsem svůj odhad třiceti let snížil aspoň o deset. ... Klamal člověka obličejem. Nerozumím moc mužské kráse, ale asi by se dalo říct, že byl velice hezký. A přitom tak divně mluvil.*“⁹³ – a u Melvilla: „*Byl mladý, a přes svou téměř dokonale vyvinutou postavu vypadal ještě mladší, než ve skutečnosti byl. Vděčil za to stálému mladistvému výrazu v dosud bezvousé tváři a čisté, přirozené a téměř ženské pleti, jejíž bělavá barva ale téměř zmizela díky životu na moři a růžová měla co dělat, aby – když se začervenal – vůbec překonala jeho bronzový odstín.*“⁹⁴

U obou autorů pozorujeme silné zaujetí kontrastem, onou zdůrazněnou cézurou, zlomem odkazujícím k jinému a nejednoznačnému, zdání a realita se koncentrují v osobě jako předznamenání její nadcházející osudové úlohy a jako poznávací znamení jedince, který nepatří do tohoto světa. A podobně jako u švarného námořníka Billyho Budda je to divoký oceán, nespoutaný přírodní živel, jenž teprve jeho příchodem se kompletuje a kultivuje, je to u Nenadála Michal, jenž je určen k potýkání se se zemí, k zušlechtování zanedbaného místa zahrady, a také teprve s jeho příchodem se příroda kompletuje a kultivuje. Jiné a odlišné se jeví jako nezbytný fragment našeho světa, neboť pouze skrze něj poznáváme sami sebe a stáváme se celistvými lidskými bytostmi. Michal, stejně jako jeho předobraz, nakonec mizí ze scény a zůstává opuštěný voyer, jehož jediná úloha spočívá v truchlení po zmizelém a vyprávění příběhů o něm. V zásadě jde však znova o stálé Nenadálovo téma, totiž o konflikt zkaženého vypočítavého moderního atd. světa (světa většiny) a světa přírodního, totiž přirozeného, nepoznamenaného moderní společností, světa minority (nikoli výlučně snad sexuální).

Dotvrzení výše uvedené teze pak Nenadál provádí i v povídce z téže sbírky s názvem *Dva, tři, čtyři*, ve které svazek dvou protagonistů nepotřebuje posvěcení úradů, dokumentů a zástupu svědků, ale pro jeho legitimitu postačí jako svědek jediná sama příroda, která je zárukou čistoty takového spojení: „*Pak si všimli, že kousek od nich se tyčí dva javory a uprostřed že se zvedá malá skalka s nízkou klečí kolem. Bylo to jako oltář. Najednou cítili, že právě tohle je chvíle jejich zaslíbení.*“⁹⁵

⁹³ Tamtéž, s. 14-15.

⁹⁴ MELVILLE, Herman. *Billy Budd; Benito Cereno*. Praha: Vyšehrad, 1978, s. 19. (1. vyd. 1924)

⁹⁵ NENADÁL, Radoslav. *Zahrada*. Praha: Argo, 1998, s. 49.

Výše uvedené způsoby zobrazení homosexuality Nenadál dále variuje v povídkách *Dům u zlatého jablka* a *Pouť na horu Říp* ze souboru *Hynku, Viléme, Kubelková...* (2003). Postavu homofobní, hysterické matky, která se nemůže přenést přes skutečnost, že její syn žije ve stejnopohlavním vztahu vykresluje autor v povídce *Únos* ze souboru *O lidech a slepicích* (2013), čímž přidává další charakter do souboru žen, které vystupují proti homosexuálům, a tímtéž motivem uzavírá své texty o homosexualitě v povídce *Tutka* (2014) ze stejnojmenného souboru.

Shrneme-li výše uvedené, koncentruje se Nenadálova tvorba na dva základní ideové okruhy spojované s homosexuálním zobrazením. Prvním je přesvědčení o nezbytnosti přijetí homosexuality většinovou společností jako přirozeného (!) fenoménu, neboť pouze tak dojde ustavení správného řádu věcí, a tedy vymizení předpokladů pro frustraci homosexuálů. Druhým je pak pojetí homosexuálních vztahů, které přes svou zdánlivou proklamativní rovnost obou jeho účastníků nabízí, promýšlí či různě skrývá vášeň z nadvlády a podřízenosti.

Pod pseudonymem Jiří Pastýř vyšly v roce 1993 dva svazky textů s názvem *Smutek Sebesám*, které svým tématem odkazují ke knize Baumanově. Zachycují memoárové záznamy homosexuála dospívajícího v 80. letech 20. století s nezbytným instrumentáři příběhů o hledání vlastní identity v době nesvobody. Autor zvolil z hlediska formálního volnější strukturu, která zahrnuje kupř. různé poetické žánry.

Ze stejného kadlubu jako novela Nenadálova *My Tě zazdíme, Aido!* pochází próza Michala Adranta *Kronika ohlášené sebevraždy* (1997). Rovněž Adrant usiluje vytvořit velký tragický homosexuální příběh, tentokrát ovšem bez zřejmého didaktismu a s pokusem o hlubší závěr. Příběh sleduje životní osudy postavy jménem Čiko od prvních homosexuálních zkušeností až po samotný závěr života. Kniha přibližuje těžkosti homosexuála v období reálného socialismu, a tak se čtenář dozví, jak to bylo s vojenskou službou, na jakých místech se homosexuálové scházeli či jak byla minorita ostrakizována veřejnou bezpečností apod. Z porevolučního období se pak objevují výstižné charakteristiky gay klubů a permanentního strachu z nemoci AIDS.

Zvláštní důraz je v knize kladen na problematiku těla a tělesnosti. Prostřednictvím hlavní postavy se ukazuje, jak velká hodnota je v homosexuálním prostředí přikládána fyzickému vzhledu a mládí. Prvotní zaujetí vlastní sexualitou a honbou za novými intimními zkušenostmi se záhy mění v hledání životního partnera. Čiko je stále znovu zklamáván, jeho touha po dlouhodobém vztahu naráží vždy na neschopnost jeho partnerů

vystačit si s jedním milencem. Ve snaze zachránit hroučící se vztah se nejednou sníží k sebeponižování, ale vždy marně. Nakonec zůstává sám, neboť období jeho atraktivity v homosexuálním společenství pominulo: „*Po čtyřicítce se musí buzerant smířit se vším. Bude riskovat i AIDS. Když chcípne v padesáti, tím líp.*“⁹⁶ Závěr titulu směřuje k tragickému finále. Homosexuální orientace je spojena s nutným utrpením a nemožností poznat naplněný život.

Knihy Dagmar Fiewegerové *Žil jsem s mužem* (1999) nabízí, zdálo by se, neotřelejší pohled na problematiku homosexuálních vztahů z křesťanských pozic. Avšak kombinace nicotné povahokresby, toporného jazyka, a především pokus pojmout homosexualitu en bloc se všemi myslitelnými problémy utvořila neobvyklou směsicí žánrově stojící na pomezí absurdní literatury a grotesky.

Hlavní postavou příběhu je Erik, pracující jako tanečník v divadle, který až do svých dvaceti let nemá o své homosexualitě nejmenší tušení. Osudovým je pro něj setkání s novými kolegy v zaměstnání, sourozeneckou dvojicí Petrem a Lindou. Ačkoli o něj projevuje silný zájem Linda, ke svému překvapení touží spíše po Petrovi. Po bouřlivé noci se trápí otázkou, zda jejich počínání nebylo hříšné. Přestože je Petr nevěřící, upokojí Erika tím, že Bůh jistě: „... *také stvořil i nás, kteří se v něčem lišíme. Jistě měl k tomu nějaký důvod. Proto musíme být vděční za život, mládí, za každou minutu štěstí a lásky. Protože všechno je dáno od počátku světa ...*“⁹⁷ Poselství vyznívá jednoznačně, láska překoná veškerá protivenství, a tak i sestra s matkou nakonec přijmou jeho sexuální orientaci.

Jak uvidíme i v dalších titulech, především autorky zaobírající se homosexuální tematikou věnují zásadní pozornost rodině, a především pak vlastním potomkům, nejinak je tomu i v tomto textu. Erikova sestra po nevydařeném manželství spáchá sebevraždu a její malý syn Eda se dostává do péče Erika. Následující léta ubíhají v poklidném štěstí neobvyklé rodiny. Edovi je právě patnáct let a začne projevovat přílišnou náklonnost ke svému strýci Erikovi. Stane se z nich pár, s čímž se Petr nedokáže smířit a odchází. Erik se po mučivých výčitkách svědomí oddá lásce a opět ubíhají léta v poklidném štěstí, dokud se Eda nerozhodne okusit „zakázaného“ ovoce heterosexuálního vztahu. Erikovi po přistižení svého synovce a zároveň milence s dívkou pukne srdce a umírá. Eda si pozdě uvědomí svou chybu, opustí navždy dívku i své dítě a rozhodne se pro život v samotě.

⁹⁶ ADRANT, Michal: *Kronika ohlášené sebevraždy*, Praha 1997, s. 111.

⁹⁷ FIEWEGEROVÁ, Dagmar: *Žil jsem s mužem*, Olomouc 1999, s. 26.

Asketický život mu ale není přán, neboť pozná o řadu let mladšího Lukáše a prožije s ním nádherný vztah. Jednoho dne začnou Lukášovi padat vlasy, cítí se slabý a na řadu přichází poslední z typických topoi homosexuální literatury - onemocnění HIV/AIDS. V posledních chvílích života je Eda Lukášovi mocnou oporou, ale jeho smrt neunes a umírá stížen srdeční příhodou.

Fiewegerové je nutno přiznat pochybnou zásluhu spočívající ve snesení všech typických témat homosexuální literatury na jedno místo: problematika identity, coming out, sexuální výstřednosti, incest, promiskuita, AIDS. Oproti předchozím titulům se zde ale objevují i nová klišé a stereotypy⁹⁸. Tak např. autorka pojala přesvědčení, že v homosexuálním vztahu musí vždy jeden z partnerů zastávat ženskou roli. Což znamená, že jeden partner zůstává v domácnosti a stará se o rodinný krb, druhý vydělává peníze a zajišťuje obživu; zženštilý homosexuál miluje květiny, snadno se rozplácí a sexu se vyhýbá výmluvou na bolení hlavy apod. Když se Erik rozhodne svěřit své sestře s první milostnou zkušeností, nepřekvapí proto, když vážně pronese: „*Přišel jsem o panenství!*“⁹⁹

Autorka naproti tomu nemá příliš jasnou představu o tom, kde se vlastně homosexualita u člověka bere. Jak je v úvodu knihy naznačeno, vše pochází od Boha, a tak Erikova homosexualita zdá se být záležitostí vrozenou, neboť nikdy neprojevoval nejmenšího zájmu o dívky. V případě Edově jsme již na pochybách, nebyla-li homosexualita a nepatřičný vztah se strýcem zapříčiněny výchovou v pochybném rodinném prostředí, protože se o vztah nikoli pouze citový s dívkou pokusil.

Nutno zdůraznit, že veškeré vztahy homosexuální povahy v tomto díle vedou k neštěstí. Predestinační učení prolíná celou knihou. Nelze-li nehřešit, jakou cestou se tedy ubírat? „*Dva muži, kterým chybělo jen docela málo – narodit se správně... Proto budme pokorní a modleme se za každý nešťastný osud, do kterého smíme nahlédnout... Snažme se vždycky v sobě najít šlechetnou toleranci a přijmout do života každého, protože všichni se rodíme a umíráme nedobrovolně.*“¹⁰⁰

⁹⁸ Pakliže jsme v předchozí kapitole uvažovali o vlivu sexuální orientace autora na autenticitu textu, nedospěli jsme v této záležitosti k jednoznačnému závěru, resp. jsme z etického hlediska toto uzávorkovali, přesto si dovolíme krátkou poznámku. Věc bude nepochybně velmi individuální a bude odviset od schopnosti autora třeba rešeršemi do problematiky proniknout, avšak lze konstatovat, že právě na základě koncentrace určitých stereotypů spojovaných s homosexuály je možno v textu s určitou mírou pravděpodobnosti rozpoznat autory, kteří vstupují do tématu jaksi „z venku“, čehož příkladem je text Fiewegerové či následně uvedené Fuchsové. Samozřejmě to nevyklučuje vytváření či upevňování jiných stereotypů autory, kteří se veřejně deklarují jako homosexuálové, jak jsme uvedli výše.

⁹⁹ Tamtéž, s. 32.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 129.

Lesbické téma nalezneme v knize Zuzany Brabcové *Rok perel* (2000) pojednávající o vdané časopisecké redaktorce, která teprve ve středním věku zjišťuje, že je přitahována ženami. S novou zkušeností se ale vyrovnává dosti těžce. Nalezne zálibu v alkoholu, odchází od manžela a po mnoha peripetiích skončí v psychiatrické léčebně. Zde není za příčinu nešťastného stavu hlavní postavy považována samotná homosexualita. Viníkem je netolerantní společnost, která neumožnila hrdince svobodně se přihlásit ke své orientaci již v mládí, což nakonec vede k vyvření její přirozenosti v dospělém věku, ale o to s horšími následky. Knize se podrobněji věnujeme v následujícím oddílu.

Soubor povídek Ireny Fuchsové *Když muž miluje muže* (2002) nabízí pohled na různé fáze vztahů mezi muži či chlapci od prvotního uvědomění si své homosexuality, přes coming out v rodině (mezi přáteli nebo na pracovišti) až po trpké a bolestné rozchody. Když muž miluje muže, je to stejné, jako když muž miluje ženu, jen složitější o překážky, které většinová společnost těmto jedincům klade. Rozvíjí se zde tedy podobný koncept jako u níže uvedeného Vladimíra Hrubého, tentokrát však s přiznaně fiktivními příběhy. Láska naráží na nepochopení ze strany rodičů, kteří se nedokážou smířit s homosexualitou svého potomka, na druhé straně autorka předkládá chápající pohled prarodičů nebo sourozenců. Láska se hledá v inzerátech nebo je dílem náhody a štěstí. Překážkou není ani tělesné postižení, natož vzdálenost nebo rozdílný věk milenců. Schematičnost postav, podpořená stereotypní prezentací homosexuality spolu s rezignací na hlubší reflexi tématu homosexuální orientace a stejnopohlavních vztahů činí z knihy pouhý slepenec triviálních textů motivovaný snahou o ideologickou osvětu a také patrně relativním komerčním úspěchem¹⁰¹.

Jak jsme naznačili v úvodu této kapitoly, i beletrie vstupuje svým způsobem do politického boje – jako příklad pars pro toto uveďme povídku *Hej, páni poslanci*. Vypravěčem je Petr, který nikdy nezapochyboval o své sexuální orientaci, nepovažoval ji za nic nepatřičného nebo za něco, čím by se měl zvlášť trápit. I přesto, že si v zaměstnání našel přítele, jedna jeho touha přesto zůstala nenaplněna: „*Oba jsme věděli, že vstupujeme do svazku, který pro nás znamená manželství na celý život. Milovali jsme se. Strašně jsme se milovali a já proklínal přírodu, že nemůže zařídít, abych Vladana otěhotněl.*“¹⁰² Ale protože Fuchsová dokáže ve svých textech nalézt správné řešení pro své charaktery, i v tomto případě náhoda přivede Petrovi do cesty Haničku, která utekla

¹⁰¹ Kniha se r. 2009 dočkala 2. vydání.

¹⁰² FUCHSOVÁ, Irena: *Když muž miluje muže*, Praha 2002, 66.

z domova od násilnického manžela. Poněvadž Petr s Vladanem mohou bydlet spolu, nabídnou jí volný byt. Hanička po trpkých zkušenostech již rezignovala na život s mužem, ale zároveň touží po dítěti. Požádá tedy Vladana, aby jí pomohl toto přání splnit, a tak příběh může skončit šťastně pro všechny postavy: „*Hanička bude mít dítě! Vladan je otcem biologickým a já budu otcem legitimním. ... A ten přávej človíček v Haničce, ten určitě zářil taky, protože mít maminku a dva tatínky, to se hned tak každému miminku nepoštěstí, že mám pravdu, páni poslanci?*“¹⁰³

Aktivismus bere na sebe v knize nejrůznější podoby. Společným rysem všech variací je však obdivuhodná neschopnost téma ztvárnit plastičtěji a kritičtěji. Urputnost, se kterou autorka prosazuje svou vizi naplněného života pro všechny homosexuály, je obdivuhodná. V zápalu nadšení pro svůj předmět zájmu nedomyšlí důsledky jednání svých postav, uvedený příběh budiž toho typickým příkladem. Postavy ani vypravěč neřeší otázku, jaké by asi bylo dětství dítěte vyrůstajícího se dvěma otci a matkou, jak by se k tomuto stavělo okolí, spolužáci ve škole atp. Jedinou podstatnou věcí je teze, které se podřizují další aspekty díla, ostatně onen apel na zákonodárce ve výše uvedené citaci není náhodný, neboť časově zapadá do období jednoho (z mnoha) pokusů o uzákonění nějaké podoby stejnopohlavních svazků. Fuchsová vytváří svého druhu apologetický text, jehož cílem je poukázat na „normálnost“ homosexuálů, obhájit je před majoritní společností.

Z prostředí *SOHO – Sdružení organizací homosexuálních občanů* vyšla i brožura Jiřího Kříže *Slavní, ale „jini“ aneb Známé homosexuální osobnosti* (1991), která je sice více záležitostí literatury faktu než beletrie, ale představuje model zacházení s homosexuální problematikou využitý následně i v beletristické produkci. Soubor 22 medailonů význačných představitelů literatury, kinematografie, hudby a politiky, doplněný seznamem sedmasedmdesáti osobností z různých oborů lidské činnosti z různých časových období má dle autora dokázat, že homosexualita není jakýmsi moderním konstruktem, nýbrž je fenoménem starým jako lidstvo samo. Autor záměrně vynechává osobnosti československé, neboť si je vědom, že jim doposud nebyla dána příležitost svobodně se ke své orientaci přihlásit.¹⁰⁴ Kříž postavením Platóna vedle Voltaira, Nerona po bok Harveyho Milka apod. vyhláší homosexualitu v čase a prostoru neměnným jevem a s vidinou cíle v podobě legitimace homosexuality ve

¹⁰³ Tamtéž, s. 72.

¹⁰⁴ KŘÍŽ, Jiří: *Slavní, ale „jini“ aneb Známé homosexuální osobnosti*, Beroun 1991, s. 4.

společnosti využívá i sebemenší pochybnosti o orientaci té či oné historické osobnosti ve prospěch homosexuality. V rozsáhlejší podobě pak podobný způsob narace využívá ve svém vyprávění o historii homosexuálů Jiří Fanel v titulu *Gay historie* (2000).

Vladimír Hrubý v publikaci *Tak trochu jiné namlouvání* (2002) rozvíjí dále tento koncept. A jestliže jsme u Kříže rozpoznali tendenci k dosažení pouhé akceptace homosexuality poukazem na zástupy významných osob „homosexualitou postižených“, Hrubý se pomocí příběhů zejména anonymních jedinců¹⁰⁵ pokouší přesvědčit čtenáře o tom, že homosexuální vztahy se v žádných podstatných ohledech neliší od vztahů navazovaných mezi heterosexuální většinou, neboť „... *nezáleží na tom, zda se kluk zamiluje do holky nebo do kluka, jestli se holka zamiluje do kluka nebo do holky. ... Zahodte proto zábrany a předsudky z „jiné“ lásky. Ona totiž není jiná.*“¹⁰⁶

Autor zcela podřizuje výběr příběhů i jejich zpracování prvotnímu záměru přiblížit homosexuální vztahy své představě o tom, jaké jsou, či lépe, jaké by měly být vztahy heterosexuální. Z příběhů osob známých i neznámých se dozvídáme v různých variacích o způsobech seznámení: náhodném setkání na ulici či v tramvaji, prostřednictvím inzerce v tisku a na internetu atd. Nahlížíme období prvotní zamilovanosti i postupného ochlazování vztahů a vedle konců šťastných můžeme vidět i hádky a rozchody na tisíc způsobů.

Příběhy, jež Hrubý uvádí, jsou jen pouhým souborem nezajímavých samozřejmostí a klišé, jichž jediným ozvlášťujícím prvkem je homosexualita aktérů v nich vystupujících. Coby umně sestavená persvazivní tiskovina vytváří obraz světa, jaký by měl být, nikoli jaký je. Stejně jako v mnoha jiných případech se užitečným jeví tázání po tom, o čem se záměrně nemluví. Vzhledem k cílení na majoritní publikum se autor vyhýbá vyprávěním o syrovém prostředí gay klubů, o jejich atmosféře prostoupené tělesností, o jejich temných zákoutích, natožpak o někdejších intimním sblížení na veřejných toaletách a na již mizejících holandách, které byly v posledním desetiletí nahrazeny holandami virtuálními se stále se rozrůstající galerií objektů k obhlížení (cruisingu). Představuje-li si autor, že heterosexuální vztahy jsou plny důvěry mezi partnery či že pro heterosexuály je promiskuita čímsi výjimečným, pak i představené vztahy homosexuální musí být plny citového souznění, jemných doteků apod. Či je snad pro majoritu homosexuální vztah akceptovatelný pouze v idealizované podobě? A kam

¹⁰⁵ Publikace obsahuje také několik příběhů známých osobností např. P. Vítka a J. Sidovského či autora samotného.

¹⁰⁶ HRUBÝ, Vladimír: *Tak trochu jiné namlouvání*, Praha 2002, s. 7.

se poděl sex? O ten jde až na druhém, mnohdy posledním místě: „*Náš vztah se prohlubuje dál, dalšími polibky a něžnostmi, ale zatím nejdeme dál. Je to už rok a my zatím necháváme tu třináctou komnatu zavřenou.*“¹⁰⁷

Z dohledu čtenáře Vladimír Hrubý odstranil veškeré atributy, která by překážely při tvorbě neživotného konstruktů homosexuálního vztahu. Namísto toho anticipoval obavy, předsudky, stereotypy většinové společnosti a předešel jim příkladným vyprávěním.

Svatava Antošová započala svou literární dráhu jako básnířka v kruhu teplických patafyziků a homosexuální motivy byly přítomny již v jejích raných poetických textech.

V románu *Dáma a Švihadlo* s podtitulem *lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky* (2004) se základní rozvrh jako dříve u Brabcové zpracovává zásadně odlišným způsobem. Vypravěčkou románu je Svatava, o jejímž tragickém vztahu se starší ženou se dozvídáme z vnitřního monologu vedeného během jediné noci v baru po zavraždění své přítelkyně. Ačkoli i zde je lesbická láska příčinou tragického konce, vyznění je zcela jiné. Svatava neřeší vznik své homosexuality, pokládá ji za jasnou a dávno vyřešenou záležitost, byť je nám ozřejmováno, že v minulosti zažívala i vztahy s muži. Vypravěčka nemá potřebu hledat příčiny své orientace, považuje ji totiž za přirozenou a nijak zásadně odlišnou od většinové heterosexuality. Větší prostor je věnován samotnému prožívání protagonistky, Svatava si klade otázku, zda žije naplněný život – a jestliže dochází k negativnímu výsledku, nepovažuje za příčinu svou homosexualitu, ale pouze svoje chování. Je si vědoma, že její život může vypadat jinak, pokud se pro to sama rozhodne: „*Promiň, barde, já vím, že ti ubližuju. Ale ty možná nevíš, že celou tu dobu, co se známe, se stydím za to, jak žiju. Zatímco ty se staráš o čtyři děti, já jakoukoli odpovědnost odmítám. Ukryla jsem se před ní do vztahu s Ofelkou a dokonce jsem tomu říkala „alternativa“. A dnešní noci jsem ji zpečetila krví. Až se to k tobě donese, nelituj mě. Nezasloužím si soucit. Moje hra na netradiční model končí.*“¹⁰⁸

Přítelkyně Svatavy Ofelka se trápí problémem, kam vlastně patří. Vypravěčka ale nepřikládá tomuto větší důležitost, nezabývá se metafyzickými problémy založení své přítelkyně, řeší spíše důsledky tohoto stavu. Snaží se pochopit svou lásku k Ofelce. Jak

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 179.

¹⁰⁸ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: (lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky)*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 71.

jsme ukázali, Svatava zavrhuje tradiční heterosexuální role, odmítá se jim podřizovat, ale tak se neustále dostává do konfliktu se svým okolím, často také zpochybňuje i toto zpochybňování ustálených stereotypů a tu se opírá i do patafyzického pojetí onoho tvůrčího i rozkladného prozkoumávání světa: „*Většinou jsme jen předstírali. Rozpouštěli jsme se v postmoderně jako instantní nápoje s prošlým datem spotřeby a břečka, která z našich vyčpělých granulí vznikala, nechutnala ani nám samotným. Ať už jsme mluvili nebo psali, necítili jsme se svým slovem nijak vázáni. Podle potřeby, nahodilé situace nebo jen momentální nálady jsme dokázali sami sebe potřit, překroutit či znehodnotit. Naším oblíbeným materiálem byl písek, protože už dopředu vylučoval jakýkoli pevný tvar. Vsadili jsme na sypkost a přežívali.*“¹⁰⁹

Vypravěčka nezpochybňuje svou identitu, zpochybňuje způsoby, kterými ji naplňuje. Mohla by žít v trvalém vztahu, mohla by být konformní, ale to nedokáže. Přes značnou sebejistotu, kterou vyjadřuje navenek, cítíme, že stále nenachází uspokojení, protože společnost, svou morálkou, zvyky, předsudky jí to nedovolí: „*Stála jsem tam s tou erotickou pomůckou v ruce a uvažovala, po kolikáté už vlastně zažívám tenhle střet milostného přátelství s rodinnými vazbami.*“¹¹⁰

Vraždu Ofelky, stejně jako celý román, lze interpretovat pouze jako symbol, hypertrofovanou snahu vymanit se z nefungujícího vztahu s vdanou ženou. Už v samotném názvu jsme varováni, že se jedná o parodii – nikoli pouze většinové společnosti, ale i homosexuálních zvyklostí. Jistoty se stávají předmětem zesměšnění a samotný proces zesměšnění je nazírán kritickým pohledem. Román se snaží provokovat explicitními popisy sexuálních aktů a neskrývané vulgarity. Leč vulgarita a sex jsou společností natolik prostoupeny, že již postrádají svůj revoltující charakter, a v konečném důsledku působí nudně. Odfiltruje-li se tato hra se čtenářem, vyjeví se postmoderní výpověď o současném člověku, který postrádá jistoty, který ví, co nechce, ale schází mu cíl, ke kterému by mohl směřovat.

V roce 2005 Antošová vydává další román s názvem *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*¹¹¹, kterému se podrobněji věnujeme níže.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 54.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 275.

¹¹¹ V roce 2011 Antošová zpracovala román do podoby divadelní hry pod titulem *Neříkej to mámě*.

Knih *Červené dlaždice* (2005) Filipa Sklenáře, někdejšího enfant terrible české literární a žurnalistické scény první dekády nového tisíciletí¹¹², vychází z premisy, že „jádrém každého náboženství je obchod“¹¹³ s iluzemi, tedy že náboženství plodí přetvářku. Ve snaze demaskovat jeho pokrytecký charakter vystaví autor relativně nápaditou zápletku těžící z mírně satirického posunu tradičně pojímaných rolí. Namísto katolického kněze zneužívajícího nezletilce představuje Sklenář evangelického duchovního, jenž se sám stává obětí manipulace mladým chlapcem. Náboženství či snad spíše jeho povrchní a ritualizovaná podoba vytvářejí překážku v přiznání si vlastní jinakosti. Jakmile je zdání příkladné křesťanské rodiny narušeno, hlavní hrdina již nedokáže déle odolávat a podlehne svému naturelu, čímž nevědomky rozhodne o svém neodvratném tragickém konci: „*Představy, které si dosud nikdy nepřipouštěl, potřeby, které vždy přehlušoval, na které se neodvážil ani pomyslet, ty se teď náhle vynořily ze zaprášených koutů jeho mysli a burácely v krevním řečišti celým jeho tělem.*“¹¹⁴ Příčinou pádu hlavní postavy, stejně neodvratného jako pádu náboženství, je neschopnost stejně jako systémová nemožnost připustit odlišnost, pestrost, což jen přiživuje strach a mocenskou rozpínavost institucí.

Přes nespornou obratnost v práci s jazykem a stylovou lehkost vyznívá dílo spíše rozpačitě, neboť autor věnoval přespříliš pozornosti podepření své základní myšlenky na úkor umělecké věrohodnosti – veškeré dění v příběhu se tak jeví být pouhou ilustrací předem zvolené ideje.

V jádru novely *Trny růže* (2008) Jitky Libčické stojí idea, že skutečné přátelství (a tedy i milostný vztah) mezi sebou mohou navázat pouze dvě ženy. Milostný trojúhelník příběhu je tvořen Julií, která je lesba, Eliškou, která se zamiluje do Julie a Davidem, který byl ještě nedávno Eliščin manžel. David po zjištění, že jeho žena dala přednost Julii, se nedokáže s touto skutečností vyrovnat a pokouší se dvojici všemožnými zákeřnostmi rozdělit, což vede Julii ke konstatování, že „*láska, kterou jsou [muži] schopni cítit, je příliš podobná lásce dítěte ke své matce, které si ve své absolutní závislosti vynucuje pozornost dupajícma nožičkama.*“¹¹⁵ Mužská agresivita a hrubost vylučuje opravdovou

¹¹² Blíže k postavě autora viz: GOLGO, Fabiano. Filip Sklenář: kontroverzní autor zemřel v jednatřiceti. *Britské listy* [online]. 6. 1. 2010 Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/50650.html>.

¹¹³ SKLENÁŘ, Filip: *Červené dlaždice*, Černošice 2005, s. 32.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 107.

¹¹⁵ LIBČICKÁ, Jitka: *Trny růže*, Brno 2008, s. 85.

lásku mezi mužem a ženou. Jako jediný akceptovatelný, jelikož přátelský, vztah zbývá spojení mezi lesbou a homosexuálem.

Zásadním problémem, který řeší postavy novely, je bisexualita. Někdejší Juliina milenka Blanka ji opouští kvůli zalíbení v muži, což Eliška glosuje: „*Podle mého názoru neumí přijmout svojí identitu a touží po tom, aby v ní převládal ženský princip. Proto čas od času sama sebe vmanipuluje do heterosexuální role a namlouvá si, že se zamilovala do muže.*“¹¹⁶

Podobně, když Eliška pocítí lásku k Julii, v mžiku zapomíná na desetileté soužití s Davidem, jakékoli intimní sblížení jí připadá nepředstavitelné a stává se lesbou. Kostky jsou vrženy: sexualita je možná pouze v opozici heterosexuální/homosexuální. Cokoli mimo je vlastně chorobné a společnost je tím nezbytně vinna, neboť nutí homosexuály maskovat svou přirozenost vztahy s opačným pohlavím.

Nejsou-li muži slaboši neschopni přenést se přes ztrátu partnerky, jsou to začasť násilníci, jak dosvědčuje Edita Svatošová v souboru dvou navazujících povídek *Budu zářit* (2009). Po odchodu empatického homosexuálního kamaráda (sic!) zůstává hlavní hrdinka sama. Rodiče ji pro její homosexualitu zavrhlí a se známými si nerozumí. Šťěstím je pro ni přítelkyně, která se s dcerkou a manželem nastěhuje do sousedního bytu. Její manžel je však notorický alkoholik a násilník, svou ženu často bije, ale ona není schopna jej opustit. Postupem času se mezi ženami rozvine hluboké přátelství a posléze láska. Hlavní hrdinka se nedokáže dívat na utrpení své partnerky, a proto jejího manžela potajmu otráví. Po čase se ale svěří se svým činem partnerce, která ji zavraždí. Druhá povídka se odehrává o několik měsíců později, kdy je vražedkyně propuštěna z psychiatrické léčebny a zůstává sama, neboť dcerka jí byla mezitím odebrána. Poznává novou přítelkyni, s níž touží po vlastním dítěti, což je provedeno mužem, který je využit pouze pro tento účel. Necháme-li stranou podivuhodné fabulační schopnosti autorky, můžeme konstatovat rozšířený mód přítomný v lesbických textech (a jenž nacházíme hojně i v kratších útvarech – viz kapitola věnující se periodickému tisku) operující s rezervovaným, či přímo nepřátelským postojem vůči mužům, kteří se mnohdy stávají překážkou naplnění tužeb.

Motiv ztráty blízkého člověka, problematický vztah k rodičům a zejména přátelství homosexuála a jeho kamarádky se objevuje také v próze Blanky Götzové *Vrány* (2009)¹¹⁷, jež nijakým způsobem nevybočuje ze schémat, která jsme popsali výše.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 47.

¹¹⁷ První vydání vlastním nákladem již 2004.

Naproti tomu specifický postoj k homosexualitě a homosexuálům prezentuje Cyril Valšík v knize *Váš kluk prostitut?* (2009). Zařazujeme tuto publikaci do našeho přehledu, ačkoli stojí na pomezí mezi literaturou faktu a beletrií, neboť svým pojetím homosexuality se v českém prostředí značně vymyká. Příběhy mladých homosexuálních prostitutek spojené ústředními postavami mladého kuplíře a jeho ještě mladšího „náhončího“ jsou založeny na reálných vyprávěních, jež autor sesbíral v devadesátých letech. Již samotný název publikace má zřejmě v majoritním čtenáři vzbudit dojem, že daná problematika by se ho mohla osobně dotknout. Tentýž dojem podporují i předkládané příběhy, ve kterých se vyskytují chlapi z rodin příkladných i rozvrácených, dobře zajištěných i bez prostředků apod. Motivace k prostituci je taktéž různorodá: od finančních problémů přes zneužívání v rodině až po zvědavost. Stejně tak zákazníci mladých prostitutek se rekrutují z různých společenských vrstev a profesí, jsou to soudci, lékaři, dělníci, obchodníci atd. Na rozdíl od nich ale chlapi z velké většiny nejsou homosexuálové. Zřejmě pod dojmem šokujících vyprávění, předvádí autor pozoruhodnou generalizaci typických vlastností homosexuálů. Zásadní otázkou je pro něj inteligence, jejíž výši nejednou usouvztažňuje tu se zájmem o velikost přirození („... čím jsou primitivnější, tím víc vzdychají po delších a tlustších...“¹¹⁸), onde se zženštilým projevem: „Homosexuálové, kterým se demonstrování jejich pseudoženskosti stalo téměř smyslem života, dosahují v inteligenčních testech většinou podprůměrných hodnot, a často jsou i pod spodní hranicí normo škály.“¹¹⁹ Jestliže jsme u řady publikací zejm. z počátku devadesátých let pozorovali určitý schematismus, zjednodušování, pokud jde o vykreslení homosexuality jako jevu veskrze pozitivního, nacházíme popsáné i zde, pouze však s opačným znaménkem. Homosexualita je prezentována jako úchylna odvádějící poslušné hochy od rodin, svádějící je na scestí drog a násilí.

Vyrovňávání se s homosexuální orientací je jedním z motivů románu Františky Jirousové *Vyhnanci* (2010), nepřináší však žádnou novou polohu rozdílnou od výše popsaných.

Adam Georgiev (1980) je jedním z mála autorů homosexuálních textů, jehož tvorbu v širším měřítku zaregistrovala i mainstreamová kritika, a jenž svými mediálními projevy dokázal vyvolat bouřlivé emoce. Nežli samotné jeho texty, spíše jejich přepjatá

¹¹⁸ VALŠÍK, Cyril: *Váš kluk prostitut?* Praha 2009, s. 177.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 190.

sebe prezentace dovedly mnohé recenzenty k exaltovaným odsudkům Georgievových knih svědčících údajně: „o chladné kalkulaci a manipulaci, jež jsou podepřené tu a tam okatým skandálem, hodícím se víc do bulvárního plátku než do literatury.“¹²⁰

Homosexuální tematika se u Georgieva objevuje především ve čtyřech jeho kratších prozaických textech a několika básnických sbírkách. Budeme věnovat pozornost zejména jeho volné trilogii *Planeta samých chlapců* (2008), *Bulvár slunce* (2009), *Zabij mě, Eliso* (2009) s tematicky navazující novelou *Třepetavý zvuk ptačích křídel* (2011) a fiktivní korespondenci *Arthure, ty děvko umění* (2010).

Planeta samých chlapců znamenala výrazný přelom v autorově dosavadní tvorbě, která se orientovala dosud převážně na biografické texty, a stala se rovněž předmětem sporů o to, zda se jedná o novou, neotřelou pozici v oblasti homosexuální literatury, nebo o překonaný koncept a nepříliš dobře řemeslně zvládnutý text. Vyprávění v ich-formě je charakteristické rychlým sledem obrazů koncentrujících svou pozornost na lokace a prožitky příznačné pro kosmopolitního homosexuála počátku nového tisíciletí. Klíčovým tématem je neschopnost dosáhnout uspokojivého partnerského vztahu a bažení po opravdovosti v životě. Hodnotový rozlad, nemožnost naložit rozumně se svým životem a nalézt úspěšnou osobní trajektorii ústí v hlubokou existenciální úzkost. Vypravěč získává pouze dočasnou úlevu plynoucí z fungování v krátkodobých i dlouhodobějších stejnopohlavních vztazích, přesto opakovaně artikuluje svou touhu po nich. Neustále prožívaná zklamání nejsou transformována v odlišnou strategii, která by mohla vést k úspěchu, ale právě naopak v opětovné navazování krátkodobých, spíše pouze sexuálních vztahů, jež toliko prohlubují pocit bezvýchodnosti vypravěče. Je sice mnohokrát nahlédnuta plytkost dočasných tělesných uvolnění, ale v posledku rovněž konstatována nemožnost se jich zříci. Toto kontradiktorní postavení se v drobných variacích neustále opakuje, neumožňuje posun děje, konzervuje hlavní postavu ve statu quo. Repetitivnost je pak vlastně určujícím znakem *Planety samých chlapců* a konečně i dalších autorových děl s touto tematikou. Bylo-li by na této kvalitě trváno důsledně a bez ustavičně sebetrýznivého finále, mohla se stát základem yossarianovsky tragikomické pózy, jež by (alespoň v českém prostoru) byla věru inovativním prvkem v homosexuální próze. Je však zřejmé, že vypravěč touží po něčem dalším, tolik odlišném od jeho prožívané zkušenosti, avšak bez potence tuto kvalitu formulovat hlouběji než v podobě obecných frází o čistém vztahu:

¹²⁰ SUK, Jan. PR v českém pekle: Novelka coby záminka k mediálnímu šumu. *Host*, roč. 24, 2013, č. 4, s. 75.

„Popadnul mě děs, jako že když nevypadnu do půlnoci jako Popelka, celý život se zbortí, nebude už možný ho zachránit. Jako by ten moment měl fatální význam, že když ne teď, tak už nikdy. Nikdy potom už to nedokážu, protože to nepůjde. Pak jsem si řekl, že je to úplně šumák. Vidět o porno víc, šlápnout ještě jednou do spermatu na podlaze a snažit se otřít si ho z podrážky, slyšet znova přírazy a vzdechy. Je to přece realita. Vnější realita.“¹²¹

Zcela jistě nelze vypravěčovo zaujetí sexem, frivolním navazováním vztahů, bezstarostným užíváním si radostí života atd. považovat za programní vyjádření individua zbaveného obav plynoucích ze své odlišné sexuality, jedince, jemuž moderní společnost umožňuje naplnit své touhy bez obav z jakékoli perzekuce. Právě naopak se ukazuje, že se jedná o pouhou zástěrku neradostné vize existence homosexuála ve světě. Jde tedy o pokračování oné trpitelské linie homosexuální prózy, pro niž vyjádření svých životních zklamání se stalo hlavním bodem programu:

„Nejsem žádnéj beránek a proti sexu, i tomu bez lásky, kdy si chceš jen pořádně zašukat, nic nemám. Ale to, že sex už je jediný, co lidi spojí a co večer hledaj, mně začalo způsobovat emoční nevolnost.“¹²²

Jak už jsme uvedli, střet ideálních představ o životě a šedivé reality se proměňují v trvalou mentální obstipaci vypravěče, jež je vyjadřována pokaždé stejnými prostředky spočívajícími v kontrastu čisté duše a popisů nízkých tělesných aktů. Velmi silně se zde projevuje rovněž motiv přítomný pak výrazně i v dalších Georgievových pracích, kterým je verbálně negovaný požitek z utrpení. Exaltovaná submisivita je nepochybně určujícím aspektem charakteristiky vypravěče, který objektivně má všechny prostředky a předpoklady změnit opakovaně demonstrováný diskomfort, ale jenž slastně setrvává v situacích navozujících mu nepohodu, obklopuje se osobami, které replikují rozporné vzorce chování, což nastiňuje odůvodněnou otázku, zda není tato pozice naopak vyhledávanou a chtěnou? V částech, kdy vypravěč oslabuje svou egofascinaci odhaluje se vlastní schopnost rozpoznat příčiny úzkostných stavů, které prožívá: *„Nalhává si to. Myslí si, že kdyby nebyl géčko, žije spokojenej život. Protože s holkou se dá žít, s buznama ne. Jenže si neuvědomuje, že to nezpůsobujou druhý, ale von sám. Nesnáší matku a nesnáší sebe. Nesnáší svoji orientaci.“¹²³*

¹²¹ GEORGIEV, Adam. *Planeta samých chlapců: "ve světě holé spotřeby všeho a všech"*. [Praha]: Petrklíč, 2008, s. 45-47.

¹²² Tamtéž, s. 58.

¹²³ Tamtéž, s. 105-106.

Pasáže věnované explicitním popisům vztahového a sexuálního života jsou proloženy kratšími částmi, které kontrastují svým zaujetím pro duchovní otázky lidského bytí. Ať už se jedná o četné křesťanské reminiscence nebo hledání jakýchsi jistot v krajně nestabilním světě. Georgiev ale tyto existenciální úseky naplňuje obsahem spíše plytkým, frázovitým: „*Teprve smrt dává člověku velikost. A jeho životu smysl.*“¹²⁴ Někdy dokonce kombinace profánního a sakrálního nabíjí text mimoděk humorným potenciálem: „*Když zoufale hledáš blízkost, je ti jedno, jestli v hloubce nebo povrchnosti. Je to jako Kristův tanec svatého Víta. A pomůže snad jen natrium pentobarbital.*“¹²⁵

V podobném duchu navazuje novela *Bulvár slunce*, jež ještě výrazněji potlačuje koherentnost vyprávění ve prospěch jisté útržkovitosti až gnómičnosti jednotlivých kapitol. Z hlediska motivického nedochází k žádnému posunu a podobně jako v případě *Planety samých chlapců* je do středu pozornosti postaveno individuum neschopné nalézt své místo ve světě, čehož příčina je spatřována – rovněž – v homosexuální orientaci. Do textu jsou zakomponovány reakce a reflexe na předcházející titul, objevuje se tendence uvést některé jevy na pravou míru, či dovysvětlit, doplnit, příp. oponovat kritikům.

Závěr volné trilogie s názvem *Zabij mě, Eliso*, vcelku výjimečně v českém prostředí tematizuje problematiku nemoci HIV/AIDS.¹²⁶ Epická poéma pracuje s kruhovou kompozicí: text je uveden prostou informací o negativním výsledku krevního testu na HIV a končí (až na krátký dodatek) informací o ortelu opačném. Spíše nežli o souvislé vypravování se jedná o promluvy, útržky ze života a mysli subjektu. To, co bylo předznamenáno v předchozích titulech, nabývá zde jasných obrysů – sex má dvojitou podobu, jednak dokáže povznášet k bohu, je průvodcem lásky a krásných pocitů, ale zároveň je plodem ďábla, neboť krása je pouze vnější slupkou, pod kterou se skrývá zhouba, smrt. Opět tedy ona mnohokrát zopakovaná kontradikce a opět ani v případě tohoto titulu nedochází k žádnému vývoji, jestliže jím ovšem není míněno ono teatrální puzení ke smrti (bez dalších ambicí na psychoanalytický výklad textu).

Arthure, ty děvko umění je soubor fiktivních dopisů mezi proslulou autorskou (a mileneckou) dvojicí Paulem Verlainem a Arthurem Rimbaudem. S novým kompozičním rozvrhem se Georgiev pouští do dobře známého meditování nad úlohou výjimečného jedince v běhu světa, jeho rozpoznání a náležitým ocenění. Obecné povědomí o

¹²⁴ Tamtéž, s. 72.

¹²⁵ Tamtéž, s. 79.

¹²⁶ Téma se objevuje i v samotném titulu: *ELISA* je označení pro test zjišťující protilátky proti viru HIV v krvi.

významné umělecké dvojici určuje spíše nežli skutečné poznání vztahu obou literátů skrze studium pramenů především filmové zpracování od A. Holland a tutěž inspiraci lze zaznamenat i v uvedeném textu obzvláště v otázce pojetí mocenské distribuce uvnitř jejich vzájemného vztahu. A máme za to, že právě volba této dvojice přesně charakterizuje jednu z klíčových otázek, jimiž se Georgiev ve svých textech zabývá, a totiž hru, která je určena kvazistabilní pozicí ovládaného a ovládajícího subjektu. Na této proměnlivé korelaci (učitele a žáka, staršího a mladšího, submisivního a dominantního atd.) je vystavěn kompozičně Hollandovův snímek a rovněž tak Georgievův text.

Zdaleka nejvýrazněji je však tato záležitost tematizována v textu *Třepetavý zvuk ptačích křídel*. Protagonistou je důstojník působící v severní Africe, jehož charakteristika spočívá na několika klíčových aspektech. Jedná se především o zdůrazněnou, či přemrštěnou maskulinitu opírající se o pohrdání ženami či strach před nimi: „*Zvlášť v prostředí ovládaném ženami, duchem ženství, pociťoval úzkost, útlak své přirozenosti. V internátu a mezi mladými muži se cítil víc doma než u své rodiny.*“¹²⁷ „*Naopak vliv matky cítil jako útok na svou vojenskou identitu.*“¹²⁸ „*Ale v tom nebyl klam, tento respekt k druhým i k sobě, tuto hrdost, mohl přirozeně cítit pouze ten, kdo se skutečně vymykal slabošským typům zdevastovaným poženštěním západní kultury.*“¹²⁹ Ostentativně zavrhuje křesťanskou Evropu a nechává se fascinovat arabskou kulturou, v níž je žena vytlačena z veřejného prostoru, a tudíž se nabízí prostor pro realizaci homosociálních vazeb. Vůbec cokoli má být vyznačeno jako negativní, je spojováno s ženským elementem, ale ukazuje se v posledku, že toto odpírání je pouhou snahou popřít v sobě tuto nechtěnou stránku vlastní osobnosti.

Co jsme konstatovali v předchozích autorových titulech ve skryté formě, v případě tohoto textu se manifestuje zcela otevřeně: „*Jan Goetschhofer cítil respekt samce k samci, i v rámci hierarchie. Dělal mu dobře tento respekt cítit i ho přijímat.*“¹³⁰ Jedná se v zásadě o apoteózu pudovosti, v čisté podobě projevené sexuality s vizí návratu k idealizovanému přírodnímu řádu. A podobně jako „u božského markýze“ se skrze profanaci utrpení a sakralizaci pudu provádí osvobození jedince z kulturních pout i zde má tato hra podobný účel. Autor dochází dokonce tak daleko, že nechává projevovat sympatie hlavní postavy směrem k autoritářství a nenávistným ideologiím, pro něž řád

¹²⁷ GEORGIEV, Adam. *Třepetavý zvuk ptačích křídel*. Praha: Petrklíč, 2011, s. 7.

¹²⁸ Tamtéž, s. 9.

¹²⁹ Tamtéž, s. 13.

¹³⁰ Tamtéž.

přírody znamenal opozici slabému humanismu. Nietzschovské gesto odporu, „*přestat být poslušným*“¹³¹, „*můžeš cokoliv, když jsi absolutním pánem, když nemáš omezení*“¹³²; přimknutí se k vůdcovskému principu nacistické ideologie (s její imanentní fascinací mužským tělem) je pak jen dovršením oné exaltované maskulinity. Modelová figura je konfrontována posléze se svým nezbytným doplňkem, sotva dospělým chlapcem okouzleným atributy, které činí z Jana Goetschhofera dominantního samce. To, co bylo předtím zavržováno, najde nového ocenění. Rysy žensství se na jinochovi stávají kvalitou mnohem vyšší, nežli by tomu bylo u obvyklé nositelky: „*Také pleť, bílá a nádherná. Také krk, štíhlý a jemný. Také vlasy, hnědé s plavými kořínky. Také tvář, uličnická a krásná. Čemu to Jan Goetschhofer propadá? A má se tomu bránit? Pudu se ovšem nelze bránit. Ani puzení prznit, ani puzení zabít.*“¹³³ Vertikální homoerotická konstelace se projevuje v očekávatelných symbolických opozitech: tmavé a svalnaté tělo oproti bílému a měkkému, výbojný Mars a přijímající Venuše, starší a zkušený proti mladému a zasvěcovanému atp. Jediným výsledkem sexuálního aktu je vyvolání prožitku zla, které oba aktéři vědomě sdílejí. Fascinace sexem a zároveň vědomí jeho nečistoty jsou opakovaně podpořeny doplňkovými atributy v podobě lokací jejich provedení: „*A také navštívili Osvětim. Za jediným účelem – sexuálním aktem na území koncentračního tábora. Poznáním absolutní rozkoše v místě absolutního zla. Vztyčením nových komínů, z nichž vůně spálených těl vytryskne zárodky nových.*“¹³⁴

Dominantní jedinec ale postupně poznává, že jeho vláda nad submisivem je pouhým zdáním. Uvědomuje si, že jeho příležitost ovládat a ovládnout je přímo úměrná chlapcově touze nechat se ovládat. A skutečně poznání, že dokonáný akt úplného ovládnutí by znamenal zničení této křehké rovnováhy, vede u dominantanta k pochybám o svých výjimečných kvalitách a v konečném důsledku ke ztrátě pozice v této mocenské konstelaci. Tím, kdo nakonec počíná, nastavuje i ukončuje vztah je submisiv, který vychovává a kontroluje svého pána. Dítě-žena nakonec triumfuje: „*Jeho zlo bylo ženské a Jan Goetschhofer si uvědomil, že mu nemohl stačit. A chlapcovo: Buzno! mu znělo v uších.*“¹³⁵, a maskulinní kreatuře nezbyvá než přeměnit pud sexuální ve vražedný běs.

Měli-li bychom shrnout způsoby zobrazení homosexuality v prózách Adama Georgieva, pak budeme konstatovat, že se s pravidelností opakují dva mody spolu úzce

¹³¹ Tamtéž, s. 23.

¹³² Tamtéž, s. 25.

¹³³ Tamtéž, s. 36.

¹³⁴ Tamtéž, s. 57.

¹³⁵ Tamtéž, s. 59.

související. Prvním z nich je vyjadřovaná hluboká skepse vyplývající z objektivní nemožnosti (spíše nežli subjektivní neschopnosti) navázat stabilní vztah, čehož příčina je spatřována v nastavení společnosti akcentující povrchní prožitky před hloubkou citu a rovněž i v samotné homosexuální orientaci subjektu. Druhou polohou je imanentní pozice individua oddávajícího se slasti z uzavření ve vertikální mocenské konstelaci, jež je považována na jedné straně za omezující, dusivou, zničující, na straně druhé za lákavou, nabitou energií, umožňující subjektu ujišťovat se o dosud trvající existenci.

Je třeba zmínit ještě neobvyklou charakteristiku Georgievových textů, kterou jsme naznačili výše, a tedy tendenci zapojovat do vlastního textu i texty cizí, resp. utvořit doslova kompoziční konglomerát sloužící k propagaci jednotlivých titulů. V zásadě téměř všechny autorovy knihy jsou obloženy texty, které mají vyzdvihovat vlastní text, a tato záležitost je hojně inzerována i na samotných obálkách. Tak v případě *Planety samých chlapců* se jedná o pochvalnou předmluvu Evy Kantůrkové, *Bulvár slunce* je uveden částmi recenze na předchozí titul od Jakuba Vaníčka, *Zabij mě, Eliso* se uzavírá oslavným textem od Alexeje Mikuláška, kniha *Arthure, ty děvko umění* počíná textem A. Holland a je uzavřena výňatky z diplomové práce G. Korzeniowského, jež dokládá výjimečnost Georgievova stylu, k tomu doplníme ještě některé kratší úryvky či sentence, předznamenání či zaštitění se slavnými jmény, př. R. Vana ad. Od druhé publikace se autor pouští do boje se svými kritiky v samotném svém textu, polemizuje s nimi, začleňuje do svého textu části textů jiných, které mají podporovat jeho výjimečné postavení. Spolu se sebepropagačními mediálními aktivitami a jistou snahou prezentovat se jako protagonista (do určité míry zneuznaný a nepochopený) současné gay umělecké produkce (totiž otevřené, aktivistické, velkoměstské a zpravidla esencialistické) se konstituuje fenomén na českém mediálním trhu, vůči němuž se kriticky vymezují a zároveň pro něj plédují mnohé osobnosti nejen české kultury.

Je třeba si položit otázku, z jakých příčin dospívají recenzenti a kritici k zásadně odlišným stanoviskům ohledně Georgievovy (nikoli pouze) homosexuální tvorby? Pohlédneme-li například na záležitost jazykové stránky textů, nalézáme zcela rozporné závěry. Na jedné straně se tvrdí, že: „*Jazyk, kterým se všechny tyto reflexe dějí, kterým se vyjadřuje zoufalství či naděje, je k uzoufání plochý, banální a plný klišé.*“¹³⁶ A na straně druhé se tatáž záležitost charakterizuje zcela opačně: „*Není žádným začátečníkem, dokáže svůj text podat působivou formou. Ten, kdo věří na realismus, by si dokonce mohl*

¹³⁶ PUTNA, Martin C. Homosexualita jako reklama na literaturu aneb Fenomén Georgiev. *Souvislosti*, roč. 21, č. 3, s. 16-26.

pochvalovat precizní čistotu žánru nebo šíři jazyka.“¹³⁷, či že: „Text je psán v podstatě velmi úsporným stylem, gramaticky ‚očesaným‘, místy až holými větami, ale ne neurčitým: je konkrétní, nikoli doslovný; budí dojem zvýznamněných gest. Někdy má výtvarně slovesnou, básnickou inspiraci a sugeruje iluzi sochy...“¹³⁸ V podobném duchu a v mnoha dalších případech bychom sledovali tentýž rozpor u stránky tematické i kompoziční. Vysvětlení takové kontradikce nalzáme ve fundamentálním problému spočívajícím v tom, zda homosexuální texty Georgievovy je možno pokládat za překvapivý, nový, objevný způsob vypovídání o homosexualitě v současném světě, či zda se jedná o model, který v době svého publikování byl již mnohokrát použit a nepřináší tedy do literatury nic nového. Máme tak proti sobě postoje autorů, pro které je Georgiev mnohdy prvním autorem tematizujícím homosexualitu, s kterým přišli do styku, na straně druhé kritiky, kteří odůvodněně upozorňují, že tento pohled na homosexualitu byl již v české literatuře použit, dokonce v mnohem vydařenější formě, např. u Pastýře a jeho textů *Smutek Sebesám*.¹³⁹

Jak jsme ukázali výše, máme za to, že tento spor, jakkoli byl pro své aktéry v určité době jistě osobně velmi zajímavý a jakkoli nabízí široký prostor pro intermediální, para- a intertextové zkoumání, bude rozřešitelný právě jen s ohledem na příjemce těchto textů. Souhlasíme sice s tím, že Georgievovo pokoušení publika přívalem proudu druhdy obscénních zážitků, jež mají odhalovat syrovost homosexuální niky, umanutost provokovat a s teatrálními gesty demonstrovat svou existenciální krizi atd., to vše bylo již dříve ve světové i české homosexuální literatuře zpracováno. Avšak neinterpretujeme to tak, že by ono ulpívání na modelech minulosti bylo antagonistické současné české homosexuální tvorbě, ba právě naopak dotvrzuje to naši tezi o fragmentárnosti české homosexuální literatury, totiž koexistenci různých způsobů vypovídání o homosexualitě a jejich nárokování si pravdivého pohledu na homosexualitu. Vývojová hypotéza operující s představou překonání určitých fází ve vztahu homosexuality a společnosti s následným odrazem v krásné literatuře platí jen částečně, neboť se ukazuje (a právě na Georgievově příkladu), že jistá část nastupující generace bude prožívat tytéž emoce jako ta předchozí pouze v mírně odlišných kulisách bez ohledu na objektivní, měřitelný pokrok, ke kterému došlo ve vzájemném vztahu minority a majority. Určité resentimenty

¹³⁷ VANÍČEK, Jakub. Od pornografie ke Kristovi. *Literární noviny*, roč. 19, 2008, č. 40, s. 10.

¹³⁸ MIKULÁŠEK, Alexej. Od autorského Já k Nadjá. In GEORGIEV, Adam. *Zabij mě, Eliso: agonie*. [Praha]: Petrklíč, 2009, s. 113-135.

¹³⁹ Viz blíže: PUTNA, Martin C. Homosexualita jako reklama na literaturu aneb Fenomén Georgiev. *Souvislosti*, roč. 21, č. 3, s. 16-26.

se ukazují mít trvalejší podstatu, než by se na první pohled zdálo. Nutno v souvislosti s Georgievovými texty připomenout jeho fascinaci horizontálním mocenským uspořádáním v rámci homosexuálních vztahů, čímž jsou jeho texty charakteristické v rámci současné české homosexuální produkce.

Autobiografický román *Jana Folného* (vl. jm. Jan Folvarčný) *Od sebe / k sobě* s podtitulem *Bisexuálovo irské hledání* (2010) vychází původně z příspěvků uveřejňovaných na autorově blogu. S ohledem na titul by bylo možné očekávat další z řady knih orientovaných na tradiční topiku homosexuálních textů, tedy strastiplné rozpoznání vlastní identity, obtížný coming out a projekci nové životní strategie. Ve skutečnosti se ale autor s vtipnou nadsázkou pokouší vymodelovat obraz mladého muže, který se rozhodne vyřešit náhlou životní ztrátu útekem ze země a mj. zároveň redefinovat svou sexualitu. Kompozice je sice poznamenána pro blog typickým důrazem na jednotlivé epizody bez ohledu na komplexní soudržnost textu, humornost je místy spíše křečovitě vynucovaná, ale jedná se v české homosexuální literatuře o nový model vyprávění, který je již zcela zbaven debat o ne/připustnosti homosexuální (či zde bisexuální) orientace. Tématem rovněž není boj o nárok na vlastní identitu na úrovni rodinné či společenské, ani utápění se ve skepsi z nemožnosti naplnit svůj život smysluplným obsahem z důvodu odlišné orientace. Folný ve své knize představuje příběh kosmopolitního homosexuála současnosti, pro nějž jest fungování ve stejnopohlavním svazku stejně samozřejmé jako jakékoli jiné uspořádání, homosexualita se stává nanejvýš příležitostí k nezávaznému žertování.

Náplň souboru povídek *Buzičci* (2013) se dostává do pozoruhodného rozporu se svým peritextem, jenž praví, že: „*Libající se muži nebo dívky vedoucí se za ruce jsou dnes výjevy asi stejně pohoršlivé, jako když někdo nosí do sandálů ponožky. A to je dobře. Spisovatelé pak totiž nemusejí aktivisticky dokazovat, že gayové a lesby jsou ‚stejní lidé jako ostatní‘, nebo naopak ostentativně vystavovat své nejrůznější úchylky. Důvodem k příběhu už zkrátka nemusí být fakt, že homosexuálové ‚jsou‘. ... Folný přitom dokáže přesvědčivě střídat žánry a styly vyprávění a jasně tak dokazuje, že toto téma konečně i u nás vykročilo z ghetta, aby se stalo literaturou.*“¹⁴⁰ Má se uvedenému textu rozumět v tom smyslu, že homosexualita se společenským vývojem stala jevem natolik běžným a nezajímavým a že tedy psát o něm postrádá jakéhokoli smyslu, či že jedná o jev tak běžný,

¹⁴⁰ FOLNÝ, Jan. *Buzičci: soubor povídek*. Brno: Host, 2013, zadní obálka.

že psaní o něm nabývá forem psaní o vztazích různopohlavních? Odpověď není snadná, zřejmý je jedině fakt pokusu odstříhnout se od termínu menšinové/homosexuální literatury. Ale ať platí ta či ona varianta, je zcela kontradiktorní obsahu souboru, který ve všemožných variacích věkových, společenských, statusových, etnických aj. předvádí výlučně homosexuální relace. Zvýznamňuje homosexuální orientaci svým důrazem na jinakost, výjimečnost ve způsobu navazování vztahů, či nemožnosti je navázat, jejich prožívání, společenské akceptace i hostility. Již samotným svým titulem kniha odkazuje k tomu, že homosexualita pro potenciálního čtenáře není vedlejším nepodstatným atributem, ale spíše naopak je stavěna na oči, předváděna, propagována atd. Při svém defilé různých homosexuálních typů se však Folný dotkne i dosud v homosexuální literatuře opomíjených témat.

Např. v povídce *Neviditelný* vystaví příběh starého muže tělesným chátráním připoutaného k oknu coby jedinému zdroji rozptýlení a iluzorní společenské interakce, který převážně ve své imaginaci naváže prostřednictvím tohoto jediného spojení se světem vztah s mladíkem bydlícím v sousedství. Autor se koncentruje na emoce stárnoucího osamělého muže, jenž si bolestně uvědomuje nemožnost změnit svou situaci: „*Ten smutek jako by se najednou vyvalil ze všech děr, prasklin a svárů mého bytu, pořád ještě mého bytu, a celý ho zaplavil až po strop a já se v něm nedokázal osvobodivě nadechnout. Smutek mnou prosákl, skrz naskrz mými křehkými kostmi, úplně mě přibil do židle, kde s mělkým dýcháním prosedím celý den.*“¹⁴¹ Svým zaujetím pro běžné, anonymní postavy a často ironickou nadsázkou jejich zpodobnění se přibližuje stylu Nenadálou.

Téma homosexuality je přítomno i ve třetí Folného knize stojící na pomezí novely a románu s názvem *Víkend v Londýně* (2018), ve které se trojice přátel z mládí těžce vyrovnává s krizí středního věku. Manželská rutina, životní deziluze a vědomí vlastní konečnosti vede protagonisty k přehodnocení dosavadních životů. Stejně jako v případě Folného debutu i zde slouží cesta do ciziny k odstupu od zaběhlého řádu, k bilancování a ke svého druhu katarzi. I přes humorné ladění, nevyznívá text nikterak pozitivně, směřuje spíše k poznání, že existuje sice možnost prostřednictvím vědomého rozhodnutí změnit aktuální nastavení, ale v konečném důsledku nelze mizérii života jako takového zvrátit.

Folný se opět potvrzuje v roli pohotového glosátora, který dokáže vystihnout stereotypní představy spojené (nejen) s homosexualitou, zlehčit je a obrátit

¹⁴¹ Tamtéž, s. 136.

zakomponovat do příběhu, aniž by takové užití bylo s to vyvolat pohoršení nebo mělo urážlivý charakter. Jak dokladujeme na následující ukázce, užívá autor několika klisé spojovaných s homosexuály, ve výpovědi postavy jsou sice formálně popírána, ale obsahem řečeného potvrzována. Jedná se o častý postup, jímž Folný dosahuje humorného efektu.

„*To, že nejsem žádnéj pomlouvačnej buzík, se potvrdí hned, jak kluky na letišti uvidím, protože i přesto, že zcela jasně registruju, že si to ke mně nadšeně šine hipíkovitej, dost zanedbanej hastroš a vedle něj rázuje pan podnikatel, kterej jako by nepřiletěl z Prahy, ale z ranejch devadesátek, tak jejich vzhled neodsuzuju, nekritizuju, zkrátka jen konstatuju, a hlavně jsem rád, že je vidím, čau holky, rád vás vidím...*“¹⁴²

Avšak snaha o humornost vede často ke karikatuře, což se negativně projevuje na zpracovanosti postav, které jsou duševně ploché, jejich motivace průhledné. Samotná homosexualita ve *Víkendu v Londýně* není tématem hlavním, ale slouží zde jako analog heterosexuálního manželství, s jehož tradičními problémy se nacházejí významné podobnosti, tím se autor významově vrací ke své prvotině.

Román Zlaty Nesnídalové *Nechci tě ztratit* (2011) využívá homosexualitu jako ozvlášťující prvek v žánru červené knihovny či analogie telenovely soustřeďující se na mezilidské vztahy, rozchody, rozepře, prudké vášně, výbuchy vzteku i milostné pasáže. Homosexualita přestává být předmětem obav, strádání, nitrozpytu, ale je užitečným spotřebním nástrojem pro zvýšení exkluzivity obsahu.

V roce 2012 vydal Sláva Koubek (vl. jm. Miloslav Kounek) autobiografický román *Dar života* s podtitulem *Otevřená zpověď bisexuála*, jenž se věnuje životním osudům protagonisty od dospívání až po konečnou fázi života se zacílením na záležitost menšinové sexuální orientace. S pozoruhodnou detailní popisností se autor vyžívá v charakteristice sexuálních aktů, ostatní složky textu jako by tvořily pouhý doprovodný aparát všemožným eskapádám hlavní postavy. Autor coby někdejší regionální kulturní pracovník se nezdráhá publikovat své zážitky i s osobami zvučných jmen. Pasáží, které by upřednostnily reflexi před již zmíněnou popisností, je pouze poskrovnu. Podtitul by mohl sice evokovat jakousi zpověď hříchů, činů, jež jejich původce považuje za nepřijatelné. Opak je ovšem pravdou, poselství vyznívá ve prospěch hedonistického

¹⁴² FOLNÝ, Jan. *Víkend v Londýně*. Brno: Host, 2018, s. 83.

přístupu k životu. Bilance života v manželství a zároveň s řadou mužských partnerů se dostává až v závěru knihy:

„ON byl hluboce raněn tím výkřikem zoufalství, ale byl schopen zase jen racionálního závěru: ‚Co mám vykřičet? Že jsem poloviční? Že nejsem ani ryba ani rak? Že mám rád a potřebuji obojí? Že jsem, jak se říká: Někdo rád holky, někdo vdolky, já obojí. Co s tím? Co mi to pomůže? Vždyť nepatřím ani tam, ani tam! Co mám podle tebe dělat?‘ ON, který byl zvyklý řešit s nadhledem každou situaci, byl schopen poradit jiným, propadal depresím. Najednou jako by byl omámen, neschopen racionálního uvažování, bezbranný a bezradný. Hledal východisko a nenacházel, trápil se, až...“¹⁴³ Leč katarze nepřichází a protagonista i na konci své cesty přitakává životu, rozumějme totiž chvilkové tělesné rozkoši.

Oblast zobrazení parafileních (resp. homosexuálně parafileních) vztahů v současné české literatuře se v zásadě omezuje na osobní zpodobení, deníkové záznamy (potažmo terapeutické deníky) či didaktická vyprávění doplněná komentářem specialistů jako např.: Janka Alexy *Žil jsem jako pedofil* (2002), Lindy Klárkové *"Paní učitelka"?! , aneb, Tak to dělá pedofil* (2016) či Daniela Kubce *Příběhy dospívajících pedofilů* (2013).

Solitérním textem s primárně estetickou funkcí šířeným i mimo oblast svépomocných komunit převážně na internetu je novela posledně jmenovaného autora s názvem *Štěně bez oušek*¹⁴⁴ (2012). Příběh dospívajícího chlapce s homosexuálně pedofilní orientací se sadistickými rysy vyprávěný z první osoby je paralelou procesu sebeuvědomování odlišné sexuální orientace a terminálního stádia dlouhodobé nemoci otce vypravěče. Trýznivé rozpoznávání vlastní odlišnosti je intenzifikováno nemožností tuto záležitost sdílet, nedostatkem informací, a především překvapujícím poznáním, že z role potenciální oběti se protagonista v krátkém okamžiku stal veřejnou hrozbou: „Rodina, škola, televize mě varovaly, jak se pánům v kabátě bránit, ale nepřipravily mě, že si v pubertě sám obléknu kabát.“¹⁴⁵ V homosexuální próze by se narativ ubíral očekávatelným směrem ke coming outu, jehož průběh v pozitivním či negativním smyslu by dále cílil jednající postavu k přelomovému aktu změny dosavadní dráhy. Kubec rovněž dovede příběh k tomuto zásadnímu okamžiku života „jiného“, ale s ohledem na

¹⁴³ KOUBEK, Sláva. *Dar života: (otevřená zpověď bisexuála)*. Brno: [Martin Foretník], ©2012, s. 377.

¹⁴⁴ Daniel Kubec tuto problematiku dále zpracovává ve svých textech *Rodina, rakovina, rozklad* (2012) a *Negativní povídky* (2013).

¹⁴⁵ KUBEC, Daniel. *Štěně bez oušek*. Praha: Beletris, 2012, s. 36.

nesdělitelnost skutečnosti, doslova nemožnost ze základu rozbít představu okolí o své identitě setrvává protagonista ve skrytu, lži, která nakonec mimo společenskou kontrolu může vést k nevhodnému jednání.

Text transponuje veškeré explicitní pasáže z reálného světa do představ a tužeb vypravěče, což nijak neubírá na jejich bezprostředním násilném či šokujícím charakteru, možná právě naopak, ale dává čtenáři prostor do určité míry s vypravěčem sympatizovat. Novela nesměřuje k jednoznačnému finále a ponechává osudy postav otevřené. Ačkoli fabule samotná není nijak překvapující a zpracování vykazuje mnohé prvky juvenilního textu, formuluje Kubec s až gnómičnou úsporností zásadní otázku pátrající po vymezení normální (rozumějme společensky přijatelné) existence různých sexuálních minorit, z níž vyplývá teze „o hledání ještě horšího zvířete“. Tedy, že pro konstrukci vlastní přijatelnosti je nezbytné odlišit se od těch druhých, špatných. „*Pro tebe, normálního, většinového a já nevím ještě jakýho, je tak snadný se vymezovat. Třebas proti buzerantům. A homosexuálové? Hledají přeci jen partnery dospělé a uvědomělé, nejsou žádní pedofilové! A proti komu se vymezí pedofilové? Víš ty co, mamradcomamradcz? Já ti závidím, že se ti líbí jenom hezké věci, mně ne. Ty cítíš k dítěti vřelý cit, mě vzrušuje jen násilí. Ty mi klidně můžeš naplivat do očí.*“¹⁴⁶ Nejedná se o definici pozitivní, na základě jakýchsi společných vlastností, rysů vrozených či získaných, ale negaci toho, čím rozhodně příslušník té či oné skupiny není. Hovořili-li jsme v metodologické kapitole o konceptu ghettoizace homosexuální literatury (resp. komunity/subkultury), vrací se nyní onen pojem do hry v souvislosti s exkluzivními a inkluzivními tendencemi nikoli vůči majoritě, ale vůči ostatním „jiným“, což se ukázalo být nezbytnou strategií v rámci politického sebeosvobodovacího boje. O pojetí přijatelného a autocenzurních zásadách jsme ostatně hovořili i v úvodu této kapitoly a bude o nich řeč i v části věnované homosexuálním periodikům.

Drobná próza Kateřiny Heřmanové *Radek: (mistr v komplikování vlastního života)* (2013) o coming outu, rodinných a vztahových těžkostech, které jsou komplikovány homosexualitou hlavní postavy, se s humorným nadhledem dobírá ke sdělení, že odlišná sexuální orientace není v současné společnosti nepřekonatelným problémem a že odměnou za trochu nepohodlí, je spokojený život.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 29.

Praha kurevská (2013) Adama Kadmona¹⁴⁷ umísťuje dej textu složeného z deníkových zápisků, interview a básní do pražského podsvětí s dominantními postavami gigolů, prostitutů a prostitutek a jejich zákazníků. Lyrizovaná próza se koncentruje na vyjádření pocitů hnusu, zmaru, chátrání, bolesti a smrti, které spojuje s petrifikovaným mocenským uspořádáním, převahou těch, kteří skrze peníze a vliv zprostředkovaně i přímo využívají slabší jedince. Zobrazení homosexuality se plně inkorporuje do této vize pokřiveného a nespravedlivého světa.

Román Jitky Prokšové *Odvážní a čekatelé* (2014) staví dramatickou zápletku na stalkingu mladé studentky jejím učitelem, který neumí přijmout fakt, že předmět jeho zájmu objevil svou náklonnost k ženám a o pozornosti od mužů nestojí.

Jakub Hübner v próze s autobiografickými prvky *V tónech duhového života*. (2015) zpracovává trauma z vlastního coming outu: „*Přitom je homosexualita pro všechny ‚normální‘ lidi noční můrou jen proto, že je to věc od nich natolik vzdálená, nepoznaná a nepochopená, že se jí jednoduše bojí a zavrhují všechny takové ‚mimozemšťany‘. Když byla má milovaná prababička ještě naživu, doneslo se jí, že jsem gay. Na smrtelné posteli se mě zeptala, zda se ještě můžu vyléčit.*“¹⁴⁸ Cíl knihy sleduje obvyklou strategii, tedy přesvědčit majoritní publikum o homosexualitě jako přirozeném a neškodném fenoménu a zároveň poskytnout homosexuálům oporu. Autor veskrze vnímá současnou společnost jako hostilní vůči jedincům s odlišnou sexuální orientací, což dokladuje v textu v mnoha pasážích na úrovni osobní, rodinné i veřejné.

Oproti tomu Vladimír Vokál v novele *Podivný svět Richarda Krause* (2015) koncentruje pozornost na vztahovou rovinu trojice mužských protagonistů, aniž by se pouštěl do meditací údělu homosexuála v současném světě.

„*Jsou stejní v páru. Jsou stejní jako ostatní. Touží po lásce, pochopení a šťastném životě.*“¹⁴⁹ Těmito sentencemi vepsanými do pruhů duhové vlajky je opatřena sbírka povídek Filipa Kolečáka *Stejní* (2015), která, slovy autora, vznikla, aby podpořila gaye a lesby v jejich nároku na plnohodnotný život, avšak je cílena především na majoritní

¹⁴⁷ Jedná se o pseudonym. Autor na stránkách svých knih, ale i v mediálním prostoru splétá rozsáhlou síť mnohdy protichůdných informací o své osobě. V případě tohoto svazku je uveden jako autor cizojazyčného textu, který přeložil Adam Rosa. Máme za to, že je možné obě tyto osoby ztotožnit.

¹⁴⁸ HÜBNER, Jakub. *V tónech duhového života*. [Praha]: Petrklíč, 2015, s. 220.

¹⁴⁹ KOLEJÁK, Filip. *Stejní*. Týn nad Vltavou: Nová Forma, 2015, obálka knihy.

publikum. Obsah tvoří triviální povídky s povinně optimistickým závěrem, naivní a ploché postavy se chovají v souladu s vytčenou tezí. Z estetického hlediska, ani z ohledu nároku na osobitost zobrazení homosexuality není Kolečákův text ničím významným. Zajímavá je pouze ta záležitost, že se i v současnosti objevují publikace, jejichž hlavním cílem je ospravedlnit samotnou existenci homosexuality. Zatímco v období krátce popřevratovém se jednalo o majoritní mód zobrazení, v současnosti je sice pouze jedním z mnoha, ale stále existujícím. Ukazuje se, že pro určitou část publika je tento typ literatury (řekněme spíše terapeutického druhu) potřebný. Současné mnohohlasí je pak patrné ve srovnání s titulem následujícím.

Jiřího Markvarta *Pražská buzna* (2016) je román v podobě deníkových záznamů mladého muže od jeho uvědomování si odlišné sexuální orientace až po dospělost. Autor si ve svém textu vystačil se skromným repertoárem motivů, které zahrnují hledání sexuálních kontaktů, tělesnou konzumaci vztahů, rozchody a humorné anebo ironické komentování všech tří fází. Komiky se pokouší dosahovat pojmenováním stereotypů spojovaných s homosexuály a jejich stylem života, popř. prostou komparací téhož s osobami heterosexuálními: „*Jak jsem tam ležel, uvědomil jsem si, že je vlastně všechno kolem dost teploušský. Hned vedle dveří jsem měl počítačovej stůl, na něm jsem měl nechutně uklizeno. Správnej heterosexuální kluk, co se chová, mluví a smrdí jako heterosexuál, by tam měl mít minimálně dva Maximy, nedojedenou svačtinu z předposledního víkendu a tucet plechovek od coly.*“¹⁵⁰

Z formálního hlediska se reprodukuje stálý rozvrh jednotlivých kapitol, které počínají krátkým úvodem, jenž následující výjev ze života homosexuála rámuje či vtipně glosuje v podobě rad odkazujících na oblíbený žánr lifestyleových periodik: „*Během seznamování dvojice homosexuálů jsou velmi důležité místo a atmosféra prvního rande. Tyto dvě věci naprosto zásadně ovlivňují, jestli se spolu vyspíte už na první nebo až na druhé schůzce. Podívejte se tedy na seznam nejlepších a nejhorších míst, kam pozvat svého vysněného prince, ze kterého vám každé ráno stojí péro. U každého místa navíc najdete i jednoduchý návod první pomoci, kdyby se z něho vyklubal nějaký kokot.*“¹⁵¹ Tyto uvozující pasáže poskytují jakýsi základní vhled do problematiky i pro nezainteresovaného, rozumějme nehomosexuálního čtenáře. I další obsah Markvartova textu v mnohém upomíná některé z žánrů či rubrik lehčího periodického čítiva,

¹⁵⁰ MARKVART, Jiří. *Pražská buzna*. Most: Jiří Markvart, 2016, s. 13.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 135.

nejpřesnějším pojmenováním této pozice bude cestopis zaměřený na prozkoumání neznámého druhu – vcelku běžný žánr populární literatury (př. *Muži: návod k použití, Proč muži lžou a ženy pláčou?*) stavící na práci se stereotypy.

Z hlediska našeho předmětu zájmu bude však významnější položit si otázku, o čem *Pražská buzna* mlčí, co není jejím tématem? Text je zcela prostý jakýchkoli motivů nitrozpytu, homosexualita se žádným způsobem neproblematizuje co do své podstaty, někdy snad způsobuje drobné nesnáze praktického charakteru, ale jsou to záležitosti spíše úsměvné než tragické. Rovněž ani náznakem se nezaměřuje pozornost na komunitní rozměr, politický či aktivistický boj. Z uvedeného vyplývá, že jde o text o pojetí homosexuality z pohledu velkoměstského gaye, jehož starosti cirkulují kolem způsobu co nejkvalitnějšího či nejpohodlnějšího způsobu bytí na světě ovšem bez onoho tragického tónu, jímž jsou typické texty Georgievovy. Lze konstatovat, že nejpozději Markvartova próza zcela vytrhla zobrazení homosexuality ze spojení s pojmem „problematika“ a učinila ji jedním z mnoha spotřebních motivů populární literatury.

Já, Inrův dědic (2018) Michala Reha je novelou v bondovském stylu s exotickými destinacemi, kriminální zápletkou a množstvím erotiky. Autor své texty publikoval nejprve na komunitních webových stránkách *Ostrovni povídky* (ostrovni-povidky.eu), které se zaměřují především na produkci původní erotické homosexuální prózy, a tato tematická orientace je patrna rovněž ve zmíněném titulu. Převažující veskrze zábavná funkce textu se odráží i v nekomplikovaném zobrazení homosexuality, jejímiž performancemi je titul prostoupen: „*Na myslí mám toho malýho kluka, kterej se čas od času v každým mužským probudí a začne vymýšlet blbosti nebo si třeba chce hrát, a to klidně i s hračkama, který byly původně vyrobený jenom pro děcka. S tím jsem si ale já nikdy hlavu nelámal. Domejšlivý kritiky od těch, co o mně ve skutečnosti nemaj ani šajnu, mě nevzrušujou, protože vím, že v případě potřeby dokážu zabrat. Takže žádnéj stres nemám ani z toho, že jsem na kluky.*“¹⁵²

Ze stejného kadlubu *Ostrovních povídek* pochází i novela autorské a partnerské dvojice vystupující pod pseudonymy Full.of a Leckdo s názvem *Vesnický závod* a s přílehlavým podtitulem *opravdu erotický gay román*. Text byl vydán sice péčí samotných autorů, ale byl podpořen úspěšnou crowdfundingovou kampaní na serveru hit-hit.com, což dokladuje zájem o typ literatury s homosexuální problematikou u čtenářů, resp. jejich

¹⁵² REHO, Michal. *Já, Inrův dědic*. Praha: Klika, 2018, s. 6-7.

odhodlání investovat do titulů, které by jen těžko nacházely příležitost v klasickém literárním provozu. Nejedná se ovšem o případ jediný, připomeňme rovněž úspěšnou crowdfundingovou kampaň na vydání ilustrované knihy pro děti *Princ & princ*¹⁵³.

Z hlediska obsahového text nepřekvapuje a směřuje bezprostředně k naplnění svého žánru. Veškerý narativ sice nevyhnutelně cílí k pohlavnímu aktu, ale pozoruhodné je, jakým způsobem konstruují autoři fikční svět. Text je prostý reflexí vlastní identity, rozervanosti, pocitů studu a vyrovnávání se s jinakostí. Zvolený žánr umožňuje vytvořit svět, jenž je prochnut neproblematickou homosexuální poetikou spočívající v předpokladu latentní možnosti stejnopohlavní náklonnosti bez ohledu na objekt, případné homosexuální chování je tedy dáno pouze příležitostí. Pozornost je zaměřena na mužské protagonisty, ženský element hraje pouze sekundární roli, avšak maskulinita a feminita jsou zřetelně přítomny a manifestovány zejména v krajních pojmech dominance a submisivity uvnitř mužských párů.

¹⁵³ Titulu se blíže věnujeme v kapitole věnované dětské literatuře.

Trojí podoba homosexuální prózy

Ve výše uvedeném, převážně chronologickém přehledu homosexuální prózy posledních třiceti let, nemusely být pro mnohost zastoupených titulů patrné určité odlišné způsoby zobrazení homosexuality, které (i přes onu deklarovanou různorodost homosexuálních textů) se vyskytovaly častěji, popř. se staly přelomovými (i když dosud víceméně osamocenými) a přinesly do české literatury dosud neuplatněnou podobu vyprávění o předmětu zájmu. Z toho důvodu postavíme vedle sebe v patrnost tituly, které podle našeho soudu charakterizují tři rozdílné způsoby ohledávání tématu, jež jsou v české (ale i světové) homosexuální próze hojněji zastoupeny. V předcházející metodologické kapitole jsme tyto typy označili jako homosexuální psaní, gay a lesbické psaní a queer psaní s příslušnými charakteristikami. V zásadě ale máme za to, že ono pojmenování nehraje podstatnou roli, pozornost je nutno zaměřit spíše na distinkci mezi jednotlivými způsoby literárních konkretizací než na pokus o definici těchto jednotlivých typů, neboť různorodost materiálu by vposled veškeré pokusy o rigidní vymezení spíše zpochybnila.

Kniha Radoslava Nenadála *My Tě zazdíme, Aido!* (1991) představuje příběh vztahu mladého truhláře Pepíka Hrejska a studenta herectví Jáška odehrávající se v Praze v 80. letech 20. století. Vztah obou mladých mužů se zkomplikuje v okamžiku, kdy jsou kvůli své homosexualitě napadeni. Rodina Jáška je přesvědčena, že se u jejich syna jedná pouze o citové poblouznění, které je dáno snad jen chvilkovým rozmarem, který pomine, odloučí-li dvojici od sebe. Syna proto umístí na psychiatrickou kliniku a o jeho příteli rozšíří v nejbližším okolí zprávu, z níž lze dovodit, že trpí nemocí AIDS. Můžeme sledovat proměnu v chování Pepíkových nejbližších přátel, ale i u známých, sousedů apod. Jestliže doposud jeho homosexualita byla považována za jakousi výstřednost či příležitost si beztrápně zavtipkovat na cizí účet, po jeho onemocnění převažují postoje rozhodně nenávistné, v menší míře útrpné. Přestože Pepík nemocí AIDS nakažen není, zůstává nakonec osamocen, což v souběhu s jeho podlomeným zdravím vede k neodvratnému konci.

V Nenadálově novele jsou homosexuálové svou orientací předurčeni k pobývání na okraji společnosti, jsou vylučováni z běžných podniků, ve kterých by zřejmě pobuřovali svým chováním. Nacházejí si proto prostory alternativní, skryté před většinou společnosti. Vedle několika málo barů a nočních vináren se pro navazování

vztahů etablojí zejména parky s pověstnými holandami, nádražní budovy a veřejné toalety. Homosexuálové se uzavírají či jsou uzavíráni do jakéhosi pomyslného ghetta, ve kterém se mohou chovat relativně svobodně. Bez obav z odsouzení mohou vyjadřovat svou náklonnost ke stejnému pohlaví. Nutno na tomto místě poznamenat, že se v Nenadálově knize setkáváme téměř výlučně s muži – homosexuály. Poznáváme celou plejádu homosexuálních typů od protřelých velkoměstských lovců trofejí (rozumějme sexuálních zážitků), přes femininně vyhlížející muže až po plaché venkovské „pantáty“ přijíždějící do velkoměsta za anonymní zábavou. Autor se nevyhýbá ani pohledu na možná nelichotivou tvář homosexuálního společenství. Nezaslává silný důraz homosexuálů na tělesnou krásu ani nezavírá oči před vysokou promiskuitou mezi homosexuálními muži. Při těchto charakteristikách využívá osobní zkušenosti popisovaných míst a prostředí a s určitou melancholickou zálibou konstruuje tyto figurky způsobem známým z jeho povídkových cyklů.

Nenadálovo pojetí homosexuality a homosexuálních vztahů je však poznamenáno urputnou ideou edukace publika ohledně přirozenosti homosexuality. Jestliže jsou homosexuálové ve společnosti ostrakizováni a vylučováni z jejího středu, jestliže jsou považováni za promiskuitní přenašeče nemocí či amorální zvrhlíky, nenesou na svém stavu vinu oni sami. Vina spočívá taktéž (a možná rozhodující měrou) na společnosti, na její neznalosti, mnohdy zatvrzelosti, neschopnosti připustit, že i jinak orientovaní lidé mají právo na štěstí a naplněný život v souladu se svou vrozenou odlišností. Systém, ve kterém příslušníci menšiny jsou nuceni žít pod dohledem policie pod záminkou jejich ochrany, vede pouze ke vzájemnému hašteření a patologickým projevům chování, jak byly uvedeny výše. Homosexualita je v Nenadálově pojetí záležitostí vrozenou, tudíž nezměnitelnou, z čehož se nárokuje opodstatněnost jejího přijetí společností.

Závěr novely dává tušit cosi o proměně ve smýšlení pod dojmem tragédie mladého člověka, kdy se sejdou na pohřbu Pepíka nejen jeho přátelé, kteří se od něj v nejtěžší chvíli odvrátili, ale i sousedé a známí, kteří přehodnocují svůj někdejší vyhraněný postoj:

„Takovej hodnej, tichej kluk to byl. Já jsem mu už i tamto vodpustila. Každěj jsme nějakej. Vono, člověk se na to musí koukat modernějc. Mluvili vo tom v televizi, vopatrně a tak decentně a jedna paní doktorka říkala, že to měl i Shakespeare a prej i ten Čajkovský. Že ten se kvůli tomu dokonce musel sám vodpravit, no vidíte, protože měl něco s carským synkem.“¹⁵⁴

¹⁵⁴ NENADÁL, Radoslav. *My tě zadržíme, Aido*. Praha: Interkontaktservis, 1991, s. 148.

Strategie autora cílí na přijetí homosexuality jako pouhé varianty heterosexuálních vztahů. V okamžiku, kdy bude homosexualita vnímána jako bezpříznaková, vymizí veškeré negativní jevy s ní spojované. Jestliže se homosexuálové chovají promiskuitně, je to proto, že nemohou otevřeně žít s jedním partnerem, jak je to obvyklé ve vztazích heterosexuálních. Jestliže se pitvoří v ženských šatech a libují si v afektovaném chování, pak zřejmě tímto způsobem utíkají od neradostné reality apod. Přes tragickou smrt jednoho z dvojice hlavních hrdinů můžeme vysledovat optimistickou linku naznačující blížící se období svobody, období, kdy homosexuálové nebudou muset žít ve skrytu.

Homosexuálové jsou líčeni jako skupina, jejímž údělem je buď život ve lži a úkrytu, nebo na veřejnosti v nebezpečí stálé ostrakizace. Často jsou homosexuálové kontrolováni veřejnou bezpečností, jsou vyslýcháni, je na ně činěn nátlak v zaměstnání. Tolerance (ale spíše nevšímavost) většinové společnosti mizí v okamžiku, kdy se jich téma homosexuality začne osobně dotýkat v souvislosti s možným ohrožením ze strany údajně nemocného AIDS. Skrytá xenofobie se projevuje na celé škále od ustrašených nebo nenávistných pohledů přes slovní útoky až k fyzickému napadení.

Vypravěč se snaží čtenáři nabídnout obraz homosexuála jako jedince promiskuitního, všemi opovrhovaného, s porušeným rodinným zázemím či jako přenašeče zákeřné choroby. Homosexuálové jsou ale ztvárněni jako oběti, na nichž se podepsala netolerantnost celé společnosti, která je nutí žít v přetvářce, uzavírat manželství již předem odsouzená k zániku. A jaké nachází autor východisko z tohoto stavu?

„Společnosti stačí zdání, tak málo,“ pokračoval Hýbl.

„Jenže v takovém zdání já nechci žít. A jestli budu s Pepíkem, moje největší potěšení bude představovat ho: ‚To je můj přítel!‘ Já nechci žít s nikým, kdo mi uvaří, upeče na svátky cukroví, vyžehlí, a já k němu – k ní – za to všechno budu cítit jen cizost a možná i odpor.“¹⁵⁵

Autorská strategie je vedena snahou o čtenářovo přijetí homosexuality jako přirozeného fenoménu a zároveň snahou o pochopení homosexuality jako pouhé varianty heterosexuálních vztahů. Předpokládá se ideální stav, kterého bude dosaženo v okamžiku přijetí homosexuality většinovou společností.

Nenadálava novela je vystavěna na modelové bázi s úpornou snahou dokladovat předsevzatou tezi, což se projevuje na úkor psychologie postav. Autorův styl, který dobře

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 59.

funguje na malých útvarech, na rozsáhlejšímu prostoru selhává, čemuž negativně sekunduje i zjevná didaktičnost textu. Nutno podotknout, že titul vznikl na popud *SOHO – Sdružení organizací homosexuálních občanů* a, jak se dočteme v knize, s cílem „prosadit v této zemi politickými, společenskými a vzdělávacími prostředky přirozené chápání a přijímání existence tzv. čtyřprocentní minority.“¹⁵⁶ Ostatně k samotnému textu je připojen esej V. Jamka *Umění, homosexualita AIDS*, jenž je částí později uveřejněného textu *O prašivém houfci*, o němž jsme hovořili v předchozí kapitole. Další připojený text poté pojednává o organizacích v tehdejší Československu, které se zasazovaly o práva homosexuálů z pera Jiřího Hromady, tehdejšího prezidenta *SOHO*.

Jak už jsme dovodili, jedná se o typ zobrazení homosexuality, který klade do centra svého zájmu sebeosvobozovací boj homosexuálů, kteří jsou vykresleni jako oběti nesmyslné ostrakizace ze strany většinové společnosti. Titul vedle minority homosexuální cílí rovněž na majoritní společnost s cílem osvětovým.

Spisovatelka Zuzana Brabcová ve svých dílech zpravidla řeší problém jedince, který jen těžko nachází cestu ke světu, resp. dochází k dramatickému střetu s ním. Toto zaměření je patrné i v knize, která bude předmětem našeho zájmu. Román *Rok perel* z roku 2000 vypráví příběh Lucie, vdané čtyřicetileté časopisecké redaktorky, jež zdánlivě náhle zjišťuje, že je přitahována ženami. Luciin dosavadní život nijak zásadně nevybočuje z mainstreamu: miluje svého manžela, se kterým se zná již od dětských let, je matkou osmnáctileté dcery Terezy a vůbec si nepřipouští, že by něco mohlo být jinak. V rámci svého povolání se vydá udělat rozhovor s lesbickými aktivistkami, což se stane přelomovým momentem jejího dalšího života. Začíná si klást otázky po svých citech k ženám. Zkoumá své vzpomínky, zda snad už v jejím období dětství nebyly jakési náznaky přichylnosti ke stejnému pohlaví:

„Musely tu přece být, musely existovat nějaké stopy, znaky, signály, indicie. Předzvěsti toho, co následovalo, nějaké ověřitelné pukliny v zemi před zemětřesením. Jedině na jejich základě bylo možné rekonstruovat katastrofu. Protože co je to jiného než katastrofa, když se jednoho dne probudíte a zjistíte, že jste někdo jiný. Třeba brouk. Nebo pavouk. Moucha. Řehoř Samsa.“¹⁵⁷

Je tou žádanou odpovědí záliba ve fotbale s chlapci nebo oblíbený angličák místo panenky? Nejistota, zklamání, strach – tyto pocity víří Luciiným vědomím, ale rozřešení

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 174.

¹⁵⁷ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. Praha: Garamond, 2000, s. 110.

zapeklitého problému nenalézá. V odměřených dávkách a v textu oddělených pasážích se postupně odhalují do nejhlubších zákoutí paměti ukryté vzpomínky na dobu dospívání, a především na Renatu, idol i nenaplněnou lásku. Jejich vztah skončil, aniž se mohl rozvinout. Lucie se vdala a vše bylo přehlušeno starostí o manžela a dceru. V čase vyprávění je předváděn příběh milostného vzplanutí stárnoucí ženy k o generaci mladší dívce. Lucie se bláznivě zamiluje do Magdy, opouští manžela, propadá alkoholu, ztrácí práci, a nakonec skončí v psychiatrické léčebně pro pokus o sebevraždu.

Již úvodní motto titulu: „*To nejste vy. / To jsou jen vaše stíny. / Takže klid.*“¹⁵⁸ odkazuje k tématu knihy, kterým je střet mezi světem a individualitou. Či jinými slovy vyjádřeno, mezi stavem ideálním a nepřejícnou, krutou realitou, tedy se jedná o jeden ze základních topoi homosexuální literatury. To skutečné, pravé je skryté, a naopak skutečnost je pouhým jevem bez známky pravdivosti. Ztráta pevné představy o vlastní identitě v Lucii spustí sebezničující kaskádu pochyb o jakýchkoli jistotách, které poskytuje svět a jeho řád. Strach z vědění, poznání skutečnosti je konfrontováno s osobní odvahou, jde v konečném důsledku o strach Lucie před sebou samotnou.

Od počátku románu až po jeho závěr textem prolíná vztah k matce (v podobných polohách mezi matkou Lucie – Lucí – její dcerou Terezou) verbalizovaný v opakující se pasáži spatřující stav bezpečí v prenatalním období, spojení s tělem matky, jež je tak útěšné, ale jež musí být ve fyziologické, ale zejména psychologické rovině přetrženo. Vztah k tělu a tělesnost ve své ambivalenci bolesti i slasti jsou rovněž podstatnými motivy románu, jenž jsou symbolizovány repetitivními zobrazeními krve, krvavých skvrn, červené barvy, kečupu, rudých rtěnek, fazolí v tomatové omáčce, rudého vína atp. Jedličková si sice správně všímá významu této barevné symboliky v textu, ale chybně podle našeho soudu dovozuje, že „*dešifrování příběhu je nebanalizuje.*“¹⁵⁹ Naopak v neustále se opakujících souvislostech s nepřiliš nápaditými konotacemi ztrácí posléze tato symbolika svůj náboj a zmrtnuje se v prázdnou finesu. Jednoznačně se tímto odkazuje k literárnímu vzoru Thomase Manna a jeho *Smrti v Benátkách*, jenž rovněž svou novelu zaplnil barevnou symbolikou, v jeho případě ovšem žlutou či zlatou. Dalo by se tedy spíše uvažovat, zda nepojmenovat inspiračním zdrojem Viscontiho filmové zpracování Mannovy látky, jež výrazně pracuje s lépe dešifrovatelným motivem červené

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 7.

¹⁵⁹ JEDLIČKOVÁ, Alice. Zuzana Brabcová: Rok perel. In HRUŠKA, Petr. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 539-546.

barvy. Že nejde v případě Brabcové o spojení se jmenovaným textem/filmem náhodné, se vícekrát demonstruje přímo v textu. Zásadní pro Lucii se stává vysněná cesta se svou favoritkou Lucií v době dospívání právě do Benátek, kdy si poprvé uvědomí, a na dlouhou dobu také potlačí, svou náklonnost k dívce: „*Ležíme vedle sebe, konečně v posteli a ne v pankejtu. V bytě cizím, zastíněném městě. Městě, které nedokážu vnímat neodvozeně. Je zprostředkované holubími křídly, zničující láskou k Renatě a Thomase Mannem.*“¹⁶⁰

Ostatně ona odvozenost a zjevná inspirace se projevují i celkovém rozvrhu, v onom mannovském střetu chladného rozumu a spalující vášně, vztahu mezi mladším, zdánlivě nevinným a starším aktérem propadlým pudu, dualitě kultury a nature, finální symbolické záměně rolí, kdy ovládaný se posléze stane ovládajícím, a rovněž i v onom tragickém závěru. Avšak i toto nijak zvlášť maskované ukotvení textu Mannem, slavným spisovatelem, jakýmsi pevným bodem, autorskou ikonou, to vše náleží do běžného repertoáru homosexuálních textů - odvolávání se k minulosti, jak jsme dokladovali na některých výše uvedených titulech. Na rozdíl od textu Mannova Brabcová končí své snažení na uvedené triviální dualitě, aniž by se pokoušela obohatit dílo o další významové roviny stojící za prostým vyprávěním (či po stu letech překvapivě stále mírně pikantním příběhu o homosexuálním vztahu, resp. jeho autobiografických konotacích). Analogie Mannova tázání se po možnostech mimésis, tvůrčí svobodě a autorské odpovědnosti ad. zde místo nenalezly. Jedličková¹⁶¹ ale upozorňuje na jiný aspekt interpretované prózy, tedy způsob tzv. ženského psaní, který spočívá v důrazu na zmiňovanou tělesnost, introspekci, odvrát od vnějšího světa, jenž tvoří jen jakousi kulisu, a v neposlední řadě na kontrast mezi zobrazením mužských postav (obzvláště Luciina muže Jakuba) s jejich racionálním, neempatickým vztahováním se ke světu a Luciina vášnivého (i když zničujícího) a bezprostředního prožívání.

Povšimněme si formálního aspektu Brabcové knihy, který jsme posud nezmínili, a totiž postavení vypravěče. Většina textu je psána ich-formou z pohledu Lucie. Tyto části jsou prokládány, či lépe narušovány kratšími oddíly, v nichž promlouvají další jednající osoby, např. dcera Lucie, prostor je poskytnut i manželovi Jakubovi nebo přepisu dopisů přítele Pavla. Er-forma sloužící pro sdělování nových faktů či překvapivých informací je v určitý okamžik porušena: „*Vedle Lucie – vedle mě si přisedl cikán.*“¹⁶², snaha po

¹⁶⁰ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. Praha: Garamond, 2000, s. 116.

¹⁶¹ JEDLIČKOVÁ, Alice. Zuzana Brabcová: Rok perel. In HRUŠKA, Petr. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 539-546.

¹⁶² Tamtéž, s. 137.

objektivizaci vlastního příběhu se ukazuje jako marná. Toto postmoderní mnohohlasí obvykle chápané jako způsob nahlédnutí předmětu zájmu v různosti pohledů bez nároku na absolutní pravdivost jednoho každého z nich ovšem může být vnímáno i jako samozřejmý moment diskurzivního komplexu dozoru kliniky. Majorita textu je s to být pochopena rovněž jako terapeutický deník, který si Lucie píše na radu lékařky v psychiatrické léčebně. Ostatní zmíněné části potom vidíme coby jednotlivé dokumenty složky ozřejmující anamnézu předloženého případu. Lucie pak neprožívá vztah, ale popisuje kauzu, diagnózu. Tematické spojení homosexuality s chorobou, duševní labilitou, strádáním atp. tak nachází svůj odraz i ve formálním ustrojení textu, homosexualita je předmětem nahlížení, zkoumání. Hledají se její příčiny, dokladuje průběh a varuje se před následky.

Nelze ponechat stranou ani mimoestetické, tržní ambice titulu či určitou přizpůsobivost aktuálním módním trendům. Jak si povšiml Šlajchrt vychází román Brabcové: „*v tomto ohledu požadavkům marketingu dokonale vstříc: lze jej doporučovat jako feministicky laděný příběh lesbické lásky zasazený do Čech konce devadesátých let, který je ozvláštněn kingovským vampyrismem, kerouacovským alkoholismem, chandlerovským humorem a lehkou pornografií. Nechybí tu ani návnady pro náročnější čtenáře, k jakým patří postmoderní hra s citacemi a kulturními odkazy, ale také tón existenciální authenticity, známý z deníkových konfesí.*“¹⁶³ Podobně si Haman klade otázku zda: „*Podivínství ústřední postavy nevyplývá tolik z tlaku společenských okolností, jako z motivů ‚přírodních‘, podvědomých, ba až ‚fyziologických‘ (vzbuzuje to až jisté podezření, zda nejde o motivy vnucené módou ‚jinakosti‘).*“¹⁶⁴ Tedy zda se nejedná o určitý „*módní exhibicionismus*“. Samotný text do určité míry reflektuje záležitost módnosti tématu, neboť když šéfredaktor populárního časopisu (sic!) vysílá Lucii pořídit onen v jejím životě určující rozhovor, komentuje to slovy: „*Mrkni na to a udělej s tou šéfredaktorkou rozhovor. Teď to téma frčí. Zákon o registrovaném partnerství ty čubčí křesťanský synové v parlamentu stopro neschválněj.*“¹⁶⁵ Jako vícekrát v případě tohoto textu dostáváme se do obtížné situace rozhodnout, zda se jedná o vědomou autorčinu strategii hledící prozkoumat či ironizovat aktuální módní trendy, či naopak se na vlně těchto trendů svézt. S ohledem na předložené argumenty, přikláníme se spíše k druhému

¹⁶³ ŠLAJCHRT, Viktor. Tvrdá droga hříšné lásky: Románová novinka o lesbických vztazích. *Respekt*, roč. 11, 2000, č. 44, s. 23.

¹⁶⁴ HAMAN, Aleš. Rok perel - daň splacená módě?: Prozaička Zuzana Brabcová si pro svou novou knihu vybrala téma lesbické lásky. *Lidové noviny*, roč. 13, 2000, č. 255, s. 20.

¹⁶⁵ BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. Praha: Garamond, 2000, s. 94.

tvrzení, neboť pro onu objevnou, překvapující svým obsahem či zpracováním, cestu zobrazení homosexuality v textu nenacházíme dostatek důkazů.

V románu Svatavy Antošové *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala* (2005), s podtitulem *pornogroteska za časů terorismu*, se dostává do popředí problematika identit v širokém slova smyslu. Již podtitul naznačuje svým spojením pojmů pornografie a groteska, že následující text je možno interpretovat ve dvou vzájemně propojených polohách. Pornografie samotná se musí brát vážně, předváděný akt se nesmí stát předmětem zesměšnění, neboť by ztratil na své opravdovosti a uvěřitelnosti, rozpadla by se pravidla nastavená mezi divákem toužícím po autenticitě a jeho tvůrci. Vedle toho groteska čerpá svůj význam ze spojení jen těžko slučitelných jevů, humor vyplývá z rozličných způsobů jejich přivedení k sobě a vzájemné interakce. Předjímá se tedy příběh, který je možno interpretovat radikálně doslovně a zároveň coby metaforu, hru s významy (ostatně inscenovanost je jedním z konstitutivních prvků prózy). Tento základní významový rozvrh je podpořen rovněž úvodním citátem „*Pohlaví je jen další hračkou.*“¹⁶⁶ pocházejícím z *Informatické bomby* Paula Virilia, jenž odkazuje na jeho pesimistickou vizi globálního významového třestění, v němž nezřídka absentuje smysluplný obsah. Tedy pohlaví se stává předmětem hry, jež ale sama postrádá vědomí své důležitosti.

Hlavní postavou textu je Jolanta, která vykazuje řadu shodných rysů se Svatavou z předchozího románu Antošové *Dáma a švihadlo* (a do určité míry i se samotnou autorkou). Jolanta je na první pohled vyrovnaná se svou identitou, svou homosexualitu neskrývá a nebojí se o ní mluvit. Vztahové záležitosti ovšem obohacuje nový prvek zakotvení v rodinném systému. Jolanta zaplňuje svůj svět postavami, které označuje jmény rodinných příslušníků např.: *Velká Sestra, Mother No. 1, adoptivní daughter*. Tím, že problematizuje a ironizuje tradiční rodinné role vznikající na biologickém základu, bychom mohli nabýt dojmu, že je považuje za zbytné, překonané či vyprázdněné. Jde ale spíše o odcizující tendenci v označování, neboť české ekvivalenty používaných pojmenování je pro jednající postavy těžké vyslovit, ona důvěrně známá slova, či dokonce jejich domácí podoby by byly příliš svazující, bolestné. Již volbou těchto výrazových prostředků se ale zvýznamňuje důležitost zpředmětňených rolí v životech jednajících

¹⁶⁶ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*. Praha: Concordia, ©2005, s. 3.

postav. Přesto vedle sexuální tenze ke své „dceři“ nebo „matce“ nebo „sestře“ se objevuje u Jolanty potřeba citového vztahu – co bylo zavrženo, vrací se zadními vrátky o to silněji. Pouze v několika málo pasážích jednajících postavy dávají pochopit smysl této hry plné zastírání. Dýmka, Jolantina přítelkyně, odhaluje disfunkční rodinu, otce, který ji zneužíval a matku, jež ji zanedbávala, podobné pozadí tušíme i v případě samotné Jolanty. Traumata z dětství jsou v dospělosti znovu prožívána s účelem vyrovnat se s nimi, opakovaně jsou inscenována v symbolických kombinacích, na scénu tak vstupují Jolanta v roli *Mother No. 2* a Dýmka jako její *adoptive daughter*, ale protože z naučených vzorců jednání nelze uniknout, i tento pseudoincestní svazek končí tragicky. „*Jolanta ne a ne rozvázat. Nikdy předtím ji to nenapadlo, ale teď se nebyla schopna zabývat ničím jiným, než otázkou, jestli to s Dýmkou budou někdy dělat, nebo ne. Chrápat s daughter, běželo jí hlavou, chrápat s daughter a vyjebat tak s dalším tabu! Lákalo jí to!*“¹⁶⁷

Symbolický incest se nabízí stát prostředkem vypořádání incestů reálných, těžce prožívané úniky od rodičů a přetrhávání svazujících pout se kompenzují návratem do dobře známých konstelací, jež na jedné straně zraňují, na straně druhé s sebou nesou iluzi bezpečí. Rozkoš z přestupování hranice dovoleného je nerozlučně spojena s děsivým tušením, že po zdolání posledního tabu se situace subjektu nijak nezlepší. Veškeré zobrazené performance mají za cíl získat alespoň prchavý pocit sounáležitosti se světem. Teprve v okamžiku smrti, kdy do jejího těla násilně vniká svět prostřednictvím nožů holých lebek, se Dýmka cítí být součástí světa: „*Hele MN2, víš, že jsem celej život měla pocit, že vůbec nežiju? Měla jsem náký průšvihy, to jó, měla jsem chlapy, brala drogy, byla v blázinci..., ale kudly do kundy!, jakoby se nic nedělo, nothing, absolutely nothing!, cejtilas to někdy taky?, žijou jen ti vostatní, vdávaj se, ženěj, rozváděj, maj děti, bijou je, souděj se o ně, choděj do práce, splácej hypotéky, vozej se v auťácích, čuměj do bedny... a ty furt nic, až teď, když do mě bodali ti holáči, jsem cejtila, jako že mě to s těma vostatníma nějak víc spojuje, že se mi děje to, co jim, přestože je nikdo nebodá, najednou jsem do toho cizího worldu patřila taky, jenže bylo pozdě. zrovna v tý chvíli jsem z něj vodcházela, najednou jsem chápala i ten věčnej boj s MNI...*“¹⁶⁸

Hry s identitou vrcholí v pasážích o performerské skupině, jejichž vystoupení se Jolanta zúčastňuje. Představení deformují ideu o správných genderových rolích – vedle zobrazení soulože mezi muži či popření představy o asexuálním dítěti, bere Jolanta na sebe mužskou podobu, přičemž penetruje své mužské herecké kolegy hrozivě a zároveň

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 26-27.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 68.

komicky obludným a olbřímím černým pyjem, symbolem hypertrofované maskulinity. Jedna ze scén končí metáním exkrementů z pódia po divácích. Jediným člověkem, kterému se takové počínání jeví jako nepřipustné, protože nepřirozené, je transsexuál, jenž podstoupil operativní přeměnu z ženy na muže a který „zvrhlosti“ ukončí odpálením výbušniny. Jak přesně poznamenává Kędzierski: „*Normalita se jeví jako peklo zalidněné nestvůrami hýřícími hloupostí, zlomyslností, netečností a pokrytectvím.*“¹⁶⁹ Příběh normalizuje jedince, kteří se aktem vědomého odpoutání odlišili od většinové společnosti zastoupené karikovanými figurkami, které skrývají nestvůrnou podstatu pod vnější líbivou maskou. Přestože se jich účastní, odhaluje se v textu opakovaně Jolantina nejistota o účelnosti a pravdivosti těchto aktů, nabízí se otázka, zda nejsou nakonec jen zbytečně dráždivým prostředkem popichování měšťačka, pózou, které nebýt, odhalila by se docela nejistota ohledně nakládání se svým životem: „*A o co tedy jde? ,O to, že jsme citliví. Citliví a zranitelní. ,Nepovídej! A co vás tak zraňuje? ,Systém ,Jaký systém? ,Každý systém. ,Aha, ,nepochopila Segrita Gigante. ,Takže chcete každý systém co? Změnit? Zrušit? Jeho stoupence pověsit? ,Ne. ,Tak co? ,Popřít. ,A čím? Tím, že házíte po lidech hovna? Tím, že strkáš obrovský černý úd chlapům do zadku?*“¹⁷⁰

Tím, co je v konečném důsledku způsobilé provést traktovanou změnu nejsou v žádném případě slova, ale radikální akt: „*Hele, kluci, oslovila je s naprosto vážnou tváří, zkuste místo hoven házet po lidech bomby. Jo? To by mohlo zabrat. A neotravujte se s nějakým blbým časákem.*“¹⁷¹ Důrazem na performativitu, určující roli činu při destruování i konstruování identity i pozorností k ovládajícím tělesným praktikám¹⁷² se román Antošové přibližuje textům Judith Butlerové, resp. určitému pojetí queerové teorie. A, vypůjčíme-li si pojem Butlerové, ona závažná těla vytvořena na základě normativní oprese, jsou předmětem neustálého karikování, prepisování, pronikání i destruování se snahou překonat melancholii genderu. Stejně jako u Brabcové i v případě Antošové je závěr textu ukončen třeskem. V prvním případě je výsledkem konfliktu imploze, tedy zhroucení subjektu do sebe, v případě druhém vše finalizuje groteskně-hororovou explozí, rozmetáním těl, která vadí. Pro pochopení poselství románu se jako

¹⁶⁹ KĘDZIERSKI, Igor. Porno noir Svatavy Antošové. *Host*, roč. 22, 2006, č. 2, s. 45.

¹⁷⁰ ANTOŠOVÁ, Svatava. *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*. Praha: Concordia, ©2005, s. 89.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 109.

¹⁷² Analýzu této záležitosti u Antošové viz v: KUNOVÁ, Kateřina. "Sakra! To je materiál, to je materiál! Nechceš to napsat pro nás?": Karneval sexuality v prózách Svatavy Antošové. *Slovo a smysl*, roč. 7, 2011, č. 15, s. 136-146.

užitečné jeví propojení s metaforou kyborga, z pera Donny Harawayové.¹⁷³ Filosofka konstruuje svoji představu kyborga jako ironickou a metaforickou představu, která ale může nabýt překvapivě reálných konkretizací. Kyborg, výtvar na pomezí stroje a organismu, se stává nástrojem politiky, neboť redefinuje danosti a vytrhává jedince z područí dualismů, umožňuje konstruovat nové s vědomím odpovědnosti za své činy. Základními oblastmi, o které se vede boj, jsou produkce, reprodukce a imaginace. Kyborg jako umělé subjekt nemá žádný mýtus o původu, nepotřebuje se vztahovat k období jednoty, je heteroformní, proměnlivý, neodvolává se k ideální formě, a tedy také žádnou takovou podobu netrakuje. Kyborg stojí mimo přirozenost, mimo řád přírody, zná svého demiurga pokud jím není on samotný, jeho tělo není nevinné, neodvozuje se od entity přesahující samotný subjekt. S tímto souvisí i dějiny spásy. Vzhledem k tomu, že kyborg nevyznává svého původce, nesměruje ani ke sjednocení s ním. Kyborg se odvrací od reprodukce k regeneraci, která umožňuje se odpoutat od dominantní role genderu v naší kultuře: „*Proto také politiky kyborgů trvají na šumu a prosazují znečištění, radují se z nelegitimních fúzí živočichů a strojů. Jsou to spojení, která tolik problematizují Muže a Ženu, podvracejí strukturu touhy, sílu, která podle našich představ vytváří jazyk a gender, a tím podvracejí strukturu a způsoby reprodukce ‚západní‘ identity, přírody a kultury, zrcadla a oka, otrocka a pána, těla a mysli.*“¹⁷⁴ Metafora kyborga naznačuje sen o *mocné nevěřící heteroglosii*, o světě, který je definován neustálou restrukturalizací, jehož konstantou je proměna, nikdy nekončící konstrukce a destrukce. Máme za to, že text Antošové v beletristické formě dospívá k témuž poselství. Nemožnost žít v organické rodině, ale její nové konstruování, role, které se z podvědomých dětských traumat stále znovu s naléhavostí vynořují, potěšení z překračování tabu, ale zároveň strach z jejich vymizení, slastné porušování integrity těla, avšak obava z jeho zničení a ze smrti atd., to vše pojmenovává jednu zásadní a nepřekonatelnou příčinu, totiž obtížné tělo. Těla, která jsou ve finále roztrhána na části, jež jsou explozí potvorně propojena, přičemž tvůrcem tohoto spektaklu je (sarkasticky i příznačně) přeoperovaný transsexuál, osoba do určité míry umělé, toužící po imaginární čistotě a přirozeném stavu těla.

Hru s identitami, pohlavími, rolemi nelze považovat za samoúčelné postmoderní běsnění, daleko spíše se svébytnými prostředky poukazuje na nejistoty, jež produkuje

¹⁷³ HARAWAY, Donna. Manifest kyborgů: věda, technologie a socialistický feminismus ke konci dvacátého století. *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia*, roč. 0, 2002, č. 7, s. 51-58. (1. vyd. 1985)

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 56.

současná společnost. Homosexuál nemusí nutně vystupovat proti systému, ale ve společnosti, která ještě stále lpí na heterosexuálně-patriarchálních symbolech a rolích, stojí před volbou, jakou identitu ze všech možných nabízených přijmout, popř. jestli se vůbec s nějakou ze jsoucích identit ztotožnit. Vytrácí se rozpor mezi životem v klamu (přijetím heterosexuálních modelů chování) a životem v pravdě, v souladu se svou orientací. Román nenabízí vizi homosexuální existence, poukazuje ale velice silně na zásadní otázky (nejen) naší doby tedy: Kým jsem a jak mám se svým životem naložit?

Závěr

Českou homosexuální prózu po r. 1989 lze jen s obtížemi charakterizovat na základě konkrétních vývojových etap. Přesto můžeme konstatovat, že v určitých obdobích jsou jisté typy textů zastoupeny hojněji nežli v jiných, celé sledované období však není možno jednoznačně rozčlenit do určitých časově vymezených trendů, stylů či poetik. Častější zastoupení v období krátce porevolučním mají texty defenzivní, které se pokoušejí poukázat na marginalizované postavení homosexuálů v období předcházejícím i současném. Jednak předvádějí homosexuální vztahy převážně v idealizované podobě, snaží se vyvarovat explicitně sexuálních motivů a skrze čtenářovo poznání, že vztahy stejnopohlavní nejsou odlišné od těch různopohlavních, si kladou za cíl dosáhnout porozumění u majoritní společnosti. Jednak jde o příběhy naplněné tragikou, obtížemi, zklamáním, hostilitou, strádáním, které sází spíše na autenticitu vyjádření. Oba dva typy sebeosvobozovací literatury nepracují s pozitivním vyzněním, určujícím motivem je trýzeň v mnoha variacích, přesto hledí s nadějí do budoucna. Projektují společnost, která nebude rozlišovat mezi jednotlivci na základě sexuální orientace a která dovolí homosexuálům volně navazovat a udržovat vztahy bez ostrakizace od okolí.

Období od druhé poloviny 90. let vykazuje větší zastoupení textů, které již důrazněji obracejí pozornost ke konkrétním zbytkům pocíťované nerovnoprávnosti mezi homosexuály a většinovou společností. Koncentrují se tedy zejm. na možnost uzavírat svazky a pořizovat a vychovávat děti. Jestliže jsme si v předchozí kapitole položili otázku, zda některé mimoliterární skutečnosti zasáhly výrazně do beletristického zpracování, musíme jmenovat především dvě. Jednak je to přelomový rok 1989 a jednak zápas homosexuálních aktivistů po uzákonění nějakého typu stejnopohlavních svazků, jenž probíhal po celá devadesátá léta a byl nakonec úspěšně završen v roce 2006. Polovinou prvního desetiletí toto téma z beletrie mizí, avšak nebylo vystřídáno nyní aktuální kampaní nastupující generace homosexuálů požadující uzákonění manželství bez ohledu na pohlaví partnerů. Jde-li obecně o referenci společenských, kulturních a aktivistických témat v krásné literatuře, tato se v průběhu času snižuje. Projevuje se spíše tendence u textů hlouběji homosexualitu reflektujících k odvratu od společnosti k nitru individua.

Po určité ustálené tendenci v české homosexuální literatuře (chápané široce jako soubor textů zobrazujících homosexuální zkušenost, nikoli v našem úzkém pojetí) se táže

i Martin C. Putna¹⁷⁵ a dospívá k přesvědčení, že určité stabilní kontinuum tvoří texty soustředující se na duchovní, katolický či křesťanský rozměr. Všimá si rovněž jejich orientace na vnitřní svět postav a absence *homosexuálního rebela*, který by nejen ve svých dílech, ale i ve veřejném prostoru formuloval výrazně nároky homosexuální menšiny, příp. určitého proudu homosexuálního aktivismu. V případě homosexuální literatury v širokém slova smyslu nemáme důvod tento závěr rozporovat, pokud se ale jedná o literaturu po r. 1989, je počet autorů spirituálního proudu nepřiliš vysoký a zároveň u řady z těch, kteří už zacházejí s křesťanskými či duchovními motivy, se jedná často o způsob povrchní, kýčovitý (př. Georgieva, Fiewegerové). Jak už jsme uvedli, shodujeme se plně s oním upřeným zahleděním se dovnitř individua, tolik odlišným od tvorby počátku let 90.

Možné vysvětlení tohoto stavu vidí Putna¹⁷⁶ v naplnění požadavků homosexuální minority vůči majoritě, které klade symbolicky do r. 2006, kdy byl schválen zákon o registrovaném partnerství. Zároveň ale dokladuje tento konec mimoliterárních cílů, které byly motorem pro homosexuální tvorbu, i v dalších společenských oblastech. Zkrátka předpokládá konec homosexuální literatury (ale jistě ne literárního zobrazení homosexuality) s koncem bojů homosexuálů o zrovnoprávnění. Vyhneme se akademické debatě o účelu homosexuální literatury, který implikuje uvedená teze, a obrátíme pozornost k evidenci literární a historické. Putnova konstrukce o konci aktivistických dějin, a tedy homosexuální literatury nemůže obstát třeba jen v oblasti politiky katolické církve. Tvrzení, že náboženství (resp. církve a jejich někteří představitelé) s ohledem na specifickou (rozumějme většinově sekulární, nekonfliktní, exkluzivní atd.) českou situaci není vyhroceným názorovým oponentem, ale utváří v beletrii spíše jakési duchovní síly působící na homosexuálního jedince, ostře kontrastuje s diskurzem a činy nejen elitních kruhů katolické církve. Uvedeme několik případů z poslední doby ilustrujících vztah katolické církve k homosexuální minoritě jako vysloveně konfliktní. V roce 2014 vzbudila velký mediální ohlas sebevražda 14letého Filipa Havlíčka, synovce známé české moderátorky, na níž, jak se následně ukázalo, měl svým netolerantním postojem k homosexuálům podíl i kněz zemřelého, v r. 2018 vysoce postavený katolický kněz Petr Piřha vzbudil mediální zájem svým kázáním v katedrále sv. Víta ohledně zvažované

¹⁷⁵ PUTNA, Martin C. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011, s. 172-176.

¹⁷⁶ VĚRDIŇŠ, Kārlis, ed. a OZOLIŇŠ, Jānis Tālvāldis, ed. *Queer stories of Europe*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016, s. 14-15.

ratifikace tzv. Instanbulske úmluvy, ve kterém varoval před nadvládou homosexuálů, a do třetice nejvyšší funkcionář české katolické církve Dominik Duka nejenže podpořil Piťhovo kázání, ale v r. 2019 připojil podpis k prohlášení krakovského katolického funkcionáře Marka Jędraszewského varujícího před „duhovým morem“ a přirovnávajícím hnutí homosexuálů k autoritativním režimům. Je pochopitelné, že i v katolické církvi se nachází jednotlivci vystupující proti takovéto nenávistné rétorice, ale jádro tohoto krátkého exkurzu se zakládá na něčem jiném. Totiž v pojmenování omylu spočívajícím v přesvědčení, že potřeba homosexuálního aktivismu skončila, neboť tento v naší společnosti jednou pro vždy naplnil svůj účel. A navrátíme-li svou pozornost k beletrii, je to konstatování onoho odtržení beletrie od společenských jevů. Dá-li se v současné homosexuální beletrii hovořit o ghettoizaci, pak jedině v souvislosti s její neschopností reflektovat zásadní aktuální společenské fenomény dotýkající se osob s odlišnou sexuální orientací.

S ohledem na evidenci musíme rozporovat další mýtus spočívající ve vymizení toho typu homosexuální literatury soustřeďujícího se na vyrovnávání se s homosexuální orientací, jako něčím život zatěžujícím, s poukazem na stav majoritní společnosti coby tolerantní a nekonfliktní vůči minoritě. Teprve shromáždění literárních artefaktů neomezujících se pouze na texty umělecky hodnotné, ale rovněž na texty pokleslého, populárního charakteru, umožnilo pochopit širší a odlišnost různých typů homosexuálních zobrazení a identit. Situace se oproti počátku námi sledovaného období zásadně rozrůžnila (při vědomí určité generalizace), takže zde figurují velkoměstští kosmopolitní homosexuálové pocházející z liberálního prostředí, pro něž homosexualita není nejmenší překážkou v životě či kteří se koncentrují kolem témat jako je manželství stejnopohlavních osob nebo adopce dětí, ale ve společnosti stále fungují také homosexuálové, jejichž rodinná, společenská, školní či pracovní společenství jim neumožňují projít coming outem, homosexuály, kteří jsou ostrakizováni, napadáni, a z nichž někteří kvůli své orientaci páchají sebevraždy. Obzvláště je to patrné v literární produkci, kdy se zároveň vyskytují texty pokoušející se saturovat potřeby odlišných skupin. Potvrzuje se ono významové mnohohlasí, jež jsme určili za konstituční znak homosexuální literatury.

Možná pro svou zdánlivou samozřejmost nebyla dosud v odborné literatuře tematizována rovina časová. V homosexuální produkci devadesátých let tvořily podstatnou část texty, které svoji pozornost upínaly převážně k individuální minulosti a vyrovnání se s ní v kruzích rodinných i společenských, vzpoura a trýzeň byly určující

motiv, tzv. velké dějiny ale stály mimo zájem autorů. Situace se postupem času proměňovala a pozornost autorů se obracela stále častěji do současnosti, zároveň s tím se zájem opětovně vrátil k osobnímu utrpení, ale tenkrát již bez snahy či možnosti řešení: „Zajímavý bylo, že se mi vybavovaly jen události z mojí současnosti. Žádná hlubší minulost. Ta zásadní. Pokřívající. Ze který vzešlo dost utrpení.“¹⁷⁷ Utrpení není uzavřená kapitola, kterou je třeba si projít, aby bylo možno žít svobodný život, ale naopak každodenní realita, jež nemá zjevnou příčinu či nepřítele. Texty (př. Nenadálovy či Baumanův) se uchylují k zájmu o homosexuální každodennost, víceméně ale chybí texty retrospektivní, historické, obracející se do minulosti a zpracovávající osudy homosexuálních osobností, spolků a společenství či epoch.

Jestliže obzvláště v počátcích porevoluční homosexuální prózy to byly postavy brutálních otců, tyranů, klevetnic, homofobů atd., které bylo třeba porazit, a za jejich padnutím byla viděna optimistická vize osvobozeného homosexuála, pak v novější literatuře se tato jednoznačnost stírá a konkrétní figury jsou vytlačeny neurčitou entitou (dosti těžko toto uskupení nazvat společností), jež je odpovědná za aktuální úzkost, nepohodu či strádání. Splín vychází z prosté homosexuální existence, jež není vnějškově nijak výrazně omezována. Zároveň s tímto typem ale v posledních deseti letech koexistuje v beletrii již pojmenovaný způsob radostného homosexuálního bytí, který nespatřuje ve své orientaci překážku plnohodnotného a plodného života.

Z hlediska prostorového zasazení textů je třeba si povšimnout markantní odlišnosti mezi autory a autorkami. Zatímco texty autorů (vždy věnované mužským homosexuálům, nikdy lesbám) jsou situovány zejména do prostředí veřejného, tj. gay barů, holand, lázní, škol, zaměstnání či plenéru, texty autorek (ve většině věnované lesbám) se odehrávají převážně ve sféře soukromé, tj. v bytech, chalupách či na soukromých oslavách, což se následně projevuje i v rozdílném rozsahu pasáží věnovaných vnitřnímu prožívání postav. Z hlediska tematického lze nalézt podobné rozdíly. Díla s mužskými charaktery se zaměřují převážně na vztahovou problematiku, veřejnou (sebe)prezentaci, promyšlejší ideje spojené s odlišnou sexuální orientací, obsahují více důrazu na sexualitu a její prožívání, zatímco texty s ženskými postavami se koncentrují na rodinu, péči o děti, obsahují více emocionálních, lyrických pasáží.

¹⁷⁷ GEORGIEV, Adam. *Planeta samých chlapců: "ve světě holé spotřeby všeho a všech"*. [Praha]: Petrklíč, 2008, s. 49.

A ještě jedna výlučnost se nachází v textech autorů (mužů), tou je zásadní polarita spočívající v mocenské distribuci uvnitř homosexuálních vztahů. Na materiálu jsme dokladovali dva konkurenční modely uspořádání vztahů, totiž horizontální a vertikální, přičemž jsme dospěli k závěru, že oba typy jsou verbálně vzájemně neslučitelné, ale při podrobnější analýze se ukázala majorita vztahů definovaná na základě dominance a podřízenosti (a téměř výlučně v proměnlivé formě těchto rolí).

Z hlediska identity konstatujeme, že beletristická zobrazení směřují k setrávání, utvrzování určitých charakteristik, očekávatelných modelech, pouze výjimečné jsou doklady textů, které by traktovaly rozpíjení či rozbíjení rodových, sexuálních aj. rolí.

Dětská literatura, literatura pro mládež a dospívající s homosexuální tematikou

Vymezení předmětu výzkumu a metoda práce

V českém prostředí je tradičně do kategorie literatury pro děti a mládež zařazována beletrie určená recipientům do 15 let věku. Ponecháme-li prozatím stranou hledisko tematické, setkáme se v odborném diskurzu s rozčleněním na krásnou literaturu pro: předškolní věk, mladší školní věk a starší školní věk. Předpokládá se tedy, že čtenáři starší 15 let se již většinou orientují na literaturu určenou dospělému čtenáři. Tomu odpovídá jednak vyučovací praxe středoškolská¹⁷⁸, jednak převážná část odborné reflexe a výzkumné činnosti v oblasti čtenářských zvyklostí¹⁷⁹.

Jistě nelze mít námitek proti dolní hranici uvedené kategorie, horní hranice se jeví být poněkud nejistější. Bylo by iluzí předpokládat, že čtenáři starší 15 let veskrze hromadně přecházejí na beletrii pro dospělé anebo setrvávají u méně náročné literatury pro mladší čtenáře. V anglo-americkém prostředí se setkáme s pojmy *young adult literature* (popř. brit. *teenage fiction*)¹⁸⁰, které vycházejí z přesvědčení, že pubescenti a adolescenti se svými specifickými potřebami, touhami a zájmy vyhledávají literaturu, která reflektuje jejich každodenní realitu přesněji než beletrie určená dospělým čtenářům. Literatura *young adult* je zpravidla určena příjemcům mezi 12 a 18 roky věku. Jak uvádí Cart a Jenkinsová¹⁸¹ v bližší definici, jedná se o knihy, které mají „*dospívající hlavní postavu, jsou vyprávěny z perspektivy dospívajícího a zaměřují se na problematiku dospívání a další zájmy blízké této skupině*“. Vzhledem k tomu, že coming out probíhá nejčastěji v období dospívání nebo v tzv. mladé dospělosti (rozdílně od uvědomění si vlastní sexuální orientace, ke kterému dochází dříve), je odůvodněné očekávat, že beletrie pro adolescenty by měla tuto skutečnost reflektovat.

¹⁷⁸ Z analýzy středoškolských školních seznamů beletrie k maturitní zkoušce z českého jazyka a literatury (Čuřín a kol., 2013) vyplývá, že četba předkládaná žákům středních škol coby nabídka k tvorbě vlastních („žákovských“) seznamů četby až na výjimky nezahrnuje tituly literatury pro děti a mládež. Výjimkami se rozumí kanonizované tituly (jako jsou např. Sládkovy Skřivánčí písně), které nekorespondují s autentickou (tj. čtenáři z vlastního zájmu volenou) četbou dospívajících.

¹⁷⁹ Např. reprezentativní výzkumy čtenářství Trávníčka (2008, 2011), které operují rovněž se vzorkem respondentů starších 15 let.

¹⁸⁰ Někdy se můžeme také setkat s pojmem *new adult*, který označuje literaturu pro čtenáře starší 18 let, horní hranice je individuální.

¹⁸¹ CART, Michael, JENKINS, Christine. *The Heart Has Its Reasons: Young Adult Literature with Gay/Lesbian/Queer Content, 1969-2004*. Lanham, Md: Scarecrow Press, 2006, s. 1.

Pojem young adult se v českém odborném diskurzu prozatím neetabloval, přesto v literárním provozu funguje relativně běžně. Vedle nakladatelství, pro něž je vydávání literatury young adult pouze částí produkce, se v posledních letech objevily specializované nakladatelské značky zaměřující se pouze na tento typ literatury. V rámci nakladatelského domu Albatros vznikla značka COOBOO, Euromedia Group pak přišla se značkou YOLI.

V následujícím textu se částečně přidržíme české tradice označování a pro texty určené věkové skupině 12-15 let zvolíme označení literatura pro mládež, jako texty pro dospívající budeme označovat beletrii určenou 15letým a starším čtenářům.¹⁸²

Ať už se jedná o prózu pro děti a mládež nebo pro dospívající, budeme se v těchto případech potýkat s problémem její definice, a to výrazněji než v oblasti homosexuální beletrie pro čtenáře dospělé, neboť v oblasti tematiky mohou nastat určité obtíže u publikací pro mladší čtenáře, jak uvedeme dále.

Pro výběr materiálu jsme tedy zvolili kombinaci dvou hledisek, a to paratextového a textového.¹⁸³ Paratextové kritérium odkazuje k nakladateli či vydavateli a zahrnuje jednak texty přibližující obsah a zařazení (žánrové, tematické i věkové) publikace, informace o autorovi atp. v samotné knize, na její obálce nebo přebalu a dalších textech sloužících k marketingovým účelům. V České republice se prozatím neetablovalo nakladatelství specializující se na homosexuální beletrii určenou dětem a mládeži.¹⁸⁴ Stejně tak jednotlivé tituly, které bychom do kategorie homosexuální literatury pro děti, mládež a dospívající zařadit mohli, nefigurují v rámci samostatných tematicky jednotných edic.

Ze soustředěných peritextů níže uvedených titulů nevyplývá, že by nakladatelé cílili tuto produkci primárně na homosexuálně orientované čtenáře. Důsledně se texty vyhýbají zmínce o homosexualitě, coming outu atp. Obsahují-li tituly text nakladatele, pak se zpravidla pro popis obsahu používají opisy a náznaky odkazující na cosi jiného, nezvyklého, problematického („*Vztahy v partě však v Dublinu doznají bouřlivých změn,*

¹⁸² K definicím a kritickým pojetím literatury pro děti a mládež blíže viz např. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře. I., Studie s antologií textů z přelomu 19. a 20. století.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 1999.; ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře. II., Antologie textů z přelomu 19. a 20. století.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 1999.

¹⁸³ TRUŠNÍK, Roman. *Podoby amerického homosexuálního románu po roce 1945.* Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 123-124.

¹⁸⁴ Nutno ovšem podotknout, že v České republice prozatím funguje jediné nakladatelství vydávající výhradně homosexuální texty, a to nakladatelství LePress.

*jednoho z nich zasáhne naprosto nečekaná láska.*¹⁸⁵; „*Naštěstí existují PŘÍPADY, jako je DENIS. VYBOČUJE a má s tím pořádný problém!*“¹⁸⁶; nebo dotčenou problematiku zmiňují pouze mimochodem „...a když je třeba, vydá se na záchrannou výpravu, která skončí až v kouzelných norách krtčí královny. A k tomu všemu má dvě báječné mámy.“¹⁸⁷). Popř. se pokoušejí dodat textu na důvěryhodnosti a autentičnosti, např. u publikace *Tango* (v originále *And Tango makes three*) připojuje vydavatel v českém překladu podtitul *Skutečný příběh tučňáčí rodiny*.¹⁸⁸

Publikace pro děti a mládež až na jednu výjimku neobsahují doslov či odborný komentář. Václav Mertin v doslovu ke knize *Princ & Princ* orientuje své sdělení k dospělým příjemcům – rodičům, přičemž se opět důsledně vyhýbá jakékoli zmínce o homosexualitě a uchyluje se k tématu jinakosti a vyrovnání se s ní: „*Každý, kdo se nepodobá našim leckdy velice uzoučkým zkušenostem a představám, vyvolává naše obavy, napadá nás, že jde o něco nenormálního. Stejnost je totiž mnohem pohodlnější, lépe se v ní orientujeme, automaticky v nás vyvolává pocit bezpečí.*“¹⁸⁹

Textové kritérium, jakkoli obšírně jsme se jím zabývali v metodologické kapitole, přináší nová hlediska vyplývající ze specifických kognitivních dovedností recipientů a případných didaktických prvků, které homosexuální beletrii pro děti, mládež a dospívající odlišují od produkce pro dospělé čtenáře. Homosexuální beletrie pro mladé čtenáře zpravidla volí jazyk a výrazové prostředky přiměřené věku příjemce. Vyprávění je konstruováno lineárně, složitější kompoziční prostředky se objevují spíše výjimečně, v původní české i do češtiny přeložené próze se pak nevyskytují vůbec. Oblíbenou subkategorií v rámci prózy pro mládež jsou texty s dětským (či dospívajícím) hrdinou, neboť zcela přirozeně umožňují sebeidentifikaci (výjimečně konfrontaci) čtenáře s hlavní postavou, s čímž souvisí preference vyprávěče v ich-formě. Není-li dítě či dospívající samotným vyprávěčem, jsou v textu zastoupeny postavy blízké věkem předpokládanému čtenáři.

Z tematického hlediska je homosexualita a s ní spojené okruhy v knihách pro děti sublimována v etické či proto-existenciální úvahy odpovídající rozumovým dovednostem čtenářů jako jsou: pravda a lež, láska, pocit bezpečí, spravedlnost atp. Próza pro mládež

¹⁸⁵ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Blbnutí s Oscarem*. V Praze: Albatros, 2011.

¹⁸⁶ WALLIAMS, David. *Kluk v sukních*. Praha: Argo, 2013.

¹⁸⁷ PILÁTOVÁ, Markéta. *Jura a lama*. V Praze: LePress, 2012.

¹⁸⁸ RICHARDSON, Justin a PARNELL, Peter. *Tango: skutečný příběh jedné tučňáčí rodiny*. V Praze: LePress, 2017.

¹⁸⁹ HAAN, Linda de a NIJLAND, Stern. *Princ & princ*. Praha: Meander, 2013, bez č. s.

a dospívající již pracuje s homosexuálními tématy otevřeněji. V mladší věkové skupině (12-15 let) převažují texty s problematikou uvědomování vlastní odlišnosti a vyrovnání se s ní, beletrie pro dospívající přináší témata zaměřená na hledání partnera a fungování partnerského vztahu; oběma skupinám je společné taktéž téma coming outu. Ať už se jedná o beletrii pro mládež nebo pro dospívající, publikace se vyhýbají detailnějším a explicitním popisům sexuálních kontaktů. V české i překladové literatuře pro děti a mládež nefiguruje titul pracující s tématem nemoci HIV/AIDS. Častým prvkem homosexuální prózy pro děti a mládež je didaktický aspekt. Jakkoli nelze hovořit o poučném charakteru této beletrie v prvním plánu, je nepochybné, že jmenovaná literatura v senzitivním věku pubescence a adolescence vedle funkce zábavné plní do jisté míry i funkci biblioterapeutickou.

Na rozdíl od beletrie pro dospělé čtenáře zařazujeme do přehledu beletrie pro mladší recipienty vedle původní domácí tvorby i zahraniční literaturu přeloženou do češtiny. Všechny překladové tituly vyšlé v České republice pocházejí ze západních zemí (nejčastěji USA, VB, Nizozemí ad.), ale i v těchto státech je homosexuální literatura určená pro nedospělé čtenáře relativní novum. Za první homosexuální román pro mládež lze považovat až Johna Donovana *I'll Get There. It Better Be Worth the Trip*¹⁹⁰ z roku 1969¹⁹¹, vývoj tohoto typu literatury tedy i v západních zemích je záležitostí posledních desetiletí, na rozdíl od beletrie pro dospělé. Vzhledem k jasně definovanému časovému rámci vzniku homosexuální prózy pro děti, mládež a dospívající v zahraničí, a z toho vyplývajícího doposud nevelkého korpusu, bude zajímavé sledovat, jaké tituly jsou do češtiny překládány a zda se odlišují od původní české produkce.

Jak uvádí Blackburnová a kol.¹⁹², fungují dva typy textů v rámci homosexuální literatury pro nedospělé čtenáře. Na jedné straně stojí LGBT inkluzivní diskurzy, které vycházejí z předpokladu, že neheterosexuální osoby se ničím výrazným neliší od běžné populace, a proto se pokoušejí stírat rozdíly mezi jedinci. Na straně druhé existuje queerový přístup, který usiluje spíše o zničení sexuálních a genderových identit

¹⁹⁰ DONOVAN, John. *I'll Get There. It Better Be Worth the Trip: A Novel*. New York: Evanston, 1969.

¹⁹¹ Což je zároveň i rok, kdy došlo k násilnostem ze strany policie ve Stonewall Inn v Greenwich Village v New Yorku, na což homosexuálové reagovali aktivním odporem. Ve Spojených státech bývá tento rok považován za začátek moderního gay hnutí.

¹⁹² BLACKBURN, Mollie V., CLARK, Caroline T., and NEMETH, Emily A. "Examining Queer Elements and Ideologies in LGBT-Themed Literature: What Queer Literature Can Offer Young Adult Readers." *Journal of Literacy Research* 47, no. 1 (March 2015): 11–48.

prostřednictvím konfrontace heteronormativních představ a způsobů jednání s řadou záměrně odlišných, nestálých možností sebeidentifikace a projekce sebe sama ve společnosti.

Takové konstatování je přínosné pro základní orientaci v beletristické produkci, avšak je nutně reduktivní a postrádá aspekt časový či vývojový, nemluvě o tom, že je problematické nalézt čisté typy. Ucelenou metodologií užitečnou pro pochopení vývoje i aktuálního stavu young adult literatury disponují Cart a Jenkinsová ve své ojedinělé publikaci *The Heart Has Its Reason*. Vzhledem k již zmiňované novosti homosexuální literatury pro děti, mládež a dospívající se badatelé uchylují k nástroji vyvinutému pro zkoumání dětské menšinové literatury.¹⁹³ Tj. textů, které zobrazovaly černošské postavy nebo problematizovaly rasovou problematiku v americké literatuře již v 19. století. Při výzkumu těchto textů se ukázalo, že zpracování tématu prošlo několika fázemi. Rudine Sims Bishopová ve své publikaci *Shadow and Substance: Afro-American Experience in Contemporary Children's Fiction*¹⁹⁴ navrhla vývojový model o třech kategoriích, který popisoval zobrazení černošských postav v americké literatuře. Nejranější fáze je pojmenována období/texty společenské odpovědnosti (*social conscience*), v níž je problematizován rasismus a jako jeho řešení je viděna desegregace. Často se objevují přátelství mezi bělochy a černochoy, řeší se těžkosti vyplývající z rasové odlišnosti a texty se pokoušejí vychovat svého čtenáře takovým způsobem, aby aktivně bojoval proti rasovým předsudkům. Druhá kategorie se nazývá tavící kotlík (*melting pot*) a soustředí se na vykreslení univerzálnosti lidského bytí. Postavy se od sebe liší pouze v jediné a nepodstatné věci, kterou je barva kůže. Rozdílnosti mezi jednotlivými rasami jsou sice zmíněny, ale v konečném důsledku nehrají žádnou skutečnou roli. A třetí kategorii Bishopová nazvala jako období/texty kulturního povědomí (*culturally conscious*), v němž jsou černoši vykresleni v kulturně autentickém prostředí. Takové texty se pokoušejí přiblížit skutečné osudy černochoů v americké společnosti s ohledem na jejich původ, zvyky, často tedy na rozdíl od předchozí kategorie mohou zdůrazňovat, nebo dokonce oslavovat rozdíly mezi černochoy a bělochy, to implikuje, že řada těchto titulů je určena především pro konzumaci uvnitř této minority.

Pokud bychom výše uvedené měli vztáhnout na homosexuální literaturu, pak první kategorii textů bychom nejčastěji našli v rámci tzv. coming out literatury, kdy se

¹⁹³ CART, Michael, JENKINS, Christine. *The Heart Has Its Reasons: Young Adult Literature with Gay/Lesbian/Queer Content, 1969-2004*. Lanham, Md: Scarecrow Press, 2006, s. 169-172.

¹⁹⁴ Tamtéž.

jedinec a jeho okolí náhle musí vypořádat s jinakostí, přičemž počátky tohoto procesu jsou spojeny s obtížemi, ale často vše vrcholí v aktu přijetí a šťastném finále. Druhá kategorie odpovídá textům, ve kterých se sice objevuje homosexuální postava, ale tato záležitost vlastně není programově tematizována a problematizována. A třetí kategorie je tvořena homosexuálními texty, které jsou v opozitním vztahu vůči titulům, jež popisují homosexuální zkušenost zvenku, pohledem heterosexuálů, jde o texty, které homosexuálním čtenářům zprostředkovávají představu o tom, co znamená být homosexuálem.

Cart s Jenkinsovou na základě své analýzy young adult textů od r. 1969 do r. 2004 a s využitím popsané metodologie stanovili tři časově vývojové a kvalitativní kategorie textů pojmenované: homosexuální patrnost (*homosexual visibility, HV*), gay asimilace (*gay assimilation, GA*) a queerové povědomí / queerová komunita (*queer consciousness/community, QC*). Z hlediska časového lze přibližně vymezit převahu jednotlivých typů následovně: *HV* 70. a 80. léta, *GA* 90. léta a *QC* počátek 21. století.¹⁹⁵ V případě textů zařazených do kategorie *HV* je zápletka utvořena kolem reakce na změnu neviditelného ve viditelné, předmětem zájmu je samotná odlišnost. U textů *GA* je oproti předchozímu typu jinakost naopak potlačena, je viditelná, ale cíleně neviděná. Poslední kategorie zobrazuje postavy fungující uvnitř své komunity a mezi jedinci, se kterými chtějí sdílet svůj život.¹⁹⁶ Z charakteristiky poslední kategorie vyplývá, že Cart s Jenkinsovou nekladou do popředí fluidnost identit (včetně apelu na transformaci společnosti) jako konstituujícího prvku queeru/queerové teorie.

Přestože výše uvedené dělení považujeme za výhodné pro zvýraznění odlišných etap a podob vnímání problematiky homosexuality ve zvoleném materiálu, je zároveň také značně svazující, neboť i v našem rozsahem omezeném souboru figuruje řada děl, která zobrazují více nežli jeden představený typ. Ostatně i samotní Cart s Jenkinsovou docházejí k tomuto poznání. Nebudeme tedy striktně přiřazovat analyzovaná díla k jedné či více kategoriím, avšak pokusíme se o preciznější a rozsáhlejší popis dané problematiky,

¹⁹⁵ BLACKBURN, Mollie V., CLARK, Caroline T., and NEMETH, Emily A. "Examining Queer Elements and Ideologies in LGBT-Themed Literature: What Queer Literature Can Offer Young Adult Readers." *Journal of Literacy Research* 47, no. 1 (March 2015): 11–48.

¹⁹⁶ CART, Michael, JENKINS, Christine. *The Heart Has Its Reasons: Young Adult Literature with Gay/Lesbian/Queer Content, 1969-2004*. Lanham, Md: Scarecrow Press, 2006, s. xx.

který podle našeho soudu poskytne plastičtější obraz fungování různých pojetí téhož tématu v rámci jednoho artefaktu či v jejich koincidenci.

Náš způsob práce s homosexuálními texty pro děti, mládež a dospívající bude sestávat z několika přístupů kombinujících v sobě část popisnou, analytickou a interpretační. Vedle samotného textu vezmeme při našem čtení v potaz i paratexty, v odůvodněných případech provedeme tematicko-motivickou analýzu zaměřenou především na zobrazení homosexuální zkušenosti a rovněž věnujeme pozornost případnému persvazivnímu, výchovnému či didaktickému aspektu textů. Cílem by mělo být jednak zmapování materiálu původního i překladového, jednak popis způsobů, jakými je homosexualita v textech pro nedospělé čtenáře prezentována. V každém z oddílů původní i překladové prózy budeme tituly primárně řadit podle data jejich prvního (českého) vydání, abychom případný rozdíl ve způsobu zobrazování homosexuality v čase. Tituly jednoho autora z hlediska přehlednosti přiřadíme při popisu a případné analýze a interpretaci k sobě.

Česká homosexuální literatura pro děti, mládež a dospívající – přehled a analýza

Poprvé se s vedlejší homosexuální postavou v české literatuře pro mládež a dospívající setkáváme v titulu Lenky Lanczové *Kapky rosy* (2004). Ačkoli homosexualita netvoří základní dějovou linii, je konstitutivním prvkem textu problematika jinakosti, která s naším tématem úzce souvisí. Román je zbudován kolem navazování prvních citových a milostných vztahů dospívající dívkou. Hledání přítele osciluje mezi dvěma sice opozitními, ale v zásadě komplementárními chlapeckými postavami, tajuplným rebelem s kriminální minulostí a neméně tajemným (z hlediska rodičů i blízkého okolí) konformistou, jenž je rozpoznán jako homosexuál.

Stereotypní předsudky, proti nimž text zjevně brojí, jsou sice na jedné straně zdánlivě bourány, na straně druhé ale soustavně potvrzovány. Srovnáním jednání i zdůrazňovaného zjevu homosexuála i favorita docházíme ke zjištění, že traktovaná tajuplnost obou je spojována s protikladnými atributy – homosexuála charakterizuje hezký obličej a jemná povaha, v případě budoucího milence se váže se záhadnou mužností. Homosexuál je definován starostí o zevnějšek, je zdůrazňována jeho nevyšpělost, chlapeckost, je spojován s atributy ženství jako je orientace v make-upu apod.

Coming out homosexuální postavy zaostruje především na reakce hlavní hrdinky, jež od šoku přechází k okamžitému smíření s nastalou situací a porozumění. Přesto odhalená identita má nadále zůstat tajemstvím, neboť blízcí homosexuála by jeho identitu nepřijali, přičemž se odkazuje i na rozšířený negativní postoj společnosti k homosexuálům.

„Filip není divnej, je jen jinej, opravím ji v duchu. Paní docentka se sice vnoučátek nedočká, nicméně já ho neodsuzuji. Nepoznat ho, dodnes bych si myslela, že gayové jsou pouze hodni opovržení a posměchu! Předsudky, to je věc... Čím vším si musí člověk projít, aby to pochopil?“¹⁹⁷

Ačkoli hrdinka provádí jakousi revoltu proti předsudkům rodiny či přátel ve smyslu navazování nevhodných vztahů, přesto zůstává ve většině případů pasivním účastníkem dějů, její role spočívá pouze v poznání, pochopení nebo podlehnutí iniciativním mužským charakterům. Hlavní hrdinka očekává svého favorita, který teprve

¹⁹⁷ LANCZOVÁ, Lenka. *Kapky rosy*. [Líbeznice]: Víkend, 2004, s. 279.

učiní její existenci smysluplnou a kompletní. Úzkosti, nejistoty a strachy se v přítomnosti milence rozplývají a dívčí postava vnímá pocit bezpečí.

Zobrazení homosexuality v románu Lenky Lanczové odpovídá prvnímu typu tzv. homosexuální patnosti, jak jsme o něm hovořili výše. Homosexuální postava je definována především svou sexuální orientací, jež determinuje její následné osudy. Není v pravém slova smyslu plastickou jednajícím postavou, ale pouhým prostředkem, skrze nějž se hlavní hrdinka charakterizuje jako chápající. Homosexualita rovněž slouží jako obrazný protipól nespravedlivému odsouzení druhé mužské postavy. Obojí cejch – kriminální i sexuální si postavy nezvolily a nepříčinily se na něm, proto mravní ponaučení typické pro literaturu pro mládež a dospívající spočívá v důrazu na upřímnost a čestnost v jednání, v dávání druhých šancí. Zařazení postavy homosexuála z výše uvedeného uvažujeme pouze jako arbitrární.

Problém coming outu řeší ve své knize *Z deníku lesbičky* (2005) Jana Němcová. Popisuje své sebeuvědomění od prvních náznaků jinakosti až do doby, kdy našla první vážný vztah. V touze po normálnosti se pokouší přebít svůj lesbismus navázáním vztahu se spolužákem z gymnázia, což skončí neúspěchem. První kontakty s lesbami získává přes inzerát a trápí se otázkou, jak sdělit pravdu o sobě rodičům. Největší obavy má z matky: „*Věděla jsem, že by nereagovala kladně. Už párkrát se nelichotivě vyjádřila o lidech, jako jsem já. Zrovna nedávno byl v televizi pořad na téma homosexualita, přičemž máma to okomentovala: 'Nechápu, že se ti buzeranti s lesbama nestydí jít do televize. Dnešní svět už je úplně zdegenerovaný.*“¹⁹⁸ Vypravěčka se nakonec rozhodne rodiče o své jinakosti informovat, u matky se ale dočká tvrdého odmítnutí a odchází z domova ke své přítelkyni.

Konstitutivním motivem celého textu je hledání odpovědí (na otázku Co se to děje?) a odpovědnosti (Kdo za to může?). Jestliže je vypravěčka sužována palčivými otázkami o své sexuální orientaci, neschopnosti navázat citový a milostný vztah k jedinci opačného pohlaví nebo když řeší dilema, zda se svěřit svým nejbližším, naráží na hradbu předsudků, nedostatku informací a odmítání. Zbývá tedy jediná možnost, jak uniknout z hostilního světa, a to obrátit se k homosexuální minoritě (či v tomto textu možno označit i ke komunitě). Prostřednictvím internetu se skrze komunitní články o lesbismu osvobodí z bludného kruhu sebeobviňování a výčitek. Společnost jí neposkytuje totiž dostatek

¹⁹⁸ NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. Moravský Krumlov: Clever Toys, 2005, s. 64.

podnětů a prostoru k svobodnému vyjádření svých pocitů, je viníkem všech těžkostí, kterými si hrdinka musí projít. Navazování nových vztahů v běžném životě je taktéž problematizováno, a tudíž opět přesunuto do kyberprostoru. Blízkost mužů (či dokonce vztah s nimi) vyvolává ve vypravěčce až fyzickou nevolnost. Jediný vztah dokáže navázat pouze s gayem, neboť od něj necítí ohrožení. Namísto fungování ve většinové společnosti nachází se východisko v existenci v minoritním a pro hrdinku bezpečnějším prostředí, v němž nemusí předstírat. Výše uvedené charakteristiky odkazují k zařazení textu na pomezí první a třetí kategorie homosexuálních textů pro nedospělého čtenáře, jak jsme je uvedli výše. Hrdinka sice dokáže uniknout z přetvářky a zapírání, projeví svou identitu, ale vinou vnějšího prostředí není schopna běžně v něm fungovat, a provádí tedy únik do své komunity, která se vyznačuje zvláštními, ochrannými a inkluzivními charakteristikami.

Knihy Němcové vychází z klasického konceptu četby pro dospívající: hlavní postavou je 16letá dívka, s níž se může čtenářka identifikovat, použité výrazové prostředky jsou blízké mluvenému projevu mládeže, kompozice je přímočará, erotika a sexualita je zobrazena sice otevřeně, ale bez obscénností, příběh ústí v přiměřeně optimistický závěr. Přes všechna jmenovaná pozitiva se publikace vyznačuje mizivou estetickou hodnotou. Autorka rezignovala na složitější fabulační techniky, práce s jazykem je toporná, popisné pasáže se velmi často opakují a kresba charakteru či vnitřního života hlavní postavy je plochá. Kniha je tedy pouze tím, co deklaruje ve svém titulu, deníkem – prostým zápisem dějů.

Sandra Lanczová, dcera spisovatelky dívčí četby Lenky Lanczové (viz výše), se rovněž v deseti doposud vydaných publikacích orientuje výhradně na dospívající dívčí publikum. Autorka vydala roku 2006 román s názvem *Mezi námi děvčaty*, který tematizuje problematiku coming outu u osmnáctileté dívky. Proces započatý silným vědomím vlastní odlišnosti oproti vrstevníkům pokračuje různými odmítnutím stávajícího života a skrze bolestnou zkušenost vrcholí přijetím rozpoznané identity. Autorka vedle toho pracuje s motivy obvyklými pro daný žánr, totiž záležitostí vzhledu, užíváním návykových látek, vztahy s vrstevníky i rodiči a konečně partnerstvím a prvními sexuálními vztahy.

Hlavní hrdinka stojící na prahu dospělosti, což se podtrhuje právě probíhající maturitní zkouškou, si uvědomuje svou jinakost, nepatřičnost či nevšednost, která je sdílena i jejím okolím. Přestože je ve vztahu s atraktivním a zdánlivě milým partnerem,

zjišťuje postupně nemožnost opětovat city, které k ní chová. Ve stávajícím vztahu se cítí být uvězněna, nikoli pouze obavou připustit si pravdu o sobě samé, ale především okolím, které ji svými očekáváními nutí hrát určenou roli, což se projevuje např. v restrikcích dotýkajících se vzhledu protagonistky: „*Matka si nevím proč myslí, že bych měla být stejně dokonalá a úžasná jako Mates. A že se za mne ten ideální synek musí stydět. Za mne, za holku, která se neumí (alespoň podle matky a babičky) normálně oblékat, protože já bych se přece měla oblékat „jako panenka“*“.¹⁹⁹ Bourdierovo²⁰⁰ užívání ženského těla jako veřejného statku určeného k reprezentaci heteronormativní patriarchální společnosti tak nachází v textu svou beletrizovanou podobu. Disciplinace však v tomto případě vede k rebelii umožněné pukáním starého a neudržitelného řádu.

Spouštěčem a katalyzátorem dějů v románu je poněkud překvapivě (s ohledem na čtenářské publikum) alkohol, popř. drogy v širším slova smyslu. Hlavní hrdinka pod jejich vlivem překoná zábrany a provede dvojí pohyb, který jsme sledovali i v dalších dílech s homosexuální tematikou.

První pohyb směřuje od rodičů a přítele, který na projev její náklonnosti ke stejnému pohlaví reaguje agresí, což jí umožňuje zbavit se představ a rolí, které během svého života musela strpět či přijmout.

Druhý pohyb směřuje do vzdáleného neznámého prostředí, které jí dává příležitost poznat a uchopit novou identitu a skrze překážky se vrátit změněna zpět. Takřka iniciační cesta se vymyká z obvyklého schématu moderního coming outu zacházejícím obvykle s toposem města, které díky anonymitě a obecnému nezájmu o osudy bližních dovoluje vypořádat se s odlišností a najít útěšnou náruč v davu stejně „postizěných“. V tomto případě ale autorka určuje hrdince za působiště venkov, který zaplněn obrysy a karikaturami vesnických typů, humorných, spíše než nebezpečných, v atmosféře téměř prázdninové svádějící k riskování a v očekávání dobrodružství, je prostorem, v němž by mohlo dojít ke šťastnému závěru. Do situace dramaticky zasáhne městský prvek v podobě partnera protagonistky, jenž ji po zjištění pravého stavu věci fyzicky napadne a znásilní. Následný pokus o sebevraždu je překažen partnerkou hlavní hrdinky. V tomto ohledu je možno spatřovat naplnění záměru žánru, totiž směřování k optimistickému rozuzlení. Avšak stranou textu zůstává vypořádání se změněnou situací u rodičů a v blízkém okolí hrdinky.

¹⁹⁹ LANCZOVÁ, Sandra. *Mezi námi děvčaty* [Líbeznice]: Víkend, 2006, s. 20.

²⁰⁰ BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000.

Nutno podotknout, že mužským charakterům jsou v románu určeny v zásadě pouze role negativní či nějakým způsobem porušené v polohách od násilnického partnera protagonistky, přes věčně nechápavého otce, oplzlého návštěvníka hospody, drogově závislého kamaráda až po celou řadu humorných, přihlouplých či jinak postižených jedinců. Vytváří se tak kontrast mezi zdánlivou nenormálností hlavní postavy a reálnou vyšinutostí postav ostatních.

Mělo-li by vyplynout z románu pro mládež poselství, jímž by se mohla řídit, pak je v případě tohoto textu možno jej spatřovat v apelu na překonání obav a strachů a v provedení coming outu i za cenu osobních obětí. Konfrontace nově poznané identity se společností působí jako náhlý a neočekávaný výbuch, který zpřetrhává dlouhodobě budované vazby, proměňuje přátelství, vytyčuje nové hranice, ale text dává jasně najevo, že tím, kdo se má změnit, je okolí hlavní hrdinky, a v žádném případě ona sama. Co bylo a mělo být skryto, je nyní viditelné a musí se s tím počítat, jedná se typický příklad kategorie textu homosexuální patrnosti.

Román Ivony Březinové *Blbnutí s Oskarem* (2011) je dalším zástupcem tzv. young adult literatury a nakladatelem byl určen pro čtenáře starší 13 let.

Vzhledem k tomu, že se jedná již o šestý díl série, rozvíjí autorka hned na začátku publikace děj, aniž by se zabývala rozsáhlejší charakteristikou jednajících postav. Trojice dívek před maturitou se vydává do Dublinu na studijní pobyt a krom jiných je doprovází i Rost'a, někdejší přítel jedné z nich. Velmi záhy Rost'a zjišťuje, že chová city k mladému irskému lektorovi Justinovi z jazykové školy, prochází coming outem a navazuje s Justinem partnerský vztah.

Příběh je vystavěn zejména na dialozích, popisné pasáže jsou redukovány. Jestliže se autorka pouští do introspekce, pak jen v případě hlavní postavy s cílem zachytit její vnitřní pochody dotýkající se vyrovnávání s nově objevenou identitou. Vedle těžkostí protagonisty, které probíhají podle klasického coming out schématu (tj. odmítnutí, pochybnosti, hledání náznaků v minulosti až po přijetí nové identity), se pozornost soustředí na jednání postav, které jsou konfrontovány s novou skutečností. Někdejší Rost'ova dívka jako první, kdo se o změně orientace dozví, přijme zprávu s pochopením a stane se mu oporou a zastáncem před ostatními. Další členové výpravy reagují v různých podobách od lhostejnosti, přes nepochopení a výčitky až po nenávisť a strach. Stranou je ponechána skutečná reakce Rost'ových rodičů, konverzace s nimi je vedena v mnoha různých scénářích pouze v představách hlavní postavy.

Spíše než výlučně pro homosexuální publikum je možno usuzovat, že je kniha určena pro dospívajícího většinového čtenáře, neboť důraz je kladen na vykreslení možných reakcí jednajících postav (jakýchsi typů chlapeckých i dívčích) na nastalou eventualitu. Čtenář tedy může ve fikčním světě konfrontovat své názory s jednáním postav a do budoucna korigovat vlastní chování. Didaktická rovina je doplněna důrazem na vyvrácení stereotypů spojených s homosexuály. Homosexuály výstředně se oblékající, halasící v pochodech hrdosti, promiskuitní gaye, kteří nedodržují zásady bezpečného pohlavního styku. Jak praví Justin: „*Do průvodu gayů, který se pořádají ve městech po celém světě, bys mě nedostal. Nesnáším homosexuály, co ze sebe dělají šašky. A taky nemám rád lidi, kteří propagují volnou lásku, jedno jestli homosexuální, nebo heterosexuální. Mým snem je prožít život s jedním člověkem, kterýho budu milovat a on bude milovat mě. Jen prostě vím, že v mém případě to bude muž.*“²⁰¹

Na dotvrzení těchto slov jde dvojice na testy HIV a při popisu sexuálního styku nechybí zmínka o použitém kondomu. Má-li tedy dospívající většinový čtenář získat představu o homosexuálních vztazích, necht' vezme na vědomí, že se v ničem neliší od vztahů heterosexuálních, resp. od ideální představy takových vztahů. Na jedné straně je tedy zobrazení homosexuality pojato jako cosi výjimečného, co budí rozruch, nechut' atp. s čím se musí jednající postavy složitě vypořádávat, ale co v konečném důsledku musí přijmout nebo se s tím tak či onak vyrovnat. Na straně druhé jde o zobrazení homosexuality coby nedůležité odchylky, o jejíž oprávněné důstojné existenci ve společnosti nemá cenu vést debatu, neboť nezakládá žádnou podstatnou charakteristiku jedince. Opět se čtenáři nabízí jako žádoucí proaktivní přístup, který předznamenává, že není možné dosáhnout ideálního stavu bez tíživého osobního rozhodnutí, oběti, která je vykoupena životem v souladu se svou identitou.

V roce 2012 se dostala k českým čtenářům kniha Markéty Pilátové s ilustracemi Dory Dutkové s názvem *Jura a lama*. Nakladatel vymezil věkovou skupinu čtenářů spodní hranicí 4 let. Jak jsme uvedli výše, je explicitní vyjádření homosexuality v textu samotném nebo v paratextech u beletrie po nejnižší věkovou skupinu poměrně výjimečné. V případě *Jury a lamy* není situace jiná, homosexuální aspekt je při prvním pohledu ponechán stranou, resp. formuje pouze rámeček příběhu.

²⁰¹ Březinová, Ivona. *Blbnutí s Oscarem*. V Praze: Albatros, 2011, s. 103.

Fabuli tvoří příběh o idylické farmě, na které žijí dvě mámy Jula a Jola se svým synem Jurou, věnují se chovu ovcí a nově také lam přinášejících do poklidného domova nesoulad. Ovce věří, že lamy skrývají jakýsi poklad a nově narozený beránek se vypraví na nebezpečnou výpravu do hor, aby věc prošetřil. Závěr přináší šťastné shledání i poučení.

Vypravěč předkládá již v prvním obraze bez komentáře jako všední danost, že rodinu tvoří sezdané ženy a jejich malý syn. Společnou domácnost pak tvoří antropomorfizované ovce. Symbiotický vztah je vyjádřen jednak ochotou ovcí podělit se o svou vlnu, ze které jsou upraveny doplňky sloužící k vytvoření útulného domova, jednak péčí lidí o jejich živobytí. Idylická představa je porušena příchodem cizího elementu, lamami, které se výrazně odlišují od ostatních obyvatel statku. Jejich odlišnost je hned trojí: 1. hovoří cizím jazykem; 2. odlišují se vzhledem, nikoli pouze přirozeným, ale také (módními) doplňky; 3. neobvyklým chováním. Neschopnost se domluvit, a tudíž porozumět chování nově příchozích vede ovce k fantazijním představám, domněnkám a posléze pomluvám.

Určujícím a stále znova a v nové kvalitě obnovovaným motivem je strach. Destruktivní podoba strachu je zobrazena u ovcí. Jejich první obava pramení z neznámého. Cizí element vytváří nejistotu ohledně vlastního chování, přičemž negativní vlastnosti jsou projektovány na cizince. Druhým zdrojem strachu je obava ze ztráty privilegií. Naopak strach konstruktivní nalzáme u lidských postav, jejichž obavy jsou utlumovány vzájemnou pospolitostí a péčí o druhé.

Postavou, která utváří dramatickou zápletku, je beránek, jenž se jako jediný pokusí zjistit pravdu o lamách. Musí prolomit hradbu strachu zbudovanou ovcemi a vydat se na neprozkoumanou cestu do hor, kde se lamy pasou. Poselství se ukazuje jasně: překonání předsudků vyžaduje osobní oběť, často spojenou i s nasazením života. Případné křesťanské konotace motivu necháváme pro nedostatek dokladů v textu stranou.

V závěru vstupuje do děje postava krtky Brtky, moudré bytosti, která má podíl na záchraně beránka a která rozsouzením a mravním ponaučením navrátí děj zpátky do idylické roviny, kde započal. Vrátime-li se na začátek příběhu, je signifikantní, že vztah obou matek, postavení syna v rámci rodiny či reflexi tohoto uspořádání příběh netematizuje. Naopak je tato konstelace ponechána bez širšího komentáře, jako cosi běžného, o čem netřeba vést diskuse. Lidské postavy figurují pouze v rámcovém příběhu, do děje výrazněji nezasahují, dá se říci, že jsou pouhými diváky dějů. Tato výchozí situace nejenže ustanovuje vyprávěcí rámec, ale umně odklání čtenářovu pozornost. Neobvyklé

nastavení utváří kulisu, před níž je rozehrána mravoličná bajka, na niž má být směřována čtenářova pozornost. Z hlediska recipienta nelze vytrhnout úhelný kámen fikčního světa, aniž by došlo k jeho rozboření, a priori tedy musí přijmout základní podmínku, aby se dále mohl podílet na autorově hře. Zároveň je tento počátek pro čtenáře přijatelnou možností, jak promýšlet hluboce osobní postavení sama sebe ve světě s využitím analogie a metafory, aniž by se vystavoval případnému riziku srovnávání vlastního přesvědčení na věc s fikční realitou a byl stále znova nucen formulovat svůj pohled na situaci. Z výše uvedeného lze dovodit zaměření publikace nikoli pouze na dětského čtenáře, ale i na jeho rodiče a další dospělé osoby, které budou knihu nečtenáři zprostředkovávat.

Z hlediska přístupu didaktického se kniha ukazuje jako přiměřená dané věkové skupině. Příběh vykresluje svět jako důvěryhodný, optimistický a předvídatelný. Dojde-li v dané fikci k porušení řádu, nabízí se hned několik záruk či záchranných brzd, které uvedou běh věcí na správnou cestu. Nelze-li se spoléhat na rozumné jednání a smýšlení aktérů a nevyjeví-li se pravda příčinnou souvislostí jednotlivých činů, je možné v konečné instanci doufat v zásah moudré bytosti, která bdí nad udržením řádu. Taková vize světa plně koresponduje s potřebou předškolních dětí vyžadujících srozumitelný koncept spravedlivého světa.

V roce 2018 autor (sám sebe označující jako nebinární osoba) vystupující pod pseudonymem Theo Addair vydal román pro mládež a dospívající s názvem *Muffin a čaj*²⁰². Příběh je z hlediska českých poměrů zasazen do neobvyklého či exotického prostředí české internátní školy a přibližuje vztah dvou šestnáctiletých homosexuálních chlapců. Autor se pokusil jednotlivé kapitoly v pravidelném rytmu koncentrovat vždy na jednoho z protagonistů, avšak repetitivnost zobrazených dějů spolu s neschopností postihnout rozdílnost povah, prožívání či jednání obou chlapců v konečném důsledku pouze vyprávění retardují a nepřinášejí žádnou přidanou hodnotu oproti kompozici lineární.

Z textu se podařilo zcela eliminovat jakékoli pojmenování homosexuality, ve srovnání s dalšími tituly pro mládež a dospívající je román rovněž velmi zdrženlivý co do obsahu i formy, přestože v mnoha okamžicích zpracovává velmi závažné či intimní akty. Autor využívá řady masek a signálů, jimiž nahrazuje otevřenou výpověď, nejedná

²⁰² S textem vydatele na zadním přebalu: „Český LGBT román pro mládež!“ ADDAIR, Theo. *Muffin a čaj*. Praha: Euromedia, 2018.

se sice o sofistikovanou hru či aplikaci těžko dešifrovatelných symbolů, vzhledem k cílovému publiku by to ani nebylo žádoucí, ale jejich zapojení je funkční.

Odloučení chlapců od rodinného zázemí v internátní škole umožňuje soustředit pozornost na způsob, jakým se vyrovnávají s těžkostmi zapříčiněnými reakcemi okolí na jejich orientaci i se svými vlastními strachy a obavami. Avšak zobrazený mikrosvět svou relativní výjimečností, zásadním upozaděním role dospělých charakterů i některými reáliemi sám sebe značně znedůvěryhodňuje. Z motivického hlediska se text nevymyká ze svého žánru a problematizuje především coming out a vztahové obtíže. Zásadní význam v textu však hraje problematika homofobního chování, šikany a sexuálního zneužívání. Jak již jsme výše uvedli, je text v zásadě oproštěn od zásahů dospělých postav, veškerá pozornost a odpovědnost je tedy koncentrována na dospívající postavy. Řešení sleduje model typický pro tento typ literatury spočívající v aktivním zásahu, který naruší defektní model společenských interakcí a provede nápravu ať už na individuální nebo na širší rovině. V tomto případě se na dvou hlavních postavách názorně prezentují oba potenciální modely reakcí na nenávist pramenící z odlišné sexuální orientace. V jednom případě se jedinec uzavírá do sebe, nedokáže vzdorovat nárážkám a útokům, postupně se propadá do deprese, která narušuje jeho schopnost fungovat ve společenství a navazovat partnerské vztahy. Nedůvěra ve vlastní schopnosti plynoucí z neschopnosti prosadit se vůči agresorům poznamenává sebehodnocení, což text extrapoluje v náznaky sebevražedného chování. Naproti tomu druhý protagonista nachází konečné východisko výlučně v aktivním vystoupení. Při vědomí vlastních fyzických limitů využívá tyranova strachu ze stejnopohlavních proti němu, tím že ho veřejně označí za homosexuála: „*V mojí slabosti je moje síla, stálo na něm. Už ti neublíží.*“²⁰³ Tento pozoruhodný krok vyústí sice v bolestivý útok, ale zároveň skončuje s trvalým trýzněním. Homosexuální urážka, nařčení z homosexuality slouží jako prostředek boje pro okamžitou spotřebu. Nejde o akt neutralizace urážlivého charakteru nadávky, pojmenování apod. jejím přivlastněním (viz *queer ad.*), ale naopak o využití negativního náboje verbálního útoku ke svému účelu, aniž by tento pohyb znamenal zlepšení pro další podobné jedince v podobě osvěty, ustavení následováníhodného příkladu atd. V tomto ohledu se publikace výrazně odlišuje od ostatních analyzovaných textů určených mladému publiku, které sledují prospěšnost pro homosexuály přeci jen výrazněji. Přes výše uvedené i v tomto textu je závěr věnován poselství spočívajícím v oslavě činu, jako nezbytného prostředku změny neutěšeného

²⁰³ Tamtéž, s. 242.

stavu: „*Všechny starosti a strachy nechám doma, kdo by se s tím tahal. A změním svět. Možná ne celý. Možná jenom ten svůj. Ale i to bude velký úspěch. A pokud budu mít opravdu mimořádné štěstí, třeba se někdo odváží a připojí se.*“²⁰⁴.

V roce 2019 vyšel navazující román pod názvem *Koláčky a spiklenci*, který rozvíjí příběhy osudy protagonistů z předchozího dílu.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 251-252.

Překladová homosexuální literatura pro děti, mládež a dospívající – přehled a analýza

Překladová homosexuální literatura pro děti a mládež rovněž sice zahrnuje nevelký počet titulů, přesto v posledních letech se nakladatelská činnost v této oblasti zvyšuje.

Prvním překladovým textem určeným mládeži a dospívajícím, který tematizoval coming out a fungování dospívající homosexuálního chlapce ve společnosti, byl text Willa Davise s názvem *Polibte si!* (2007, orig. 2007). Text se pokouší prostřednictvím autentického jazyka mládeže a otevřenosti stran zobrazení erotických či sexuálních motivů ad. věrně zobrazit převážně humornou formou situaci jedince vyrovnávajícího se s vlastní sexuální orientací.

Román pro mládež a dospívající od Rachel Cohnové a Davida Levithana *Nick a Norah* s podtitulem *Až do ochraptění* (2011, orig. 2006) prostřednictvím převážně vnitřních monologů představuje milostné sblížení ústřední dvojice postav během rušného večera plného hudby, vzájemného poznávání a vypořádání se s minulými vztahy. Přestože je příběh vystavěn kolem vztahu dvojice různopohlavní, je prosycen homosexuální tematikou. Autoři Nicka umísťují do kontextu hudební skupiny, v níž další členové jsou homosexuálové, což s jeho mnohokrát zvýrazněným nemužným jednáním provokuje pochybnosti o jeho orientaci, ačkoli on sám o ní pochybnosti nemá.

Naproti tomu Norah svou nejistotu ohledně vlastního zaměření pramenící z erotických zkušeností s dívkami a stále znovu v textu aktualizovanou otázku Nickovy heterosexuality uzavírá tím, že sexuální orientaci označuje za fluidní: „*Možná, že diagnostikovat někoho jako hetero nebo homo je samo o sobě zavádějící. Možná prostě existuje jenom sexualita, a ta je tvárná a nepředvídatelná, jako cirkusovej akrobat, kterým jsem se vždycky chtěla stát...*“²⁰⁵.

Román vyznívá ve prospěch pozitivního řešení konfliktu již vícekrát výše popsaného, totiž cíleného překračování stereotypů za cenu chvilkového nepohodlí odměněného souladem tužeb s realitou. Ačkoli se v tomto textu homosexualita (resp. sexualita jako taková) tematizuje, v žádném ohledu se neproblematizuje existence homosexuálních jedinců ve společnosti. Není předmětem zájmu, zda je ta či ona postava homosexuální a jaké morální, existenční aj. otázky to může vzbuzovat. Jediný zřetel

²⁰⁵ COHN, Rachel a LEVITHAN, David. *Nick a Norah: až do ochraptění*. V Praze: Coobook, 2011, s. 159-160.

hodný aspekt je navýsost individuální. V rovině osobní je nutno sám si určit svou identitu jako nezbytnou součást dospívání. Na tomto procesu neparticipuje společnost, neboť s tou či onou sexuální orientací nejsou spojovány žádné hodnoty.

David Levithan je autorem i dalšího textu pro mládež a dospívající s tematikou homosexuality. Román *Líbalí jsme se* (2015, orig. 2013) byl inspirován skutečnou událostí z r. 2010, kdy se dva američtí vysokoškoláci líbali více než třicet dva hodin a v kontrastu s tím ve Spojených státech široce medializovanou sebevraždou jiného studenta, který byl obětí homofobní šikany.

Vypravěčem románu je kolektivní entita zastupující předchozí generace gayů, které trpěly a umíraly proto, aby generace současná mohla svobodně a bez obav projevovat své city: *„Kdysi jsme byli jako vy, jen náš svět nebyl jako ten váš. Nemáte tušení, jak blízko jste byli smrti. Před jednou dvěma generacemi byste tu byli dost možná s námi. Nesnášíme vás. Ohromujete nás. ... Nejsme pro něj jména nebo tváře; jsme abstraktní pojem, síla. Jeho vděčnost je ojedinělá – kluk bude mnohem víc vděčný za dietní colu než za to, že je živý a zdravý a může si v patnácti vykračovat ke svému příteli bez nejmenších pochyb, zda je to tak správné.“*

Vypravěč se opakovaně obrací k čtenářům jako k těm, kteří mají být vděční za současnou svobodu. Specificky a ojediněle z titulů na našem trhu se cílí na homosexuálního čtenáře. Velký důraz je kladen na osobní odpovědnost za svou svobodu. Pokus o překonání rekordu v líbání je prezentován jako politický akt, jako bitva, která musí být vybojována, aby byla opět rozšířena osobní svoboda i svoboda homosexuální komunity. Líbací maraton je pouhou kostrou, na níž jsou upevňovány v multiperspektivě pohledy různých společenských skupin a jejich zástupců. Prostor je věnován přátelům ústřední dvojice, kteří jsou jejich neúnavnými podporovateli, představují se rodiče projevující obavy o své syny či nesouhlasící s jejich počínáním, média zprostředkující událost jako bizarní podívanou, diváci, jejichž názory se prezentují na celé škále od nenávisných až po povzbuzující, vidíme učitele hrdé na své studenty ad. Levithanovo poselství spočívá v uznání činu jako jedinečného a nezastupitelného kroku, který má potenciál rozšířit práva minority.

V roce 2016 (orig. 2010) v českém překladu vyšel román pro mládež a dospívající *Will Grayson, Will Grayson*, na němž spolupracovali spisovatelé John Green a David Levithan. Fabule je založena na existenci stejně se jmenujících ale povahově naprosto rozdílných chlapců, kteří se jednoho dne potkají, z čehož vylíknou důsledky pro jejich další život. Autoři si rozdělili charaktery, jimž přisoudili velmi rozdílné vlastnosti.

Homosexuální motivy jsou spojeny především s jedním z ústřední dvojice protagonistů, přičemž je homosexualita v proměnlivém poměru příčinou, hybatelem či katalyzátorem strastí, strachů a psychických poruch hlavního hrdiny. Text nevybočuje ze svého žánru a nabízí pozitivní závěr.

V dalším románu pro mládež a dospívající Davida Levithana s názvem *Drž mě pevně* (2017, orig. 2017) se rozvíjí příběh jedné z homosexuálních postav výše uvedeného titulu.

Pro nejmenší (před)čtenáře je určena ilustrovaná publikace *Princ & Princ* (2013, orig. 2000) nizozemské autorské dvojice Linda de Haan a Stern Nijland. Publikace je první překladovou knihou pro děti (v orig. dedikováno čtenářům od 4 do 8 let) s tématem stejnopohlavních vztahů, která byla vydána v České republice. Překladatelka Adéla Elbel se rozhodla podpořit vydání prostřednictvím komunitního financování.²⁰⁶ Příběh je založen na pohádkovém motivu hledání nevěsty pro prince, který již má nejvyšší čas se oženit, neboť královna si chce užívat zaslouženého odpočinku. Klasické schéma pokračuje do chvíle, kdy před nástupcem trůnu defilují princezny, ale princ se zhlédne v princí. Vyprávění ale kolize nedosáhne, bez podivu, bez diskuse se koná svatba a závěr je věnován vizi šťastné budoucnosti sezdaného páru a klidného stáří královny.

Publikace využívá zvláštní typ strategie spočívající v klamně proměnlivém nastavení polarit obyčejného/zvláštního. Počínaje názvem a konče zápletkou je záměrně stavěna na odiv zvláštní vztahová či rodinná konstelace. Přesto je-li tato zvláštnost zakomponována do příběhu, je naopak zdůrazněno, že se ve skutečnosti nejedná o nic výjimečného – ve fikčním světě nenalezneme jediný dotaz, poznámku, podiv (včetně obrazové stránky). Pokud by však samotná věc (připomeňme: sňatek muže s mužem) byla v reálném světě obyčejnou, bylo by protismyslné vystavět kolem ní zápletku, neboť by to bylo všední, nezajímavé. Zatímco v samotné publikaci ke střetu nedojde, vyvozujeme z výše uvedeného, že se očekává konflikt teprve v čtenářské recepci mezi realitou žitou a fiktivní vizí. Takový způsob uvažování lze ovšem předpokládat pouze u dospělého čtenáře, naopak dětský čtenář nebude nastavenou konstelaci jakkoli problematizovat.

V roce 2017 bylo v českém překladu vydáno pokračování výše uvedené knihy pro děti s názvem *Král & král & rodina*²⁰⁷ (orig. 2004) z pera stejné autorské dvojice. Příběh

²⁰⁶ Na portálu komunitního financování projektů Hithit.cz, získala kniha 179 % původně požadované částky, což svědčí o zájmu určité části publika o prezentovanou tematiku.

²⁰⁷ I tento titul byl podpořen komunitním financováním na Hithit.cz.

na předchozí navazuje. Dvojice nyní již králů se vydává na svatební cestu do džungle, ve které sledují různé zvířecí rodinné modely. Po návratu do vlasti objeví v kufru holčičku, kterou pojmenují Daisy a adoptují ji.

Strategie naznačená výše se opakuje i v tomto svazku, jen se odsouvá z centra pozornosti problematika stejnopohlavních vztahů, jež je nahrazena záležitostmi adopce dětí stejnopohlavními páry. Avšak v tomto titulu se celá věc ubírá zvláštním směrem. V textu není nijak diskutována, ale ani komentována samotná akce získání dítěte, které se zkrátka objeví, okamžitě a dle vyobrazení nadšeně souhlasící s tím, že se stane členem rodiny jemu doposud neznámých jedinců. Jediné, co je třeba vyřídit, je otravná byrokracie.

Odjezd do dalekých či exotických zemí známe z homosexuální literatury v mnoha variacích a už dříve jsme na něj také v české próze upozornili. Zpravidla taková výprava za hranice obyčejného slouží k iniciaci hrdiny, vypořádání se s vlastní identitou, proměně a návratu zpátky, nebo je cesta spojena s představou exotiky jako prostoru, kde neplatí nebo jsou oslabena pravidla, zákony či sociální normy omezující hrdiny v jejich domovině - pro Evropany jsou takovými toposy jižní země či Orient, místa spojena s bájnou historií, tajemstvím nebo blízkostí přírody (a tedy tělesností, nevázaností, opravdovostí atd.). A právě příroda je zásadním motivem v této publikaci. Jak už jsme uvedli je recipient konfrontován s bezchybným fungováním přírody v džungli, která je čistá, neposkvrněná zhoubnou civilizací, a proto dobrá. Vše, co z ní vzejde tudíž musí být stejně dobré.

Závěr publikace je vyloženě šovinistický či rasistický. Bílí (civilizovaní, dobře situovaní) muži vyrážejí do džungle, odkud si přivedou barevnou dívku. V roli jakýchsi zachránců vstupují do cizího prostředí, ze kterého berou to, co jim schází v jejich domovině. Není poskytnut prostor pro otázky typu, kde jsou dívčiny rodiče, proč nikomu nechybí, zda by nebylo vhodné a prospěšné, aby vyrůstala v rámci vlastní kultury ad.? Je naplněna potřeba a touha bílých privilegovaných mužů, o ostatním se mlčí. Znovu konstatujeme, že naprostá většina výše uvedeného bude ležet pro dětského čtenáře mimo jeho duševní obzor, vypovídá to však mnohé o představách a způsobech uvažování autorů a dospělých čtenářů či podporovatelů textu. Snaha o odstranění jedné nespravedlnosti, je nahrazena nespravedlností novou, stejně vážnou.

Jedinou knihou pro mládež na našem trhu operující s transgenderovou tematikou je Davida Walliamse *Kluk v sukních* (2013, orig. 2008). Hlavní postavou je 12letý Denis, který se odlišuje. Vypravěč se v celém textu vyhýbá pojmenování dané odlišnosti a

nechává na protagonistovi, aby čtenáře seznámil s podstatou věci. Denisova záliba v ženském oblečení se stává příčinou mnoha ústrků v rodině (konzervativní otec, starší bratr), ve škole (odkud je vyloučen) i mezi vrstevníky. Jediným jeho spojencem je starší dívka, která mu půjčuje šaty.

Pozitivní závěr nakonec přivede Denise zpět mezi vrstevníky, neboť poznají, že jeho odlišnost je neohrožuje; je přijat do školy, protože se ukáže, že i ředitel si libuje v dámském oblečení; a rodičovská a bratrská láska zvítězí nad předsudky. Řešení fungování jedince s odlišnou identitou ve společnosti nespočívá pouze v jeho toleranci nebo ve stáhnutí se do ghetta, ale v poznání, že určitý druh/stupeň ne-normálnosti je vlastní všem lidem. V tomto ohledu se kniha mírně přiklání ke konceptu queerové teorie, o němž jsme hovořili v úvodu této kapitoly.

Jedno morče a dvě mámy (2015, orig. 2013) je kniha pro děti od Pietera Felleru pojednávající o chlapci, který se se svými dvěma matkami přestěhuje z velkoměsta do menšího sídla. Prostřednictvím miniepizod se sousedy, přáteli, spolužáky je konfrontován se složitostmi rodinných konstelací, genderových a sexuálních identit.

Text staví na mimořádně aktivním přístupu hlavní postavy, která hraje pomyslnou roli apologety přinášejícího poznání a rozšiřujícího obzory těm z jeho bližních, kteří se doposud nesmířili s existencí stejnopohlavních rodin. Chlapec v zásadě sám odráží homofobní útoky, postaví se na odpor vůči těm, kteří by chtěli jeho rodině ublížit. Nejdůležitější otázka, na kterou se pokouší text odpovědět je: Zda může být dítě šťastné i bez táty? Prozkoumávání různých eventualit a způsobů existence rodinného uspořádání je vlastně hlavní náplní knihy.

„*Co je nejlepší? “ zeptá se Seb Kamzika. Mít jednoho tátu a jednu mámu, dva táty, dvě mámy, jenom jednoho tátu, nebo jednu mámu?”*“²⁰⁸ Klade si otázku hlavní postava příběhu a promýšlí, v jakých situacích by bylo výhodnější mít za otce muže a v jakých zase ženu. Rozuzlení přichází na konci knihy, kdy se ukazuje, že žádné rodinné uspořádání nebude nikdy ideální, avšak díky existenci široké rodiny (v níž se vyskytují i mužské vzory), místní komunity a přátel nebude nikdo strádat. Apel je obrácen ke společnosti, jež by měla přijmout i netradiční rodinné modely. „*Mám dvě mámy, dvě kamarádky, jednu babičku, dva bezva sousedy, znám Jacka a Nicka, mám velkého kamaráda Konráda a morče Kamzika, pomyslí si Seb. Když budu smutný nebo budu mít*

²⁰⁸ FELLER, Pieter. *Jedno morče a dvě mámy*. V Praze: LePress, 2015, s. 29.

*nějaké problémy, můžu si s nimi promluvit. Člověk může být hodně šťastný i bez táty. Ta věta mu krouží hlavou jako akrobatické letadlo. Spokojeně usne.*²⁰⁹

Homosexuální vztah dvojice protagonistů je mj. námětem románu pro mládež a dospívající *Aristoteles a Dante odhalují záhady vesmíru* Alira Benjamin Sáenze (2015, orig. 2012). S důkladností a lyrickými intermezzy autor prozkoumává důležité aspekty každého dospívající jedince, totiž vztahy rodinné, přátelské i partnerské, místo člověka ve světě a jeho hodnoty pro ostatní apod.

Jandy Nelsonové román *Dám ti slunce* s podtitulem *Příběh dvou životů* (2016, orig. 2014) sice primárně sleduje problémy dospívání dvojice sourozenců v odlišných vyprávěcích perspektivách a v různých časových rovinách, ale zároveň akcentuje u chlapeckého charakteru problematiku vyrovnávání se s homosexualitou.

V roce 2017 vyšel román pro mládež a dospívající od Becky Albertalliové *Já, Simon* (vyšlo též jako *Probuzení Simona Spiera*, orig. 2015), jenž šestnáctiletého hlavního hrdinu nutí vypořádat se s vydíráním ze strany vrstevníka zapříčiněným neschopností části veřejnosti přijmout homosexualitu jako běžnou záležitost, již není třeba věnovat zvýšenou pozornost. Od téže autorky vyšel v roce 2019 román *Holka mimo rytmus* (orig. 2018), který se soustředí na coming out bisexuální dívky.

Ilustrovaná kniha pro děti od dvou let s názvem *Tango: skutečný příběh jedné tučňáčí rodiny* (2017) psychiatra Justina Richardsona a scénáristy Petera Parnella po svém vydání v r. 2005 vzbudila rozsáhlou a často vyhrocenou polemiku²¹⁰. S předobrazem v reálné události autoři představují příběh dvou samčích tučňáků Roye a Spira z newyorské zoologické zahrady, kteří se do sebe zakoukali, postavili si hnízdo a pokoušeli se vysedět vejce. Po zásahu ošetřovatele, který jim přidělil vejce páru, jenž se o něj nemohl postarat, se náhradní rodiče dočkali mláďete.

Idea textu směřuje k odstranění předpojatostí ve dvou hlavních rovinách, jednak prezentací stejnopohlavního vztahu coby stejně hodnotného a láskyplného jako vztahu smíšeného, jednak úspěšným rodičovstvím takového páru. Problematický osten se skrývá již ve zvoleném tématu. Je-li na jedné straně záměrem rozbourání stereotypu o jediném možném párovém a rodičovském modelu (totiž heterosexuálním, smíšeném) s odkazem

²⁰⁹ Tamtéž, s. 94.

²¹⁰ Srov. AMERICAN LIBRARY ASSOCIATION, 2009.

na jeho přirozenost, je argumentace, která se opírá o arbitrární příklad pochybná, neboť živočišná říše nabízí nespočet variant párového či skupinového soužití. Esencialismus či determinismus, proti němuž je na jedné straně bojováno, se na straně druhé stává nástrojem persvaze, jako by sociální a kulturní vlivy nehrály roli. Slabinou takového přístupu ovšem je možnost odkazem na přírodu odůvodnit vlastně jakékoli lidské jednání, vždy podle zájmu rétora.

Pro čtenáře od 6 let je určena ilustrovaná kniha německého spisovatele Markuse Orthse *Zebra pod postelí* (2017, orig. 2015). Prostřednictvím analogie, připomínající ideový a persvazivní model představený v knize Markéty Pilátové *Jura a lama*, nahlížíme přijetí jinakosti. Hlavním charakterem je dívka Johanka, která se se svými dvěma tatínky přistěhovala do města a do jejíhož života jednoho rána vstoupí neočekávaně mluvící zebra jménem Milerová. Přestože v celé publikaci není v zásadě tematizováno téma stejnopohlavního rodičovství přímo, je však v podobě soustředění na odlišnost jako takovou stále přítomno. Zebra zde působí coby svého druhu katalyzátor událostí, spouštěč reakcí na odlišnost. Tato strategie tak umožňuje řešit téma s odstupem, aniž by to zasáhlo případně osobně zainteresovaného čtenáře.

Podstatný střet nastane ve škole s ředitelem, jímž je starší autoritativní muž stojící v čele zkosnatělé instituce, který se nechce či nedokáže srovnat s novou realitou, kterou je přítomnost odlišnosti (zebry) ve výuce. Po jeho zásahu je zebra odvečena, aniž by se bránila, avšak znovu se objevuje na scéně, neboť je symbolem jevu, který nelze násilným způsobem ze společnosti odstranit a který se vždy nějakým způsobem projeví. Jestliže v závěru knihy již pro svou velikost není schopna projít oknem, jímž se původně k hlavní postavě dostala, je to důkazem, že tolerance na daném místě zvítězila a je třeba pomoci zase jinde. Jakkoli je v textu snaha po alegorickém odstupem, přesto snadno nalezneme hodnotovou kategorizaci. Je-li tedy řeč o Johančiných tatíncích, pak vždy a explicitně v pozitivním smyslu: „*Tvoji tátové?*“ „*Mám dva.*“ „*To je ale štěstí!*“ „*To ano. Taky si myslím.*“²¹¹ Avšak ne všechny rodinné konstelace zasluhují stejné ocenění: „*Možná jo. Ale je lepší, když má člověk dva tatínky než jen jednu maminku. Třeba Filip. Ten má jen svou mámu.*“²¹²

Text tedy na jedné straně směřuje k potvrzení hodnoty stejnopohlavního rodičovství, ale zároveň vybízí čtenáře i k akci, která by měla nespravedlnost napravit

²¹¹ ORTHS, Markus. *Zebra pod postelí*. V Praze: LePress, 2017, s. 7.

²¹² Tamtéž, s. 9.

(plán dětí na osvobození Milerové). Titul operuje s odlišnými kvalitami rovněž v podobě kontradiktorně se objevujících motivů mládí, které je nositelem nového a tolerantního vidění světa a stárí, které ulpívá ve svých předsudcích.

V roce 2018 byl vydán román pro mládež a dospívající Patricia Nesse *Nejdelší den Adama T.* (orig. 2017) zachycující jeden den osmnáctiletého mladíka, jenž prochází coming outem s problematickou odezvou v rodinném prostředí a těžkostmi v osobním, partnerském i pracovním životě. Text se z hlediska zobrazení homosexuality nevymyká popsanému modelu homosexuální patrnosti a gay asimilace.

Závěr

Konstatujeme, že původní česká literatura pro děti, mládež a dospívající přes svou nepočetnost nijak zásadně nevybočuje z trendů současné zahraniční produkce co do tematické roviny i co do samotného zpracování. Pozornost českých i překladových titulů je věnována především dvěma tématům. Jednak jde o problematiku sebepřijetí a coming outu, jednak o sledování širšího ne-homosexuálního vyrovnávání se se záležitostmi odlišnosti. Texty pro mládež a dospívající (a přiměřeně i pro děti) naplňují schémata společná pro tento typ beletrie, totiž pracují sice s otevřeným, nikoli však sexuálně explicitním či vulgárním jazykem; umožňují sebeidentifikaci čtenáře s jednajícími postavami a konečně spějí jednotně k pozitivnímu závěru, který se může stát vodítkem či oporou pro čtenáře.

Z hlediska zobrazení homosexuality převažují texty, které se vyrovnávají se samotnou existencí homosexuality a homosexuálů. Vedle coming outu je ale pozornost věnována rovněž prožívání a jednání nejbližšího okolí homosexuálů. Nejčastější kombinací je pojetí odlišné sexuální orientace coby exkluzivního problému (z hlediska počtu homosexuálních jedinců i vnějších projevů samotných homosexuálů) působícího převrat ve vztazích partnerských, rodinných či přátelských, jehož eliminace spočívá v inkluzi, tedy přijetí homosexuála za platného člena společnosti, který se odlišuje pouze nepodstatnou drobností. Minimum je naopak textů, které vidí východisko v ghettoizaci příslušníků menšiny nebo naopak v rozpouštění rodových či sexuálních identit, čímž by mělo dojít k osvobození celé společnosti. Ústředními motivy (ve více podobách) jsou zvláštnost a obyčejnost oscilující mezi těmito krajnostmi. Poukázali jsme rovněž na strategii, pomocí níž je dosahováno promíšení či významové přepólování uvedených pojmů s cílem proměnit vnímání některých vztahových a rodinných konstelací nebo rodových a sexuálních identit.

Velkou pozornost věnuje většina zkoumaných textů nezastupitelné aktivní roli homosexuálního jedince. Traktuje se aktivní vystoupení za svá práva. Žádný z představených textů neponechá své charaktery v roli bezmocné či pasivní oběti, ale naopak i přes utrpená příkoří, přes nepřízeň okolí se utváří obraz jedince, který svou vytrvalostí a úsilím dosáhl svého záměru.

Periodický tisk s homosexuální tematikou

Výzkumný vzorek a metoda práce

Do výběru periodik pro analýzu jsme zařadili výlučně taková, která byla vydávána pro homosexuální minoritu, takto se sama definovala a svůj obsah cílové skupině přizpůsobovala. Je však třeba poznamenat, že většina níže uvedených periodik se rovněž pokoušela oslovit i mainstreamového čtenáře, i když ve skutečnosti nemáme evidenci, že by nehomosexuální publikum taková periodika pravidelně a ve větší míře konzumovalo. Vedle seriálů pro minoritu se homosexuální tematika pochopitelně objevovala i v produkci většinové, avšak z hlediska předmětu našeho výzkumu je majorita těchto výstupů bezpředmětná, neboť se dotýká primárně politicko-aktivistických témat, zdravotní osvěty, bulvárních a šokujících aspektů homosexuality nebo jde o popularizaci problematiky stejnopohlavních vztahů mezi širokou veřejností. Pokud se však téma homosexuální literatury v periodikách pro většinového čtenáře objevilo, reflektujeme tuto skutečnost na příslušných místech našeho textu. Jednalo se zejména o periodika věnovaná literární teorii, kritice a literárnímu provozu, která v ojedinělých případech věnovala pozornost homosexuálním literárním dílům.

Z hlediska časového jsme svůj zájem zaměřili podobně jako v případě homosexuální prózy na období krátce předcházející přelomovému roku 1989, neboť je to již období, kdy vznikaly některé podstatné artefakty přímo ovlivňující následující tvorbu. Závěrem zkoumaného období je současnost, avšak bude doloženo, že většina periodik končí svou existenci nejpozději s počátkem nového milénia nebo krátce poté. Nejzávažnější příčiny tohoto jevu je možno určit dvě. První je spojena s rozšířením internetu mezi českými čtenáři, což proměnilo do té doby klíčovou úlohu menšinového periodika jako centra zprostředkujícího základní informace o problematice coming outu, dále zdravotní, sociální a právní osvětu a poradnu, nezbytnou úlohu hrály časopisy rovněž při seznamování. Internet velmi rychle dokázal tyto potřeby saturovat v dostatečné kvalitě i kvantitě, přičemž přinesl zásadní výhodu v podobě instantní interakce, snadnosti zapojení a finanční dostupnosti. Druhou příčinou je vyčerpání potenciálu menšinového periodika, jak se zformovalo na počátku devadesátých let (s mnohými zahraničními inspiracemi) s důrazem na klubovou a spolkovou činnost, a zejména terapeutickou funkci pro jedince procházející si složitým životním obdobím uvědomování si vlastní identity.

Většina níže uvedených periodik se dlouhodobě potýkala s nízkou a stále klesající čtenářskou základnou. Finanční a distribuční model založený převážně na předplatném nemohl pokrýt náklady na tvorbu časopisů a rozpočet musel být dotován buď ze soukromých zdrojů nebo častěji ze zdrojů veřejných. Poptávka ze strany homosexuálů po komunitním typu periodika se stále snižovala a v současné době působí na českém trhu jediný magazín s celostátní distribucí určený pro homosexuály.

Jde-li o původní čtenářskou tvorbu či aktivní i pasivní reflexi menšinové literatury, kopíruje se trend patrný i v mainstreamu²¹³, tedy především s nástupem generace Y přesun od tištěných sdělovacích prostředků na internetové servery umožňující sdílení textů a jejich vzájemné hodnocení. Na rozdíl od většinové tvorby (pro příklad uveďme již počínající třetí dekádu fungující web pro amatérskou původní tvorbu *pismak.cz*) se dlouhodobě žádný server zaměřený na homosexuální amatérskou tvorbu neprosadil. Četné literární pokusy se objevovaly na stránkách osobních nebo komunitních weblogů, specializovaných webech homosexuálních organizací, oblíbě se stále těší weby pro erotickou a pornografickou tvorbu (př. *ostrovni-povidky.eu*) a fanfikci. S příchodem sociálních sítí (obzvláště české mutace *Facebooku* r. 2008) se část provozu přesouvá právě na tuto platformu, v současnosti získávají na stále větší popularitě specializované sociální sítě určené pro sdílení (nejen) amatérských literárních počínů (př. od r. 2006 *Wattpad*).

Výše uvedenou část převážně amatérské produkce do našeho přehledu a analýzy nezařazujeme z několika důvodů. 1. Především je velmi obtížné, ba nemožné shromáždit veškerý materiál daného předmětu zájmu z důvodu nestálosti samotné matérie, skrze níž byl publikován. Jistým řešením pro badatele může být využití *Webarchivu* Národní digitální knihovny spravované Národní knihovnou, avšak ani tento archiv nepokrývá celou šíři artefaktů. Především zaznamenává pouze zdroje po r. 2000 a rovněž přes celoplošnou sklizeň webových zdrojů umístěných na národní doméně nejsou archivovány ani zdaleka všechny literární artefakty s homosexuální tematikou vzniklé v českém jazyce. V případě sociálních sítí či podobných platforem a jejich (uzavřených) skupin *Webarchiv* nelze uplatnit vůbec. Pro výzkum v této oblasti budou zmíněné překážky znamenat zásadní obtíž, s níž se nebylo nutno v „papírovém“ období vypořádávat. 2. Dalším problematickým bodem je absence jakékoli literárněkritické reflexe daných textů, což znesnadňuje kvalitativní orientaci v textech. Autoři tvořící v internetovém prostředí

²¹³ Blíže viz FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Praha: Academia, 2014, s. 28-30.

obchází tradiční aktéry literárního provozu a nezřídka vytváří alternativní struktury, pomocí nichž navazují spojení se svými čtenáři (crowdfundingové financování, využívání online nakladatelského servisu apod.). V případě většiny internetových služeb určených pro publikování beletristických textů neexistuje standardní redakce, tudíž ani redakční politika, což znemožňuje třídění a vyhodnocování textů či profilování konkrétního média. Redakční práce je nahrazna voxem populi: komentáři, hodnocením, sdílením. 3. Vzhledem k otevřenosti publikačních platforem je korpus textů natolik obsáhlý, že by vyžadoval specializovanou práci zaměřenou pouze na tuto část homosexuální produkce.

V případě analyzovaných periodik určených pro homosexuální publikum (resp. tematizujících homosexualitu) provedeme nejprve základní popis seriálové publikace spočívající v definování cílového publika, charakterizaci obsahu co do témat, žánrů a rubrik a případně deskripci sestavy redakce, určení redakční politiky ad. V analytické části se koncentrujeme téměř výlučně na problematiku beletrie, ale rozdílně oproti oddílu věnovanému knižní produkci zpředmětujeme rovněž poezii a útvary stojící na pomezí uměleckého a publicistického textu. Důvodem pro tuto odchylku je snaha komplexně určit situaci krásné literatury v daném časopise a postihnout rozdíly, které v tomto ohledu literárnědruhovém a žánrovém mezi jednotlivými tituly panují. Pozorujeme tedy, zda a v jaké formě se krásná literatura v inkriminovaných časopisech objevuje. Či jde o tvorbu původní (amatérskou nebo profesionální), převzatou, s jakými tématy a motivy se operuje a jakými metatexty se doplňuje obraz o homosexuální literatuře nebo literatuře pro homosexuály. Pozornost budeme věnovat překladům a překladové literatuře jako takové. Pokusíme se rovněž odpovědět na otázku, jakou funkci plní analyzované texty. Stranou však necháváme společenskou, politicko-aktivistickou a organizační stránku sledovaných periodik, ačkoli tvoří hlavní náplň tiskovin, pakliže se nedotýká nijak blíže beletristické roviny.²¹⁴ Podstatné pro nás bude i vývojové hledisko. Pokusíme se odpovědět na otázku, zda se nějak v čase proměňuje tematicko-motivická skladba publikovaných textů a pokud ano, zda taková proměna konvenuje se situací na knižním trhu v daném období. Analýza by měla také poskytnout náhled na problematiku rozdílu mezi časopisy pro mužské homosexuály a pro lesby ve vztahu k beletrii. U některých textů doplníme analýzu

²¹⁴ Společenský a politický rozměr homosexuálního celostátního periodického tisku, byl již dříve zevrubně analyzován, viz SEIDL 2012. Kvalitativně-kvantitativní rozbor homosexuálních médií a mediálních produktů s homosexuální tematikou viz též SLOBODA 2013. Počátky homosexuálního hnutí na našem území se zabýval rovněž HROMADA: *Deset let hnutí za rovnoprávnost českých gayů a lesbiček* [online], popř. HROMADA 2014.

interpretací s cílem osvětlit a zvýznamnit jevy, s nimiž jsme se zabývali v kapitole věnované české homosexuální próze pro dospělé čtenáře.

Periodický tisk pro homosexuály a *Lambda* – charakteristika periodika

Periodika určená pro čtenáře (homo)sexuálních menšin vycházela na našem území již před rokem 1989. Prvním počinem v této oblasti byl časopis *Hlas sexuální menšiny*²¹⁵ z roku 1931, jehož obsah byl převážně orientován na boj proti diskriminaci homosexuálů, jenž však obsahoval i významné zastoupení beletrie. Z důvodů převážně finančních a organizačních je vydávání periodika zastaveno a od r. 1932 nahrazeno časopisem *Nový hlas*²¹⁶ s podtitulem *list pro sexuální reformu*, jenž se rovněž vedle emancipačních a společenských rubrik věnoval původní umělecké tvorbě s tematikou homosexuality, uváděl recenze a kritiky a přibližoval zahraniční krásnou literaturu.

Odhlédneme-li od nerealizovaných iniciativ z volnějších šedesátých let, pak specializované periodikum pro homosexuály vzniká až na sklonku 80. let. Z okruhu účastníků Socioterapeutického klubu homosexuálů²¹⁷, který byl založen péčí sexuologů Antonína Brzka a Iva Procházky v r. 1988, a ze společenství Lambda, jež na méně formální bázi sdružovalo především pražské homosexuály, vzešla idea na vydávání periodika nejen pro homosexuální komunitu utvořenou kolem těchto spolků, ale i pro homosexuály vně jmenovaných uskupení. V únoru 1989 vychází první číslo občasníku *Lambda* s podtitulem *bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*²¹⁸, jemuž budeme věnovat pozornost v této části.

Na *Lambdu* navazují v porevolučním období další tiskoviny určené již nikoli výlučně samotné homosexuální komunitě, ale orientované rovněž na majoritní společnost. Vedle regionálních periodik vydávaných místními sdruženími homosexuálů bez aspirace na celostátní distribuci²¹⁹ a vyjma řady vznikajících erotických a

²¹⁵ Od r. 1932 vychází po změněném názvem *Hlas. List sexuální menšiny*.

²¹⁶ Vydávání bylo zastaveno v r. 1934; další pokus o obnovení periodika vzešel od tvůrců původního *Hlasu* v r. 1936. Další jednotlivá čísla a pokusy o vydávání periodik s homosexuální tematikou v období první Československé republiky viz Seidl 2012, 163n. K časopisu dále viz LISHAUGEN, Roar. Nejistá sezóna jiné literatury. Osudy časopisu *Hlas sexuální menšiny*. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*, roč. 29, č. 12, 2007, s. 33-35.

²¹⁷ Klub ve své činnosti navazoval na již dříve založené socioterapeutické skupiny, které měly pomáhat homosexuálům s přijetím vlastní identity a také řešit obtíže s ní spojené v běžném životě, zároveň se staly i místem pro setkávání a navazování kontaktů. R. 1976 vznikla socioterapeutická skupina v Brně a následně r. 1982 v Praze.

²¹⁸ V r. 1990 v souvislosti se svobodnými poměry dochází k proměně pražského Klubu Lambda na širší platformě založenou organizací s názvem Svaz Lambda, který se stává vydavatelem *Lambdy* tentokrát v novinovém formátu a s podtitulem *měsíčník homosexuálních občanů*. Od r. 1991 po roztržce v redakci dochází k obměně autorského kolektivu a k aktualizaci podtitulu *Lambdy* na *noviny Svazu Lambda*, od č. 6 téhož ročníku pak již vydáváno bez podtitulu a po změně stanov Svazu Lambda je již jako vydavatel explicitně označena pouze 1. ZO Lambda v Praze.

²¹⁹ Blíže viz HROMADA, Jiří. *Deset let hnutí za rovnoprávnost českých gayů a lesbiček* [online].

pornografických tiskovin, má beletrie zastoupení v různém rozsahu především v magazínu *SOHO Revue*²²⁰ s nástupcem pod názvem *Gayčko*²²¹, titulu *Náš svět*²²², z lesbicky orientovaných časopisů jsou to *Alia*²²³ a *Promluv*²²⁴ ad.

Jak vyplývá z textu lékařů Sexuologického ústavu v Praze Iva Procházky a Antonína Brzka, považují vznikající periodikum *Lambda* za platformu nejen terapeutickou, ale i osvětovou, cílenou do řad homosexuálů, kterým mají být zprostředkovány informace o činnosti klubu, problémech s přijetím homosexuality a v neposlední řadě s nemocí AIDS.²²⁵ Za redakční kolektiv Stanislav Bobřík²²⁶ potvrzuje zaměření na samotnou homosexuální komunitu a konkretizuje náplň zpravodaje. Přičemž na prvním místě uvádí náplň literární, tedy „*úvahy, recenze, povídky, ukázky z literatury*“ a následně veškerý obsah, který „*může pomoci se orientovat v problematice homosexuality z hlediska sociálního, kulturního, zdravotního a dalších*“. Vzhledem k malému zastoupení žen v Klubu, si redakce vymínuje většinu obsahu pro muže, ale neuzavírá se ani lesbám „*alespoň dokud nenaleznou cestu k vlastní iniciativě*“.

Každý ze tří ročníků Lambdy se přes shodnou základní koncepci vyznačuje odlišným způsobem zařazení beletrie do svého obsahu. Proto analyzujeme tyto tři ročníky zvlášť, abychom byli schopni popsat změny, ke kterým v předmětu našeho zájmu během přelomových let došlo.

***Lambda* – analýza periodika**

První číslo *Lambdy* přináší původní recenzi²²⁷ na hru s názvem *Hic sunt leones* uvedenou pod režijním vedením Zdeňka Potužila v divadle Rubín podle finskošvédských autorů Bengta Ahlforse a Johana Barguma, která tematizuje problematiku nemoci AIDS. Autor recenze se kriticky pozastavuje nad redukováným zobrazením homosexuálů jako přenašečů smrtelné choroby a dovozuje, že podobný způsob tvorby pouze zesiluje

²²⁰ Pod různými názvy vydáván mezi lety 1991 a 1999.

²²¹ 1999-2001.

²²² 2001.

²²³ 1996-1998.

²²⁴ 1993-1999.

²²⁵ PROCHÁZKA, Ivo – BRZEK, Antonín: Slovo odborníků. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 1, s. 2-3.

²²⁶ BOBŘÍK, Stanislav: Náš program. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 1, s. 3.

²²⁷ PEPÍK: Zde zůstali lvi. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 1, s. 4-5.

stereotypy spojené s homosexuály, stigmatizuje je, což posiluje odpor vůči nim. Autor se nijak podrobně nezabývá uměleckou hodnotou inscenace, resp. vztahuje ji důsledně ke schopnosti pravdivě zobrazit homosexuála v současném světě jako osobu nikoli primárně definovanou svou sexuální orientací, ale jako komplexní lidskou bytost výrazně nevybočující z majoritní společnosti. Tento důraz na vykreslení homosexuality jako prosté varianty lidské sexuality, která není určujícím aspektem pro posuzování jednoho každého jedince, je příznačná pro (aktivistickou) literární tvorbu zejm. počátku devadesátých let.²²⁸

Počátky novodobého homosexuálního periodika přináší rovněž ukázky z uměleckých děl. *Lambda* tak začíná stabilní rubriku úryvkem z textu Václava Baumana *Paci, paci, pacičky*, jenž si na oficiální vydání musel počkat až do roku 1990.²²⁹ Baumanova próza pohledem naivního vypravěče přibližuje čtenáři dospívání a sebeuvědomování si homosexuální identity v osmdesátých letech, a to nezřídka prostřednictvím ztvárnění sexuálně explicitního. Redakční úryvek se pokouší nalézt rovnováhu mezi autentickým představením literárního díla a záměrem vyhnout se exponovaným pasážím.

Vedle textů s homosexuální tematikou se v *Lambdě* setkáme rovněž s výňatky, které jsou součástí obecného literárního kánonu, avšak zvolené motivy posilují ideje hlavního textu periodika.²³⁰ Intertextové spojení je demonstrováno vztahem mezi textem, jemuž se již uznání dostalo a jenž je pevně ukotven v kulturním prostředí, a textem, který na potvrzení pravdivosti svého obsahu a životnosti myšlenek ještě čeká. Jedná se o různá uvození, motta, ale i texty rozsáhlejšího charakteru, jichž zvláštním čtením či postavením do souvislosti s texty dalšími se aktualizuje původní význam.

Nové, výběrové, příp. homosexuální čtení se orientuje v titulech z obecného kánonu pouze na pasáže, které se homosexualitou tím či oním způsobem zabývají a dále tyto texty včleňuje do aktuálního diskurzu o homosexualitě. Pro příklad vyberme román Emy Destiniové *Pan doktor Casanova* (1988)²³¹, z něhož ukázku uvádí *Lambda* pod

²²⁸ Viz např. R. Nenadála novela *My Tě zazdíme, Aido* (1991), J. Kříže *Slavní, ale „jini“ aneb Známé homosexuální osobnosti* (1991), M. Adranta *Kronika ohlášené sebevraždy* (1997) ad.

²²⁹ Viz pasáž věnovaná titulu v kapitole *Česká homosexuální próza pro dospělé čtenáře po r. 1989*.

²³⁰ Např. v *Lambdě* č. 1 je titulní strana opatřena výňatkem ze Sofoklovy *Antigony*: „...ne kvůli vzájemné / nenávisti, ale pro / vzájemnou lásku jsme tu...“. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 1, s. 1.

²³¹ DESTINIOVÁ, Ema. *Pan doktor Casanova*. Překlad Václav Šmejkal. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1988. 254 s.

titulem odkazujícím k větě vyřčené v textu „*Což je to tak strašné?*“²³² Přestože se zdrojový text nijak obsírněji problematice homosexuality nevěnuje, vybírá redakce pasáž, ve které se hlavní hrdinka z druhé ruky dozvídá o jinakosti svého přítele a reaguje sice gestem studu, ale zároveň si vyjasňuje a zasazuje do kontextu některé vzpomínky z mládí. Redaktor zpravodaje sice zmiňuje ono gesto, avšak rovněž se znalostí autorčina života rámuje její text jako založený na „...*vysoce mravním a lidském citění a smýšlení.*“²³³

Stránky *Lambdy* téměř od svého počátku počítaly i s původní autorskou tvorbou. Již ve druhém čísle se objevuje báseň *HOMO - IMAGINE*²³⁴ s nekomplikovanými motivy vzájemného souznění dvou žen s eroticko-extatickým nádechem. V dalších číslech se zastoupení autorské tvorby rozrůstá na 2-4 strany, přičemž tato ve většině zůstává nepodepsána. Redakce opakovaně vyzývá čtenáře, aby svými texty přispěli. Poetické texty zpravidla zprostředkují apostroficky vyjádřený obdiv lyrického subjektu stran tělesných či duševních předností favorita či odhalují tíseň a strádání zapříčiněné neopětovanou láskou. Objevují se i písňové texty operující s motivy opuštěnosti, bloudění a obecné úzkosti z nepřijetí majoritou.²³⁵

Původní tvorba se rovněž pokouší zpracovat aktuální problémy homosexuální minority. V alegorickém příběhu *Princ*²³⁶ s ironickou nadsázkou autor vypráví příběh mladého muže, jenž obdařen sudičkami všemi přednostmi doplatí na svůj promiskuitní životní styl zahrnující i placené styky onemocněním AIDS, načež umírá a zanechává za sebou svého nešťastného přítele. Vnější forma pohádky pro dospělé slouží k humornému odstupu od tragického tématu, ale zároveň umožňuje zachovat mravní poselství a varování před šířícím se onemocněním. Didaktický rozměr textu je patrný i v některých dílčích attributech textu. Hrdina tak započne svůj sexuální život teprve okamžikem svých 18. narozenin. Čtenář je sice konfrontován s neuspořádaným životem postavy, avšak nikoli s jejím případným trestným konáním.²³⁷

²³² -rpl-. *Což je to tak strašné?* *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 4, s. 8.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ ENI. *HOMO – IMAGINE.* *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 2, s. 6.

²³⁵ TOM. *Nám všem.* *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 4, s. 4.

²³⁶ D. M. Princ. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 3, s. 7-8.

²³⁷ Hranice dobrovolného pohlavního styku mezi muži byla stanovena na 18 let podle § 244 Tr. zák. Ke zrovnoprávnění obou pohlaví v tomto ohledu došlo až r. 1990.

Snaha o korekci uměleckých textů, které by mohly být nepoučeným čtenářem špatně přijaty, se projevuje i v dalších případech. Povídka *Poznání*²³⁸ zpracovává první sexuální zkušenost nesmělého mladíka s neznámým mužem na veřejných toaletách ovlivněnou strachem z prozrazení či reakce potenciálního partnera. K tomuto textu je pak připojen dodatek²³⁹ s největší pravděpodobností člena redakčního kolektivu, vyjadřující obavu z přijetí realistického textu mimo okruh homosexuálních, resp. mladších čtenářů. Přičemž autor při své obhajobě povídky argumentuje ztíženou možností seznamování homosexuálů oproti většinové společnosti. Defenzivní postoj názorně ilustruje silnou obavu z negativního mediálního obrazu homosexuální minority.

Zastoupení ve zpravodaji dostali rovněž autoři již dobře ve světové či západní literatuře etablovaní, kteří se sice soustavně či programově věnovali homosexuální tematice, ale jejichž dílům se podařilo proniknout z oblasti gay a lesbické literatury a jichž texty byly reflektovány i mimo tuto komunitu. Takovým příkladem je James Baldwin, z jehož románu *Jiná země* (1962, č. 1988) pojednávajícím o různých podobách lásky podrobovaných zkouškám z důvodu odlišné rasy či sexuální orientace se v *Lambdě* objevuje ukázka.²⁴⁰

Literární text se stal rovněž obsahem titulní strany bulletinu v podobě koláže veršů italského spisovatele Sandra Penny z výboru *Zvláštní radost žít* (1956, č. 1986), jež jsou vpleteny do kola s šipkou znázorňujícího mužský symbol, která směřuje k osvětlenému obličejí mladého odhaleného muže s textem: „Pověz mi, světlo na nebeské báni, / bez zdráhání, / takto ses mihlo v jeho tváři?“²⁴¹ Vzniká tak nový artefakt posilující a aktualizující homoerotické motivy bohatě zastoupené již v samotné Pennové poezii.

První porevoluční ročník *Lambdy* zařazuje do svého obsahu podstatně méně beletristických témat, nežli tomu bylo v období předcházejícím. Nová doba, převratné změny ve společnosti a organizační kvas na poli homosexuálních sdružení vytlačují krásnou literaturu ze zorného pole čtenářů, kam se přece postupně, ale již nikoli v předchozím rozsahu, vrací.

²³⁸ MICHAL. Poznání. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 4, s. 7.

²³⁹ DANIEL. Můj názor. Tamtéž.

²⁴⁰ Ukázka z románu Jamese Baldwina „Jiná země“. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 2, s. 7. Ukázka z téhož románu rovněž v *Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 9, s. 3.

²⁴¹ PENNA, Sandro: Zvláštní radost žít, výbor z lyriky. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 3, s. 1.

Jednak se připomínají již výše popsaným způsobem klasická díla světového písennictví (*Epos o Gilgamešovi*, Petroniův *Satirikon*, Giacoma Casanovy *Historie mého života* ad.), jednak se stále častěji redakce orientuje na současnou literaturu a její život. Rozhovor s Allanem Ginsbergem²⁴² připomínající jeho angažmá na studentském majálesu roku 1965 je doplněn překladem jeho básně a zahrnuje rozhovor z aktuální návštěvy Československa, jehož otevřenost ohledně vlastní sexuality i vnímání jinakosti ostře kontrastuje s obavami a strachy, kterými jsou naplněny texty v předchozím ročníku periodika.

Redakční praxe listu opět směřuje k hodnocení literárních děl optikou jejich prospěšnosti pro homosexuální komunitu. V recenzi na knihy z autorského a překladatelského pera Radoslava Nenadála *Škorpión* (1990) a *Věznice Falconer* (1977, č. 1990) recenzent vedle přílehlavé charakteristiky autorových povídkových souborů připomíná jeho poválečné prvenství v podobě povídky otevřeně zobrazující homosexuála v souboru *Rakvářova dcera a jiné prózy* (1985). Vyjadřuje obdiv a dík za to, že „se v české literatuře uplatnil autor, který vykročil zase trochu jiným směrem, vlastně směrem skoro stejným, jakým se ubírá svaz Lambda: za toleranci, porozuměním a lidskostí“.²⁴³ Vedle tematického hlediska je tedy podstatným parametrem pro hodnocení autora a jeho díla rovněž prospěch pro komunitu.

V podobném duchu se pak objevuje recenze na prózu Báry Basikové *Rozhovory s útekem* (s. 1982, 1990)²⁴⁴, ve které autorka v nadšeném přijetí akcentuje pravdivou výpověď o utrpení vyvěrajícím z lesbické zkušenosti protagonistky příběhu.

Poprvé se v prvním ročníku *Lambdy* také setkáme s praxí, kdy je mezi tipy či recenzemi beletrie zařazeno dílo, které se nejenže tematicky nezabývá homosexualitou, z něž ale není ani možno vybrat ukázkou, která by pracovala s tímto motivem. Jediným klíčem pro výběr je pak skutečná či tradovaná homosexualita spisovatele.²⁴⁵ Přiznaným motivem takového počínání je nedostatek homotematické literatury na trhu, což nutí redakci po vyčerpání omezeného souboru textů operujících s homosexualitou a vydávaných v oficiálních nakladatelstvích v době předlistopadové či několika málo

²⁴² Odpověď. *Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 4, s. 3.

²⁴³ (-ly-). Radoslav Nenadál: *Knihy. Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 6, s. 3.

²⁴⁴ JOHANA. Bára Basiková a její *Rozhovory. Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 7, s. 3.

²⁴⁵ Viz např.: (pi). Mont-Cinére. *Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 8, s. 3.

samizdatových a v porevoluční době vydaných děl, obrátit svou pozornost i k titulům, která patrně pro cílového čtenáře z hlediska obsahového nejsou příliš atraktivní.

List nevyprofiloval během prvního roku své polistopadové existence žádnou osobnost, která by se soustavně věnovala reflexi literatury. Naopak téměř všechny recenzi či kritické příspěvky jsou podepsány pseudonymem nebo šifrou, přesto lze vysledovat podobný přístup a zpracování materiálu, jak jsme jej uvedli výše.

Druhý ročník novin *Lambda* započal s obměněnou redakcí a také patrnou změnou v obsahové oblasti. Především je třeba zmínit vymizení podpisů u podstatné části textů. Poněkud častěji je zastoupena anonymní lyrika, která se soustředí na motivy nenaplněné lásky, erotického okouzlení, v menší míře oproti předchozím letům se objevují motivy strachu a ohrožení, přesto zůstává patrná obava z přijetí identity nejbližšími. Rovněž zastoupená původní prozaická tvorba prozkoumává vnitřní obavy, které provázejí každého homosexuála pohybujícího se v heterosexuální majoritě. Ať už se jedná o problematiku coming outu, s čímž souvisí přijetí sebe sama coby odlišného, nebo nejistotu při hledání partnera: „*Jak to, že se chci dotýkat těch pevných paží, hladit je, být jimi sevřen v objetí? Jak to, že cítím v dlaních horko a žízeň? Proč chci, aby Pavel otevřel oči, usmál se na mne a dovolil mi přisednout? Divoký, náhlý oheň. Divoký zmatek radosti a otázek.*“²⁴⁶

Zastoupení nachází i lesbická poezie, která se vedle již uvedených motivů demonstruje také vyhrocenou misandrií, neboť v mužích nachází příčinu útlaku (nejen) homosexuálních žen, jejich uvěznění v nešťastných manželstvích: „*Proč naléhati na muže... / Prosebně, v prachu, ponížene- / Muž vám dát lásku nemůže // Muži jsou divné pokolení / Jsou tu už miliony let / A už se cítí unavení / Nám, ženám bude patřit svět!*“²⁴⁷

Textem vymykajícím se z představené motiviky koncentrující se na vlastní strach, ohrožení, introspekce osoby s odlišnou orientací, popřípadě obžalobu společnosti za nemožnost naplnění vlastního života, je povídkový fejeton s názvem *Časové proměny*²⁴⁸, jenž vůbec poprvé míří kriticky do řad homosexuální komunity. Na příkladu transgenderové osoby v krátkých pasážích zachycujících výseky od 40. do 90. let 20. století sledujeme devastující vliv jedince, který se stal konfidentem a jehož vinou jsou

²⁴⁶ -jj-. První den cesty. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 1, s. 3.

²⁴⁷ ROZKOŠNÁ, Dita. Ať žije láska ženy k ženě. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 2, s. 1.

²⁴⁸ -ina-. Fejeton – Časové proměny. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 2, s. 6.

přátelé zatýkáni a umírají. Vše směřuje k tragickému závěru v podobě nemoci HIV/AIDS, jež je prezentována jako osudové naplnění předchozích skutků. Přestože lze z textu dovodit, že nezpochybnitelným viníkem situace je systém, který osoby s odlišnou sexualitou odsouvá do ilegality či do života „na hraně“, mimo většinovou společnost, soustředí autor veškerou pozornost na individuální činy příslušníků minority, které právě v době nesvobody mohly mít zničující následky.

Stále funguje praxe dohledávání homosexuálních a homoerotických motivů v dílech klasiků. Tak například v románu Stanislava Kostky Neumanna *Zlatý oblak* (1932) předkládá autor čtenářům výňatky odmítající perzekuci homosexuálního chování, což staví do blíže nevysvětleného kontrastu s levicovostí spisovatele.²⁴⁹

Velmi často se tvůrci vyrovnávají s dospíváním a nemožností naplnit přání a očekávání svého nejbližšího okolí. Příkladem může být povídka *Bahno*²⁵⁰ zprostředkovávající autorovu zkušenost s „léčbou“ v krajské sexuologické ambulanci, jež se omezila na fráze dokumentující neuspokojivou skutečnost života bez partnera, popř. hostilní odmítnutí ze strany lékaře. Přiznaně autobiografické prvky má i text *Zvrhlík*²⁵¹, který dokumentuje emotivní a opět zraňující reakci ze strany rodičů na náhodné odhalení synovy homosexuality. V povídce *Fotografie*²⁵² je pozornost upřena na lásku dvou mladíků, jejichž rozvíjející se vztah nemohl dojít úplného naplnění z důvodu tragického úmrtí jednoho z páru, osudovost je podepřena i úmrtím druhého z páru, jehož smrt vypravěč připisuje smutku po příteli. Jestliže v tomto i dalších příkladech uvádíme témata jednotlivých textů v takovém rozsahu, činíme tak proto, aby bylo zřejmé, že texty, které by jakýmkoli způsobem reflektovaly homosexuální zkušenost jako radostnou či lépe bezpříznakovou, se v tomto období v zásadě nevyskytují. Homosexuální zkušenost je naplněna obrazy utrpení, vzdoru, strachu a psychické labilit.

Přestože se nemění trend publikování původní tvorby anonymně či pod šiframi, tak se objevují ojediněle i jména, jejichž nositelé se pokoušeli prosadit mimo rámec zájmového periodika. Jedním z nich je Jiří Janíček (nar. 1954, vl. jm. Peter Belanský), který v *Lambdě* uvedl několik básní od žertovně-erotických po meditativní lyriku akcentující motivy osamocení a obtíže při hledání partnera plynoucí z odlišné sexuality. Poslední zmíněný motiv je i námětem povídky *Našli jsme se v mlze*²⁵³, v níž autor bez

²⁴⁹ /db/. Všestranný revolucionář. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 1, s. 6.

²⁵⁰ Bahno. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 4, s. 3.

²⁵¹ Míra. Tamtéž, s. 3-4.

²⁵² -mv-. Fotografie. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 5, s. 2.

²⁵³ JANÍČEK, Jiří. Našli jsme se v mlze. *Lambda*, roč. 2, 1991, č. 9, s. 6.

patosu a mimo tradiční schémata homosexuálních textů zde vícekrát pojmenovaná vystihne nejistotu plynoucí z nemožnosti dokonalého poznání mezi partnery bez ohledu na jejich orientaci.

Shrnutí periodika *Lambda*

Výběr uměleckých děl, která jsou v analyzovaném periodiku zařazena a reflektována, podléhá několika kritériím. Zásadní pro umístění do listu je přirozeně přítomnost homosexuálních témat, přičemž toto hledisko je pojato značně široce: jedná se v první řadě o díla, jichž hlavním tématem je homosexualita; ve druhém sledu jde o texty obsahující dílčí části či alespoň motivy operující s homosexualitou; roli hraje rovněž tzv. homosexuální čtení díla, tj. eventualita přisouzení motivům, dějům, postavám či stylu daného textu takový význam, který rezonuje u homosexuálního čtenáře. Vzhledem k nedostatku českých či překladových titulů zabývajících se homosexualitou se objevují tipy a recenze na díla, která tematické hledisko naprosto pomíjí a soustředí se na domnělou nebo skutečnou homosexualitu autora textu.

Z takzvaného homosexuálního kánonu, tedy děl, která již pevně zakotvila v diskurzu o homosexualitě v západní kultuře, se zpřístupňují nejprve ukázky několika málo titulů, jež byly před r. 1990 v oficiálních nakladatelstvích vydány, posléze se pak přistupuje k vlastním překladům ukázek těchto již klasických děl.

Z obecného kánonu se volí texty, které jednak mají potenciál oslovit menšinového čtenáře, jednak se tyto texty dále včleňují do významové hry s redakčními texty, kdy slouží podpoře myšlenek posilujících menšinovou politiku v širokém slova smyslu. Je patrné, že komunita od samého počátku pocítuje absenci titulů, které by vhodným způsobem reflektovaly její potřeby, do určité míry lze hovořit o žádané, očekávané (biblio)terapeutické funkci textů, prozaických i poetických útvarech, s jejichž idejemi se mohou jedinci ztotožnit či se vůči nim vymezit, které mají potenciál vyvolat katarzní afekt, odžít prostřednictvím beletrie traumata z reálného života apod. Doklad, že existuje poptávka po takovém typu literatury a že příjemci dokáží docela přesně takovou literaturu identifikovat, vyplývá z formulací a popisů literatury v *Lambdě*, často se tak hovoří o literatuře *naší, pro nás*, opakovaně se žehrá se na její nedostatek či nízkou kvalitu.

Obvyklým námětem původních prozaických útvarů je první zkušenost se stejnopohlavním sexem, nezřídka v těchto textech dominuje na úkor charakteristik všeho druhu erotický rozměr. Dále tyto texty zpracovávají problematiku coming outu, vztahy

s blízkými a jejich reakci na homosexualitu protagonisty, řeší se partnerské obtíže, řídčeji se objevuje téma nemoci HIV/AIDS.

Spíše nežli hodnotu uměleckou mají texty (jichž autory jsou převážně redaktori periodika a jeho čtenáři) význam pro poznání reálií doby vzniku, nabízejí také příležitost poznat okruh témat, představ, jimiž se obírala homosexuální komunita v závěru let osmdesátých a na počátku let devadesátých. Přejchod z období poznamenaného mnoha restrikcemi, nerovnoprávným postavením vůči majoritě, snahou vytěsnit na okraj společnosti či medicinalizovat homosexuály, do období, kdy se otevíraly nové zkušenosti a možnosti a kdy se představitelé iniciativ zapojují do politického a společenského života – to vše se velmi výrazně projevuje (a v takové míře již nikdy nezopakované) i v beletristických textech redaktorů tehdejších periodik, a zejména jejich čtenářů.

V průběhu tří ročníků *Lambdy* spatřujeme trend patrný pak i v dalších periodicích podobného zaměření, který spočívá v pozvolné proměně beletristických textů, ve kterých se v průběhu času vedle strachu, ohrožení a potřeby sebepotvrzení objevují rovněž témata obracející se dovnitř komunity se sumou jí blízkých problémů, ale častěji také směřující k většinové společnosti se stále jasněji formulovanými požadavky na respekt, přijetí apod. a předznamenávající dílčí tendenci charakteristickou pro nadcházející desetiletí v české homosexuální literatuře.

SOHO revue – charakteristika periodika

Původní redakce *Lambdy* zamýšlela přetvořit novinový formát periodika v rozsáhlejší platformu magazínového typu. Plánovaný titul *Lambda revue* měl vycházet v nakladatelství *Panorama*, avšak k realizaci nikdy z organizačních důvodů nedošlo. Částečně připravené číslo se následně dočkalo vydání ve státním nakladatelství *Orbis* a pod hlavičkou (a zároveň i jménem) *SOHO* (Sdružení organizací homosexuálních občanů)²⁵⁴. První, dubnové číslo *SOHO revue* z roku 1991 s podtitulem *kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)* přicházelo s odlišnou koncepcí a vztahem k publiku nežli předchozí *Lambda*.

Jak připomíná někdejší dlouholetý prezident SOHO a homosexuální aktivista Jiří Hromada, bylo záměrem co nejdříve vytvořit platformu, která bude dostupná široké veřejnosti s jasným záměrem: „*Nikoli naše sexualita, ale náš životní styl, naše inspirující, jinaké vnímání života musí přesvědčit ty, kteří o nás přemýšlejí a hovoří jen v souvislosti s oplzlostmi a prasečinkami.*“²⁵⁵

Tedy volba témat i jejich zpracování odráží potřebu prezentovat pozitivně homosexuální minoritu u většinové společnosti, periodikum má být vlastně jejím obrazem.²⁵⁶ Představa tvůrců magazínu operuje s reprezentativním a profesionálním časopisem, přičemž se inspirace hledají mezi zavedenými zahraničními gay periodiky. Směrem dovnitř minority se uvažuje o prostředku umožňujícím informovat o novinkách dotýkajících homosexuálů, místem pro vedení dialogu atd. Explicitně již koncepcie nepočítá s beletrií, jak tomu bylo v případě předchozího titulu, avšak i nadále beletrie své významné zastoupení dostává.

Sedmým číslem druhého ročníku je revue z finančních důvodů ukončena. Od roku 1993 ale pokračuje vydávání ve skromnější podobě rovněž v *Orbisu* s novou redakcí, přičemž Alenu Heřmanskou (Plavcovou) nahradil na pozici šéfredaktora Jiří Hromada. Z podtitulu mizí odkaz na sexuální menšinu a zůstává pouze *kulturně společenský měsíčník*. Ke konci roku 1997 došlo k likvidaci nakladatelství *Orbis*, bylo tedy zapotřebí

²⁵⁴ Zastřešující organizace pro organizace neziskového i obchodního charakteru, periodika apod. zastupující zájmy sexuálních menšin v tehdejší Československu, později v České republice.

²⁵⁵ HROMADA 2014, s. 198.

²⁵⁶ „*SOHO revue je první profesionální gay časopis, který si může koupit každý člověk, jemuž se zalíbí jeho obálka nebo obsah nebo obojí, na všeobecně přístupném místě. Každý člověk, tedy i ten, který není v kontaktu se svazem Lambda ani s žádným jiným sdružením homosexuálních mužů a žen, který s ním z těch či oněch důvodů být v kontaktu nechce, i ten, který chce být proti nám. Také pro tyto lidi představuje SOHO revue náš obraz.*“ JOHANA. Dnes poprvé SOHO revue přichází za vámi. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 4, s. 2-3.

nalézt nového vydavatele. Stávající šéfredaktor Hromada našel záštitu v Adolfu Chodorovi provozovateli *Lázní A&A Žižkov*, které se stávají vydavatelem periodika s názvem *SOHO ABSOLUT revue*. V srpnu 1998 pro nesouhlas s koncepcí listu odchází z pozice šéfredaktora Jiří Hromada a je nahrazen Milanem Kalašem. Devátý ročník (1999) přichází s opětovnou změnou názvu tentokrát na *ABSOLUT SOHO revue* a po pěti číslech je vydávání definitivně ukončeno.

***SOHO revue* – analýza periodika**

Časopis je vystavěn jako společenský měsíčník. Zaměřuje se tedy vedle informací pro komunitu a spolkový život, prevenci před pohlavně přenosnými nemocemi atd. také na obsah spíše lehčího charakteru, jako jsou informace ze společnosti, módu, životosprávu či obecně životní styl – vše s ohledem na zájmy homosexuálního čtenáře. Podstatnou a pevně zastoupenou částí jsou vzdělávací články. Z hlediska zapojení beletrie do obsahu se setkáváme s podobnou strukturou jako v *Lambdě*. Mezi druhy umění se stále více prostoru věnuje filmu, výtvarnému umění a divadlu, přesto literatura je zastoupena pravidelně v několika specializovaných rubrikách i mimo ně.

Jedná se především o původní povídkovou tvorbu, ke které jsou čtenáři pravidelně vyzýváni a která je podle ohlasu čtenářů rovněž velmi oblíbenou součástí listu. Ve většině jde o pseudonymní či anonymní texty, jejichž témata nijak zásadně nevybočují z modelů představených výše. Přesto můžeme zaznamenat jistý posun. S postupem času autoři méně reflektují ve svých textech problematiku společenskou situaci, která ztěžuje homosexuálním jedincům naplnit své touhy a potřeby, a naopak se stále více soustředí na rovinu soukromou. Tj. řeší se partnerské soužití, coming out v rodině či mezi blízkými přáteli, problematika nemoci HIV/AIDS atp.

Majorita textů setrvává v trendu tragických nebo melancholických vyprávění. Přibývá rovněž příběhů, které se na situaci homosexuála dívají s humornou nadsázkou, případně ji berou pouze jako kulisu dalšího vyprávění, nepominutelným počtem je zastoupena také povídka erotická. Např. v povídce *Michelle, ma belle*²⁵⁷ jde o rafinovanou pomstu v rámci lesbického páru, kdy jedna z partnerek svede manžela své přítelkyně, aby si zajistila její náklonnost. Ačkoli text operuje s komikou založenou na

²⁵⁷ JONA. Michelle, ma belle. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 4, s. 22-23.

záměně rolí (role svůdce a aktivního činitele je svěřena ženě), i přesto dokladuje neuspokojivé společenské i rodinné konstelace, kterými byli homosexuálové nuceni maskovat svou jinakost.

Některé povídky naplňují schémata popsaná již v předchozích kapitolách či je aktualizují. Například iniciační roli cesty nacházíme v povídce Mariána Šidlíka *Kuros*²⁵⁸, v níž vypravěč odjíždí mimo svazující prostor každodennosti, v tomto případě do Řecka. Prostřednictvím četných symbolů a alegorií přichází ke svému coming outu, který je manifestován ztotožněním se s postavou antického atleta, zpodobnění příležitosti a povinnosti převzít odpovědnost za naplnění svého života.

Nově se objevují povídky a další útvary převzaté ze zahraničních (nejčastěji polských, německých a britských) magazínů pro homosexuály. Od pátého ročníku je do periodika zařazena pravidelná příloha *Knihovnička SOHO revue*, která je naplněna jednak texty čtenářů či začínajících autorů, jednak texty autorů již zavedených, doplňuje tak další prostory určené pro beletrii v magazínu. V rámci *Knihovničky* vychází i novela Alžběty Alsterové *Hod'te kamenem*²⁵⁹, která aktualizovala wertherovský rozvrh s lesbickou protagonistkou.

Magazín vytvořil stabilní rubriku *Příběh z mého deníku*, která byla určena pro čtenáře a jejich příběhy, jejichž námětem se stávají nejčastěji ne/šťastné lásky, setkání i rozchody, ale opakovaně také texty zpředměňující problematiku coming outu. Organizace SOHO se rovněž pokoušela povzbudit čtenářskou obec k tvorbě hodnotných textů vyhlášením literární soutěže bez tematického omezení, která vedle finanční odměny měla být základem pro putovní komponované pásmo z oceněných textů.²⁶⁰

Znovu se recyklují texty vzniklé v období před rokem 1989, které již byly uveřejněny v *Lambdě*, popř. texty, které vyšly v samizdatu a nyní se dostaly na trh v oficiálním vydání. Příkladem jsou V. Baumana *Paci, paci, pacičky*.²⁶¹ Autor recenze v *SOHO revue* sice na jedné straně oceňuje autentické vyprávění podpořené úsporným a sugestivním stylem autora, na straně druhé se však ostře vymezuje proti výrazně sexuálně

²⁵⁸ ŠIDLÍK, Marián. Kuros. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 9, s. 22-23.

²⁵⁹ ALSTEROVÁ, Alžběta. Hod'te kamenem. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 5, 1995, č. 9, s. 65-104.

²⁶⁰ KOTIŠOVÁ, Miluš – LOUŽENSKÝ, Jiří. Soutěže: literární. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 5, 1992, č. 7, s. 20.

²⁶¹ Ukázka z textu viz BAUMAN, Václav. *Paci, paci, pacičky. SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 7, s. 22-23.

explicitní scéně, která „nepůsobí ani věrohodně, a už vůbec ne funkčně. Plnokrevný příběh se náhle posunuje do oblasti sci-fi či grotesky. A to už nechci pomyslet na to, jak tahle kapitola může popudit mnohé čtenáře.“²⁶². Znovu se setkáváme s obavou z přijetí širším publikem, z řad protagonistů homosexuálního hnutí zaznívá opětovně snaha po účelovém vykreslení homosexuálů.

Volání po kvalitní, nikoli erotické či pornografické literatuře, která přirozeně představuje majoritu nejen literární produkce pro homosexuály, se objevuje v časopise opakovaně, např. v reakci na vydání sbírky pravidelného přispěvatele *SOHO revue* Jiřího Janíčka. Jiří Hromada sbírku glosuje: „Janíčkovy verše v symbióze s Jansihou nahatou poezií fotografií tak konečně vytryskly na svět v utěšené sbírce, která se tolik nepodobá všem těm sešitům kypícím pornopříběhy s pornofotkami i všem těm pornoživotům s pornotouhami.“²⁶³

Dalšími příklady textů již dříve vydaných autorů či děl spojených tím čím oním způsobem s problematikou homosexuality jsou například: Johna Cheevera *Věžnice Falconer*, Stefana Zweiga *Zmatení citů*, Thomase Manna *Smrt v Benátkách*, Eduarda Weingárta *Město mužů*, verše Sappó, Manuela Puiga *Polibek pavoučí ženy*, Cyrila Collarda *Noci šelem*, Radclyffe Hallové *Studna osamění*, *Telény* připisovaný Oscaru Wildovi, *Nahý oběd* Williama Burroughse a mnohé další.

Podobně jako v *Lambdě* i v *SOHO revue* se jeví tendence zařazovat části textů mainstreamových spisovatelů, které by mohly rezonovat u homosexuálního publika, jako jsou např. vybrané sonety Williama Shakespeara, Wolfganga Koeppena román *Smrt v Římě* s názvem upomínajícím na Mannovu novelu ad. Zařazení do časopisu se v těchto případech děje nejčastěji na základě vhodné kombinace motivů naplňujících konstrukce analogické z homosexuálních textů. Ilustrujme tento postup na verších K. Kryla²⁶⁴ uvedených při upomínce jeho úmrtí, které propojují motivy opuštěnosti a vyvržení ze společnosti: „Svět sebou opovrhuje / a ďábel do noty / mu tiše přizpěvuje...“, s melancholickými motivy vzpomínek na mládí či dětství, které jsou provedeny způsobem potenciálně erotickým: „Vzpomínky na procházky / ve vůni šeríku... / a na zesnulé lásky... / a ještě nazpátek... / Jak kluci polonazí / zmazat se kolomazí...“, vše

²⁶² VENCA. Pací, paci, pacičky (a vnuk chlípne babičky?). *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 6, s. 27.

²⁶³ HROMADA, Jiří. Budeme mít gay violu? *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 4, 1994, č. 8, s. 3.

²⁶⁴ KRYL, Karel. Pérem z Pegasa. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 4, 1994, č. 5, s. 23.

směřující k tragickému konci: „*Ta nevíra / že uplynulo září / a končí říjen... Stáří / na něž se umírá...*“.

Redakce se snaží vedle ukázek již vydaných děl doplnit je i dalším nově vzniklým textem, který rozšíří poznání o době napsání textu, o spisovateli či se pokusí text aktualizovat. Takovým příkladem je ukázka z románu japonského spisovatele Ihary Saikakua *Největší rozkošnice* (1686, č. 1967), z níž je uvedena pasáž věnující se homosexuální lásce. Rozsáhlý redakční text se pak věnuje otázce věků partnerů ve starém Japonsku a srovnává ji se současným stavem.²⁶⁵

Z textů vzniklých v období před r. 1989, a dosud nepublikovaných, *SOHO revue* zařadilo i ukázky z poezie Jiřího Kotta (1934, vl. jm. Miroslav Kovářík) z jeho tří básnických sbírek *Ovoce noční* (1953), *Venuše cizí paní* (1954) a *Člověk jako já* (1958).²⁶⁶ Přestože v úvodu k tomuto výběru redakce vyzývá k oficiálnímu vydání textů, byla sbírka *Ovoce noční* v bibliofilském nákladu publikována až roku 2014. Nově vycházející tituly jsou v listu vždy uvozeny, opatřeny recenzí a nezbytnou ukázkou, např. na titul Jiřího Pastýře *Smutek sebesám*, autobiografický text Roberta Vana *Někdy ráj*, literární mystifikace Eberhardta Hauptbahnhofa (pseudonym Václava Jamka) *Nedokončený kalendář na tento rok a všechny roky příští aj.*

Nedostatek českých homotematických textů vede magazín k častějším překladům ukázek těchto textů pouze pro samotný list. Čtenáři se tak mohli seznámit ve slovenském překladu s jedním z ikonických homosexuálních textů anglo-americké literatury *Giovanniho pokoj*²⁶⁷ (1956) od Jamese Baldwina. Pro časopis je pořízen překlad úspěšného románu Eduarda Limonova *To jsem já – Eda*, který vyšel později v překladu Libora Dvořáka pod názvem *To jsem já, Edáček*. Rovněž je českému čtenáři zprostředkován překlad části románu Christophera Isherwooda *A Single man* (1964). Z dosud nepřeloženého románu *The Swimming-Pool Library* (1988) v českém prostředí počátku devadesátých let neznámého anglického spisovatele Alana Hollinghursta přináší *SOHO* ukázkou, což svědčí o schopnosti vyhledávat a reflektovat aktuální homosexuální literaturu, která doposud nenalezla žádnou cestu k českému čtenáři. Pozornost upoutávají

²⁶⁵ HRAZDIL, Zdeněk. Homosexualita v japonské tradici. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 8, s. 6.

²⁶⁶ -mk-. My ze snů známí. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 11, s. 13.

²⁶⁷ BALDWIN, James. Giovanniho pokoj. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 5, s. 22-23.

i texty osobního charakteru psané homosexuály, jako např. korespondence mezi hercem Jeanem Maraisem a jeho dlouholetým partnerem spisovatelem Jeanem Cocteauem²⁶⁸.

Krásná literatura dostává prostor i v rámci publicistických žánrů. V rozhovoru s překladatelem a spisovatelem Radoslavem Nenadalem, který předchází ukázce z jeho připravované novely *My tě zazdíme, Aido!*, se pozornost zaměřuje na komplikace, které pro něj v zaměstnání vyvstaly po vydání knihy povídek *Rakvářova dcera a jiné prózy*. Zároveň objasňuje autorovu motivaci pro tvorbu homotematických textů, které považuje za protiklad medicínským či medicinalizovaným popisům homosexuality. V uměleckém ztvárnění spatřuje možnost, jak poznat daný jev v široké síti vztahů, tradic i averzí.²⁶⁹

Interview přetištěné z *Literárních novin* s francouzským spisovatelem Dominikem Fernandezem připravil Václav Jamek,²⁷⁰ který se soustředil na problematiku opodstatnění homosexuality v beletrii, resp. pojmenování hranice mezi exhibicionismem (zde rozumějme aktivismem) a uměním. Od prvního čísla třetího ročníku se na stránkách magazínu pravidelně objevuje rubrika *Gay historie* od Jiřího Fanela, která se mj. zabývá i dějinami homosexuální literatury a spisovatelů tohoto tématu se dotýkajících a která se posléze r. 2000 i díky péči *SOHO* dočká reprezentativního vydání v podobě stejnojmenné rozsáhlé publikace²⁷¹. Opakovaně se objevují medailony i rozsáhlejší vzpomínkové či reportážní útvary věnované osobnostem, které tím či oním způsobem jsou řazeny k homosexuální minoritě jako byli Oscar Wilde, L. N. Tolstoj či Tennessee Williams.

Zejména v počátcích magazínu *SOHO revue* se objevují i pokusy kriticky zhodnotit dostupnou krásnou literaturu (a nejen ji) z hlediska uměleckosti. Např. v textu *Jak naučit opice lásce k literatuře*²⁷² se autor pozastavuje nad nadprodukcí erotického čtiva na úkor tzv. kvalitní četby: „Všetečnou otázkou, kterou si kladu, je, zda by umělecké dílo používající „omezených“ výrazových prostředků uspělo v konkurenci o gay publikum. To bylo vždycky sexem posedlé a časem si vypěstovalo určitý druh erotosnobismu.“

²⁶⁸ MAJ. Dopisy Jeanu Marais. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 6, s. 4-6.

²⁶⁹ JIRKALOVÁ, Hana. Pootevřít okno do jiného světa se dlouho pokoušel Radoslav Nenadál. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 6, s. 14-15.

²⁷⁰ JAMEK, Václav. Mít odvalu skončit dobře. Rozhovor se spisovatelem Dominikem Fernandezem. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 2, 1992, č. 1, s. 14-15.

²⁷¹ FANEL, Jiří. *Gay historie*. Praha: Dauphin, 2000.

²⁷² -PF-. Jak naučit opice lásce k literatuře. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 2, 1992, č. 4, s. 2.

Dělicí linii mezi literaturou vysokou a nízkou nalézá autor jednak v užitém lexiku, které by se mělo varovat popisně explicitních výrazů, a jednak v samotném zpracování, pro něž prvoplánová popisnost je rovněž na škodu. Předvídá se rovněž zaplevelení českého knižního trhu erotickou či pornografickou produkcí v překladech ze západních trhů. Tento text dokladuje tendenci, na níž jsme poukázali již dříve, totiž snahu o vytríbenou, uměřenou tvorbu, jejíž provedení bude přijatelné i pro většinového čtenáře, zároveň spatřujeme i záměr spočívající v kultivaci homosexuálního publika. Kritika zobrazení (a především jisté monotematicnosti) reflektujícího realitu či rezonujícího se zájmy většinového publika se dotýká důležité otázky umělecké tvorby vůbec. Zda tedy jde o svobodné vyjádření, třebaže nutně rozdílné umělecké úrovně, nebo o (zase v různé míře) politický, aktivistický akt využívající daného druhu média pro prosazení svých zájmů.²⁷³

Vyjádření o podstatě a smyslu homosexuální literatury nalezneme i v textech uvozujících ukázky dalších titulů. V jednom z nich týkajícím se knihy francouzského spisovatele Jeana Geneta *Deník zloděje* (1949, č. 1992) se homosexuální aktivista převážně devadesátých let 20. st. Šimon Formánek pokouší vymezit posuny homosexuální literatury na čtyřech titulech, jimiž jsou Platónův *Symposion*, T. Manna *Smrt v Benátkách* (resp. Viscontiho filmové zpracování) a M. Prousta *Hledání ztraceného času*. Přičemž označuje údajnou linii utrpení a sentimentality Prousta a Manna ve srovnání s Genetovou knihou za kvalitativně horší. Hrdina Genetova textu bere osud do svých rukou, homosexualita je aktem volby a tento akt nalezne reálnou projekci v sebeosvobodovacím boji homosexuálů za svá práva: „*Genetův hrdina miluje muže jako muž, je zároveň aktivní i pasivní, silný a opojený silou; přitom mu čerta starého záleží na tom, aby si nezahlavala jeho mužnost.*“²⁷⁴

²⁷³ Nejjasněji se tato dichotomie uvažování o hodnotě díla s homosexuální tematikou projevuje v textu věnujícím se jinému druhu média, totiž filmu v reakci Jiřího Hromady na snímek *Mandragora* (1997) polského režiséra Wiktora Grodeckého, který zpracoval problematiku homosexuální prostituce převážně nezletilců v Praze prostřednictvím naturalistických obrazů a vytvořil kontrast mezi oběťmi v podobě v zásadě heterosexuálních prostitutů a jejich chlípných homosexuálních klientů (blíže viz PŮTNA, M. C. *Od Kršky do Trošky: homosexualita a český film*. Praha, 2011). Hromada explicitně ze svého uvažování vyčleňuje uměleckou rovinu filmu (přestože se odvolává na nepříznivé kritiky i v tomto směru) a pranýřuje zásadní nevyváženost snímku, který zobrazuje homosexuální komunitu v nepříznivém světle, a tak prohlubuje homofobní nálady ve společnosti: „*Je toto pravda o gay komunitě a jejím vztahu k prostitutům? Kde zůstali streetworkeri SOHO, kteří klukům poskytují sociální pomoc? Kde dvojice, které prostitutky nepotřebují, protože se milují.*“ (HROMADA, Jiří. *Mandragora. SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 7, 1997, č. 12, s. 16.) Opakovaně se tedy volá po odstranění senzačnosti z mediální produkce a zobrazení homosexuality v co nejširším pojetí.

²⁷⁴ FORMÁNEK, Šimon. *Opojení krví a spermatem. SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 3, 1993, č. 10, s. 22.

Poprvé se také objevuje komiksová tvorba na pokračování s názvem *Romek a Julek* věnující se humorným příběhům ze života homosexuálů bez druhého plánu.

Poezie má pevné místo v koncepci časopisu, přičemž nachází prostor v různých částech, stálá rubrika se pak objevuje od třetího ročníku pod názvem *Pérem z Pegasa*. Velká část obsahu první sbírky lesbické poezie *Promluv*²⁷⁵ vzniklé z iniciativy pražského *L-klubu Lambda* v roce 1992 se následně objevuje na stránkách *SOHO revue*.

Básně Bořivoje Kopicе usouvztažňuje Miroslav Kovářík s jeho životem, a především násilnou smrtí, již se tragicky završilo období plné skrývání pravé podstaty vztahů. Prostřednictvím uvozujícího textu nabízí čtenáři novou, a teprve správnou interpretaci veršů nepoznamenanou nutností mlčet o homosexualitě: „*Vracíme-li dnes na těchto stránkách několika básněmi Kopicův svět těm, jimž byl určen především, je to jen první a skutečně nepatrná splátka velkého dluhu. V Bořivoji Kopicovi máme básníka velkého srdce, blízké duše a žel, i nenaplněné lásky. Ale snad právě proto neztratily ty verše ani po létech pranic ze síly citu, touhy po blízkosti a prožitku transformovaného uměním...*“²⁷⁶ Miroslav Kovářík však v magazínu vystupuje také ve své tradiční roli, tedy glosátora a propagátora dosud nezavedených autorů poezie, zpravidla nejmladší generace.²⁷⁷

Od třetího ročníku dostává prostor v časopisu rovněž lesbická minorita v podobě stálé rubriky *Dvoustrana pro ženy*, která je vyplněna rozhovory, příběhy čtenářů, poradnou, informacemi z lesbického hnutí, ale pokaždé dostává prostor krásná literatura, ať už se jedná kratší prozaické útvary, nejčastěji povídky nebo o básně. Ze stálých autorek rubriky lze jmenovat Svatavu Antošovou či Věru Vampolovou.

Během existence magazínu *SOHO revue* na jeho stránkách publikovala řada osobností, které fungovaly v literárním provozu již před jeho vznikem nebo s jeho vydáváním spojily své literární začátky. Jmenujme jen některé. Na prvním místě překladatele, redaktora a spisovatele Václava Jamka, který v *SOHO revue* otiskl ukázky svých beletristických i esejistických prací, zároveň pořídil několik překladů a interview

²⁷⁵ ANGEROVÁ, Jindřiška, ed. *Promluv: První sbírka lesbické poezie*. Praha: L-klub Lambda, 1992. 56 s. ISBN 80-900793-2-6.

²⁷⁶ KOVÁŘÍK, Mirek. Bořivoj Kopic. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 12, s. 24-25.

²⁷⁷ Viz např. KOVÁŘÍK, Mirek. *SOHO představuje. SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 2, 1992, č. 4, s. 24.

z oblasti kultury. Již dříve zmiňovaný Jiří Janíček využil prostoru v časopise pro zveřejnění především svého básnického díla, které se dočkalo souborného vydání ve sbírce *Hledej lásku*, vedle toho přispěl i několika povídkami, fejetony a dalšími publicistickými texty. Svatava Antošová působila v redakční radě magazínu, který uvedl její četné básně, angažovala se především v rubrice věnované lesbám. Nelze opomenout překladatele a spisovatele Radoslava Nenadála, básníka a propagátora mladé poezie Miroslava Kovářika. Řadou povídek a několika básněmi přispěl do časopisu slovenský rozhlasový redaktor Marián Šidlík. Fungování časopisu až do jeho zániku pod značkou *ABSOLUT SOHO revue* je spojeno s jeho redaktorem vystupujícím pod pseudonymem Ad Meer (vl. jm. Pavel Buňata), který vedle publicistiky publikoval celou řadu básní, ale i prozaických útvarů. Z okruhu žen kolem básnické sbírky *Promluv* je třeba zmínit Věru Vampolovou.

SOHO ABSOLUT revue, ABSOLUT SOHO revue – analýza periodika

Z hlediska koncepce magazínu, lze sledovat příklon k většímu rozsahu lifestyleových témat (tj. informací ze společnosti a celebrit, cestopisů, módy atp.). Beletrie dostává v případě *SOHO ABSOLUT revue* podobný prostor jako u svého předchůdce, podobné je i žánrové řazení. Oporou beletristických textů jsou čtenářské příspěvky, které nově už nejsou odsunuty do přílohy, ale jsou součástí samotného magazínu. Z tematického hlediska nedochází k žádným razantním posunům, majorita povídek i básní je stále erotického charakteru, do pozadí se dostávají povídky, které by problematizovaly postavení homosexuála rozporné se současnou společností či jejími institucemi, nadále se však pozornost věnuje problematika vyrovnání se s jinakostí na osobní úrovni. Redakce přebírá rozsáhlé texty zaměřené na reflexi literatury ze zahraničních homosexuálních periodik, ale rovněž z domácího tisku.

ABSOLUT SOHO revue do svého zániku omezuje zařazení beletrie na čtenářské příběhy, jiné útvary, jak jsme je sledovali dříve, se již neobjevují.

Shrnutí periodika *SOHO revue*

Lze bezpochyby konstatovat, že v podobě *SOHO revue* existoval v českém prostředí jediný a dosud nezopakovaný prostor pro sdílení homosexuální beletrie. Jednalo se o periodikum, které soustavně reflektovalo domácí literární homosexuální scénu a

které umožnilo vytvořit zárodky pro kritické uvažování o smyslu, hodnotě a směřování homosexuálního psaní ovšem bez dalších následovníků. Ale také se jednalo o magazín, který prostřednictvím svých spolupracovníků byl schopen sledovat dění na zahraničním knižním trhu s homosexuálními tituly. Nelze pominout ani roli zábavnou, popř. terapeutickou, které uváděné texty plnily, jednalo-li se o texty čtenářů, redaktorů nebo zavedených autorů. Cennou se ve zpětném pohledu jeví snaha vytvořit jakési zdání pozitivního dějinného vývoje (včetně literárního) v homosexuální minoritě prostřednictvím historicky orientovaných textů. Se zánikem *SOHO revue* zanikl i jediný prostor, ve kterém by se homosexualita v literatuře soustavně diskutovala.

Gayčko – charakteristika a analýza periodika

Magazín *Gayčko* začíná vycházet v září roku 1999 a na trhu se udržel do počátku roku 2001. Časopis je publikován v nakladatelství *Princ Press* jako pokračovatel periodik pro homosexuály *SOHO revue* a inzertního časopisu *Gay kontakt*²⁷⁸, přičemž název tiskoviny se odvozuje od spojení slov gay a Česko.²⁷⁹ Do čela redakce je opět instalován Jiří Hromada.²⁸⁰

Z hlediska obsahu se magazín řadí ke společenským periodikům se zaměřením na informování o novinkách zevnitř homosexuální komunity české i zahraniční, věnuje se aktivistické politice, všem druhům kultury, prevenci pohlavně přenosných nemocí, poradnám v právních i zdravotních záležitostech ad. Zvláštní oddělenou část pod názvem *Gay kontakt* tvoří inzerce soukromá a prostor pro komerční reklamu.

Beletrie je zastoupena stabilní rubrikou věnovanou převážně čtenářským příspěvkům s názvem *Literární salon*. Příloha je rovněž určena pro publicistickou tvorbu. Čtenáři se tak mohli seznámit v rozhovoru a ukázce s tvůrcem erotické povídky Honzou Holanem. Poprvé se v *Gayčku* objevují texty Ireny Fuchsové později zařazené do povídkové knihy *Když muž miluje muže* (2002) s erbovní povídkou *Hej, páni poslanci*²⁸¹ vstupující svým tématem do aktuální debaty o zákonu povolujícím registrované partnerství, kterou jsme interpretovali výše. Jak uvádí Fuchsová, část povídkového souboru vytvořila právě na žádost Jiřího Hromady.²⁸²

Zásadně ubylo množství poezie oproti časopisu *SOHO revue* stejně jako zastoupení lesbických témat. Časopis *Gayčko* již nijak neakceptoval krásnou literaturu oproti jiným druhům umění, přesto lze nadále sledovat ve zveřejněných textech vedle zábavné i funkci přesvědčovací. Naprosto vymizely texty, které by jakýmkoli způsobem literaturu a literární provoz významněji reflektovaly.

²⁷⁸ Původně časopisu rovněž vycházejícím pod názvem *Princ kontakt* vydávaného 1995-1999. Od října 1998 se součástí *Kontaktu* stává příloha *SOHO informuje*, což byl počátek spolupráce těchto dvou platforem.

²⁷⁹ HROMADA, Jiří. Úvodem. *Gayčko: společenský magazín Gay kontaktu a SOHO revue*, roč. 1, 1999, č. 9, s. 3.

²⁸⁰ Do č. 12/2000.

²⁸¹ FUCHSOVÁ, Irena. Hej, páni poslanci. *Gayčko: společenský magazín Gay kontaktu a SOHO revue*, roč. 2, 2000, č. 3, s. 23-25.

²⁸² FUCHSOVÁ, Irena. Všem spokojencům... *Gayčko: společenský magazín Gay kontaktu a SOHO revue*, roč. 2, 2000, č. 12, s. 25.

***Náš svět* – charakteristika a analýza periodika**

Od počátku roku 2001 dochází v časopise *Gayčko* ke změně redakce, z jejíhož čela odchází Jiří Hromada, který je nahrazen Eduardem Sarkem. Od třetího čísla mění periodikum svůj název na *Náš svět* s podtitulem *G/L magazín*, přičemž proměna obsazení je odůvodněna záměrem: „...dělat moderní, mladý textově i obrazově, stylový, všestranný, profesionální časopis o gayích a pro gaye.“²⁸³. Toto definování kontrastuje s podtitulem, ale naprosto přesně odpovídá skutečnému obsahu magazínu. Přestože zkratka *G/L* odkazuje i k lesbám jako potenciálním čtenářkám, tento časopis (ostatně jako žádný z výše uvedených) neposkytl rozsáhlejší prostor pro lesbická témata, z čehož vyplývá tendence leseb uskutečňovat vlastní vydavatelské pokusy, které by lépe reflektovaly jejich zájmy. Zároveň uvedený redakční citát ukazuje na jakýsi generační předěl projevující se mezi homosexuály, odklonem od bojů a záležitostí uplynulého desetiletí. Mimo hlavní zájem se tak dostávají témata, která v minulém období hrála prim, totiž zdravotní osvěta, terapeutická role a aktivistická a spolková činnost.

Navazuje se na zavedenou praxi hlavního tématu daného čísla, které se soustředí na módní či lifestylová témata: piercing, bodybuilding, bisexualita, věrnost apod. Z magazínu *Gayčko* zůstává v zásadě zachováno i rozvržení jednotlivých rubrik. Beletrie je soustředěna téměř výlučně do stálé rubriky *Literární salon*, jejíž majoritu tvoří texty čtenářů, které se převážně v řeči volné i vázané proměnlivé umělecké úrovně soustředí na problematiku partnerského soužití osob stejného pohlaví, erotiku, strasti a bolesti rozchodu apod.

Vedle toho jsou převážně z převzatých materiálů zpracovány rozsáhlé biografické texty o Hansi Christianu Andersenovi a Williamu Burroughsovi. V prvním případě se autor pokouší o doklad autorovy homosexuality skrze motivickou analýzu jeho pohádkového díla, jež je prodchnuto pocity osamění, zklamání a utrpení, což má odkazovat k homosexuální zkušenosti jedince nemohoucího projevít otevřeně svou identitu.

²⁸³ SARK, Eduard. Blitz s redakcí. *Náš svět: G/L magazín*, roč. 1, 2001, č. 3, s. 4.

***LUI* – charakteristika a analýza periodika**

Magazín *LUI* (od 2011 *LUI MAG*) začal vycházet r. 2009 v tištěné podobě a byl distribuován bezplatně, později vznikla webová verze. Vydavatel Jakub Starý již od počátku profiloval časopis jako lifestylový se zaměřením módu, rozhovory se známými osobnostmi, populární poradny, informace z oblasti filmu, skandály celebrit atp. Naproti tomu zde nejsou obsaženy informace typické pro ostatní analyzovaná periodika, totiž klubové a komunitní informace, právní a aktivistická témata.

Jako jedinému periodiku pro homosexuály se *LUI* nezamýšleně podařilo stát známým i celospolečensky, a dokonce se stát nástrojem vrcholného politického boje. V čísle 3-4/2010 byl uveřejněn rozhovor s tehdejšími předsedou a volebním lídrem ODS Mirkem Topolánkem, při jehož uskutečnění byl pořizován video záznam, který unikl do deníku Blesk. Editací záznamu byl vyvolán dojem, že Topolánek vystupuje proti Židům a gayům, což vedlo k tlaku, který vyústil v odchod Topolánka z celostátní politiky.

Časopis při prezentaci krásné literatury plně respektuje své zaměření a přizpůsobuje obsah rychlé spotřebě. Proto nenalezneme až na výjimky rozsáhlé prozaické útvary, rovněž básnická tvorba se téměř nevyskytuje. Oblíbený žánr analyzovaných časopisů – původní čtenářská povídka/báseň téměř nemá zastoupení.

Literatura je zmiňována zejména v případě knižních novinek na českém trhu, přičemž se nemusí jednat o díla nová. Kritériem zařazení je téma stejnopohlavní náklonnosti, příkladem je informace o novém vydání Shakespearových *Sonetů*, která je doplněna o ukázkou se známého sonetu č. 20, v němž lyrický subjekt opěvuje mužského favorita.²⁸⁴ Ojediněle se objevují i krátké recenze aktuálních titulů.

²⁸⁴ William Shakespeare – Sonety. *LUI – lifestylový časopis pro gay komunitu v ČR*, 2009, č. 11-12, s. 14.

***Promluv* – charakteristika periodika**

Název periodika odkazuje ke stejnojmenné sbírce lesbické poezie z r. 1992²⁸⁵, o níž jsme hovořili výše. Nulté číslo časopisu vyšlo v dubnu 1993 v nákladu 200 výtisků, od druhého čísla díky Národnímu centru podpory zdraví byl náklad zvýšen na 500 ks a následně získáním grantu Ministerstva zdravotnictví ČR zaměřeného na snížení rizikových jevů spojených s užíváním návykových látek v lesbické komunitě dosáhl náklad 5 000 ks, což umožnilo přejít od ručně vyráběného sešitového vydání ke standardní časopisecké úpravě. Zároveň finanční prostředky získané z veřejných zdrojů dovolily rozsáhlou bezplatnou distribuci i mimo úzký okruh případných předplatitelů. Vydávání občasníku, později měsíčníku, bylo v gesci *L-klubu Lambda Praha* až do č. 5/6 1994, kdy se z této organizace odštěpuje skupina dosavadních redaktorek časopisu a zakládá sdružení *Promluv*, které se rovněž stává členem *Sdružení organizací homosexuálních občanů (SOHO)* a funguje de facto ve své vydavatelské činnosti jako analog *SOHO Revue* pro lesbické publikum. Od 1998 se časopis dostává do finančních těžkostí a dochází ke sloučení s časopisem *Alia*. Vydávání je zastaveno roku 1999.

Samotný titul časopisu je často zapojován do redakčních úvodníků a dalších redakčních textů ve svém persvazivním významu v podobě výzev k aktivnímu vystoupení z anonymity, veřejnému projevení své orientace (coming outu), podílení se na společném projektu a zapojení se do společných a spolkových struktur. Periodikum obsahuje rovněž rubriky, které se snaží čtenáře vzdělávat a nesouvisí přímo s jeho hlavním tematickým zaměřením, takovým příkladem je soubor textů o práci s osobním počítačem.

Podtitul časopisu *kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*²⁸⁶ stejně jako u magazínů pro mužské homosexuály předpokládá recipienty i z řad většinového publika (což má být podpořeno i širokou distribucí, jak jsme uvedli výše).

Vedle obvyklých témat zaměřených dovnitř lesbické komunity jako jsou informace o spolkové činnosti (centrální i regionální kluby, výlety či setkání apod.), zdravotní problematika a psychologická témata lze v případě *Promluyu* identifikovat zásadní zájem o problematiku ženství jako takového bez ohledu na sexuální orientaci. Aktivismus tedy není orientován pouze na zlepšení postavení leseb, feministická agenda

²⁸⁵ ANGEROVÁ, Jindřiška, ed. *Promluv: první sbírka lesbické poezie*. Praha: L-klub Lambda, 1992.

²⁸⁶ Od 1996 *kulturně-informační dvouměsíčník nejen pro lesbické ženy* a od 1998 s podtitulem *kulturní občasník pro lesbické ženy a nejen pro ně*.

tak zahrnuje témata spojená se sexuálním, psychickým a fyzickým zneužíváním, zaměřuje se na nerovnost v odměňování za odvedenou práci a na vztahy na pracovišti, rodinnou problematiku, možnost rozvodu a následné péče o děti a výchovu dětí samoživitelkami nebo ve stejnopohlavním páru. Rozsah obecně feministických námětů je vysoký, jsou jim věnována i celá monotematická čísla. Oproti časopisům pro mužské homosexuály tedy dokladujeme pojetí lesbické identity jako součásti větší rovněž marginalizované skupiny, tedy žen, přičemž společným původcem útlaku je mužská část společnosti udržující heteronormativně-patriarchální řád.

V čele redakce stála od počátku Monika S. Benešová, která s Janou Štěpánovou, Martinou Kašparovou, Janou Vinšovou, Janou Pechkovou a později Věrou Vampolovou, Miluš Kotišovou ad. tvořily převážnou část obsahu periodika až do jeho zániku.

***Promluv* - analýza periodika**

Beletrie se v magazínu *Promluv* po celou dobu jeho existence objevovala pravidelně. U původní tvorby z hlediska druhového převažuje poezie, přičemž se v zásadě jedná o milostnou a reflektivní lyriku. Tematicky převládají introspektivní vhledy do nitra lyrického subjektu, který se vypořádává s opětovanou, ale častěji neopětovanou láskou, popisuje a idealizuje svého favorita, případně se zamýšlí nad kvalitami své vlastní osobnosti, které jsou překážkou nebo prostředkem pro získání dalšího vztahu. Básně jsou prosty rodinných motivů i obecně společenských, jen výjimečně je zastoupena erotika či duchovní motivy. Texty mají své stálé místo na zadní obálce, ale trvalou rubriku uvnitř vydání nemají, jsou zařazovány nahodile nebo podle tematické souvislosti s dalšími texty. Autorkami veršů jsou často členky redakce především Jana Vinšová, Věra Vampolová, ale také např. Svatava Antošová a EIWI (vl. jm. Eva Feiferová, viz výše), zpravidla se však jedná o poezii (nezřídka anonymních či pseudonymních) čtenářek. Nelze hovořit o tom, že by se v periodiku vyprofilovala svébytná autorská osobnost.

Prozaická tvorba zpravidla v podobě povídek či útvarů na pomezí uměleckého textu a publicistiky je rovněž v časopise trvale přítomna. Lze konstatovat, že vysokým počtem jsou zastoupeny texty lyrické, které se soustředí převážně na vykreslení nálady, rozpoložení postav či vypravěče spojené s důrazem na nezvyklé osobní, vztahové, či dokonce rodinné konstelace. Příkladem pars pro toto je povídka Pavly Boštičkové

s názvem *Gloria in excelsis*²⁸⁷, která prostřednictvím vnitřního monologu vypravěčky na pozadí přípravy štedrovečerní večeře reflektuje vztah ke své výrazně mladší přítelkyni a jejímu dítěti, které společně vychovávají. Dějová linka je výrazně redukována na úkor důkladné analýzy vztahu, přičemž dominují motivy strachu z rozchodu a opuštění a neukotvenosti vlastní existence: „*A pod stromkem, který září žlutými plamínky, ozdobami a smrkovou vůní umělých šišek, je náhle prázdné. 24. prosince 1994 brzy skončí a my tu bezradně stojíme a přemýšlíme, co si mají dát dvě střelené holky, který se mají rády, ale jsou chudý jako kostelní myši. Zase mě napadá ta odvěká hrůza: co když se jednou přestaneme objímat? Co nám potom zbude?*“.

Vedle potlačení epičnosti se prozaické texty v lesbickém periodiku odlišují od textů v časopisech pro mužské homosexuály ještě v ohledu zařazení a zpracování erotických či pornografických témat a motivů. Zatímco ve výše uvedených magazínech pro muže nebyla tato tematika zastoupena nijak řídky²⁸⁸, je textů zpodobňujících pohlavní styk či takových, ve kterých je tato záležitost jakkoli problematizována, naprosté minimum. Pokud už se takové texty objeví, je pozornost soustředěna na prožívání akterek, popis jejich pocitů, bohatá obrazná pojmenování, přirovnání a symboly se pokoušejí odvést pozornost od pouhého technického provedení samotného aktu k jeho citové a vztahové rovině, jak můžeme vidět například v povídce Hany Rajprichové *Naposledy*: „*Jsem znovu vržena do vesmíru, letím, bílé zlato zanechávám za sebou jako ohnivý chvost, cítím každým svým kouskem něco, každička buněčka je celým vesmírem, vidím bouřlivé moře, rozeklaná skaliska, vysoké hory, bouřkové mraky a krásu letní louky. Orchestr modrých barev se setkává s oranžím východu slunce. A teď, bílá holubice vylétla z mého lůna směrem k mozku, aby tam svými krásnými, hebounkými peříčky polila vše modrozelenou rozkoší a učinila mne tak jako ne často nadpozemsky šťastnou. Jsem matka, jsem čas, jsem země, jsem ty a já. Jsem zlato, jsem křišťál, jsem ticho, jsem zvuk. Jsem vše v jedné vteřině, znovu vidím ty tisíce buřinek, znovu barevné slony a rozpustilé myši. Jsem pocit, jsem život, který umírá...*“²⁸⁹.

²⁸⁷ BOŠTIČKOVÁ, Pavla. *Gloria in excelsis*. *Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 3, 1995, č. 6, s. 16.

²⁸⁸ Nebudeme toto tvrzení nijak přesně kvantifikovat, neboť by to vyžadovalo zvláštní metodický aparát, o který bychom se mohli opřít při posuzování, zda ten či onen text je možno považovat za erotický, popř. pornografický. Přesto můžeme s jistotou tvrdit, že explicitní zobrazení sexuálního styku (byť třeba stylizované) je zastoupeno výhradně v časopisech pro mužské homosexuální publikum.

²⁸⁹ RAJPRICHOVÁ, Hana. *Naposledy*. *Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1995, č. 1, s. 5-6.

I v případě lesbického časopisu jsme zaznamenali případ svědčící o (auto)cenzuře, který se týká uveřejnění části kapitoly z feministické publikace Evy Hauserové *Na koštěti se dá i lítat* (1995). Uvedený text se pohledem různých teoretiček i aktivistek pokouší prozkoumat oblast ženské sexuality představením rozdílných typů uspořádání partnerského soužití, ale také praktik, které se koncentrují především na naplnění citových i fyziologických potřeb žen. Hauserová se věnuje i lesbickému sexu a postavení menšin v tehdejší Česku a se sobě vlastní otevřeností znejišťuje některé ustálené představy v této oblasti. V redakčním textu²⁹⁰, který doprovází výňatek, se dozvídáme, že text nemohl být otištěn v minulém ročníku z důvodu „dobře míněného cenzorského zásahu“ motivovaného obavou z „maření úsilí homosexuální komunity o zlegalizování registrovaného partnerství vytvářením negativního image o lesbických ženách“. Jako již v případě výše uvedeném i zde se objevuje snaha o přetnutí předpokládaného spojení ve veřejném obrazu mezi homosexualitou a sexem, jde o taktický krok pocíťovaný zainteresovanými jedinci jako sice násilný, ale v rámci celkové strategie – tj. dosažení narovnání stavu nebo získání jistých prebend ve společnosti – se jeví jako nutný a jako takový je i vposled akceptován. Hauserové text je tedy uveřejněn až po neúspěšném pokusu o schválení registrovaného partnerství v poslanecké sněmovně.

Ostatně vnímání literatury jako aktivistického a terapeutického komunikačního prostředku je patrné i v tomto periodiku. Pro doklad se obrátíme k úvodu portrétu nizozemské (lesbické) spisovatelky Anny Blaman(ové), v němž se jeho autorka vypořádává s účelem homosexuální literatury následovně: „*Homosexualita má v literatuře kromě funkce umělecké a poznávací neméně důležitou funkci – být svým způsobem předvojem pro emancipační hnutí gayů a lesbiček. Homosexuálům – autorům poskytla možnost sebevyjádření, homosexuálům – čtenářům pak přinesla postavy, s nimiž se mohli z části anebo zcela ztotožnit a tím jim umožňovala hledání vlastní identity.*“²⁹¹

Naprosto výjimečnou záležitostí mezi periodiky pro homosexuální minoritu je uveřejnění textu psaného dítětem²⁹², který mj. reflektuje prožitek letních prázdnin se

²⁹⁰ ŠTĚPÁNOVÁ, Jana. *Promluvy: kulturně-informační dvouměsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1996, č. 1, s. 8.

²⁹¹ Anna-Marie. Portrét: Anna Blaman. *Promluvy: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1996, č. 4, s. 5.

²⁹² „*Je mi 9 ½ let. Když mi bylo 8, dával mi Tomáš pusu skoro každý den. Když mi Mamka a Zuzka řekli, že jsou lesbické ženy, tak mě to vyvedlo z míry. Ale za jeden a půl měsíce jsem byl zase ve formě. A potom nastalo vysvědčení kdy jsem dostal samé jedničky (protože jsem byl jak píši v té bezvadné formě). A poté jako obvykle letní prázdniny. A ty prázdniny jsem prožil z dvěma lesbičkami. A s nima jsem se podíval do Horvadska na ostrov Krk ještě jsem se s nima podíval do Jesenic a udělaly jsme čundr a při němž jsme navštívili: Safari, Krkonoše, adřpašské skáli, skalní město a Jičín. A potom byl konec prázdnin a po něm*

svými matkami, přičemž na několika místech dává důraz na zvláštní aspekt rodinné konstelace. V tomto případě je samozřejmé, že nemá smysl zabývat se estetickou hodnotou textu, stejně tak lze jen těžko usuzovat na jeho autentičnost a spontaneitu tvorby. Nelze ani nic dalšího dovodit z kontextu, neboť v daném čísle časopisu není text již dále komentován. Odhlédneme-li od veškerých pochyb a nejasností, vypovídá uvedení textu více nežli o čem jiném zejména o důležitosti tématu rodiny, popř. dětí pro určitou část minority, jak už jsme vícekrát na tomto místě zmínili.

Časopis se věnuje také reflexi aktuální literární scény s lesbickou tematikou. Čtenáři se tak mohli seznámit kupř. s nizozemskou autorkou vystupující pod pseudonymem Andreas Burnier (vl. jm. Catharina Irma Dessaur) a s jejím apelem na bojovnou lesbu, která v aktivním gestu převezme odpovědnost za svůj osud. Mimoto je registrován rovněž literární provoz, který se dotýká problematiky homosexuality pouze vzdáleně. Bohatě zpravodajské pokrytí má například návštěva L. Ferlinghettiho a Ruth Weiss (vl. jm. Ruth Weiss) v Praze, pojítkem mezi těmito autory a homosexualitou je příslušnost k beatnické generaci (a tedy přiznanému homosexuálovi A. Ginsbergovi – viz zmínka o jeho návštěvách v Praze výše), jejíž příslušníci se stavěli vstřícně k sexuálním menšinám. Vedle krátkých pozvánek a zpráv se sporadicky objevují rozsáhlejší recenze na divadelní představení, přičemž jako hledisko pro zařazení funguje problematika ženství v širokém slova smyslu (např. inscenace Medey ad.).

Periodikum obsahuje medailony o klasických představitelkách lesbické literatury, tedy je zastoupena Sappfó, Radclyffe Hallová ad. Z tohoto okruhu textů si mohly čtenářky přečíst např. úryvky z románu Gertrudy Steinové *Vlastní životopis Alice B. Toklasové* (1933, č. 1968).

Redakce pracuje rovněž s texty, které na první pohled nemají s problematikou lesbismu nic společného. V čísle věnovaném duchovnímu životu se objevují mystické verše sv. Jana od Kříže. Zvolený úryvek tematizuje problematiku osamění, ale zároveň naděje na vykoupení při setkání s Bohem. Verše básnířek Izumi Šikibuy a Onoy no Komači z českého výboru *Inkoustový měsíc* (1991) jsou prosyceny milostnou tematikou, avšak bez rodového určení. Filozofické verše Lao-c', které se táží po pravé identitě jedince. Prostřednictvím opozitních motivů se pokoušejí poodhalit místo jedince v řádu, který jej přesahuje. Právě zmíněná dualita mužsko/ženská a nezbytnost hodnotového a teleologického ukotvení se stávají možností, kterak prolnout texty tak obsahově i

následovala škola. ... " Čárli. Chválkov si chválím. Promluv: kulturně-informační dvouměsíčník nejen pro lesbické ženy, roč. 4, 1996, č. 4, s. 16.

formálně rozdílné. Z autorů soudobých je to například cestopisná causerie Květy Koževníkové ze souboru *Zpětné zrcátko* (1977), jež synekdochicky popisuje kulturní situaci v NDR a ve Francii prostřednictvím zamyšlení nad součástí dámského spodního prádla. Lze-li nalézt vodítko, které by objasnilo motivaci zařazení textu do zájmového periodika, půjde nejspíše o kombinaci rodu autora spolu s neobvyklým motivem intimní součástky ženského oděvu. V uvedených ad. příkladech se jedná tedy o totožný postup intertextového propojování popsany již u časopisů pro mužské publikum.

Redakce často vyzývá své čtenářky, aby se aktivně zapojovaly do spolkového dění a rovněž, aby se podílely na tvorbě samotného periodika. Pro povzbuzení původní tvorby vyhláší opakovaně literární soutěž v publicistických i uměleckých žánrech. Oceněná díla jsou pak součástí několika čísel časopisu.

Omezený počet vydaných překladů zahraniční literatury, snaha o zprostředkování atraktivního obsahu a relevantních, aktuálních či klíčových textů vede redakci k poměrně rozsáhlé překladatelské činnosti. Poprvé čeští čtenáři dostali možnost seznámit se na stránkách *Promluvu* s ukázkou z románu jedné z nejvýraznějších představitelk amerického lesbicko-feministického hnutí Ritou Mae Brownovou a jejím zásadním románem *Rubyfruit Jungle (Džungle rubínového ovoce)* (1973). V překladech od Miluše Kotišové byly uvedeny verše Carolyn Gamonnové ze sbírky *Lesbians Ignited* (1992) a v překladu Dáši Frančíkové básně Stevienny de Saille. V několika číslech se objevil překlad známého lesbického komiksu Alison Bechdelové *Dykes to Watch Out For* (1983-2008) v překladu Dáši Frančíkové a Anny Haasové pojmenovaný *Pozor na ty slečny*, který následně vyšel v knižní podobě v češtině pod názvem *Lesby k pohledání* (2010)²⁹³.

²⁹³ BECHDEL, Alison. *Lesby k pohledání*. Praha: LePress, 2010.

***Alia* – charakteristika periodika**

Časopis *Alia* (z lat. *jiná*) začíná vycházet v roce 1996 jako čtvrtletník určený výhradně pro vnitřní potřebu lesbických organizací, na rozdíl od předchozího *Promluvu* tedy nemá ambici zasáhnout širší publikum mimo minoritu, čímž se výrazně odlišuje od dosavadní redakční praxe v této oblasti. Periodikum je vydáváno pražskou organizací *L-klubu Lambda*, přičemž redakci a podstatnou část obsahu tvoří Jarka Talandová, Petra Dušková, Petra Ušelová a především Alžběta Alsterová. Od druhého ročníku se *Alia* doplňuje o podtitul *časopis pro 4% ženy a dívky*. Z důvodu nízkého počtu předplatitelek, a tedy neúnosné finanční situace, ročníkem 1997 vydávání periodika končí a v 1998 se spojuje ve společném projektu s časopisem *Promluv*.

Redakce si již v samotném počátku časopisu uvědomuje, že vytvářet obsah pro publikum, které je značně heterogenní co do svých zálib, vzdělání, původu atd. a které spojuje v zásadě pouze společný zájem o partnerství se ženami, bude značně obtížné. Přes toto konstatování je obsahová kompozice velmi podobná předchozím periodikům podobného zaměření. Základ časopisu tvoří zprávy a oznámení týkající se klubové a komunitní činnosti, terapeutické a zdravotnědne příspěvky zpracovávané lékaři, psychology či psychiatry, svépomocné rubriky – právní a rodinné poradny, informace z kultury, seznamovací inzerce. Již v první číslo se pokouší vymezit oproti konkurenčnímu *Promluvu* především akcentem na rozsáhlejší textovou část a bohatým zastoupením uměleckých textů. Každé číslo se snaží soustředit svůj obsah kolem ústředního tématu (např. identity, partnerství). Rovněž *Alia* si v každém čísle žádá součinnost svých čtenářek, ať už v podobě finanční pomoci nebo podílením se na tvorbě periodika.

***Alia* - analýza periodika**

Jak jsme již uvedli, redakce si při vzniku časopisu dala předsevzetí soustředit svou pozornost na vyprávění či obecněji uměleckou tvorbu. Výraznou část každého vydání tvoří právě povídky a autobiografická vyprávění, která jsou soustředěna zejména na problematiku coming outu. Tematická pestrost povídek je výrazně větší nežli v případě *Promluvu*, často jsou jejich náměty zvoleny tak, aby rezonovaly s hlavním tématem daného čísla. Setkáváme se tak s texty, které se zabývají problematikou dospívání, coming outu, hledání identity, tradičně jsou to příběhy o partnerských vztazích, rozchodech. Narůstá ale počet epických textů a redakce se nebrání ani zařazení textů

erotických, případně povídek s erotickými motivy. Jako pracovní hypotézu vysvětlující takový výrazný rozpor v tomto aspektu mezi analyzovanými lesbickými periodiky spatřujeme v jejich odlišné profilaci směrem k potenciálním čtenářům. V případě *Promluvu* jde o časopis snažící se o jistou osvětovou činnost zaměřením na širší veřejnost, čemuž v jeho počátcích odpovídá i distribuční model, naproti tomu *Alia* je výslovně klubovým periodikem, které se orientuje pouze na čtenářky připravené na takový způsob komunikace. Pro potvrzení nebo vyvrácení takové hypotézy by však bylo nezbytné šetření zahrnující jednak tehdejší redaktorky a představitele homosexuálních organizací, jednak prozkoumat hodnotovou orientaci a čtenářskou praxi tehdejšího publika obecného a homosexuálního. Obé je výrazně mimo náš předmět zájmu, proto považujeme výše uvedené tvrzení za východisko pro další výzkum v této oblasti.

Poprvé se v umělecké próze setkáváme s tématem stárí u homosexuálních žen. Povídka *Jahody*²⁹⁴ nenásilně konfrontuje dva modely lesbického partnerství. Vypravěčka přijíždějící do tradičního moravského venkovského prostředí představit svoji partnerku si s překvapením uvědomuje, že její babička vlastně po celý život udržuje určitý druh vztahu se svou neprovdanou kamarádkou: „*Mozaika se pomalu skládá. Kdykoli mi babička vyprávěla své zážitky, vždy v nich figurovala Maruška. Pokud ne pouze Maruška. Maruška, nikdy Marie. Byly vlastně pořád spolu, snad už od školy. Jezdily spolu na trampy, spolu spaly pod širákem, spolu žijí i teď kousek od sebe. (Ne to je přece nesmysl – ale proč si pořád myslet, že lesbičkami mohou být ženy tak do třicítky a výš už ne? Možná proto, že představa homosexuální babičky je jaksi – neobvyklá.)*“. Nejenže tedy autorka představuje rozdílné možnosti fungování stejnopohlavních vztahů (přiznaný a otevřený, ale ostře sledovaný pro svou výlučnost, a vztah dvou celoživotních kamarádek, jejichž vztah v konzervativním prostředí veřejnost ani rodinu nevyvádí z rovnováhy, neboť vnějškově se nevymyká z obvyklých rolí), ale také poukazuje na eventualitu naplněného života bez ohledu na vnější realitu, nakolik byla ale taková zřejmě vynucená vztahová konstelace šťastná i pro zmiňované seniorní charaktery již text ponechává bez odpovědi.

Neopominutelným motivem povídek, jež se variuje v několika polohách, jsou děti. Originální zápletku představuje povídka *Moje dcera*²⁹⁵ spočívající v konfrontaci lesbického páru s probouzející se sexuální náklonností jejich dcery k mužům. Rodičovské

²⁹⁴ -jat-. *Jahody*. *Alia: časopis L-klubu Lambda Praha*, roč. 1, 1996, č. 1, s. 14.

²⁹⁵ -pu-. *Moje dcera*. *Alia: časopis L-klubu Lambda Praha*, roč. 1, 1996, č. 4, s. 9.

obavy o osud dítěte jsou umocněny až pocity znechucení vyvolanými představou mužského elementu, který vnikl do jejich intimního prostoru, kde nikdy neměl místo. Jedná se o osvěžující převrácení tradičního coming out modelu, v němž se heterosexuální rodiče musejí střetnout s jinakostí svého potomka: „*Neubráním se pocitu odporu, do ložnice, ve které s Janou spíme už dvacet let, se vkrádá podivně rozvinutá sexualita mojí dcery, vkrádá se jako velká houba nacucaná JEHO slinami, JEHO dotyky, JEHO spermatem. Velká houba jejího heterosexuálního prožívání, kterému nerozumím, které nechápu, kterého se štítím. ... Přišel ve vysokých těžkých botách, které po nás šlapou a jeho útočící penis rozdírá naše rány a stará traumata. Jana, pŕľmatka, pŕľteta, vysílená a zraněná, vzlyká veĉer do polštáře. Moje dcera se mi v tramvaji výsměšně dívá do tváře a skoro ĉtvrtstoletí po mém coming-outu mě její oĉiu přesvědĉují, že jsem neúplná a nevyrovnnám se té, jejíž vagínu naplňuje veĉer co veĉer ztopořený úd.*“ Závěreĉným odhalením fiktivnosti existence dcery se akcentuje motiv muže jako svůdce, narušitele a niĉitele šťastných lesbických vztahů. Obava ze ztráty kontroly a sebekontroly prolíná řadou textů, v nichž se vyskytuje motiv dítěte. Další texty pracují s problematikou početí a rozhodnutí pro mateřství, výchovou dětí a jejich problémy v kolektivu, vztahovými komplikacemi s otcí dětí ad.

Poetická tvorba je zastoupena v mnohem menší míře a v ĉasopise se neobjevuje pravidelně. Svými náměty i zpracováním se nijak zásadně nevymyká textům, o kterých jsme hovořili výše. Oproti *Promluvu* opět konstatujeme větší otevřenost vůĉi erotickým motivům.

ĉasopis se věnuje aktuálnímu literárnímu provozu, sleduje novější literaturu věnovanou lesbické tematice. ĉtenáři se mohli seznámit prostřednictvím recenze a ukázky například s knihou nizozemského spisovatele Harryho Mulishe *Dvě ženy* (1975, ĉ. 1993) nebo objevit do té doby nepřeložený román britské spisovatelky Jeanette Wintersonové *Oranges Are Not the Only Fruit* (1985, ĉ. *Na světě nejsou jen pomeranĉe* 1998).

***Incognito?* – charakteristika a analýza periodika**

Měsíčník *Incognito?* s podtitulem *nezávislý informační měsíčník lesbických žen a jejich přátel* vyšel pouze v 8 číslech v roce 1999 a profiloval se jako platforma, která umožní intenzivnější komunikaci (nejen) v rámci lesbické minority a která poskytne prostor pro témata, jež v dosavadních časopisech *Promluv* a *Alia* nedostávají prostor. Víze nastíněná hned v úvodním čísle počítala s širokou paletou forem, žánrů a témat, ve skutečnosti ale časopis nenabídl čtenářům žádnou přidanou hodnotu oproti aktuální konkurenci, obsah tedy byl tvořen informacemi z komunitní a klubové scény včetně zahraniční, aktuálním zpravodajstvím dotýkajícím se leseb, rozhovory se známými osobnostmi, čtenářskými zpravědkami, cestopisy, fejetony a další kratší publicistikou, zprávami z kultury a méně rozsáhlými literárními útvary.

Beletristický obsah časopisu je skromný a omezuje se u původní tvorby na několik málo veršů, jichž tematika se nevymyká již výše uvedené a román na pokračování s názvem *Denník jednej nadržanej stredoškolačky*, jehož obsah plně koresponduje s titulem, totiž erotické eskapády dívky procházející coming outem.

Reflexe literárního života je rovněž velmi sporadická a omezuje se na informace o aktuálních představeních či knižních novinkách. Z interview je možno zmínit pouze s Ivou Pekárkovou, jež je doplněno ukázkou jejího románu s lesbickou linkou *Péra a perutě* (1998).

Závěr

V případě analyzovaných časopisů lze konstatovat, že z hlediska nákladů i počtu čtenářů jejich nejpříznivějším obdobím byla devadesátá léta. Od počátku nového milénia dochází k redukci a posléze zániku většiny titulů. Nad důvody tohoto jevu jsme se zamýšleli v úvodu této kapitoly.

Původní autorská tvorba je přítomna v téměř všech časopisech pro homosexuály již od jejich vzniku koncem 80. let. Básnická tvorba není zastoupena ve všech sledovaných periodikách rovnoměrně, přesto ve všech v určitém rozsahu přítomna je. Z hlediska literárnědruhového se jedná především o texty lyrické. Převažuje milostná, reflexivní, intimní a erotická lyrika, duchovní lyrika je zastoupena pouze výjimečně. Nejčastěji jsou tematizovány exprese lyrického subjektu, který se vyrovnává se svými milostnými úspěchy a zklamáními; idealizuje se, popisuje či vzývá favorit. Dominuje volná forma a spíše kratší útvary – básně, ojediněle písňové texty.

Prozaická tvorba plní vedle role zábavné, terapeutické i roli didaktickou, má nabízet vzory hodné následování, či naopak varovat před nevhodným chováním. V počátku devadesátých let dominují próze témata spojená s neradostným a nelehkým postavením homosexuála v minulosti i v současné společnosti. Autoři se vyrovnávají ve svých povídkách se svou homosexualitou, nechají na svou odlišnost reagovat rodiče, příbuzné a známé, řeší obtížné vztahy partnerské poznamenané nepochopením nejbližšího okolí. Výraznými motivy jsou nářek, strach a útek. Přestože porevoluční období je naplněno pro homosexuální minoritu velkými přísliby i reálnou proměnou poměrů, texty, které by tyto perspektivy reflektovaly v zásadě chybí. Nutno ovšem připomenout, že změna situace ve vztahu k homosexualitě nebyla mimo aglomerace (a Prahu především) nijak rychlá a výrazná. Autoři setrvávají mentálně u minulých křivd, vyrovnávají se se svými traumaty, ale také nabízejí vzor chování v podobě odříznutí se od devastujících vztahů a fungování uvnitř anonymity velkého města. Nelze však v tomto období hovořit o sebevědomé homosexuální výpovědi, která by aktivně definovala svůj životní postoj a bez ohledu na okolí dokázala projektovat optimistickou vizi bytí ve světě.

Přibližně od poloviny devadesátých let se tematika původních textů proměňuje. Začínají se objevovat prózy, které již neprezentují homosexualitu jako svého druhu postižení, s nímž je třeba se tím či oním způsobem vyrovnat, ale dokáží vnímat i její pozitivní stránky. V periodikách začínají dominovat texty s funkcí zábavnou, naopak již raritní jsou texty didaktické. I přes zmiňovaný posun se v zásadě neobjevují texty, pro

kteřé by byla homosexualita pouze nedůležitým aspektem lidského bytí, východiskem vyprávění, vedlejším motivem, a jež by se koncentrovaly na jiné určující téma. Taktěž jsme neznamenali texty cíleně rozbourávající tradiční rodinné, sociální či genderové role, pokoušející se nalézt volnost v odstranění esencionalistického pohledu na identitu, tedy texty queerové.

Společným rysem básnické i prozaické tvorby je anonymita autorů nebo používání pseudonymů či šifer. Žádný z časopisů se nestal inkubátorem nové autorské osobnosti, která by se uplatnila i mimo homosexuální publikum a daný titul. Přesto řada autorů publikujících již dříve anebo mimo zájmové periodikum svými texty pravidelně přispívala (př. Sv. Antořová, R. Nenadál, V. Jamek aj.).

V časopisech pro homosexuály jsme v několika případech zaznamenali auto/cenzurní zásahy, které byly motivovány záměrem neposilovat předpokládané spojení mezi homosexualitou/homosexuály a negativními jevy, které měly být veřejností této minoritě přisuzovány, tj. promiskuitou, nemorálností, důrazem na tělesnost, šířením pohlavních chorob, především nemoci HIV/AIDS. Zásahy byly přítomny v několika rozdílných podobách od redakční noticky připojené k problematickému textu po neuveřejnění nebo odložené uveřejnění textu. V časopisech je takové jednání s ohledem na aktivistické cíle (jako byla např. snaha o prosazení zákona o registrovaném partnerství) sice problematizováno, ale nakonec uskutečněno. Vědomí, že obsahy uveřejňované v periodiku pro minoritu mohou být většinou společností hodnoceny a využity v politickém boji, se dle našeho soudu projevuje i v dalších složkách periodika jako je například obrazové vybavení vyvíjející se v čase od často erotických fotografií spíše k uměleckým či méně explicitním vyjádřením.

Z výše uvedeného dovozujeme, že podobně (a vzhledem ke specifiku média možná výrazněji) jako v knižní produkci plní i v případě periodik část v nich uveřejňovaných uměleckých textů funkci politickou či aktivistickou. Ať už tím, jaké typy texty jsou publikovány, tak i tím, které texty uveřejňovány nejsou nebo jejich publikace je problematizována.

První časopisecké tituly objevující se na sklonku 80. a na počátku 90. let se musely vypořádat s celou řadou textů, které nemohly v předchozích obdobích ze společensko-politických důvodů vyjít. Jednak se jedná o literaturu samizdatovou a ineditní, jednak o texty vydané v zahraničí. Nově se tak zapojují do literárního života publikace, se kterými mělo možnost seznámit se doposud jenom omezené publikum.

Dokladovali jsme praxi, kdy se utváří intertextové spojení mezi texty, které jsou pevně usazeny v obecném kánonu a mezi texty, které doposud na takové potvrzení čekají. Jedná se o manévr legitimizující ideje obsažené v nových artefaktech s využitím analogických myšlenek obsažených v textech klasických (humanistické zásady, osobní svoboda a volba atp.). Z formálního hlediska se jedná o celou škálu rozsahem i provedením odlišných realizací od básní, přes motta a citáty až po koláže. S touto praxí souvisí také tzv. homosexuální čtení, jímž se rozumí svébytná interpretace literárních děl, jichž obsah nemusí být žádným způsobem spojen s homosexuální tematikou, přesto jsou kvůli svému tématu, jednotlivým motivům, stylu nebo záměrným výběrem a spojením určitých pasáží samotnou redakcí, jednotlivými autory, a především čtenáři přivlastněna, pochopena jako konvenující s jejich zájmy nebo světonázorem. Ohledně určení titulů či jejich částí, které by mohly být zajímavé pro publikum časopisů, jsme nezaznamenali žádný sporný moment, naopak lze vysledovat docela přesný vzorec, který vede k určení beletrie jako homosexuální.

Analyzovaná periodika v různém rozsahu reflektují aktuální produkci textů otevřeně operujících s homosexualitou. Pokud se jedná o česká vydání, přinášejí ukázky, informují a ceně, nakladateli apod. Setkáme se rovněž s produkcí zahraniční, redakce zajišťují překlady nově vyšlých i klasických literárních děl zabývajících s homosexualitou (s některými takto přeloženými díly se mohli čeští čtenáři seznámit poprvé a rovněž naposledy, neboť jejich české vydání nebylo dosud provedeno).

Metatexty o beletrii oproti původní autorské tvorbě nejsou příliš časté. Recenzní, nebo dokonce kritická činnost je raritní a nepříliš kvalitní. Autoři těchto útvarů se zpravidla soustředí na představení literárního díla, umělecké provedení stojí na okraji zájmu, naproti tomu se sleduje věrnost a prospěšnost daného zobrazení homosexuality pro minoritu. Pakliže takový text má dle autora vykreslovat homosexuály v nepříznivém světle, karikovat je, spojovat je s negativními jevy nebo je zobrazovat jako permanentní oběti, je to explicitně kritizováno. Naproti tomu texty, které vyjadřují pochopení pro homosexualitu a homosexuální vztahy či jsou vyloženy těmto jevům pozitivně nakloněny, jsou vyzdvihovány a čtenářům doporučovány.

Literární provoz se v časopisech sleduje výrazně méně nežli kupříkladu filmové milieu. Řídce jsou zastoupeny rozhovory se spisovateli, literárními vědci nebo kritiky, ale v několika případech se podařilo uskutečnit rozhovory i se zahraničními tvůrci. Některá periodika se pokoušejí vyvíjet i činnost nakladatelskou nebo se na ni podílet

(např. publikace vzniklé přičiněním *SOHO* a mediálně podporované *SOHO Revue* nebo podobné záměry v *Promluvu*), řada inzerovaných textů ale nakonec realizace nedošla.

Ačkoli již od počátku devadesátých let se homosexuálové snažili vystupovat jako jednotná skupina, bylo zřejmé, že existují zásadní rozdíly a rozpory mezi mužskými homosexuály a lesbami, které se výrazně prezentovaly v politicko-aktivistické rovině, ale rovněž na stránkách homosexuálních periodik. *SOHO Revue* jako zastřešující periodikum homosexuálních organizací sice od svého počátku poskytovalo prostor i pro lesbická témata, avšak jak jsme uvedli výše, lesby pociťovaly stálý nedostatek pozornosti pro své specifické zájmy a problémy. Ačkoli tedy nevznikl žádný časopis, který by se sám označoval jako orientovaný pouze na muže, de facto tomu tak bylo. Reakcí na tuto skutečnost byl vznik několika lesbických časopisů, které se svým obsahem odlišovaly od zbývající produkce. Lesbické časopisy kladly daleko větší důraz na obecně ženská témata, jako byla diskriminace ve veřejném i soukromém životě, rodinnou politiku a péči o děti. Rovněž v beletristické rovině můžeme spatřovat rozdíly mezi periodiky obecnými (či určenými pro muže) a lesbickými. Lesbická periodika bez ohledu na titul nabízejí více textů lyrických, odklon od vyprávění nacházíme i v prozaických textech. Druhým rozdílným aspektem je přístup k erotice (či pornografii), opět v lesbických časopisech sledujeme snahu volit taková řešení, která se vyhnou explicitnímu popisu, využít tropů, naznačení, symbolů, nasměrování pozornosti od mechaniky provedení k duševnímu rozpoložení jednajících postav.

Závěr

Při výzkumu zobrazení homosexuality v beletrii a s tím spojených problematik jsme se museli vypořádat s několika obtížemi. První z nich souvisela se samotným pojmenováním jevu, který jsme si vytkli za předmět zájmu. V českém prostředí nedominovalo dosud žádné pojmenování, které by bylo oproštěno od složitých vlivů užití medicinalizované podoby homosexuál či vedle toho aktivistických či teoretických pojmenování gay, queer atp. Zvolili jsme vposled přístup arbitrární, totiž kombinaci zavedených pojmů. Homosexuál, homosexualita atd. používáme v textu naší práce jako pojem neutrální i s ohledem na dosavadní odborný úzus, avšak v textu zacházíme i s pojmy gay či queer, které uplatňujeme v pasážích věnovaných aktivistickému, sebeosvobozovacímu rozměru popisovaného jevu.

Druhá, mnohem podstatnější těžkost, spočívala ve volbě metody výběru materiálu, jeho pojmenování a definice. Coby preferenční metodu pro výběr, uspořádání a následný výzkum jsme zvolili přístup homotematický s důrazem na samotný text na úkor jiných aspektů (biografických, stylových atp.). Kritériem volby vedle převažujícího tématu pak bylo i konkrétní ztvárnění homosexuality v daném literárním díle co do určitého nezvyklého, autentického či obohacujícího pojetí. Stranou jsme zcela ponechali záležitosti biografické, jednak pro povahu materiálu, který je do značné míry tvořen díly anonymními či pseudonymními, jednak z důvodů etických. Z hlediska časového byla zaměřena pozornost na období po r. 1989, avšak s několika výjimkami, které tvořily texty vyšlé před jmenovaným rokem v exilu či samizdatu, a tudíž domácím publiku dostupné až se zpožděním, a texty autorů, kteří svoji spisovatelskou dráhu započali na konci 80. l. a pokračovali v ní v období pozdějším. Pokusili jsme se rovněž o definici menšinové, homosexuální literatury jako v určitém čase a prostoru rozpoznatelné kvalité textů. Teprve po r. 1989 mohlo dojít poprvé v českých dějinách ke svobodné produkci textů pracujících v různých podobách s homosexuální zkušeností bez obav z cenzury, trestního stíhání či společenské ostrakizace. Jedná se tak rovněž o období, ve kterém nedominuje žádný způsob zobrazení předmětného tématu, vedle sebe se ocitají díla s politickými, bojovnými aspiracemi, díla sebeosvobozující a zase zábavná, vysoké i nízké umělecké hodnoty. Homosexuální literatura se ukazuje jako komplex výsostně fragmentární bez centrálních autorit či zásadních institucí, přesto tento roztržštěný soubor stmeluje či

definuje fundamentální nárok vůči majoritní literatuře i společnosti spočívající v respektu k jinému, příp. k inkluzi jinakosti, polyglosie a ambice prohlášení tohoto principu za obecně dominantní.

V současné české próze pro dospělé čtenáře není možno konstatovat určité časově vymezitelné trendy, styly či poetiky, přesto jistá období produkují texty podobného charakteru přeci jenom častěji. V období porevolučním to byly texty defenzivní, které se pokoušely poukázat na nedobré postavení homosexuálů ve společnosti v období totalitním a částečně i současném a které byly často vedeny strategií předvést stejnopohlavní vztahy jako rovnocenné těm homosexuálním. Přesto je i v těchto textech prosycených utrpením, strádáním a bolestí patrna pozitivní linka spočívající ve vizi společnosti, která nebude hledět na jednotlivce skrze mřížku sexuální orientace, ale jako na plnoprávné osoby ničím významným se neodlišující od majority. Od druhé poloviny devadesátých let vznikají častěji texty obracející se ke zbývajícím atributům nerovnoprávnosti mezi minoritou a majoritou, tedy se zaměřují na problematiku určité formy společenského potvrzení stejnopohlavních svazků a možnosti adopce dětí. V souvislosti s přijetím zákona o registrovaném partnerství v r. 2006 toto téma z literatury mizí, aniž by bylo nahrazeno zájmem o aktuální kampaň nastupující generace homosexuálů požadujících uzákonění stejnopohlavního manželství. Texty posledních patnácti let obracejí zpětně zájem do intimního světa protagonistů, věci veřejné nejsou reflektovány takřka vůbec. Jestliže jsme v metodologické kapitole této práce odmítli některá pojetí poukazující na ghettoizaci homosexuální literatury jako trendu neopírajícího se o evidenci v materiálu, pak v případě nejnovější české homosexuální prózy je možno v omezené míře o tomto hovořit, ale pouze v souvislosti s neschopností reflektovat společenské jevy, které se dotýkají přímo svobod, práv či důstojnosti osob s odlišnou sexuální orientací. Jak už jsme naznačili, je základní charakteristikou homosexuální literatury její ideová i formální roztržičnost, charakterizovaná současnou (!) produkcí textů zobrazujících homosexuální zkušenost z diametrálně odlišných pozic. Vedle sebe se tak ocitají díla zprostředkující pohled na problematiku očima kosmopolitních gayů z liberálních velkoměstských prostředí a texty sebeosvobozovacího charakteru, jež jsme identifikovali již na počátku sledovaného úseku, plnící funkci převážně terapeutickou ad. Svým důrazem na neomezování záběru při volbě materiálu jsme přesvědčivě dokázali existenci onoho propojeného mnohohlasí. Zaregistrovali jsme v prozaických textech markantní rozdíly ve způsobu zobrazení prostoru a volbě témat mezi autory mužského a ženského rodu. Texty autorů se odehrávají převážně ve veřejném

prostředí, zatímco autorky volí spíše sféru soukromou, rodinnou. Podobně jsou muži zaujati vztahovou problematikou, veřejnou (sebe)prezentací, sexualitou, ženy naopak se zaměřují na problematiku rodiny, péči o potomky, více prostoru věnují popisu prožívání jednajících postav. Současná česká homosexuální próza je až na skrovné výjimky prosta textů traktujících rozbíjení tradičních rodových, sexuálních ad. rolí.

Literatura pro děti, mládež a dospívající nevybočuje výrazným způsobem z trendů aktuální zahraniční beletrie s touto tematikou, zároveň počet překladových titulů tohoto typu v posledních několika letech narůstá. Literatura pro mladší publikum se zabývá především dvěma tématy: jednak je to záležitost coming outu a sebepřijetí, jednak šířeji pojatá problematika odlišnosti. Všechny texty shodně projektují pozitivní východisko pro své postavy, které se může stát vodítkem pro čtenáře. Velmi často je pozornost obrácena k aktivnímu činu, postavy jsou dovedeny k vlastnímu vystoupení za svá práva, naopak téměř vůbec se neobjevují texty, které by operovaly s rozpouštěním sexuálních či rodových identit podobně jako jsme to dokladovali u prózy pro dospělé čtenáře.

V případě periodik pro homosexuální publikum jsme beletristickou tvorbu zaznamenali ve většině celostátních titulů, a to především v podobě původní autorské tvorby, jejíž charakteristika se výrazně neodlišuje od produkce knižní. Vzhledem k médiu ale převažují útvary spíše kratší, větší zastoupení má také lyrika. Oproti knižní produkci jsme však zaznamenali vyšší počet textů, které vedle role zábavné plnily i roli terapeutickou a didaktickou. V několika případech jsme zaznamenali praxi ingerence do svobodného uměleckého vyjádření s cílem neposilovat předpokládané spojení mezi homosexuály a některými jevy, které majoritní společnost nepovažovala za žádoucí.

Máme za to, že předložená práce doplnila pohled na současnou českou produkci s homosexuální tematikou a zároveň přesvědčivým způsobem etablovala na základě široké evidence textů pojem homosexuální literatura pro jeho další užití ve vědeckém diskurzu.

Resumé

The dissertation named *Czech Homosexual Fiction after 1989* aims to define the area and position of current homosexual literature in the Czech Republic. The objective is to define the term and establish the idea of homosexual fiction focusing on the chronological development of Czech homosexual fiction; to analyse and interpret key works of the minority literature, and to determine categories of homosexuality in fiction. The book also examines homosexual literature aimed at children, teens and young adults and provides a detailed analysis of magazines aimed at homosexuals that is centred around literary fiction

Chapter *Homosexuality? A Chapter on Terminology* considers the issues of using appropriate terms when speaking about people displaying affection for people of the same gender. Building on the current research in the field of nature, medical and social sciences, the chapter establishes terms such as homosexual identity and sexual orientation. Appropriate terminology has been selected based on the historical discourse centred around the issues of same-sex partnerships, their origin and functions. The research part analyses data from the body of spoken and written Czech language in synchronic and diachronic approach to concludes that common rival terms gay and homosexual are both equal in their relevance. Additionally, the established practice of using certain terms in literary fiction, non-fiction and scientific texts is considered as well as the terms related to self-identification of members of the queer community in magazines aiming at this community. After considering the alternatives, the least ideologically charged term, relating to individuals inclined to the same-sex relationships, is homosexual, resp. lesbian, when referring to female homosexuals. Terms such as gay and queer are then used to refer to a specific message.

The chapter on methodology presents an overview of theoretical concepts dealing with the issue of homosexuality in literature and the question of establishing a homosexual canon in literature. From the set of available methods, the biographical method has its focus on the author and is used to examine the author's real or fictional homosexuality and to relate the findings to the author's body of work, where applicable. Due to the nature of the source materials, where most of the texts are anonymous or written under pseudonyms and considering the ethical implications, this method was not used. Similarly, homotextual method focuses on highlighting structures, strategies,

narrative approaches etc. which then serve to identify the text as homosexual based on the revealed characteristics typical for homosexual literature as a whole. The third mainstream method used to examine the text is the homothematic method centred around the text itself to prove the presence of homosexual motifs and themes within the text. This is the preferred method. The study then aims to define the term homosexual literature based on the minority literature as viewed in the context of Czech-German literature in the early 20th century. The distinctive character of minority (homosexual) literature is caused by its fragmented nature, the absence of central minority literary institutions (publishing houses, specialized magazines, reviewers/critics) or the absence of author figures to serve as both role-models and opponents. Homosexual literature is then defined mainly by its dynamic, diverse, and fragmented nature. Considering the space minority literature occupies in current fiction, this paper is concerned mainly with catholic and gypsy literature.

Another issue is the selection of works which are to become the homosexual canon. Analysis and interpretation of several texts prove that alongside open and visible representations of homosexual experience, current homosexual fiction also uses cover up strategies.

An overview of current homosexual literature focuses both on its chronological evolution and also on the terms used describe the multitude of homosexual experience in fiction. Generally three basic categories of homosexual experience portrayed in fiction and label them as homosexual can be established: gay and lesbian, and queer. Homosexual category covers those texts which bring to light the issues of homosexual orientation itself. Their attitude is mostly defensive and their ambition is to support the idea of a homosexual individual being in no way different from the member of the heterosexual majority. Gay and lesbian texts, on the other hand, highlight a certain set of characteristics which they believe are distinctive for the members of the homosexual minority. This approach is identified as essentialism. Texts from this category deal mostly with the topics characteristic for that minority - such as coming out or the nature of homosexual relationships. When communicating a message connected to the homosexual's position in the society, their overall impression is much more assertive than the messaging of the previous category of texts. The ultimate goal here is not only tolerance but complete acceptance, which comes with both positives and negatives. The third category is queer literature, still rather obscure in the Czech environment. The texts belonging in this category focus on blurring and blending gender and sexual identities.

The different categories are closely examined in the works of Radoslav Nenadál, Zuzana Brabcová, and Svatava Antošová.

The chapter *Children's, Teen, and YA Homosexual Literature* examines the category-specific texts. This category also includes translated texts, unlike the previously mentioned categories for adult readers. High affinity for using models and by-the-numbers storytelling is typical for this category. Literary texts often follow patterns with noticeable ideological or didactically-pervasive aspects. Themes frequently revolve around coming-out and coming to terms with different sexual orientation. Basically all of the texts respect the rules of literature for underage readers and include an optimistic ending; they also often encourage its readers to stand up to their defence and promote their rights. The number of original Czech works in this category is not high but there is an accelerating trend of publishing translated works focused on these age categories; next to the traditional publishing, a considerable role is played by community financed self-publication.

The chapter *Periodicals with Homosexual Themes* examines printed magazines aiming at the homosexual minority that were published after 1989, with a special focus is on the topic of fiction. Detailed analysis of homosexual magazines *Lambda*, *SOHO revue*, *Gayčko*, *Náš svět*, and *LUI* and lesbian journals *Promluv*, *Alia*, and *Incognito?* provides an insight into the changes happening inside the Czech literary production and provides a reflection on Czech cultural and literary scene as well as an overview of original works. Similarly to books, magazines also show a significant difference between homosexual (male) and lesbian production. While homosexual texts focus on the organisation, club and political activities, lesbian magazines are concerned with the issues of family, motherhood, and health. It can be argued that with regards to the quantity of magazines and numbers of their readers peaked in the 1990s. After the 2000s, most of the magazines were either reduced or completely discontinued - the main reason probably being a move of their most popular features into the online sphere (dating sites, breaking news, readers' own content etc).

The developments in fiction since the mid-90s demonstrate a shift in themes and topics covered. Recently published fiction no longer covers homosexuality as a sort of disability that is meant to be accepted as such but attempts to shed light on its more bright and positive sides. Periodical texts with didactic purpose are quite rare and the majority of the writings published there have their primary foci on entertainment. Even though a significant shift in covering homosexuality has been described, texts that would have

homosexuality as their secondary, less important topic merely supporting other (main) points of the story, are almost non-existent. Uniquely isolated cases of auto-censure where the editors would refrain from homosexual themes and portrayal of homosexuals that would antagonize the general public have been registered.

Zdroje

(-ly-): Radoslav Nenadál: *Knihy. Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 6, s. 3.

(pi): Mont-Cinére. *Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 8, s. 3.

/db/: Všestranný revolucionář. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 1, s. 6.

ADDAIR, Theo. *Koláčky a spiklenci*. Vydání první. Praha: Euromedia Group, 2019. 279 s. Yoli. ISBN 978-80-7617-328-6.

ADDAIR, Theo. *Muffin a čaj*. Vydání první. Praha: Euromedia, 2018. 271 s. Yoli. ISBN 978-80-7549-675-1.

ADRANT, Michal. *Kronika ohlášené sebevraždy*. Vydání první. Praha: SOHO, 1997. 119 s.

ALBERTALLI, Becky. *Holka mimo rytmus*. Překlad Kateřina Stupková. Vydání první. Praha: Euromedia Group, 2019. 271 s. Yoli. ISBN 978-80-7617-557-0.

ALBERTALLI, Becky. *Já, Simon*. Překlad Anna Vrbová. Vydání druhé. Praha: Euromedia, 2017. 292 s. Yoli. ISBN 978-80-7549-737-6.

ALEXA, Janek. *Žil jsem jako pedofil*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 190 s. ISBN 80-7178-675-6.

AMERICAN LIBRARY ASSOCIATION. Attempts to remove children's book on male penguin couple parenting chick continue: "And Tango Makes Three" tops ALA's 2008 Top Ten list of most frequently challenged books. In: *American Library Association* [online]. April 16, 2009 [cit. 2018-11-05]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20090420191545/http://www.ala.org/ala/newspresscenter/news/pressreleases2009/april2009/nlw08bbtopten.cfm>

ANGEROVÁ, Jindřiška, ed. *Promluv: První sbírka lesbické poezie*. Praha: L-klub Lambda, 1992. 56 s. ISBN 80-900793-2-6.

Anna-Marie. Portrét: Anna Blaman. *Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1996, č. 4, s. 5.

ANTOŠOVÁ, Svatava. Tak pravil...Zarathustra. *Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 2, 1994, č. 5/6, s. 12-13.

ANTOŠOVÁ, Svatava. *Dáma a švihadlo: (lesbicko-killerská parodie s autobiografickými prvky)*. Olomouc: Votobia, 2004. 299 s. Edice českých autorů. ISBN 80-7220-192-1.

ANTOŠOVÁ, Svatava. *Neříkej to mámě: na motivy vlastní knihy Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*. Vyd. 1. Brno: Větrné mlýny pro občanské sdružení Centrum pro kulturu a společnost, 2011. 99 s. RozRazil – současná česká hra, 94. ISBN 978-80-7443-035-0.

ANTOŠOVÁ, Svatava. *Nordickou blondýnu jsem nikdy nelízala*. Vyd. 1. Praha: Concordia, ©2005. 246 s. ISBN 80-85997-33-9.

Bahno. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 4, s. 3.

BALDWIN, James. Giovanniho pokoj. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 5, s. 22-23.

BASIKOVÁ, Bára. *Rozhovory s útěkem*. Vyd. 2. V Praze: Why not Agency, 2001. 142 s. ISBN 80-238-7623-6.

BAUMAN, Václav. *Paci, paci, pacičky*. Vydání druhé. Praha: Akropolis, 2017. 152 s., 8 nečíslovaných listů obrazových příloh. ISBN 978-80-7470-167-2.

BECHDEL, Alison. *Lesby k pohledání*. Vyd. 1. Praha: LePress, 2010. 191 s. ISBN 978-80-904193-2-2.

BĚLIČ, Jaromír, KUČERA, Karel a KAMIŠ, Adolf. *Malý staročeský slovník*. Vydání první. Praha: SPN, 1979. 707 s.

Benešová, L. – Křen, M. – Waclawičová, M.: *ORAL2013: reprezentativní korpus neformální mluvené češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2013. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

BÍLEK, Petr A. Dva Bildungsromány. *Tvar*, roč. 7, 1996, č. 14, s. 20-21. ISSN 0862-657X.

BÍLEK, Petr A. Moderní knížka lidového čtení? *Tvorba*. 1986, č. 9, s. 11. ISSN 0139-5513. Kmen.

BLACKBURN, Mollie V., CLARK, Caroline T., and NEMETH, Emily A. "Examining Queer Elements and Ideologies in LGBT-Themed Literature: What Queer Literature Can Offer Young Adult Readers." *Journal of Literacy Research* 47, no. 1 (March 2015): 11–48. doi:10.1177/1086296X15568930.

BOBŘÍK, Stanislav: Náš program. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 1, s. 3.

BOŠTIČKOVÁ, Pavla. *Gloria in excelsis. Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 3, 1995, č. 6, s. 16.

BOURDIEU, Pierre. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-775-5.

BRABCOVÁ, Zuzana. *Rok perel*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2000. 247 s. ISBN 80-86379-13-2.

BŘEZINOVÁ, Ivona. *Blbnutí s Oscarem*. 1. vyd. V Praze: Albatros, 2011. 134 s. ISBN 978-80-00-02805-7.

BUTLER, Judith. *Trampoty s rodom: feminizmus a podryvanie identity*. 1 vyd. Bratislava: ASPEKT, 2003. 222 s. Knižná edícia feministického kultúrneho časopisu Aspekt. ISBN 80-85549-41-7.

BUTLER, Judith. *Závažná těla: o materialitě a diskursivních mezích "pohlaví"*. Překlad Josef Fulka. První české vydání. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. 342 s. Limes. ISBN 978-80-246-3325-1.

CAMPE, Joachim. *Homosexualität in der deutschen Literatur; ein Lesebuch*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1988. ISBN 3-518-37951-8.

CART, Michael, and Christine JENKINS. *The Heart Has Its Reasons: Young Adult Literature with Gay/Lesbian/Queer Content, 1969-2004*. Lanham, Md: Scarecrow Press, 2006.

COHN, Rachel a LEVITHAN, David. *Nick a Norah: až do ochraptění*. 1. vyd. V Praze: Cooboo, 2011. 197 s. ISBN 978-80-7447-057-8.

Čárlí. *Chválkov si chválím. Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1996, č. 4, s. 16.

Čermák, F. – Blatná, R. – Hlaváčová, J. – Klímová, J. – Kocek, J. – Kopřivová, M. – Křen, M. – Petkevič, V. – Schmiedtová, V. – Šulc, M.: *SYN2000: žánrově vyvážený korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

ČUŘÍN, Michal a kol. *Čtenářství v souvislostech*. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013. 94 s. ISBN 978-80-7405-327-6.

D. M.: Princ. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 3, s. 7-8.

DANIEL: *Můj názor. Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 4, s. 7.

- DAVIS, Will. *Polibte si!* Vyd. 1. Brno: Jota, 2007. 244 s. ISBN 978-80-7217-484-3.
- DELEUZE, Gilles a GUATTARI, Félix. *Kafka: za menšinovou literaturu*. Překlad Josef Hrdlička. Vydání druhé. V Praze: Herrmann & synové, 2016. 166 s. ISBN 978-80-87054-49-9.
- DESTINNOVÁ, Ema: *Pan doktor Casanova*. Překlad Václav Šmejkal. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1988. 254 s.
- Devla, Devla!: básně a povídky o Romech*. V Praze: Dauphin, 2008. 196 s. ISBN 978-80-7272-135-1.
- DONOVAN, John. *I'll Get There. It Better Be Worth the Trip: A Novel*. New York: Evanston, 1969.
- Elektronický slovník staré češtiny*. Praha, oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2006–, přístupné online: <http://vokabular.ujc.cas.cz> (verze dat 1.1.9, citován stav ze dne 30. 2. 2019).
- ENI: HOMO – IMAGINE. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 2, s. 6.
- FADERMAN, Lillian. *Krásnější než láska mužů: romantické přátelství a láska mezi ženami od renesance po současnost*. Překlad Martin Pokorný. Vyd. 1. Praha: One Woman Press, 2002. 637 s. ISBN 80-86356-12-4.
- FAFEJTA, Martin. *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 2016, 237 s. ISBN 978-80-262-1030-6.
- FANEL, Jiří. *Gay historie*. Praha: Dauphin, 2000. 527 s., [8] obr. příl. ISBN 80-7272-010-4.
- FELLER, Pieter. *Jedno morče a dvě mámy*. Překlad Adéla Elbel. První vydání. V Praze: LePress, 2015. 94 s. ISBN 978-80-903980-2-3.
- FERNANDEZ, Dominique. *Le rapt de Ganymède*. Paris: Bernard Grasset, ©1989. 346 s., xvi s. obr. příl. ISBN 2-246-41841-0.
- FIALOVÁ, Alena, ed. *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 817 s. Literární řada. ISBN 978-80-200-2410-7.
- FIWEGEROVÁ, Dagmar. *Žil jsem s mužem*. Olomouc: Alda, 1999. 129 s. ISBN 80-85600-56-0.

FIŠEROVÁ, Michaela, CHARVÁT, Martin a LAMBERT, Gregg. *Gilles Deleuze o literatuře: mezi uměním, animalitou a politikou*. Vydání první. Praha: Togga, spol. s r.o., 2018. 220 s. ISBN 978-80-7476-156-0.

FOLNÝ, Jan. *Buzičci: soubor povídek*. 1. vyd. Brno: Host, 2013. 248 s. ISBN 978-80-7294-964-9.

FOLNÝ, Jan. *Od sebe | k sobě: bisexuálově irské hledání*. Vyd. 1. V Praze: LePress, 2010. 245 s. ISBN 978-80-904193-1-5.

FOLNÝ, Jan. *Víkend v Londýně*. První vydání. Brno: Host, 2018. 244 s. ISBN 978-80-7577-412-5.

FORMÁNEK, Šimon. Opojení krví a spermatem. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 3, 1993, č. 10, s. 22.

FORMÁNKOVÁ, Eva. Trapnost. *Literární noviny*, roč. 7, 1996, č. 46, s. 5. ISSN 1210-0021.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny sexuality*. V Praze: Herrmann a synové, 1999-2003. 3 sv. (200, 339, 327 s.).

FUCHSOVÁ, Irena. *Když muž miluje muže*. Vyd. 1. Praha: Erika, 2002. 145 s. ISBN 80-7190-853-3.

FULL.OF a LECKDO. *Vesnický závod: opravdu erotický gay román: ostrovní povídky*. První vydání. Praha: Powerprint, 2018. 373 s. ISBN 978-80-7568-080-8.

GEORGIEV, Adam. *Arthure, ty děvko umění: dopisy Paula Verlaina Arthuru Rimbaudovi*. [Praha]: Petrklíč, 2010. 71 s. ISBN 978-80-7229-247-9.

GEORGIEV, Adam. *Bulvár slunce: rekviem za mrtvého chlapce*. [Praha]: Petrklíč, 2009. 132 s. ISBN 978-80-7229-206-6.

GEORGIEV, Adam. *Planeta samých chlapců: "ve světě holé spotřeby všeho a všech"*. [Praha]: Petrklíč, 2008. 118 s. ISBN 978-80-7229-195-3.

GEORGIEV, Adam. *Třepetavý zvuk ptáčích křídel*. Praha: Petrklíč, 2011. 61 s. ISBN 978-80-7229-258-5.

GEORGIEV, Adam. *Zabij mě, Eliso: agonie*. [Praha]: Petrklíč, 2009. 135 s. ISBN 978-80-7229-230-1.

GOLGO, Fabiano. Filip Sklenář: kontroverzní autor zemřel v jednatřiceti. *Britské listy* [online]. 6. 1. 2010 [cit. 2019-07-23]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/50650.html>

GÖTZOVÁ, Blanka. *Vrány*. Vyd. 1. Praha: Eroika, 2009. 166 s. ISBN 978-80-86337-86-9.

GREEN, John a LEVITHAN, David. *Will Grayson, Will Grayson*. Překlad Veronika Volhejnová. Vydání první. Praha: Euromedia, 2016. 278 s. Yoli. ISBN 978-80-7549-025-4.

HAAN, Linda de a NIJLAND, Stern. *Princ & princ*. 1. vyd. Praha: Meander, 2013. [32] s. Modrý slon; sv. 60. ISBN 978-80-87596-31-9.

HAAN, Linda de a NIJLAND, Stern. *Král & král & rodina*. Překlad Adéla Elbel. V češtině vydání první. [Brno]: Větrné mlýny, 2017. 34 nečíslovaných stran. Větráček; 4. svazek. ISBN 978-80-7443-238-5.

HAMAN, Aleš. Rok perel - daň splacená módě?: Prozaička Zuzana Brabcová si pro svou novou knihu vybrala téma lesbické lásky. *Lidové noviny*, roč. 13, 2000, č. 255, s. 20. ISSN 0862-5921.

HARAWAY, Donna. Manifest kyborgů: věda, technologie a socialistický feminismus ke konci dvacátého století. *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia*, roč. 0, 2002, č. 7, s. 51-58. ISSN 1212-365X. ISBN 80-210-2834-3.

HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. a kol. *Slovník spisovného jazyka českého*. 2., nezměn. vyd. Praha: Academia, 1989. 8 sv.

HERRING, Scott. *The Cambridge Companion to American Gay and Lesbian Literature*. New York: Cambridge University Press, [2015]. Cambridge Companions to Literature. ISBN 978-1-107-64618-6.

HEŘMANOVÁ, Kateřina. *Radek: (mistr v komplikování vlastního života)*. 1. vyd. České Budějovice: Nová Forma, 2013. 89 s. ISBN 978-80-7453-363-1.

HEŘMANSKÁ, Alena. Homosexualita není dar ani břemeno. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 5, s. 15.

HIML, Pavel, ed., SEIDL, Jan, ed. a SCHINDLER, Franz, ed. *"Miluji tvory svého pohlaví": homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 649 s. Každodenní život; sv. 56. ISBN 978-80-257-0876-7.

Homosexualita jako nedorozumění. *Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1996, č. 1, s. 1.

HRAZDIL, Zdeněk. Homosexualita v japonské tradici. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 8, s. 6.

HROMADA, Jiří. Budeme mít gay violu? *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 4, 1994, č. 8, s. 3.

HROMADA, Jiří. Mandragora. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 7, 1997, č. 12, s. 16.

HROMADA, Jiří: *Deset let hnutí za rovnoprávnost českých gayů a lesbiček* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/1191604-Deset-let-hnuti-za-rovnopravnost-ceskych-gayu-a-lesbicek.html>

HROMADA, Jiří: *Prezident, nebo buzerant?* Praha: Malý princ, 2014. 262 s., [22] s. obr. příl. ISBN 978-80-87754-44-3.

HÜBNER, Jakub. *V tónech duhového života*. [Praha]: Petrklíč, 2015. 222 s. ISBN 978-80-7229-579-1.

-ina-: Fejeton – Časové proměny. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 2, s. 6.

JAGOSE, Annamarie. *Queer Theory*. Melbourne: Melbourne University Press, 1996. ISBN 0-522-84623-8.

JAMEK, Václav. Mít odvahu skončit dobře. Rozhovor se spisovatelem Dominikem Fernandezem. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 2, 1992, č. 1, s. 14-15.

JAMEK, Václav. *Umění homosexuality, AIDS*. In NENADÁL, Radoslav. *My tě zazdíme, Aido*. 1. vyd. Praha: Interkontaktservis, 1991. 187 s. ISBN 80-900342-1-7.

JAMEK, Václav. *O prašivém houfci: literatura, homosexuality, AIDS*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2001. 107 s. Svazky úvah & studií; 1. ISBN 80-7215-155-X.

JANÁČEK, Pavel. *Pacičky jako kus literatury*. In BAUMAN, Václav. *Paci, paci, pacičky*. Vydání druhé. Praha: Akropolis, 2017, s. 143-152.

JANÍČEK, Jiří: Našli jsme se v mlze. *Lambda*, roč. 2, 1991, č. 9, s. 6.

JANOUŠEK, Pavel. mc2 Putna aneb revolucionářova kniha navzdory. *Tvar*, roč. 7, 1996, č. 13, s. 7. ISSN 0862-657X.

JANOUŠEK, Pavel. *O novém literárněhistorickém paradigmatu, dějinách, kánonu a literárních vědcích aneb Generálové se vždy připravují na minulou bitvu*. In BÍLEK, Petr A. et al. *Literatura a kánon*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a literární vědy, 2007. 72 s. Opera litterarum bohemicarum studentium magistrorumque; 5. ISBN 978-80-7308-193-5.

-jat-. Jahody. *Alia: časopis L-klubu Lambda Praha*, roč. 1, 1996, č. 1, s. 14.

JEDLIČKOVÁ, Alice. Zuzana Brabcová: Rok perel. In HRUŠKA, Petr. *V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008, s. 539-546. ISBN 978-80-200-1630-0.

JIRKALOVÁ, Hana. Pootevřít okno do jiného světa se dlouho pokoušel Radoslav Nenadál. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 6, s. 14-15.

JIROUSOVÁ, Františka. *Vyhnaní*. Vyd. 1. Praha: Eroika, 2010. 365 s. ISBN 978-80-87409-06-0.

-jj-: První den cesty. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 1, s. 3.

JOHANA. Dnes poprvé SOHO revue přichází za vámi. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 4, s. 2-3.

JOHANA: Bára Basiková a její Rozhovory. *Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 7, s. 3.

JONA. Michelle, ma belle. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 4, s. 22-23.

KADMON, Adam. *Praha kurevská*. Vyd. 1. Brno: Spiral Energy, 2013. 81 s. Bacchus. ISBN 978-80-86954-07-3.

KĘDZIERSKI, Igor. Porno noir Svatavy Antošové. *Host*, roč. 22, 2006, č. 2, s. 45. ISSN 1211-9938.

KLÁRKOVÁ, Linda. *"Paní učitelka"?! , aneb, Tak to dělá pedofil*. [Holešov]: [Tigris, spol. s r.o.], 2016. 367 s. ISBN 978-80-7490-118-8.

KOLEJÁK, Filip. *Stejní*. 1. vydání. Týn nad Vltavou: Nová Forma, 2015. 164 stran. ISBN 978-80-7453-548-2.

KOPÁČ, Radim. *Na okraj: poznámky a glosy ke kulturní periferii*. 1. vyd. V Praze: Pulchra, 2012. 175 s. Eseje; sv. 13. ISBN 978-80-87377-40-6.

Kopřivová, M. – Waclawičová, M.: *ORAL2006: korpus neformální mluvené češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

KOTIŠOVÁ, Miluš – LOUŽENSKÝ, Jiří. Soutěže: literární. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 5, 1992, č. 7, s. 20.

KOUBEK, Sláva. *Dar života: (otevřená zpověď bisexuála)*. Brno: [Martin Foretník], ©2012. 392 s.

KOVÁŘÍK, Mirek. Bořivoj Kopic. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 12, s. 24-25.

KOVÁŘÍK, Mirek. SOHO představuje. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 2, 1992, č. 4, s. 24.

KRYL, Karel. Pérem z Pegasa. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník*, roč. 4, 1994, č. 5, s. 23.

Křen, M. – Cvrček, V. – Čapka, T. – Čermáková, A. – Hnátková, M. – Chlumská, L. – Jelínek, T. – Kovářiková, D. – Petkevič, V. – Procházka, P. – Skoumalová, H. – Škrabal, M. – Truneček, P. – Vondříčka, P. – Zasina, A.: *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

KŘESADLO, Jan. *Mrchopěvci*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1984. 197 s. ISBN 0-88781-127-2.

KŘÍŽ, Jiří. *Slavní, ale "jiní" aneb Znamé homosexuální osobnosti*. Beroun: Echo, 1992. 32 s.

KUBEC, Daniel. *Příběhy dospívajících pedofilů*. Praha: Youngbooks, 2013.

KUBEC, Daniel. *Negativní povídky*. Praha: Youngbooks, 2013.

KUBEC, Daniel. *Rodina, rakovina, rozklad*. Praha: Youngbooks, 2012.

KUBEC, Daniel. *Štěně bez oušek*. Praha: Beletris, 2012. 82 s. Kadet; sv. 3. ISBN 978-80-87105-35-1.

Kučera, K. – Řehořková, A. – Stluka, M.: *DIAKORP: Diachronní korpus, verze 6 z 18. 12. 2015*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

KUNOVÁ, Kateřina. "Sakra! To je materiál, to je materiál! Nechceš to napsat pro nás?": Karneval sexuality v prózách Svatavy Antošové. *Slovo a smysl*, roč. 7, 2011, č. 15, s. 136-146. ISSN 1214-7915.

LANCZOVÁ, Lenka. *Kapky rosy*. 1. vyd. [Líbeznice]: Víkend, 2004. 285 s. Čtení pro dívky. ISBN 80-86891-01-1.

LANCZOVÁ, Sandra. *Mezi námi děvčaty*. I. vydání. [Líbeznice]: Víkend, 2006. 175 s. Čtení pro dívky. ISBN 80-7222-431-X.

LEVITHAN, David. *Drž mě pevně*. Překlad Veronika Volhejnová. Vydání první. Praha: Euromedia, 2017. 196 s. Yoli. ISBN 978-80-7549-545-7.

LEVITHAN, David. *Líbalí jsme se*. Překlad Kateřina Ešnerová. 1. vydání. V Praze: CooBoo, 2015. 190 s. ISBN 978-80-7447-954-0.

LIBČICKÁ, Jitka. *Trny růže*. Vyd. 1. Brno: Tribun EU, 2008. 149 s.

LISHAUGEN, Roar. Nejistá sezóna jiné literatury. Osudy časopisu Hlas sexuální menšiny. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*, roč. 29, 2007, č. 12, s. 33-35.

LOLLOK, Marek. *Kritika v pohybu. Literární kritika a metakritika 90. let 20. století* [online]. Brno, 2018 [cit. 2019-07-09]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/qvwp6/>>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

MACURA, Vladimír et al. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. V tomto uspořádání vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 351 s. Šťastné zítřky; sv. 1. ISBN 978-80-200-1669-0.

MACHALA, Lubomír, ed. et al. *Panorama české literatury. (2), Po roce 1989*. Vydání první. Praha: Knižní klub, 2015. 303 s. Universum. ISBN 978-80-242-5054-0.

MACHALA, Lubomír. *Literární bludiště: bilance polistopadové prózy*. Vyd. 1. Praha: Brána, 2001. 241 s., vi l. obr. příl. ISBN 80-242-0735-4.

MAJ. Dopisy Jeanu Marais. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 6, s. 4-6.

MARKVART, Jiří. *Pražská buzna*. 1. vydání. Most: Jiří Markvart, 2016. 288 s. ISBN 978-80-270-0309-9.

MELICHAR, Dominik. Ediční poznámka. In BAUMAN, Václav. *Paci, paci, pacičky*. Praha: Akropolis, 2017, s. 133-139.

MELVILLE, Herman. *Billy Budd; Benito Cereno*. Překlad Jiří Munzar a Eva Kondrysová. Vydání první. Praha: Vyšehrad, 1978. 239 s.

MICHAL: Poznání. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 4, s. 7.

Míra: *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 4, s. 3-4.

MISTROVÁ, Veronika. *Knihy Pravd (Ein Humbuckroman)*. *Literární noviny*, roč. 7, 1996, č. 27, s. 7. ISSN 1210-0021.

-mk-. My ze snů známe. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 11, s. 13.

-mv-: Fotografie. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 5, s. 2.

NELSON, Jandy. *Dám ti slunce*. Překlad Veronika Volhejnová. 1. vydání. V Praze: CooBoo, 2016. 357 s. ISBN 978-80-7544-055-6.

NĚMCOVÁ, Jana. *Z deníku lesbičky*. Moravský Krumlov: Clever Toys, 2005. 121 s. ISBN 80-903643-0-6.

NENADÁL, Radoslav. *Berany, berany*. Vyd. 1. [Plzeň]: Nava, 1997. 166 s. ISBN 80-85254-96-4.

NENADÁL, Radoslav. *Hynku, Viléme, Kubelková-*. Vyd. 1. Praha: Olympia, 2003. 253 s. ISBN 80-7033-786-9.

NENADÁL, Radoslav. *My tě zazdíme, Aido*. 1. vyd. Praha: Interkontaktservis, 1991. 187 s. ISBN 80-900342-1-7.

NENADÁL, Radoslav. *O lidech a slepicích: malý triptych o zabití*. 1. vyd. Praha: TeMi CZ, 2013. 112 s. ISBN 978-80-87156-87-2.

NENADÁL, Radoslav. *Přijď zpět: (anebo radši ne)*. 1. vyd. V Praze: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1989. 297 s. ISBN 80-7057-006-7.

NENADÁL, Radoslav. *Rakvářova dcera a jiné prózy*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1985. 352 s.

NENADÁL, Radoslav. *Tutka*. První vydání. Praha: Arista Books, 2014. 132 stran. ISBN 978-80-87867-16-7.

NENADÁL, Radoslav. *Zahrada*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1998. 195 s. ISBN 80-7203-090-6.

NESNÍDALOVÁ, Zlata. *Nechci tě ztratit*. 1. vyd. České Budějovice: Nová Forma, 2011. 205 s. ISBN 978-80-7453-131-6.

NESS, Patrick. *Nejdelší den Adama T*. Překlad Hana Březáková. Vydání první. Praha: Slovart, s.r.o., 2018. 287 stran. #Booklab. ISBN 978-80-7529-374-9.

NOVÁKOVÁ, Monika. Povědková tvorba Radoslava Nenadála [online]. Hradec Králové, 2018 [cit. 2019-08-23]. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/m313ya/>>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.

NOVOTNÝ, Vladimír. Nenadále zrození povídkáře. *Zemědělské noviny*, roč. 42, 1986, č. 112, s. 3. ISSN 0139-5777.

NOVOTNÝ, Vladimír. Znovu lidičky na okraji – ó, jak stejném! *Tvar*, roč. 12, 2001, č. 15, s. 20. ISSN 0862-657X.

Odpověď. *Lambda: měsíčník homosexuálních občanů*, roč. 1, 1990, č. 4, s. 3.

ORTHS, Markus. *Zebra pod postelí*. Překlad Radek Malý. První vydání. V Praze: LePress, 2017. 42 s. ISBN 978-80-903980-4-7.

PASTÝŘ, Jiří a OHNISKO, Milan, ed. *Smutek Sebesám. Část 2*. Brno: Ohnisko, 1993. 198 s. ISBN 80-900805-4-5.

PASTÝŘ, Jiří. *Jiřího Pastýře Smutek Sebesám. I. část*. V Brně: Ohnisko, 1993. 193 s. ISBN 80-900805-3-7.

PENNA, Sandro. Zvláštní radost žít, výbor z lyriky. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 3, s. 1.

PEPÍK: Zde zůstali lvi. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 1, s. 4-5.

-PF-. Jak naučit opice lásce k literatuře. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 2, 1992, č. 4, s. 2.

PILÁTOVÁ, Markéta. *Jura a lama*. Vyd. 1. V Praze: LePress, 2012. 61 s. ISBN 978-80-904193-3-9.

PROCHÁZKA, Ivo – BRZEK, Antonín: Slovo odborníků. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 1, s. 2-3.

PROKŠOVÁ, Jitka. *Odvážní a čekatelé*. Vyd. 1. Brno: MOBA, 2014. 171 s. ISBN 978-80-243-6138-3.

Příruční slovník jazyka českého. V Praze: Státní nakladatelství, 1935-1957. 9 sv.

-pu-. Moje dcera. *Alia: časopis L-klubu Lambda Praha*, roč. 1, 1996, č. 4, s. 9.

Publicista: František Růžička In: *Třistatřicetři: Totáč* [televizní magazín]. ČT art 7. 3. 2018.

PUTNA, M. C. *Česká katolická literatura 1848–1918*. Praha: Městská knihovna v Praze, 2017. ISBN 978-80-7587-281-4.

PUTNA, Martin C. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 494 s., [24] s. obr. příl. Historie. ISBN 978-80-200-2000-0.

PUTNA, Martin C. Homosexualita jako reklama na literaturu aneb Fenomén Georgiev. *Souvislosti*, roč. 21, č. 3, s. 16-26.

PUTNA, Martin C. Poetika homosexuality v české literatuře. I. díl. *Neon: časopis o kultuře*. 2000, roč. 1, č. 3, s. 36-41.

PUTNA, Martin C. Poetika homosexuality v české literatuře. II. díl. *Neon: časopis o kultuře*. 2000, roč. 1, č. 4, s. 40-45.

PUTNA, Martin C. Poetika homosexuality v české literatuře. III. díl. *Neon: časopis o kultuře*. 2000, roč. 1, č. 5, s. 42-48.

PUTNA, Martin C. Poetika homosexuality v české literatuře. IV. díl. *Neon: časopis o kultuře*. 2000, roč. 1, č. 6, s. 48-53.

PUTNA, Martin C. Veselá věda aneb alternativy uvnitř alternativy. Kritický nástin soudobé vědecké rozpravy o homosexualitě. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu*. 2003, č. 4, s. 120-159.

PUTNA, Martin C. *Knih Kraft: ein Bildungsroman*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1996. 227 s. ISBN 80-85639-73-4.

PUTNA, Martin. C. Od Kršky do Trošky: homosexualita a český film. PUTNA, Martin C. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2011. 494 s., [24] s. obr. příl. Historie. ISBN 978-80-200-2000-0.

RAJPRICHOVÁ, Hana. Naposlady. *Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 4, 1995, č. 1, s. 5-6.

REHO, Michal. *Já, Inrův dědic*. Praha: Klika, 2018. 229 s. Otevřeno. ISBN 978-80-88088-84-4.

RICHARDSON, Justin a PARNELL, Peter. *Tango: skutečný příběh jedné tučňáčí rodiny*. Překlad Markéta Navrátilová. První vydání. V Praze: LePress, 2017. 32 nečíslovaných stran. ISBN 978-80-903980-3-0.

ROZKOŠNÁ, Dita: Ať žije láska ženy k ženě. *Lambda: noviny Svazu Lambda*, roč. 2, 1991, č. 2, s. 1.

-rpl-: Což je to tak strašné? *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 4, s. 8.

RYVOLOVÁ, Karolína a Lukáš HOUDEK. Literatura Romů na československém území po roce 2000. *České literární centrum* [online]. 19. 4. 2018 [cit. 2019-06-26]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/feature/literatura-romu-na-ceskoslovenskem-uzemi-po-roce-2000/>.

RYVOLOVÁ, Karolína. *Romany Letters in the Making: Testing the Frontiers of Legitimate Literature. A Comparative Analysis of Four Romany Life Stories*. Praha, 2014. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.

SÁENZ, Benjamin Alire. *Aristoteles a Dante odhalují záhady vesmíru*. Překlad Světlana Ondroušková. 1. vydání. V Praze: CooBoo, 2015. 364 s. ISBN 978-80-7544-005-1.

SALEM, Linda C. *Children's literature studies: cases and discussions*. [s.l.]: Libraries Unlimited, 2006. 153 s. ISBN 1-59158-089-7.

SARK, Eduard. Blitz s redakcí. *Náš svět: G/L magazín*, roč. 1, 2001, č. 3, s. 4.

SEDGWICK, Eve Kosofsky. *Epistemology of the closet*. London: Penguin Books, 1994. 258 s. ISBN 0-14-023732-1.

SEIDL, Jan a kol. *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. 1. vyd. Brno: Host, 2012. 582 s. ISBN 978-80-7294-585-6.

SCHEINOSTOVÁ, Alena. *Romipen: literaturou k moderní identitě*. Vyd. 1. Praha: Athinganoi, 2006. 95 s. ISBN 80-239-7746-6.

SCHNEIDER, Jan. Z galérie karikatur. *Tvar*, roč. 1, 1990, č. 2, s. 14. ISSN 0862-657X.

SKLENÁŘ, Filip. *Červené dlaždice*. Černošice: Agave, 2005. 231 s. ISBN 80-86160-91-2.

SLOBODA, Zdeněk: Gay a lesbická média po roce 1989. In HIML, Pavel, ed., SEIDL, Jan, ed. a SCHINDLER, Franz, ed. *"Miluji tvory svého pohlaví": homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 649 s. Každodenní život; sv. 56. ISBN 978-80-257-0876-7.

SMETÁČKOVÁ, Irena a BRAUN, Richard. *Homofobie v žákovských kolektivech: homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit: doplňkový výukový materiál pro ZŠ a SŠ včetně didaktické aplikace tématu*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2009. 54 s. ISBN 978-80-7440-016-2.

ŚMIEJA, Wojciech. *Literatura, której nie ma: szkice o polskiej "literaturze homoseksualnej"*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2010. 271 s. ISBN 97883-242-1206-4.

SMITH, Barbara. Toward a Black Feminist Criticism. *The Radical Teacher*, no. 7, 1978, pp. 20–27.

SPIPKOVÁ, J. Psychosexuální vývoj. In WEISS, Petr a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, xiii, 724 s. ISBN 978-80-247-2492-8.

SUK, Jan. PR v českém pekle: Novelka coby záminka k mediálnímu šumu. *Host*, roč. 24, 2013, č. 4, s. 75.

SUMMERS, Claude J., ed. *The gay and lesbian literary heritage: a reader's companion to the writers and their works, from antiquity to the present*. Revised edition. London: Routledge, 2016. xxiv, 739 s. ISBN 978-1-138-86892-2.

SVATOŠOVÁ, Edita. *Budu zářit*. Vyd. 1. Praha: Eroika, 2009. 132 s. ISBN 978-80-86337-92-0.

SyD. SyD [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu, 2015 [cit. 2019-03-29]. Dostupné z: <https://syd.korpus.cz/>

ŠIDLÍK, Marián. Kuros. *SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 9, s. 22-23.

ŠLAJCHRT, Viktor. Tvrdá droga hříšné lásky: Románová novinka o lesbických vztazích. *Respekt*, roč. 11, 2000, č. 44, s. 23. ISSN 0862-6545.

ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře. I., Studie s antologií textů z přelomu 19. a 20. století.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 1999. 72 s. ISBN 80-85899-64-7.

ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře. II., Antologie textů z přelomu 19. a 20. století.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 1999. s. 73-320. ISBN 80-85899-64-7.

ŠTĚPÁNOVÁ, Jana. Lesba. *Promluv: kulturně-informační měsíčník nejen pro lesbické ženy*, roč. 2, 1994, č. 3/4, s. 4-5.

TOM: Nám všem. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 4, s. 4.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize: (2007).* Vyd. 1. Brno: Host, 2008. 207 s. ISBN 978-80-7294-270-1.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a internauti: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010).* Vyd. 1. Brno: Host ve spolupráci s Národní knihovnou České republiky, 2011. 191 s. ISBN 978-80-7294-515-3.

TRUŠNÍK, Roman. *Podoby amerického homosexuálního románu po roce 1945.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 154 s. ISBN 978-80-244-2952-6.

Ukázka z románu Jamese Baldwina „Jiná země“. *Lambda: bulletin pro potřebu Sexuologického ústavu Praha*, roč. 1, 1989, č. 2, s. 7.

Ukázka z textu viz BAUMAN, Václav. *Paci, paci, pacičky. SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 7, s. 22-23.

VALŠÍK, Cyril. *Váš kluk – prostitut?* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. 221 s. ISBN 978-80-204-1964-4.

VANÍČEK, Jakub. *Od pornografie ke Kristovi. Literární noviny*, roč. 19, 2008, č. 40, s. 10. ISSN 1210-0021.

VENCA. *Paci, paci, pacičky (a vnuk chlípné babičky?). SOHO revue: kulturně společenský měsíčník (nejen pro 4 %)*, roč. 1, 1991, č. 6, s.

VĚRDIŇŠ, Kārlis, ed. a OZOLIŇŠ, Jānis Tālivaldis, ed. *Queer stories of Europe.* First published. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016. vi, 242 s. ISBN 978-1-4438-9790-7.

Waclawičová, M. – Kopřivová, M. – Křen, M. – Válková, L.: *ORAL2008: sociolingvisticky vyvážený korpus neformální mluvené češtiny.* Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2008. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

WAGNEROVÁ, Alena. Případ Putna? *Literární noviny*, roč. 7, 1996, č. 49, s. 6. ISSN 1210-0021. Dostupné také z: <http://archiv.ucl.cas.cz/?path=LitNIII/7.1996/49>

WALLIAMS, David. *Kluk v sukních*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 197 s. Ahoj! ISBN 978-80-257-0839-2.

WEISS, Petr a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010, xiii, 724 s. ISBN 978-80-247-2492-8.

William Shakespeare – Sonety. *LUI – lifestylový časopis pro gay komunitu v ČR*, 2009, č. 11-12, s. 14.

WÖGERBAUER, Michael a kol. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. Vydání 1. Praha: Academia, 2015. 2 svazky (1661 stran). ISBN 978-80-200-2491-6.

ZÍTKOVÁ, Irena. Rakvářova dcera a jiné prózy. *Práce*, roč. 42, 1986, č. 44, s. 6. ISSN 0231-6374.

ZVĚŘINA, Jaroslav. *Lékařská sexuologie*. Praha: Karolinum, 2012, 83 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 978-80-246-2049-7.

Poznámka

Části kapitol této disertační práce byly již dříve publikovány v následujících výstupech:

Beletrie v českém periodickém tisku pro homosexuály na přelomu 80. a 90. l. 20. st. In *Kontexty literární vědy IX*. V tisku.

Homosexuální tematika v literární výchově. In: Mainx, O. (ed.) *Literatura jako výzva a apel*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2014, s. 305-312. ISBN 978-80-7510-131-0.

Dvacet let bojů za populární homosexuální literaturu. In Putna, M. a kol. *Homosexualita v dějinách české kultury*. Praha: Academia, 2011, s. 281-296.

K některým aspektům homosexuálního aktivismu v současné české próze. In *Kontexty literární vědy II*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2010, s. 141-152.

Proměna postavy homosexuála v české literatuře 20. století. In VI. Studencka Konferencja Naukowa Bohemistów, Wrocław 7.-8. maja 2007 = VI. studentská vědecká

bohemistická konference, Vratislav, 7.-8. května 2007. Wrocław: Instytut Filologii
Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, 2007, s. 56-64.